

პოლიტიკა კავკასიის ბარშემო

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

შრომათა კრებული

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

Ivane Javakishvili Tbilisi State University
Institute for Georgia's Neighbourhood Studies

POLITICS AROUND THE CAUCASUS

I International Scientific Conference

PROCEEDINGS

2016

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს სამეცნიერო კვლევის ინსტიტუტი

პოლიტიკა კავკასიის გარშემო

I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

შრომათა კრებული

სამეცნიერო რედაქტორი – პროფ. რევაზ გაჩეჩილაძე

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2016

ISBN 978-9941-13-573-6

შინაარსი

რედაქტორისგან	7
მერი გაბედავა	
სტრატეგიული პარტნიორობის ხელშეკრულების“ სამართლებრივ-პოლიტიკური ასპექტები	9
MERI GABEDAVA	
Legal and Political Aspects of So-Called “Treaty of Alliance and Strategic Partnership” Between Russian Federation and De facto Republic of Abkhazia	18
SANAM VAGHEFI	
The Ethno-Politicization of the Lake Urmia Crisis in Iran	19
დალი კანდელაკი	
რუსი ოფიცრის ჩანაწერები XIX საუკუნის საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების შესახებ	24
KANDELAKI DALI	
Notes by Russian officer on the Georgian-Russian relations in the 19th century	31
ემზარ მაკარაძე	
თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიაში	32
EMZAR MAKARADZE	
Turkey’s Strategy In the South Caucasus and Relationship With Georgia In 1991-2008	37
ვასილ პაპავა	
ირანის შაჰის დაზვერვისა და სახელმწიფო უშიშროების სამსახური	38
VASILY PAPAVALI	
Intelligence and State Security Ministry Shah of Iran (SAVAK)	44
DIANA YEGHIAZARYAN	
Egypt-Turkey relations after the Egyptian revolution of 2011	45
GIORGI BENASHVILI	
”Peaceful transfer of political power and its characteristics in Georgia” The Georgian parliamentary elections of 2012: its causes, results and expectations	52
ბესიკ გობინავა	
აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების ასპექტები	59
BESIK GOGINAVA	
The Aspects of International Recognition of Abkhazia and South Ossetia by some Latin American States	68
ქეთევან პავლიაშვილი	
ანტისაბჭოთა იდეოლოგია კავკასიის საეკლესიო კატაკომბებში	69
KETEVAN PAVLIASHVILI	
Anti-Soviet Ideology in Catacomb Church of the Caucasus (30-70-ies of XX century)	73

ERIK DAVTYAN

The Balance-of-power Mechanism in the Georgian-Abkhaz Conflict and the Transformation of Russia-Georgia Relations (1993-2003) 74

ნოდარ გრძელიშვილი

სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ეკონომიკური ინტეგრაციის პერსპექტივები 80

NODAR GRDZELISHVILI

Economic Integration Perspectives of South Caucasus Region 84

ზურა გამთენაძე, გიორგი ხიდესელი

საერთაშორისო ურთიერთობებში „რბილი ძალის“ პრაქტიკის დანერგვა 85

ZURA GAMTENADZE, GIORGI KHIDESHELI

“Soft Power” Practice Installation in International Relations in Order to Procure and Maintain Political and Economic Influence on Target State 92

ქეთევან ლალიაშვილი

რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების დინამიკა 94

KETEVAN LALIAHVILI

TSU bachelor, Tbilisi, Georgia Russian-Turkish relations after the end of the Cold War Turkey’s interests in the concession 102

ანა მანაგაძე

რუსეთის პოლიტიკა კავკასიაში მე-19 საუკუნეში 103

ANA MANAGADZE

(According to the work of count De Suzannet “Caucasian provinces under Russian dominion. Georgia, Daghestan , Caspian Littoral and Kuban Coasts“) 106

მარიამ კობერიძე

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობები სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონის“ მიხედვით 107

MARIAM KOBERIDZE

Georgian-Turkish Lingual Relationships According Sulkhan-Saba Orbeliani’s „Georgian Dictionary” (the names of the country and the men) 110

თინათინ მშვიდლობაძე

კომპიუტერული ლექსიკოლოგია ქართულ-თურქულ ლიტერატურაში 111

ვალერი მოდებაძე

ერთიანი ევროპის იდეა 114

VALERI MODEBADZE

The idea of a united Europe 118

ანა ანუშიძე

აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობები ენერგეტიკის სფეროში 119

რედაქტორისგან

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს სამეზობლოს კვლევის ინსტიტუტმა 2015 წლის ნოემბერში თავისი პირველი კონფერენცია ჩაატარა, რომელიც მიეძღვნა საქართველოს სამეზობლოში არსებულ პრობლემებს და აგრეთვე მეზობელი ქვეყნების ურთიერთობას საქართველოსთან.

წინამდებარე კრებულში წარმოდგენილია საერთაშორისო კონფერენციაზე „პოლიტიკა კავკასიის გარშემო“ გაკეთებული მოხსენებები.

გარდა ქართველი მეცნიერებისა, კონფერენციაში მონაწილეობა მიიღეს ირანის, თურქეთისა და სომხეთის მეცნიერებმა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ინსტიტუტი ცდილობს გზა გაუხსნას ახალგაზრდობას. გამოცდილი მეცნიერების შრომებთან ერთად კრებულში დაბეჭდილია დოქტორანტების, მაგისტრანტების და საბაკალავრო პროგრამების სტუდენტთა შრომები. შესაძლოა, ყველა შრომის დონე თანაბარი არ არის, მაგრამ ახალგაზრდა მკვლევრები გამოცდილებას იძენენ და მალე შეძლებენ უკეთესი პუბლიკაციების მომზადებას.

საქართველოს ირგვლივ რთული და მკვლევრისათვის საინტერესო მოვლენები ვითარდება. ინსტიტუტს სურს მოიზიდოს მეცნიერები, რომლებიც ამ მოვლენებს და მათ საფუძვლებს იკვლევენ.

იმედს გამოვთქვამ, რომ კონფერენცია „პოლიტიკა კავკასიის გარშემო“, რომელიც ყოველწლიურად ჩატარდება, მეტ მონაწილეს მოიზიდავს და უფრო ნაყოფიერი იქნება.

პროფესორი **რევაზ განჩილაძე**

საქართველოს სამეზობლოს კვლევის ინსტიტუტის დირექტორი

რუსეთის ფედერაციასა და დე ფაქტო აფხაზეთის რესპუბლიკას შორის ე. წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის ხელშეკრულების“ სამართლებრივ-პოლიტიკური ასპექტები

2014 წელს რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში დაიწყო გარდატეხის მომდევნო ეტაპი, რომელმაც საერთაშორისო პოლიტიკაში საბოლოოდ დაამკვიდრა ომი, როგორც პოლიტიკური პრობლემებისა და სახელმწიფოთა ტერიტორიული საზღვრების გადასინჯვის ინსტრუმენტი. საქართველოსთან ომის შემდეგ რუსეთმა უკრაინის წინააღმდეგ შეიარაღებული აგრესიით ხელყო მისი ტერიტორიული მთლიანობა. პოსტსაბჭოთა სივრცეში რუსეთის მიერ ომის წარმოების სტრატეგია სამხედრო ექსპერტებისა და სპეციალისტების მიერ შეფასდა „ზიბრიდულ ომად“, რომელიც ტრადიციულ მეთოდებთან ერთად გულისხმობს ირეგულარული ძალების, პოლიტიკური დაპირისპირების, ინფორმაციული ომისა თუ სხვა ხერხებისა და მეთოდების გამოყენებას.

სამწუხაროდ, დასავლეთი არ აღმოჩნდა მზად დროული და ადეკვატური რეაგირება მოეხდინა კრემლის რევანშისტულ გეოსტრატეგიაზე. ყირიმის ანექსიით, უკრაინის აღმოსავლეთში შეიარაღებული კონფლიქტის პროვოცირებითა და თვითგამოცხადებული დონეცკისა და ლუგანსკის ოლქების მხარდაჭერით რუსეთმა კიდევ ერთი ნაბიჯი გადადგა საერთაშორისო არენაზე თავისი როლისა და გავლენების გასაძლიერებლად. კერძოდ, კრემლმა პრაქტიკულად უზრუნველყო რუსეთის ჰეგემონობა შავი ზღვის აუზში, თვისებრივად შეცვალა ძალთა ბალანსი და გაიძლიერა პოზიციები ხმელთაშუა ზღვის რეგიონებში ახლო აღმოსავლეთის ჩათვლით. ახალმა რეალიებმა შემდგომი ბიძგი მისცეს რუსეთის ნეოიმიპერიულ და ექსპანსიონისტურ პოლიტიკას და დააჩქარეს ევრაზიული კავშირის შექმნა. ამ პოლიტიკის სწორხაზოვან გაგრძელებად უნდა მივიჩნიოთ 2014 წლის მაისში აფხაზეთში განვითარებული პროცესები, რომლებიც რამდენიმე თვეში, ფაქტობრივად, რუსეთის მიერ რეგიონის ანექსიის იურიდიული გაფორმებით დასრულდა.

ყირიმის ანექსიის შემდეგ ცხადი გახდა, რომ საერთაშორისო თვალსაზრისით რუსეთის ფედერაციას არ შეეძლებოდა წინააღმდეგობა აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ინკორპორირებისათვის, მხოლოდ საჭირო იყო აფხაზი და ოსი ხალხის „ნების გამოხატვით“ ამ პროცესის ლეგიტიმაცია. აფხაზეთში ყირიმის სცენარის განმეორებაზე დაუფარავად საუბრობდნენ რუსი ექსპერტები და პოლიტიკოსები, რამაც აფხაზური საზოგადოების გაღიზიანება გამოიწვია. ერთ-ერთი რუსული გამოცემის თანახმად, აფხაზები შეიპყრო შიშმა, რომ რუსეთთან მიერთება გამოიწვევდა მათ ასიმილაციას, ენისა და ეთნიკური იდენტობის დაკარგვას, გალის რაიონის მოწყვეტას დანარჩენი აფხაზეთისაგან, რომლის ქართული მოსახლეობა მხარს არ დაუჭერდა რუსეთთან ინტეგრაციას.¹

შესაძლო ანექსიის მოლოდინში აფხაზურ საზოგადოებაში იმდენად დაიძაბა ვითარება, რომ ამ საკითხზე დე ფაქტო რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ვ.ჩიკირბამ საგანგებო განცხადება გააკეთა. მისი აზრით, აფხაზეთში ყირიმის პრეცედენტი ვერ განმეორდებოდა, რადგანაც ქვეყნის კონსტიტუციის ერთ-ერთი პუნქტი კრძალავს ყოველგვარი რეფერენდუმის ორგანიზებას, რომელიც ეჭვქვეშ დააყენებს აფხაზეთის სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობასა და სუვერენიტეტს.²

¹ Николаев, А. (2014, март 18). Почему Абхазия боится стать Крымом. Retrieved 2014, from Rosbalt: <http://www.rosbalt.ru/exussr/2014/03/18/1245675.html>

² Референдум в Крыму будет решать и будущее Абхазии и Южной Осетии. (2014, март 12). Retrieved from Regnum: <http://regnum.ru>

2014 წლის აპრილის ბოლოს აფხაზეთში დაიწყო პოლიტიკური კრიზისი, რომელიც 27 მაისს ქუჩის საპროტესტო აქციებში გადაიზარდა. ოპოზიცია დე ფაქტო რესპუბლიკის პრეზიდენტ ა.ანქვაბს ადანაშაულებდა ეთნიკური ქართველებისათვის პასპორტების მასობრივ დარიგებასა და მათთვის პოლიტიკური უფლებების მინიჭებაში, არაეფექტური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებაში და ა. შ.¹ ეს მოძრაობა ორგანიზებული იყო „საკოორდინაციო საბჭოს“ მიერ, რომელსაც სათავეში ედგა ოპოზიციონერი რ. ხაჯიბა. დემონსტრანტებმა დაიკავეს სახელმწიფო დაწესებულებები, მათ შორის პრეზიდენტის ადმინისტრაციული შენობა და მოქმედ ხელისუფლებას გადადგომისაკენ მოუწოდეს. ა. ანქვაბმა გადადგომაზე უარი განაცხადა. მან მიმდინარე პროცესები სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობად შეაფასა, დატოვა სოხუმი და ბომბორის რუსეთის სამხედრო ბაზას შეაფარა თავი. აფხაზეთში ვითარების დასარეგულირებლად ჩამოვიდნენ რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტის მრჩეველი ვლადისლავ სურკოვი და რუსეთის ფედერაციის უსაფრთხოების საბჭოს მდივნის მოადგილე, არმიის გენერალი რაშიდ ნურგალიევი.² რა სახის კონსულტაციებს აწარმოებდნენ ისინი დე ფაქტო რესპუბლიკის მთავრობასა და ოპოზიციას შორის, უცნობია, მაგრამ ფაქტია, რომ ამ კონსულტაციების შემდეგ, 30 მაისს აფხაზეთის პარლამენტში ჩატარებული ინპიჩმენტის კენჭისყრის შემდეგ, ა.ანქვაბი თანამდებობიდან გადადგა.

თვითგამოცხადებული რესპუბლიკის პრეზიდენტის მოვალეობის ახლადდანიშნულმა შემსრულებელმა ვ. ბგანბამ ფრიად საყურადღებო განცხადება გააკეთა რუსეთ-აფხაზეთის ურთიერთობების სამომავლო პერსპექტივის შესახებ გაზეთ „კომერსანტისადმი“ მიცემულ ინტერვიუში (2014 წლის 3 ივნისი), სადაც ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ვერ ხედავდა აფხაზეთსა და რუსეთს შორის ახალი სამოკავშირეო ხელშეკრულების დადების აუცილებლობას და დღის წესრიგში იდგა მხოლოდ ქვეყნის ევრაზიულ კავშირში განევრიანების საკითხი.³

11 ივნისს „აპსნიპრესის“ ფურცლებზე გამოქვეყნდა „აფხაზეთის ინტელიგენციის ღია წერილი“, რომელსაც ხელს აწერდნენ აფხაზი საზოგადო მოღვაწეები, პოლიტიკოსები, ხელოვნებისა და კულტურის წარმომადგენლები და ა. შ., სულ 33 კაცი. „დღეს აფხაზურ საზოგადოებაში გააზრებული აქვთ, რომ პრეზიდენტ ალექსანდრე ანქვაბს ჰქონდა საკუთარი ხედვა, თუ როგორ განემტკიცებინა პარტნიორული ურთიერთობები რუსეთის ფედერაციასთან. ის ეფუძნებოდა რუსეთის მეგობრობის მხარდაჭერით აფხაზეთის სახელმწიფოებრიობის განმტკიცების იდეას, რაც გამოხატავს აფხაზეთის მოქალაქეების უმრავლესობის განწყობას, მაშინ როდესაც „ასოცირებული ურთიერთობების“ ჩარჩოებში აფხაზეთის სუვერენიტეტის მნიშვნელოვან შემცირებას არ აქვს მხარდაჭერის პერსპექტივა. „ასოცირებული ურთიერთობების“ იდეა ამა თუ იმ ფორმით გაჟღერებული იყო ვ. სურკოვის მიერ აფხაზ პოლიტიკოსებთან და საზოგადოების წარმომადგენლებთან შეხვედრებზე აფხაზეთის მაისის მოვლენებამდე ცოტა ხნით ადრე. ვ. სურკოვის თანაშემწე მ. მამონოვი ამ საკითხს აქტიურად განიხილავდა აფხაზეთის პარლამენტარებთან და საზოგადოების წარმომადგენლებთან, რაც გამორიცხავს დღის წესრიგში ამ ინიციატივის შემთხვევით დაყენებას აფხაზეთში შიდაპოლიტიკური კრიზისის პირობებში“, – ნათქვამია წერილში.⁴

აფხაზეთის რუსეთთან ასოცირებული ურთიერთობის საფუძველზე ინტეგრირების საკითხის გააქტიურება უკავშირდება აფხაზ-აზაზ ხალხთა საერთაშორისო ასოციაციის პრეზიდენტ ტარას შამბას სახელს, რომელმაც 2014 წლის 12 მაისს ღია წერილით მიმართა დე ფაქტო რესპუბლიკის პარლამენტს, საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და მასმედიას. ამ პოლიტიკური ნაბიჯის აუცილებლობას ტ. შამბა სხვადასხვა ისტორიული და საერთაშორისო-პოლიტიკური გარემოებით, საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებლობის არაღიარების პოლიტიკით ხსნიდა. მისი აზრით, მიმდინარე ეტაპზე საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემაში დაწყებულმა ცვლი-

¹ Габния: Анкваша свергли из-за массовой раздачи абхазских паспортов. (2014, май 28). <http://lifefews.ru/news/133970>

² Абхазия раскололась. «Склеивать» суверенное государство послали Владислава Суркова и Рашида Нургалиева. (2014, май 30). Retrieved from Регионы online: <http://www.gosrf.ru>

³ И.о. президента Абхазии устремился в Евразийский союз. (2014, июнь 3). Retrieved from Полит.ру: <http://polit.ru/news/2014/06/03/eurasian>

⁴ Открытое письмо представителей интеллигенции Абхазии. (2014, июнь 11). Retrieved from Apsnypress: <http://www.apsnypress.info>

ლებებმა ხელსაყრელი მომენტი შექმნა რუსეთ-აფხაზეთის ინტეგრაციის დონის ამალღებისათვის, ამიტომ ორივე ქვეყნის ხელისუფლებას მოუწოდებდა არ გაეშვათ უნიკალური ისტორიული შანსი და მოეწერათ ხელი რუსეთ-აფხაზეთს შორის ასოცირებული ურთიერთობების შეთანხმებისათვის. ტ. შამბა არწმუნებდა ადრესატებს, რომ ეს მოდელი არ ზღუდავდა და ამცრობდა აფხაზეთის სუვერენიტეტს, რადგანაც რუსეთი ვერ ჩაერეოდა აფხაზეთის სუვერენულ უფლებაში აერჩია მართვის ორგანოები, განესაზღვრა ქვეყნის პოლიტიკური წყობა, სახელმწიფოს სოციალური, ეკონომიკური და სულიერი განვითარების ტენდენციები (Открытое письмо в Парламент, МИД и СМИ Республики Абхазия от Т.М. Шамба).⁵

ტ. შამბას პოზიცია ერთხმად დაგმეს დე ფაქტო აფხაზეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ და პარლამენტმა, რომლებმაც რუსეთთან ასოცირებული ურთიერთობა დაახასიათეს როგორც პროტექტორატის ნაირსახეობა, კოლონიალური დამოკიდებულების ფორმა და მხარი დაუჭირეს აფხაზეთის, როგორც დამოუკიდებელი და სუვერენული სახელმწიფოს არსებობას.⁶ როგორც ცნობილია, თანამედროვე მეცნიერები ასოცირებულ ურთიერთობებს განიხილავენ მიკროსახელმწიფოებისათვის (ჯუჯა სახელმწიფო) დამახასიათებელ თავისებურებად. ისინი წარმოადგენენ თანამედროვე პროტექტორ სახელმწიფოებს, რომელთა სუვერენიტეტი ნაწილობრივ დელეგირებულია დიდი სახელმწიფოებისათვის პოლიტიკური და ეკონომიკური კეთილდღეობის სანაცვლოდ.⁷

ასოცირებული ურთიერთობების პრინციპები მოცემულია გაერო-ს გენერალური ასამბლეის 1541 (XV) რეზოლუციაში, VI პრინციპი (15 დეკემბერი, 1960), რომელმაც შემდგომი განვითარება პოვა საერთაშორისო სამართლის სხვადასხვა ნორმაში.

პოსტსაბჭოთა სივრცეში რუსეთთან ასოცირებული ურთიერთობების საკითხი პირველად დე ფაქტო აფხაზეთის პრეზიდენტმა ვ. არძინბამ დააყენა, რომელმაც 2002 წლის 1 მარტს რუსეთის ხელისუფლებას მიმართა ასოცირებული ურთიერთობების დამყარების თხოვნით. „ასოცირებული ურთიერთობებია როცა ორი მხარე ხელს აწერს შესაბამის შეთანხმებას სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური ფუნქციების – თავდაცვა, საბაჟო პოლიტიკა, საზღვრის დაცვა და სხვა – ერთობლივი განხორციელებისათვის“, – განმარტავდა დე ფაქტო აფხაზეთის პრემიერი ა. ჯერგენია.⁸

2006 წლის 18 ოქტომბერს დე ფაქტო აფხაზეთის სახალხო საბჭომ კიდევ ერთხელ მიმართა რუსეთის ფედერალურ კრებას, ელიარებინა აფხაზეთის დამოუკიდებლობა და დაემყარებინა მასთან ასოცირებული ურთიერთობები.

ამრიგად, ასოცირების საფუძველზე აფხაზეთის რუსეთთან განწევრიანების იდეა არ წარმოადგენდა სიახლეს. მაშ, რითი აიხსნება აფხაზეთის საზოგადოების ნეგატიური დამოკიდებულება ამ საკითხისადმი და მისი მწვავე კრიტიკა.

აფხაზი პოლიტიკოსების აზრით, 2008 წელს რუსეთის მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებით ირელევანტური გახდა რუსეთთან ასოცირების საფუძველზე გაერთიანების იდეა, რადგან ის წერტილს დაუსვამდა აფხაზეთის აღიარების პროცესს, ხოლო თავდაცვაზე, საგარეო და საბაჟო პოლიტიკაზე უარის თქმა აფხაზეთს დაუკარგავდა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ნიშნებს.

⁵ Открытое письмо в Парламент, МИД и СМИ Республики Абхазия от Т.М. Шамба (2014, мая 13). Retrieved from Apsnypress: <http://www.apsnypress.info/news/otkrytoe-pismo-v-parlament-mid-i-smi-respubliki-abkhaziya/>

⁶ Комментарий Отдела информации МИД Абхазии в связи с дискуссией по поводу идеи установления «ассоциированных отношений» между Абхазией и Россией; Парламент считает недопустимыми высказывания Т. М. Шамба в адрес Спикера и депутатов Народного Собрания - Парламента (2014). Retrieved from Абхаз-ауто: <http://abkhaz-auto.ru>

⁷ Dumianski, Z. (2010). Microstates as Modern Protected States: Towards a New Definition of Micro-Statehood -Statehood,. University of Auckland: Centre Small States Studies Institute of International Affairs: <http://ams.hi.is/wp-content/uploads/2014/04/Microstates-Occasional-Paper.pdf>, pp. 20-21.

⁸ Об обращении Народного Собрания - Парламента Республики Абхазия к Президенту Российской Федерации и Федеральному Собранию Российской Федерации о признании независимости Республики Абхазия и установлении между Российской Федерацией и Республикой Абхаз, Кав. (2006, октябрь 20). Retrieved from Кавказский узел: <http://www.kavkaz-uzel.ru>

2008 წელს აფხაზეთის „დამოუკიდებლობის“ ცალმხრივი აღიარებით რუსეთმა დაარღვია საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები, სახელდობრ, სახელმწიფოთა სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის პრინციპები. მაშინ, როდესაც საერთაშორისო თანამეგობრობა კრემლს პერმანენტულად მოუწოდებდა უკან წაეღო აფხაზეთის აღიარება, რუსეთის ისტებლიშმენტი მიზანმიმართულად აძლიერებდა აფხაზეთის სახელმწიფოებრივ ინსტიტუტებს, აფორმებდა მასთან მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების, საზღვრის დაცვის, სამხედრო თანამშრომლობის და ა. შ., ხელშეკრულებებს, იბრძოდა გაეროს ნევრი ქვეყნების მიერ აფხაზეთის აღიარებისათვის და სხვა. რუსეთმა დაიწყო აფხაზეთის ტერიტორიაზე სამხედრო ინფრასტრუქტურის, სამხედრო-საზღვაო ბაზის მშენებლობა-გაძლიერება, ერთობლივი სამხედრო კონტინგენტის შექმნა, თავის კონტროლს დაუქვემდებარა საქართველოს ადმინისტრაციული საზღვარი, ბომბორის ავიაბაზა გახადა სამხრეთ კავკასიაში უმსხვილესი სამხედრო აეროდრომი და ა. შ., რაც პირდაპირ მიუთითებდა რუსეთის მაღალ გეოპოლიტიკურ ინტერესებზე შავი ზღვის აუზსა და სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, სადაც აფხაზეთმა რუსეთის უსაფრთხოების ინტერესებში მნიშვნელოვანი დატვირთვა შეიძინა.

წლების განმავლობაში ასიმეტრიულმა ორმხრივმა ურთიერთობებმა ნათელყო ამ ურთიერთობების მიძიმე შედეგები აფხაზეთისათვის. არაღიარების პოლიტიკის გამო ფინანსური, პოლიტიკური თუ სამხედრო თვალსაზრისით ის მთლიანად რუსეთზე აღმოჩნდა დამოკიდებული და მის განუყოფელ ნაწილად იქცა. ამიტომ აფხაზეთის პოლიტიკურ წრეებში დაიწყო რუსეთთან ურთიერთობების გადაფასება-ახლებურად გააზრების პროცესი. დე ფაქტო ხელისუფლების წარმომადგენლები სხვადასხვა იურიდიული ხერხით ცდილობდნენ უგულვებლევყოთ რუსეთის ისეთი მოთხოვნების რეალიზება, რომლებიც ხელს შეუწყობდნენ და დააჩქარებდნენ აფხაზეთის რუსეთთან ინტეგრაციისა თუ აფხაზი ხალხის ასიმილაციის პროცესს, კერძოდ ორმაგი მოქალაქეობის საკითხი, აფხაზეთის ტერიტორიაზე რუსეთის მოქალაქეებისათვის ქონებისა და მიწის შეძენის, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე რუსი ბიზნესმენებისათვის განსაკუთრებული სტატუსის მინიჭებისა და შეუზღუდავი საქმიანობის უფლება. აფხაზმა პოლიტიკოსებმა დაიწყეს თანასწორობის პრინციპებზე აგებული ურთიერთობების პოლიტიკის გატარება, აფხაზეთის სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის განმტკიცებისათვის ბრძოლა, რაც გულისხმობდა რუსეთის მოკავშირე პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მიერ აფხაზეთის აღიარებასა და რუსეთ-ბელორუსიის საბაჟო კავშირში განევრიანებას. ამ პოლიტიკას საფუძველი ჩაუყარა დე ფაქტო რესპუბლიკის პრეზიდენტმა ს. ბალაფშმა, რომლის ერთგული მიმდევარი იყო ექსპრეზიდენტი ა. ანქვაბი. ამის გამო ისინი არაერთხელ გამხდარან კრემლის მკაცრი კრიტიკის ობიექტები.

მოვლენების მრავალმხრივი ანალიზის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თვითგამოცხადებული აფხაზეთის პრეზიდენტი ა. ანქვაბის წინააღმდეგ ოპოზიციური მოძრაობა მართული იყო კრემლიდან და მიზნად ისახავდა ხელისუფლებაში ისეთი პოლიტიკური ძალების მოყვანას, რომლებიც მხარს დაუჭერდნენ უნიფიცირებული სამართლებრივი დოკუმენტის მიღებას და გაამყარებდნენ რუსეთის ყოფნას აფხაზეთში. ასეთ ძალად მიჩნეულ იქნა ოპოზიციონერი რ. ხაჯიმბა და მისი გარემოცვა.¹

თვითგამოცხადებულ რესპუბლიკაში პრეზიდენტის არჩევნების მოსამზადებელ ეტაპზე რეალური ძალაუფლება ხელში აიღეს რ. ხაჯიმბამ და მისმა „რევოლუციურმა ძალებმა“. მათ ხელახლა დააყენეს პასპორტიზაციის საკითხი და მიიღეს ქართველებისათვის პასპორტის ჩამორთმევის გადაწყვეტილება, რითაც ხელოვნურად შეამცირეს ელექტორატი და გალის რაიონში მცხოვრებ 20 ათასზე მეტ ეთნიკურ ქართველს წაართვეს საჯარო ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება.² ეს წარმოადგენდა ერთგვარ პრევენციულ ღონისძიებას პრორუსი კანდიდატის გამარჯვების უზრუნველსაყოფად. ბუნებრივია, არჩევნებში გაიმარჯვა რ. ხაჯიმბამ, რომელმაც მეორე დღესვე ოფიციალურად განაცხადა მზაობა რუსეთთან ხელი მოეწერა საერთაშორისო ხელშეკრულებისთვის. ეს საკითხი

¹ Rukhadze, V. (2014, October 29). The Jamestown Foundation . Retrieved from Moscow's Attempt to Annex Abkhazia Serves as a Bitter Lesson to Russia's Friends and Opponents : <http://www.jamestown.org>

² პოპიავესკი, ი. (#40, 2015). ყირიმის სცენარის გამეორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 6.

27 აგვისტოს განხილულ იქნა პრეზიდენტ ვ. პუტინთან შეხვედრაზე, სადაც დღის წესრიგში დაისვა ახალი ხელშეკრულების ფარგლებში თავდაცვისა და უსაფრთხოების საერთო სივრცის ფორმირების, რუსეთ-აფხაზეთის საზღვრების გახსნის საკითხები. სანაცვლოდ კრემლი გაუზრდიდა ფინანსურ დამხრებას აფხაზეთს.³

რისთვის დასჭირდა რუსეთს აფხაზეთთან ინტეგრაციის ხელშეკრულების გაფორმება წლების შემდეგ?

2014 წელს დაწყებულმა რუსეთ-უკრაინის ომმა მნიშვნელოვნად შეცვალა ევროპის უსაფრთხოების კონტურები და წარმოაჩინა პოსტსაბჭოთა სივრცის სრული ეროზია, რამაც ახალი იმპულსი მისცა რეგიონის ქვეყნების დასავლურ მისწრაფებებს. კერძოდ, საქართველომ, უკრაინამ და მოლდოვამ ხელი მოაწერეს ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას, უკრაინამ კვლავ გამოთქვა ნატოსთან ინტეგრაციის სურვილი. ნატოს უელსის სამიტზე საქართველომ მიიღო „არსებით ღონისძიებათა პაკეტი“, რომლის მთავარი მიზანია საქართველოს მომზადება განევრიანებისთვის და ქვეყნის თავდაცვითი შესაძლებლობების განვითარება. ამავე სამიტზე საქართველო მიწვეულ იქნა „პარტნიორობის თავსებადობის ინიციატივასა“ და „გაძლიერებული შესაძლებლობების ჯგუფში“. ამ ფონზე რუსეთს სჭირდებოდა მსოფლიოსათვის დაენახებინა თავისი უალტერნატივო ლიდერობა რეგიონში, რისი დასტურიც იქნებოდა ყირიმის შემდეგ აფხაზეთის პირდაპირი ანექსია.

2014 წლის ოქტომბერში აფხაზეთში გავრცელდა „მოკავშირეობისა და ინტეგრაციის ხელშეკრულების“ რუსული პროექტი, რომელიც ითვალისწინებდა აფხაზეთის სასაზღვრო სამსახურისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს რუსეთის ხელმძღვანელობისათვის დაქვემდებარებას, რაც პრაქტიკულად ნიშნავდა აფხაზეთის უშიშროების უწყების გაუქმებას.⁴ საერთო თავდაცვითი სისტემის ფორმირების გარდა, პროექტით შემოთავაზებული იყო სათანადო ცვლილებების გატარება აფხაზეთის კანონმდებლობაში რუსების მიერ ორმაგი მოქალაქეობის მისაღების გასამარტივებლად, აფხაზეთის საბაჟო რეგულაციების რუსეთის კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში მოყვანა, აფხაზეთში მცხოვრები რუსეთის მოქალაქეების მიერ სამხედრო სამსახურის გავლის, აფხაზეთის მოსახლეობის სოციალური, ჯანდაცვის საკითხები და ა. შ.⁵ პროექტმა დღის წესრიგში დააყენა ასიმეტრიული ურთიერთობების პერსპექტივები და ხელშეკრულების საერთაშორისო სამართლებრივი საფუძველი. აფხაზეთის პოლიტიკური წრეები გამოთქვამდნენ გონივრულ ეჭვს, რომ ხელშეკრულების პროექტი კრემლის მიერ ჯერ კიდევ არჩევნებამდე იყო შეთანხმებული რ. ხაჯიმბასთან. ინტერნეტპორტალ «Наша Абхазия»-ს ინფორმაციით, სწორედ ეს ხელშეკრულება გახდა ექსპრეზიდენტ ა. ანკვაბის გადაყენების მიზეზი, რომელსაც გუდაუთის ბაზაში ყოფნისას კატეგორიულად მოსთხოვეს ხელი მოენერა მასზე ან გადამდგარიყო თანამდებობიდან.⁶

პროექტის მიმართ თავიანთი პოზიცია გამოხატეს პარლამენტმა, პოლიტიკური პარტიებისა და არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლებმა. მთავარი ოპოზიციური პარტია „ამცახარა“ მხარს უჭერდა რუსეთთან შემდგომ ინტეგრაციას, მაგრამ მოითხოვდა ეს ურთიერთობები დაფუძნებოდა ორი სუვერენული სახელმწიფოს მჭიდრო თანამშრომლობას, სადაც საუბარი იქნებოდა ერთიანი თავდაცვის სისტემაზე, საბაჟო პროცედურების გამარტივებაზე, კანონმდებლობის ჰარმონიზაციაზე.⁷

³ Россия и Абхазия задумались о создании единого внешнего контура обороны. (2014, август 27). Retrieved from Interfax: <http://www.interfax.ru>

⁴ პოპიანავსკი, ი. (#40, 2015). ყირიმის სცენარის გამეორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 6.

⁵ Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и интеграции. Проект. (2014, октябрь 20). Retrieved from Кавказский узел: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/251047/>

⁶ «Амцахара» собирает митинг против русско-абхазского договора. (2014, ноябрь 21). Retrieved from <http://abkhazeti.info/abkhazia/2014/1416610707.php>

⁷ Партия «Амцахара» заявление о договоре. (n.d.). Retrieved from Abhazia.pro: <http://abhazia.pro/index.php/obshchaya-informatsiya/553-partiya-amtsakhara-zayavlenie-o-dogovore>

როგორც ცნობილია, აფხაზურმა მხარემ შეიმუშავა ხელშეკრულების ახალი ვარიანტი „ხელშეკრულება აფხაზეთის რესპუბლიკასა და რუსეთის ფედერაციას შორის მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ“. მღელვარე დებატებისა და მიტინგების შემდეგ რუსეთმა წარმოადგინა ხელშეკრულების კომპრომისული ვარიანტი, რომელშიც ნაწილობრივ აისახა აფხაზური საზოგადოების პოზიცია, გაზიარებულ იქნა ხელშეკრულების სახელწოდების აფხაზური ვარიანტი, თუმცა ეს პროექტიც მიუღებელი აღმოჩნდა ზოგიერთი პოლიტიკური ძალისათვის. 24 ნოემბერს, ხელშეკრულების ხელმოწერის დღეს გამართულ საპროტესტო აქციაზე პარტია „ამცახარამ“ ხალხს გააცნო ის პრინციპული საკითხები, რომლებშიც არ ეთანხმებოდა „რუსულ“ პროექტს. კერძოდ, მათთვის მიუღებელი იყო აფხაზეთის მიერ რუსეთთან კოორდინაციით საგარეო პოლიტიკის წარმოება (მუხლი 3); შეუსაბამოდ მიიჩნევენ მუხლს უცხო სახელმწიფოს მხრიდან აგრესიის დროს გატარებულ ღონისძიებებზე გაეროს ინფორმირების შესახებ, რადგანაც აფხაზეთი არ არის გაეროს წევრი სახელმწიფო (მუხლი 6); არასრულყოფილად მიიჩნევენ „უფლებამოსილი ორგანოების“ შესახებ ცნების განმარტებას, რადგან რუსეთის ასეთ ორგანოებს დელეგირებული აქვთ დამოუკიდებლად, აფხაზეთის წარმომადგენლობის გარეშე გადაწყვეტილებების მიღების უფლებამოსილება (მუხლი 2); მათი აზრით, საინფორმაციო საკოორდინაციო ცენტრის სტრუქტურა აცდენილია მის არსს და წარმოადგენს ოპერატიულ-სამძებრო სამსახურს, რომლის უწყებრივი დაქვემდებარება გაურკვეველია. ასევე არ არის ნათლად განერილი, თუ როგორი იქნება ამ ორგანოს ურთიერთობა აფხაზეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროს ორგანოებთან (მუხლი 10); ხელშეკრულებაში ნიველირებულია აფხაზეთის პრეზიდენტის, როგორც მთავარსარდლის უფლებამოსილებანი (მუხლი 7, 8); რუსეთის მიერ სამედიცინო პრეპარატების დარიგებაზე კონტროლი არღვევს აფხაზეთის სუვერენიტეტსა და კონსტიტუციას (მუხლი 19); 3 წელი არ არის საკმარისი ვადა საბაჟო კანონმდებლობის ჰარმონიზაციისათვის (11); ხელშეკრულების გაფორმებამდე აუცილებლად მიიჩნევენ რუსეთ-აფხაზეთის საზღვრის დელიმიტაციას. „ამცახარა“ ხელშეკრულების ხელმოწერის დაჩქარებას უარყოფითად აფასებდა, რადგანაც თავდაცვითი ხელშეკრულება მხარეებს შორის ისედაც არსებობდა, ხოლო სხვა დანარჩენი მუხლები მხოლოდ 3 წლის შემდეგ ამოქმედდებოდა.¹

ე. წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის“ შესახებ ხელშეკრულებას ხელი მოეწერა 2014 წლის 24 ნოემბერს სოჭში. ხელშეკრულება დადებულია 10 წლით ყოველ ხუთ წელიწადში გადახედვის უფლებით. მის სამართლებრივ საფუძვლად აღიარებულია 2008 წლის 17 სექტემბრის ე. წ. ხელშეკრულება მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ. ხელშეკრულების მიხედვით, სოხუმსა და მოსკოვს ექნებათ „კოორდინირებული“ საგარეო პოლიტიკა, „თავდაცვისა და უსაფრთხოების საერთო სივრცე“, „საერთო სოციალური და ეკონომიკური სივრცე“.² ხელშეკრულება ითვალისწინებს საბაჟო კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას ევრაზიულ ეკონომიკურ კავშირსა და რუსეთის კანონმდებლობასთან. სპეციალური მუხლი დაემატა აფხაზური ენის დაცვისა და განვითარების საკითხზე. ხელშეკრულებას შინაარსობრივად არსებითი ცვლილებები არ განუცდია, თუმცა სეპარატისტული რეგიონის ხელმძღვანელობამ შეძლო ამოეღო მუხლი რუსეთის მოქალაქეებისათვის მოქალაქეობის მინიჭების შესახებ.

ხელშეკრულება ითვალისწინებს გაერთიანებული საჯარისო ნაწილის ფორმირებას, რომელიც იქმნება რუსეთის ფედერაციისა და აფხაზეთის შეიარაღებული ძალებიდან გამოყოფილი ცალკეული ნაწილების ბაზაზე. იმავდროულად, დეტალურადაა განერილი მისი მართვის საკითხები. კერძოდ, მშვიდობიან პერიოდში საჯარისო შენაერთის მართვა ხორციელდება ოპერატიული ჯგუფის მიერ, რომელიც კომპლექტდება ხელშემკვრელი მხარეების შესაბამისი უწყებების მიერ, ხოლო ომის შემთხვევაში დანაყოფს მეთაურობს რუსეთის თავდაცვის სამინისტროს მიერ დანიშნული პირი, მოადგილე კი ინიშნება აფხაზეთის შესაბამისი უწყებიდან. იმავდროულად, გაერთიანებული საჯარისო ნაწილების გამოყენება აფხაზეთის ტერიტორიაზე თანხმდება აფხაზეთის უმაღლეს მთავარსარდალთან.

¹ Анри Джергения: «Пока же мы говорим о своем недоверии методам действий нынешней власти». (2014, ноября 24). Retrieved from Политическая партия “Амцахара”: <http://www.amtsakhara.org/ru/events/publication/477/>

² პოპიავესკი, ი. (#40, 2015). ყირიმის სცენარის გამეორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 7.

საქართველოსთან ე.წ. საზღვრის კონტროლი უნდა განხორციელდეს ერთობლივად აფხაზეთისა და რუსების მიერ. საუბარი, აგრეთვე, საქართველო-აფხაზეთის საზღვრის საინჟინრო ტექნიკურ უზრუნველყოფაზე, რაც უნდა განხორციელდეს ხელშეკრულების ხელმოწერისთანავე არა უგვიანეს ორ წელიწადში. შინაგან საქმეთა სამსახურების კოორდინირებული მუშაობის მიზნით, გათვალისწინებულია ერთობლივი საინფორმაციო-საკოორდინაციო ცენტრის შექმნა.

ამრიგად, უკრაინასთან გამოუცხადებელი ომის შედეგად შექმნილმა საერთაშორისო პოლიტიკურმა კრიზისმა რუსეთს მისცა შესაძლებლობა მოეხდინა საქართველოს ერთ-ერთი ოკუპირებული ტერიტორიის ანექსიის ლეგიტიმაცია. ე. წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის“ ხელშეკრულებით მან იურიდიულად გააფორმა „ახალი რეალიები“, რომელიც ძირს უთხრის საქართველოს სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას, ჟენევის სამშვიდობო ფორმატს, სტაბილურობასა და უსაფრთხოებას რეგიონში, უხეშად არღვევს ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებით რუსეთის მიერ 2008 წელს აღებულ ვალდებულებებს და წარმოადგენს აფხაზეთის ფაქტობრივ ანექსიას. აფხაზეთის „მშვიდობიანი მოწესრიგებით“ რუსეთს გზა გაეხსნა ე. წ. სამხრეთ ოსეთის სრული ინკორპორირებისათვის.

მართალია, ამ ე. წ. ხელშეკრულებას არ ცნობს და არ აღიარებს საერთაშორისო თანამეგობრობა, მაგრამ ის წარმოადგენს რუსეთის ექსპანსიონისტური პოლიტიკის ლეგიტიმაციის მცდელობას, რაც საფრთხეს უქმნის არა მარტო საქართველოს, არამედ რუსეთის ახლო საზღვარგარეთის თითქმის ყველა სახელმწიფოს. ამ ფონზე ფრიად ფრთხილი და თავშეკავებული იყო როგორც საქართველოს ხელისუფლების, ასევე მისი დასავლელი მოკავშირეების რეაქცია, რომელიც მხოლოდ ხელშეკრულების დაგმობითა და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდამჭერი განცხადებებით შემოიფარგლა. უფრო მკაცრი იყვნენ ბალტისპირეთის ქვეყნების ხელისუფლების წარმომადგენლები, რომლებიც მოითხოვდნენ საერთაშორისო თანამეგობრობა წინ აღდგომოდა საქართველოს ტერიტორიების ანექსიის ლეგალიზების ნებისმიერ მცდელობას.³

გერმანელი დიპლომატი და ექსპერტი დ. ბოდენი რუსეთის ქმედებას რამდენიმე ფაქტორით ხსნის: ევროკავშირთან ასოცირებისა და თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ საქართველოს მიერ ხელშეკრულების გაფორმებით და ნატო-ს უელსის სამიტის გადაწყვეტილებებით; საქართველოს პროდასავლური კურსის გაძლიერებით, რაც ხელყოფს რუსეთის უსაფრთხოების ინტერესებს მის სამხრეთით არსებულ რეგიონებში. ექსპერტის აზრით, ამ ხელშეკრულებას 2 ძირითადი მიზანი ჰქონდა: 1. დაეხმება საქართველო რუსეთის უსაფრთხოების ინტერესების იგნორირებისათვის; 2. სტრატეგიული აფხაზეთის უსაფრთხოების დაცვის საფარქვეშ რუსეთმა მსოფლიოს შეახსენა, რომ ის მტკიცედ დაიცავს თავისი უსაფრთხოების ინტერესებს.⁴ ალბათ არ იქნება მართებული, რომ რუსეთის ქმედება აფხაზეთთან და ყოფილ სამხრეთ ოსეთთან მიმართებაში განვიხილოთ როგორც პირდაპირი რეაქცია ბოლო ორი წლის განმავლობაში საქართველოს ხელისუფლების მიერ განხორციელებულ საგარეო პოლიტიკაზე. 1989 წლიდან რუსეთი მიზანმიმართულად და გეგმაზომიერად იბრძოდა აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის ანექსიისათვის და ეს ხელშეკრულებები წარმოადგენდა ამ პოლიტიკის ლოგიკურ დასასრულს.

ე.წ. ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ კიდევ უფრო დამძიმდა ოკუპირებულ რეგიონებში მცხოვრები მკვიდრი ქართული მოსახლეობის მდგომარეობა. მათ ჩამოერთვათ პოლიტიკური უფლებები, აეკრძალათ მშობლიურ ენაზე განათლების მიღების უფლება და ა. შ. ეს გარემოება განსაკუთრებით შემამოფოთებელია, რადგანაც ოკუპირებულ რეგიონებში არ არსებობს საერთაშორისო მექანიზმები, რომლებიც დაიცავს მკვიდრი ქართული მოსახლეობის სამოქალაქო უფლებებს.

„ახალი რეალიები“ აისახა 2014 წელს დამტკიცებულ რუსეთის სამხედრო დოქტრინაში, რომელიც

³ პოპიანესკი, ი. (#40, 2015). ყირიმის სცენარის გამეორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 9.

⁴ Boden, D. (2014, December). The Russian-Abkhaz Treaty. Friedrich Ebert Stiftung: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11092-20141217.pdf>, p. 9.

სამხედრო კონფლიქტის შეკავებისა და პრევენციისათვის გათვალისწინებულ სხვა ზომებთან ერთად მოიცავს „...ერთობლივი თავდაცვისა და უსაფრთხოების მიზნებისათვის თანაქმედებას აფხაზეთის რესპუბლიკასთან და სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკასთან“. ექსპერტების აზრით, დოქტრინისა და ამ შეთანხმებების თავსებადობა მაღალი ალბათობით ქმნის საქართველოს მიმართ მორიგი აგრესიის საფუძველს და იძლევა მისი განხორციელების შესაძლებლობას, ხოლო აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის მარიონეტული მთავრობები გამოყენებული იქნება საქართველოს წინააღმდეგ ამ აგრესიის საბაზის შესაქმნელად.¹

ამრიგად, ე.წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის ხელშეკრულებამ“ და რუსეთის ახალმა სამხედრო დოქტრინამ ჩიხში შეიყვანა საქართველო-რუსეთის გადატვირთვის პოლიტიკა და კიდევ ერთხელ ცხადყო რუსეთის სასიცოცხლო ინტერესები სამხრეთ კავკასიასა და შავი ზღვის აუზში. რუსეთმა იურიდიულად გააფორმა საქართველოს ტერიტორიებისათვის 25-წლიანი ომის შედეგები და თავისი რევანშისტული პოლიტიკით კიდევ ერთხელ დაამტკიცა, რომ ის არ ცნობს სსრკ-ის ნგრევის შედეგად წარმოქმნილი სახელმწიფოების დამოუკიდებლობასა და სუვერენიტეტს, რითაც კიდევ ერთი ნაბიჯი გადადგა რუსული ევრაზიული გეოპოლიტიკური პროექტის რეალიზებისა და რუსეთის, როგორც ზესახელმწიფოს, პოზიციების განმტკიცებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გოგოლაშვილი, კ. (#36, 2015). რუსეთის ახალი სამხედრო დოქტრინა და მისი სამოკავშირეო შეთანხმებები აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთთან. თბილისი: ექსპერტის აზრი.
2. პოპიავესკი, ი. (#40, 2015). ყირიმის სცენარის გამოვლენა? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები. თბილისი: ექსპერტის აზრი.
3. Boden, D. (2014, December). The Russian-Abkhaz Treaty. *Friedrich Ebert Stiftung*: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11092-20141217.pdf>
4. Dumienki, Z. (2010). *Microstates as Modern Protected States: Towards a New Definition of Micro-Statehood -Statehood*,. University of Auckland: Centre Small States Studies Institute of International Affairs: http://ams.hi.is/wp-content/uploads/2014/04/Microstates_Occasional Paper.pdf
5. Rukhadze, V. (2014, October 29). *The Jamestown Foundation* . Retrieved from Moscow’s Attempt to Annex Abkhazia Serves as a Bitter Lesson to Russia’s Friends and Opponents : <http://www.jamestown.org>
6. *Абхазия хочет вступить в ассоциированное членство с РФ, заявил Шамба*. (2006, июль 6). Retrieved from РИАНОВОСТИ : <http://ria.ru>
7. *«Амцахара» собирает митинг против русско-абхазского договора*. (2014, ноябрь 21). Retrieved from <http://abkhazeti.info/abkhazia/2014/1416610707.php>
8. *Абхазия предлагает России ассоциированные отношения*. (2002, март 1). Retrieved from Русская линия: <http://rusk.ru>
9. *Абхазия раскололась. «Склеивать» суверенное государство послали Владислава Суркова и Рашида Нургалиева*. (2014, май 30). Retrieved from Регионы online: <http://www.gosrf.ru>
10. *Анри Джержения: «Пока же мы говорим о своем недоверии методам действий нынешней власти»*. (2014, ноября 24). Retrieved from Политическая партия “Амцахара”: <http://www.amtsakhara.org/>

¹ გოგოლაშვილი, კ. (#36, 2015). რუსეთის ახალი სამხედრო დოქტრინა და მისი სამოკავშირეო შეთანხმებები აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთთან. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 11.

ru/events/publication/477/

11. *Габниа: Анкваба свергли из-за массовой раздачи абхазских паспортов* . (2014, май 28). Retrieved from lifenews: <http://lifenews.ru/news/133970>
12. *Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и интеграции*. (2014, ноября 24). Retrieved from Президент России: 13. <http://krem-lin.ru/supplement/4783>
13. *Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и интеграции. Проект*. (2014, октябрь 20). Retrieved from Кавказский узел: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/251047/>
14. *И.о. президента Абхазии устремился в Евразийский союз*. (2014, июнь 3). Retrieved from Полит.ру: <http://polit.ru/news/2014/06/03/eurasian>
15. *Комментарий Отдела информации МИД Абхазии в связи с дискуссией по поводу идеи установления «ассоциированных отношений» между Абхазией и Россией; Парламент считает недопустимыми высказывания Т. М. Шамба в адрес Спикера и депутатов Народного Собрания - Парла*. (2014). Retrieved from Абхаз-ауто: <http://abkhaz-auto.ru>
16. Ленский, И. (№22, 17.06.2015). Александр Анкваб: «Управлять Абхазией нельзя методами популизма и дилетантских экспромтов». *Военно-промышленный курьер*.
17. Николаев, А. (2014, март 18). *Почему Абхазия боится стать Крымом*. Retrieved 2014, from Rosbalt: <http://www.rosbalt.ru/exussr/2014/03/18/1245675.html>
18. *Об обращении Народного Собрания - Парламента Республики Абхазия к Президенту Российской Федерации и Федеральному Собранию Российской Федерации о признании независимости Республики Абхазия и установлении между Российской Федерацией и Республикой Абхаз, Кав*. (2006, октябрь 20). Retrieved from Кавказский узел: <http://www.kavkaz-uzel.ru>
19. *Открытое письмо представителей интеллигенции Абхазии*. (2014, июнь 11). Retrieved from Apsnypress: <http://www.apsnypress.info>
20. *Партия «Амцахара» заявление о договоре*. (n.d.). Retrieved from Abhazia.pro: <http://abhazia.pro/index.php/obshchaya-informatsiya/553-partiya-amtsakhara-zayavlenie-o-govore>
21. *Референдум в Крыму будет решать и будущее Абхазии и Южной Осетии*. (2014, март 12). Retrieved from Regnum: <http://regnum.ru>
22. *Россия и Абхазия задумались о создании единого внешнего контура обороны*. (2014, август 27). Retrieved from Interfax: <http://www.interfax.ru>

Meri Gbedava

Sukhumi State University, Associate Professor

Legal and Political Aspects of So-Called “Treaty of Alliance and Strategic Partnership” Between Russian Federation and De facto Republic of Abkhazia

Summary

On the 23 of January 2015 Russia’s state Duma ratified so-called “Treaty of Alliance and Strategic Partnership between Russian Federation and the Republic of Abkhazia” which was signed on the 24 of November 2014 in Sochi. Russian Federation regards agreement of friendship, cooperation and mutual assistance between Russian Federation and the Republic of Abkhazia signed on the 17 of September 2008 as the legal basis for this treaty.

The ratification of above mentioned document contradicts the fundamental principles of justice, being directed against sovereignty and territorial integrity of Georgia and promoting the annexation of Abkhazian region already occupied by Russia.

The document aims at ensuring the high level of integration between Russia and Abkhazian region in military, legal, economic and social issues, forming common security and defense system and unified armed forces, promoting cancellation of the Russia-Georgia state border and reinforcement of the occupation line. Signature of the agreement will not have any international legal consequences but it affects stability and security of region.

Crimea annexation by Russia, the creation of Luhansk and Donetsk People’s Republics should be discussed together with the ratification of the “Treaty of Alliance and Strategic Partnership” between Russia and De Facto Republic of Abkhazia; They aim at gaining Russia’s sole control over the Kerch Strait, the Black sea and the sea of Azov.

Ratification of so-called treaty was preceded by political tension in Abkhazia, specifically, president A. Ankvab resigned due to the anti-government movements in the region on the 1 of June 2014. He explained the decision by the necessity of maintaining peace and stability in the country. Pro-Russian Raul Khajimba came to power.

In October 2014 the government of Russian federation proposed R. Khajimba to sign “Treaty of Alliance and Integration”, after protests the term “integration” has been replaced by the term “strategic partnership”, yet basic principles and the content of the contract remained unchanged. The government of the De facto Republic of Abkhazia and the president’s entourage claim that “Treaty of Alliance and Strategic Partnership” will strengthen independence of Abkhazia. In fact, Abkhazia has become the part of the Russian federation. Kremlin is trying to assimilate and integrate Abkhazia with soft power, which in fact is not difficult. It is well-known that Abkhazians are in a minority, Abkhazian literary language and therefore Abkhazian identity are poorly developed. Moreover, congestion policy of Russia and Georgia has reached an impasse due to this agreement. It has been confirmed once again that Russia has vital interests in the region.

The Ethno-Politicization of the Lake Urmia Crisis in Iran

Ethnic conflicts, arising from nationalism, is one of the most problematic issues of Middle East and Caucasus regions. The ethnic diversity and cultural richness of this area can turn into a political challenge, leading to mass violence and collective traumas. In that sense, it's an important task for social scientists to recognize and understand the tensions existing in multi-ethnic countries, before they turn into conflicts. Therefore I will try to look into the Azeri ethnic nationalist movement of Iran, and its symbolic use of the Lake Urmia Crisis.

Iran is a multi-ethnic nation-state, which has 31 provinces. The "West Azerbaijan" province is one of them. The province has borders to Turkey, Iraq and Nakhchevan (Azerbaijan), and its capital city is Urmia.

It also includes the Lake Urmia: That is the largest lake in the Middle East, and also the 6th largest salt lake of the world. The importance of Lake Urmia is recognized by UNESCO in 1976. This lake is drying and its surface area is declining since 1995, as a result of climate change, construction of dams and various other factors.

In Iran, the drying of lakes is not limited with Urmia: There is a similar case in Isfahan, which is the 3rd biggest city of the country. Also in the city of Shiraz, which we can define as "the capital of ethnic Persian culture", the Maharloo Lake has been drying. So, what makes the case of Lake Urmia more problematic than these other cases?

The answer is related to the ethnic diversity of Iran. In contrast to cities like Shiraz and Isfahan, Urmia is populated by non-Persian ethnic groups, mainly Azeris and Kurds. The presence of ethnic nationalist movements among these populations, turns the Lake Urmia crisis from an ecological problem to a political one.

Iran and the Politics of Ethnicity

The modern Iranian nation-state was established in 1925, under the power of Reza Shah Pahlavi. Under the secularist and pro-Western Pahlavi regime, the ideology of Iranian state had both ethnic and racial arguments regarding the nation-building. In ethnic sense, the Persian ethnicity was regarded as the dominant identity marker, and in racial sense, the concept of "Arian race" was seen as related with the Iranian national community.

After fifty-two years, the Pahlavi regime was overthrown through a mass movement, which is known as the Islamic Revolution of 1979. As a result of this revolution, the Iranian regime transformed to an Islamic Republic, with a different understanding of nation-building. The official discourse of this new regime, transformed the national identity markers to religion and the religious sect, instead of race and ethnicity. That means, regardless of its ethnic identity, a person belonging to the Shia sect of Islam, which is the official religion of the country, is perceived as a "first class citizen" by the state.

Religion and the religious sect not only shape the social status of ethnic groups, but also the nature of politics and oppositionary movements in general. The political atmosphere of the country is dominated by a group of clerics, the Shia Islamic mollahs, and most importantly the Supreme Leader Ayetollah Khamanei. Oppositionary politics exist within the narrow frame of this system: Political parties are not active in the Parliament, instead there are individual Parliament Members who either belong to the "Reformist" or "Conservative" wings. It's forbidden for any secularist group to involve in political activism, since it is considered as "propagating against the system of Islamic Republic" according to the Article 500 of the Constitution. Therefore most of the radical

opponent political groups are working from outside of Iran, propagating through satellite TV channels and internet. Ethnic nationalist opposition, including the Iranian Azeri and Kurdish nationalist movements, use the same method too. Now I will provide a brief description about the Azeri national movement, since it is the main actor who politicize the Lake Urmia Crisis, alongside with the Kurdish Nationalist Movement which is not included in the framework of this study.

As I mentioned before, Iran is a multi-ethnic country. The official language of the country is Persian, but it does not mean that every Iranian is ethnic Persian. There are also millions of Iranians who are ethnic Azeris or Azerbaijani Turks, Turkmens, Kurds, Armenians or Arabs. Inter-group marriage is a common practice, therefore these ethnic groups are not segregated or isolated from each other.

The Azeri people, who are Shia Muslims like the majority of Iranians, are highly integrated to the current system of the country in financial, social and institutional terms. Under the former regime of Iran, the Azeri nationalist ideas were expressed only for a short period under the Democrat Party of Azerbaijan, which established an Autonomous Republic in 1945, under the protection of USSR. The Azerbaijani Autonomous Republic was repressed in 1946 by Shah Pahlavi's army, as a result its leaders were either executed or to the Soviet Azerbaijan. There were no Azeri nationalist movement in the political sphere of Iran from that date until the regime change in 1979. However, demands for an autonomy in Azerbaijan was expressed in the political agendas of Marxist armed opposition groups, which had so many Azeri members. After the Islamic Revolution of 1979, a prestigious Shia cleric named Ayatollah Shariatmadari opposed to the political agenda of Ayatollah Khomeini, the leader of the Islamic Regime. Shariatmadari's demands, which were not fulfilled, included a limited autonomy for Iranian Azerbaijan.

The presence of a severe war between Iran and its neighbour Iraq between the years 1981 and 1988, prevented the formation of any new oppositionary political movements inside Iran, since the political and social energy was focused totally to "defeating the external enemy". However, formation of the nationalist anti-Soviet movement of "Azerbaijani People's Front" in late 1980's indirectly effected the Iranian Azeris. The Marxist Iranian Azeris who fled to the Soviet Azerbaijan after the Islamic Revolution, were influenced by this movement and the ideas of its leader Ebulfez Elcibey, who openly defended the project of a united greater Azerbaijan: That mainly means the unification of the Azerbaijani Republic with the Iranian Azerbaijan, or the "South Azerbaijan" as it is named under the nationalist terminology.

In 1991, three years after the Iran-Iraq war finished, the USSR was dissolved and Azerbaijan has become an independent republic. For Iranian Azeris, the independence of Azerbaijan was exciting mainly in terms of the shared cultural elements and language. From 1991 until 1996, a group of Iranian Azeri intellectuals, former Marxists and university students had cultural activities, demanding the promotion of Azerbaijani language in Iran. In 1996, for the first time, these ideas expanded to a political dimension: In the Iranian Parliament Elections, Mahmudali Chehregani who was the PM candidate for representing the Tabriz city, the capital of the East Azerbaijani province in the Iranian Parliament, used Azerbaijani ethnic nationalist symbols and demands, including the adoption of Azeri as the official language of education in the province, in his political programme. Chehregani was arrested for two weeks, and announced that he resigned from the election campaign. After that event, the Iranian Azeri nationalist demands were radicalised and get organised under the name of "South Azerbaijani National Movement" in exile, mainly in the U.S.A. and Canada.

The demands of the movement vary from the establishment of a federative system in Iran, to the complete separation of Iranian Azerbaijan and the formation of a united greater Azerbaijan. One of the significant points of the movement's discourse is that they use the words "Turk" and "Turkish" instead of "Azeri" to describe their ethnicity, and this attitude mainly results of their Panturkist approach. The leading parties and figures of this movement changed over time, however its main agency of political organisation and propaganda has been the same for the last ten years: This agency is GunAz TV, a TV channel based on the U.S.A., established in 2005. The influence of this channel on the Azeri population and especially youth, living inside of Iran, was revealed in the protests of May 2006. These protests, which were mainly organised and reflected through GunazTV, were against

a caricature published in an half official newspaper named Iran, that Azeri nationalists perceived as offensive. In the following part of this paper I will review and analyse the Iranian Azeri nationalists' discourse, by mostly using the programs and articles published in this TV channel and its official website.

Urmia and the Discourse of Ethnic Hatred

Umut Ozkirimli argues that nationalism is, first of all, a type of discourse. The nationalist discourse determines our collective identities, shapes our consciousness and ways of perception. Providing this definition, he further describes three main characteristics of the nationalist discourse. These characteristics are listed as:

- 1) According to the nationalist discourse, the nation comes before everything. That means the values and interests of the nation are superior to all other socio-political values.
- 2) For this discourse, the nation is the only source of legitimation. Therefore, claiming to 'act on behalf of the nation' legitimates many actions that can be seen as a crime under the normal conditions.
- 3) This discourse divides the world to dualistic categories, like "we" and "them", "friends and "enemies". In this way it produces identities and contra-identities. The empowerment of identity distinctions and the difference between "we" and "the others", is essential for the nationalist discourse. (2008:285-286).

This theoretical framework fits to the case of Azeri ethnic nationalism in Iran, or "the South Azerbaijani National Movement" as they name themselves. The discourse of this movement shapes itself by establishing dualistic categories and images of "national enemies". Perceiving the Iranian state as a "Persian national entity", it places ethnic Persians under the category of "occupants of South Azerbaijan" and therefore a "national enemy". Other than that, the category of "friends" are determined according to the shared Turkic identity, since this movement is based on a Pan-Turkist ideology. In this sense, for the "South Azerbaijani National Movement", the main "friends" are Turkey and the Republic of Azerbaijan ("North Azerbaijan"), regardless of their current governments and state policies. Kurdish people are declared as "enemies", because of the ongoing clashes between Kurdish separatist groups and the Turkish state. Armenians are also under the same category, because of the Karabagh conflict between Azerbaijan and Armenia. This categorisation carries a risk of ethnic conflict and therefore dangerous for the West Azerbaijani Province and especially Urmia, since these are the regions in which both Kurds, Armenians and Azeris live together.

The ethnic nationalist ideas among the Azeri population is also being noticed by the non-Azeri Iranian community recently, since they become more widespread. A program in the Persian branch of the famous BBC TV channel, selected the topic of "Increasing ethnic nationalist in Iranian Azerbaijan" as the subject of discussion. This program, which is named Pargar, was published on 30 June 2015, and two activists of the Azeri National Movement participated it, alongside with a Persian academician. The words of one of these activists, Saleh Kamrani, who defends total separation of Iranian Azerbaijan, was surprising for the Persian-speaking audience who are generally not familiar to these ideas since they don't read and speak Azeri. Kamrani said that, "Today, not only the culture and the economical interests, but even the existence of the Azerbaijanis are under danger in Iran. The disaster of Lake Urmia shows this danger clearly". When Mr. Kamrani told that, the Persian anchorman became surprised and said "But this is a national problem of all Iranians, how come it is related with the Azeri peoples' existence?" Kamrani's answer to that, was a clear example of the categorisations used by the nationalist discourse. He said: "If the Iranian Azerbaijan governed itself, at least it would solve its own problem by using enough budget...Because it would be a national sovereignty and independence. But now Azerbaijanis see their existence under danger".

This is in fact only a limited part of the Nationalist Movement's discourse. In Gunaz TV, there have been tens of programs on the Lake Urmia Crisis and the Province of West Azerbaijan between the years 2010 and 2015. In these programs, the spokesmen of the movement mainly argue that, the aim of the so called "national enemies" has been to build a Kurdish zone to divide the Turkic populations of Turkey and South Azerbaijan from each other,

in last eighty years. Drying of Lake Urmia is a planned destruction by the Iranian Regime, or the “Persians”, in order to place Kurdish people in regions around the lake.

The discourse of the Azerbaijani National Movement in Iran, is not only nationalist but also manipulative. Famous scholar Van Dijk argues that a manipulative discourse includes an ideological polarisation (a clash between “we” and “them), sensationalisation of the argument, and the accusation of the opponent group. Promoting hatred and reproducing inequalities are two main risks that a manipulative nationalist discourse carry. Below are three sample news reports and articles published in the official website of Gunaz TV, which reflects the described discourse: Excerpt from a short news published on 4th December 2010: “Is the Lake Urmia Drying or Being Destroyed?”. “The research conducted by Azerbaijani student activists revealed the policies followed by the Iranian regime against Azerbaijan. The research revealed that, the dams which are built on the rivers that flow into Lake Urmia, are totally under the control of state”. Excerpt from a news report published on 19th April 2014: “The Kurdification process in West Azerbaijani Province continues!” “The Iranian regime tries to give the lands around the Lake Urmia, to Kurdish terrorists. The mass media of regime argues that the villagers dry the Lake Urmia, therefore urges the Azerbaijani villagers to leave their own agricultural lands. The main aim is to give these lands around the Lake to the Kurds, and turning the Western part of South Azerbaijan to a Kurdish populated area. That will be the base of a new Karabagh Crisis in South Azerbaijan”. A paragraph of the news article written by activist Yasemen Qaraqoyunlu, published on 27th September 2014: “The project of turning Urmia to a Kurdish populated region, will result in the compression of South Azerbaijan between Kurdistan and Armenia, and therefore isolating it from North Azerbaijan and Turkey. That means, the idea of Greater Azerbaijan will be defeated, and the territorial integrity between South and North Azerbaijan will be eliminated. It should be noted that the Iranian regime is planning to dry the Lake Urmia to promote the immigration of Azeri Turks from the region, in order to sever the geographical, ethnic and cultural ties between Turkish Anatolia and Azerbaijan”. As it is seen, the common discourse of these news and articles construct a dualistic category, between Turkic Azeris, and its so called national enemies. Armenians and especially Kurds are dehumanised and simply categorised as dangerous enemies, which serve to a great plan against the nationalist project of building a Greater Azerbaijan. The drying of Lake Urmia is not seen as an ecological crisis, but only as a barrier against the national ideals and goals, which is in fact constructed by another “national enemy”, the Iranian regime or the ‘Persians’ as a false synonym.

Conclusion & Recommendations

Ethnic nationalist and separatist movements exists in Iran, while the political system of this country is based on religion and religious sect rather than ethnicity. As shown in this study, the West Azerbaijani province of Iran, and its capital city Urmia, are in an extremely sensitive position in terms of this movements and possible future ethnic tensions. This reality is seen especially in discussions and protests about the drying of Lake Urmia. Because of the ethnic diversity of the region, and existence of various nationalist movements, this problem is turning from an ecological problem to a political crisis. The Iranian Azeri nationalism or in another name, “the South Azerbaijani National Movement”, is one of the key actors of the politicisation of the Lake Urmia crisis. The ethnic nationalist and manipulative discourse of this movement against various peoples of the Middle East and Caucasus regions, and also its false interpretation of the nature of the Iranian regime, forms a risk of future violence and crisis. Hopefully the social and political actors of Iran and the region will take peaceful and foresighted steps, but in terms of the solution of the Lake Urmia crisis and also the answering of ethnic identity related demands. This is necessary in order to prevent Syrianisation of Iran, which would be reflected not only to Middle East but also to the South Caucasus.

Resources

1. Abrahamian, E. (2008). A history of modern Iran. Cambridge University Press.
2. Asgharzadeh, A. (2007). Iran and the challenge of diversity: Islamic fundamentalism, Aryanist racism, and democratic struggles. Macmillan.
3. Özkırmılı, U. (2008). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Ankara: Doğu Batı Yayınları
4. Pengra, B. (2012). The drying of Iran's Lake Urmia and its environmental consequences. UNEP-GRID, Sioux Falls, UNEP Global Environmental Alert Service (GEAS).
5. Shaffer, B. (2002). Borders and brethren: Iran and the challenge of Azerbaijani identity. MIT Press.
6. Günaz TV (2014). Qərbi Azərbaycanı kürdləşdirmə prosesi davam edir (The Kurdification process in West Azerbaijani Province continues!). Available from: <http://gunaz.tv/?id=2&vmode=1&slID=71914&lang=1>
7. Günaz TV (2010). Urmu Gölü quruyur yoxsa qurudulur?! (Is the Lake Urmia Drying or Being Destroyed?). Available from: <http://wwwglobal.gunaz.tv/index.php?id=2&vmode=1&slID=40989&lang=1>
8. Qaraqoyunlu, Y. (2014). Kərkükü uduzsaq Urmiyanı da uduza bilərik (If we lose Kerkuk we can lose Urmia), Günaz TV. Available from: <http://68.168.102.124/index.php?id=4&vmode=1&slID=2887&lang=1>
9. Van Dijk T. (2008). Discourse and Power: Contributions to Critical Discourse Studies. Houn dsmills, Palgrave Macmillan.

დალი კანდელაკი

თსუ პროფესორი, თბილისი, საქართველო

რუსი ოფიცრის ჩანაწერები XIX საუკუნის საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების შესახებ

XIX საუკუნის რუსულ სამხედრო მემუარულ ლიტერატურაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კავკასიის თემას. დღეს, როდესაც კავკასია ისევ კონფლიქტურ ზონას წარმოადგენს, მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები კვლავ ინტერესით აკვირდებიან რეგიონში მიმდინარე პროცესებს და ხშირად დიდი წვლილი მიუძღვით კიდევ ამ ქვეყნების ურთიერთობების მოგვარებაში.

საქართველო-რუსეთს შორის განვითარებული მოვლენების ფონზე საკმაოდ აქტუალურია ამ ქვეყნების ურთიერთობების ისტორიის კვლევა, შესაბამისად, დიდ ინტერესს იწვევს XIX საუკუნის რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკის, კერძოდ, მისი საქართველოსთან ურთიერთობების ისტორიის შესწავლა.

აღნიშნული პერიოდის რუსი სამხედრო პირების ნაშრომებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რუსეთისა და კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობების საკითხს. მათში ასახული რეგიონში მიმდინარე მოვლენები დიდ ზეგავლენას ახდენდა იმდროინდელ რუსულ საზოგადოებაზე და მეტ-ნაკლებად პასუხობდა მათ კითხვებს: რატომ აწარმოებდა რუსეთი ომს კავკასიის რეგიონში, როგორ აგვარებდა ურთიერთობებს აქ მცხოვრებ ხალხთან და ა.შ. ეს ნაწარმოებები ჟანრობრივად და თემატურად მეტად მრავალფეროვანია – მოთხრობები, დღიურები, ესეები, ისტორიული და ეთნოგრაფიული ნარკვევები. ჩანაწერების უმრავლესობა შეიქმნა მათში აღწერილი მოვლენების გარკვეული დროის შემდეგ ადრე შექმნილი დღიურების, პირადი არქივებისა თუ სხვა პირთა მონათხრობის საფუძველზე. ავტორები ასევე იყენებდნენ სამხედრო დოკუმენტაციას, შესაბამისად, ხშირად იკვეთება მათი სუბიექტური მიდგომა წარსულში მომხდარი მოვლენების მიმართ და დამახინჯებულია ფაქტობრივი მასალა.

რუსული სამხედრო მემუარების დიდი ნაწილი მე-19 საუკუნის კავკასიური ომების დამთავრების შემდეგ გამოქვეყნდა. გამოცემული მასალის უმეტესობა მომზადებულია სამხედრო ისტორიკოსების მიერ, რომელთა ყურადღების ცენტრში კავკასიის არმიის ისტორია იყო და არა კავკასიური ომის პრობლემები, ან ქვეყნებსა და ხალხებს შორის ურთიერთობები. როგორც წესი, მასალები იყო ფაქტობრივი ხასიათის და მოვლენების კატეგორიულ შეფასებას თავს არიდებდნენ. მათ, ვინც დოკუმენტურ ქრონიკებზე მუშაობდა, პირველ რიგში აინტერესებდათ არა პოლიტიკური საკითხები, არამედ ის, თუ როგორ ასრულებდა რუსეთის ჯარი დასახულ ამოცანებს, როგორ იტანდნენ რუსი ჯარისკაცები და ოფიცრები ომის სირთულეებს.

კავკასიაში XIX საუკუნის 20-იან წლებში მიმდინარე მოვლენების შესახებ მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს 1895 წელს ჟურნალ „რუსკაია სტარინაში“¹ გამოქვეყნებული იოსიფ პეტრეს ძე დუბეცკის ჩანაწერები – „ჩემს შვილებს“ (3, 113-144).

ვინ იყო იოსიფ დუბეცკი და რამდენად სანდოა წყაროდ გამოყენების თვალსაზრისით მისი ჩანაწერები?

ნაშრომიდან ირკვევა, რომ იოსიფ დუბეცკი 16 წელი სამხედრო ასპარეზზე მოღვაწეობდა; მონაწი-

¹ ყოველთვიური ისტორიული ჟურნალი. დააარსა ისტორიკოსმა მიხაილ ივანეს ძე სემევსკიმ (1837-1892) სანკტ-პეტერბურგში 1870 წელს. გამოცემა დაიხურა 1918 წელს. გამოქვეყნებისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ჩანაწერებს, მოგონებებს, დღიურებს, ავტობიოგრაფიულ ნარკვევებს.

ლეობდა კავკასიაში მთიელების წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებში და თურქეთთან ომში, ხოლო შემდეგ სამოქალაქო სამსახურში იყო მრჩეველის, პროკურორის თანამდებობაზე და საბოლოოდ, ვიცეგუბერნატორად დაასრულა მოღვაწეობის ხანგრძლივი პერიოდი (3, 113).

ი. დუბეცკის თავდაპირველად 1816 წელს რუსეთიდან საფრანგეთში მოუწია წასვლა სასწავლებლად, სადაც ასევე იუნკერად განაწესეს 41-ე იეგერთა პოლკში.² შემდეგ საფრანგეთიდან გადმოიყვანეს საქართველოში,³ საქართველოდან თურქეთის ევროპულ ნაწილში, ისევე საქართველოში, ერევანში, ერევნიდან ვილნოში, ვილნოდან ციმბირში, ციმბირიდან პეტერბურგში, შემდეგ ოდესაში და საბოლოოდ, ტამბოვში.

წარკვევაში რუსი ოფიცერი აღნიშნავს, რომ მის მიერ წარმოებული ჩანაწერები ზოგიერთ დოკუმენტთან ერთად 1828 წლის დასაწყისში გარკვეული პერიოდით დატოვა ტულჩინოს სახაზინო საწყობში, რომლებიც უკვალოდ დაიკარგა და ამ მიზეზის გამო მისი თხრობა ქრონოლოგიის გარეშეა და მხოლოდ ფაქტების ძირითადი არსია გადმოცემული (3, 143-144).

ი. დუბეცკის ამ ნათქვამს ვერ დავეთანხმებით, რადგან ავტორი მაინც ცდილობს მოვლენები ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით გადმოსცეს. ჩანაწერები დაწერილია ტამბოვში მოღვაწეობისას, 1850 წლის 25 დეკემბერს, ანუ ავტორი აღწერს თითქმის მეოთხედი საუკუნის წინ მომხდარ ამბებს. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ თხზულება 1895 წელს გამოქვეყნდა.

რით არის მნიშვნელოვანი იოსიფ დუბეცკის მემუარები საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის საკითხის კვლევისას?

რუსი ოფიცრის ჩანაწერებში გადმოცემულია საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების ისტორიის მეტად მნიშვნელოვანი მომენტები, კერძოდ, მოთხრობილია 1819-1820 წლების დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე აჯანყების შესახებ და აფხაზეთში რუსეთის დამკვიდრების ცალკეული ფრაგმენტებია აღწერილი, თუმცა ავტორი ასევე გვანვდის მოსაზრებებს სხვადასხვა საკითხის თაობაზეც.

ი. დუბეცკი ნაშრომში აღნიშნავს, რომ საფუძვლიანად შეისწავლა საქართველო. ის ხედავდა რუსული მმართველობის სისტემის უარყოფით მხარეებსაც, რომელსაც ასე აფასებს: „შემიძლია თამამად ვთქვა, რომ ეს შესანიშნავი და უმდიდრესი ქვეყანა უკეთეს ბედს და მთავრობისგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. თუმცა, რუსეთის მდგომარეობიდან გამომდინარე, შეიძლება ზუსტად ვივარაუდოთ, რომ ჯერ კიდევ ბევრი დრო უნდა გავიდეს, სანამ ის გახდება ისეთივე კეთილმოწყობილი, როგორც ევროპა“ (3, 115).

ავტორი აღფრთოვანებულია საქართველოს იმდროინდელი მთავარმართებლის – ალექსეი პეტრეს ძე ერმოლოვის პიროვნებით, თუმცა სხვა მმართველების ნაკლსაც აღიარებს. ის ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ასეთი ცნობილი გენერლები (იგულისხმება ა. ერმოლოვი – დ.კ.) რუსეთში მრავლად არ იყვნენ, ხოლო საქართველოს კი თავად ციციანოვის შემდეგ არ ჰყოლია მსგავსი და, სავარაუდოდ, კიდევ დიდხანს არ ეყოლება.

ჩანაწერი ადასტურებს, რომ საქართველოდან გამგზავრების შემდეგაც, იოსიფ დუბეცკი აქტიურად ადევნებდა თვალს საქართველოში მიმდინარე მოვლენებს, კერძოდ, რუსეთის მიერ წარმოებულ პოლიტიკურ კურსს. ის აღნიშნავს, რომ ერმოლოვის შემდეგ, 23 წლის განმავლობაში, ექვსი მთავარსარდალი გამოიცვალა, თუმცა არცერთმა მათგანმა საქართველოსთვის იმის მეთაურობა არ გააკეთა, რაც მან.

ი. დუბეცკის ნარკვევის მეორე ნაწილია „იმერეთის ბუნტი – პირადი გამირობა“ (2,119-130). ავტორი აღწერს 1820 წელს დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე აჯანყებას. ამ ისტორიული მოვლენის

² 41-ე იეგერთა პოლკის მეთაური იყო პოლკოვნიკი, თავადი პეტრე დიმიტრის ძე გორჩაკოვი (1785-1868), ხოლო ი. დუბეცკი კი მის ადიუტანტად დაინიშნა.

³ ჩანაწერების მიხედვით, 1819 წლის 12 ოქტომბერს ი. დუბეცკი უკვე თბილისშია. ის საქართველოში 7 წელი სამხედრო, ხოლო 4,5 წელი – სამოქალაქო სამსახურში მსახურობდა.

თაობაზე სამხედრო მემუარული ლიტერატურა მეტად მწირია, შესაბამისად, მნიშვნელოვანია მოვლენების თვითმხილველი და უშუალო მონაწილე რუსი ოფიცრის ჩანაწერები.

ი. დუბეცკის მოსაზრებები აჯანყების მიზეზების, მსვლელობისა და მისი შედეგების თაობაზე მკვეთრად განსხვავდება ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებული შეფასებებისაგან.

ავტორი აჯანყების მნიშვნელოვან მიზეზად მიიჩნევს აღნიშნულ პერიოდში საქართველოს ეკლესიის სრულ მონოპოლიზირებას ქართველ თავადაზნაურთა მიერ. ის აღნიშნავს, რომ თავადაზნაურები თავისი შეხედულებისამებრ ნიშნავდნენ საეკლესიო თანამდებობებზე სასურველ პირებს, ხშირ შემთხვევაში წერა-კითხვის უცოდინარებსაც კი. რუსი ოფიცერი აღნიშნული სიტუაციიდან გამოსავლად, კერძოდ, საუკუნეების განმავლობაში დამკვიდრებული მონოპოლიის ცვლილებებისათვის, საჭიროდ თვლის ჭკვიანი, ძლიერი ნების, ხელისუფლებისგან შეუზღუდავი უფლებებით მინიჭებული ადამიანის დანიშვნას და ასევე მიაჩნია, რომ ამ კუთხით გარდატეხა ნახევრად ველურ და ნაკლებად განათლებულ ხალხში სისხლისღვრის გარეშე გარდაუვალა.

ავტორი აჯანყების დაწყების ერთ-ერთ მიზეზად ასევე იმერეთის ყოფილ მმართველ გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის¹ მმართველობის არასწორ კურსს ასახელებს და აღნიშნავს, რომ „მან თავისი გონებრივი შეზღუდულობითა და უსულგულობით ხალხი აჯანყებამდე მიიყვანა (3,119). იქვე უთითებს რუსეთის ხელისუფლების სწორ გადანიჭვებილებზე, კურნატოვსკის ახალგაზრდა, ჭკვიანი და ენერგიული პოლკოვნიკ პუზირევსკით შეცვლის თაობაზე, რომელიც მოლაპარაკებისას მოკლეს.²

გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის ქმედებებით რომ ნამდვილად უკმაყოფილო იყო რუსეთის ხელისუფლება, ეს გენერალ ა.ერმოლოვისა და გენერალ-ლეიტენანტ ა. ველიამინოვის მიმონერიდანაც დასტურდება. 1820 წლის 29 იანვარს დერბენტიდან გაგზავნილ წერილში ა. ერმოლოვი აღნიშნავს გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის სუსტ მმართველობას და მის აუცილებელ გადაყენებაზე საუბრობს; ასეთი ცვლილებით კი დიდ წარმატებას მიაღწევნ და იმერეთის მმართველის შერჩევას ველიამინოვს ანდობს (1, 574).

პოლკოვნიკ პუზირევსკის მოკვლის შემდეგ, რუსეთისათვის დღის წესრიგში დადგა იმერეთის ახალი მმართველის კანდიდატურის შერჩევის საკითხი. რუსეთის ხელისუფლებამ არჩევანი პოლკოვნიკ, თავად პ. გორჩაკოვზე შეაჩერა, რომელმაც ადიუტანტად იოსიფ დუბეცკი მოითხოვა. 1820 წლის 5 მაისს ი. დუბეცკი უკვე ქუთაისშია. ის აღნიშნავს, რომ ამ დროს იქ უკვე იმყოფებოდა გენერალი ა. ველიამინოვი ძლიერი ჯარით.

ავტორი ასეთ რთულ ვითარებაში ღმერთისგან მოვლენილად თვლის არქიეპისკოპოს თეოფილაქტეს, საქართველოსა და იმერეთის ეგზარქოსს და მას ა. ერმოლოვის ღირსეულ თანამედროვეს

¹ „საქართველოს ეგზარქოსი თეოფილაქტე აჯანყების დასაწყისში ქუთაისიდან თბილისში ბრუნდებოდა.

კურნატოვსკი მას აცილებდა ქვეითთა ბატალიონით, 200 კაზაკით და 2 საარტილერიო იარაღით. ყვირილის საგუშაგოსთან ახლოს მდგარი შეიარაღებული ხალხის დანახვისას, თეოფილაქტე გადმოვიდა ეტილიდან, დაჯდა კაზაკი თადარიგის ოფიცრის ცხენზე და 2 კაზაკის, ოფიცრისა და თარჯიმნის თანხლებით მივიდა შეკრებილ ხალხთან. თავადები, აზნაურები და მრავალრიცხოვანი უბრალო ხალხი მიიჭრა მასთან თაყვანისცემით და კურთხევას იღებდნენ და მის კაბასაც კი კოცნიდნენ; ისაუბრა რა მათთან საკმაოდ ხანგრძლივად, რაზმთან მშვიდობით დაბრუნდა, კურნატოვსკი ოდნავ მოშორებით გაიყვანა და საკმაოდ ხმამაღლა უთხრა: „გენერალო, ეს შეიარაღებული რაზმი საფრთხის გამო კი არა, თქვენი შიშის გამო გახლავთ. ლაჩარი სძულს როგორც ხალხს, ასევე ღმერთს. მომეცით თქვენი ხმალი და აიღეთ ჩემი თავსაბურავი და გაჩვენებთ, როგორ უნდა იმოქმედოთ ნაძირალებთან, რომლებიც ალაშფოთებენ მორჩილ და მშვიდობიან ხალხს. იმ რაზმით, რომლითაც ჩემს გაცილებას ახორციელებთ, მთელ იმერეთს დავიპყრობ. ნახვამდის გენერალო, მე არ მჭირდება არანაირი შეიარაღებული რაზმი, მე მარტოც უსაფრთხოდ ვიმგზავრებ“. გენერალ-ლეიტენანტ ველიამინოვისადმი 1819 წლის 7 ივლისს გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის მიერ გაგზავნილ პატაკში ეს ეპიზოდი განსხვავებულადაა გადმოცემული (1, 536.)

² ი.ო.პუზირევსკი მოკლა ივანე აბაშიძემ თავის თანამებრძოლებთან ერთად გურიაში, სოფ. შემოქმედთან (2, 14). ამ მკვლელობის გამო ივანე აბაშიძე, ქაიხოსრო გურიელი და ნიკოლოზ აბაშიძე რუსეთის ხელისუფლებამ მოლაღატებდად გამოაცხადა და ჩამოერთვათ მამულები (1, 591).

უნოდებს:

დიდი ქკუა, ფართო განათლება და ენერგიული ხასიათი წარმოაჩინდა მას, როგორც შესანიშნავ სახელმწიფო მოღვაწეს, რომლის მსგავსიც შესაძლებელია არც კი იყო რუსეთის სასულიერო იერარქიის ასპარეზზე. ის თამამად და შემართებით შეუდგა გარდაქმნებს და ძლიერ მონინაალმდეგებს წაანყდა იმერეთის ეკლესიაში მოღვაწე სასულიერო ზედაფენის მხრიდან. სწორედ ამის შემდეგ იქნა მიღებული გადაწყვეტილება გელათისა და ქუთაისის მიტროპოლიტების რუსეთში გაგზავნის თაობაზე. დაპატიმრებისას მათ არადელიკატურად მოექცნენ. მათგან ერთ-ერთი შეენინაალმდეგა და მის მიმართ კონდახები და შუბები გამოიყენეს, ნაცემი და დასისხლიანებული შეკრეს და ცხენზე ძალის გამოყენებით დასვეს. იმერეთის თავადებისათვის, რომლებიც რუსების მიმართ გულწრფელად არ იყვნენ განწყობილნი, ეს საბაბი საკმარისი იყო ბუნტისათვის (3,121).

როგორც ვხედავთ, ი. დუბეცკის მიზანს არ წარმოადგენდა საქართველოს ეკლესიაში გატარებული რეფორმების არსზე საუბარი. ის არაფერს ამბობს 1811 წელს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების, საეკლესიო მამულების სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადების თაობაზე, რითაც ეკლესიებს ფაქტობრივად არსებობის ეკონომიკური საფუძველი მოესპოთ და შესაბამისად, ეკლესიის მსახურები საერო ხელისუფლებაზე დამოკიდებულები აღმოჩნდნენ. თუმცა მაინც აღნიშნავს ქართველი მიტროპოლიტებისადმი რუსების უხეში მოპყრობის ფაქტს; ამასაც მხოლოდ აჯანყების საბაბზე მითითებისას ამბობს.

ავტორი საუბრობს გენერალ ა. ერმოლოვის კეთილგონიერებაზე და აღნიშნავს, რომ იმერეთში ბუნტის დამშვიდებისათვის გაგზავნილ შტაბის მეთაურს, გენ. ალექსეი ველიამინოვს ვალდებულებად დაუსახა - ხალხის დანდობა, უმკაცრესად სამართლიანობის დაცვა მონაწილეების გამორკვევისას და მთავარი დამნაშავეების უპირობოდ გამოვლენა (3,121).

საქართველოსათვის ნამდვილად ვერ ჩაითვლება ღმერთისგან მოვლენილად არქიეპისკოპოსი თეოფილაქტე და დადებითად ვერ შეფასდება გენერალ ერმოლოვის პიროვნება. მათი³ და სხვა რუსი სამხედრო პირების მიმონერიდანაც კი აშკარად ჩანს რუსეთის გეგმები საქართველოს, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, დასავლეთ საქართველოს მიმართ. გენერალ-ლეიტენანტ ა. ველიამინოვის პოლკოვნიკ პუზირევსკისადმი 1820 წლის 12 თებერვალს გაგზავნილი საიდუმლო წერილიც კი საკმარია ამ კუთხის მიმართ რუსეთის მიზნების დასადასტურებლად (1, 575-576). გენერალი ერმოლოვი იმერეთის მოსახლეობისადმი 1820 წლის 16 თებერვლის პროკლამაციაში (1, 577-578) ხაზგასმით მიუთითებს ქართველი მიტროპოლიტების საქციელზე და მათ ქმედებას მხოლოდ საკუთარი სარგებლის მიღების სურვილით ხსნის. გენერლის მუქარა, დაუმორჩილებლების მიმართ ძალის გამოყენებაზე, რომლის არაერთი მაგალითი აქვს რუსეთს, ნათელს ხდის ამ ქვეყნის, როგორც „განმათავისუფლებლის“ მისიას.

ა. დუბეცკი დანვრილებით და სიამაყით ყვება კონკრეტულად თავის პირად გმირობაზე. 22 წლის რუსმა ოფიცერმა გადაიბირა ტყვედ ჩავარდნილი 27 წლის ახალგაზრდა ქართველი აჯანყებული ლომკაცა ლეჟავა, რომელსაც სიკვდილი ჰქონდა მისჯილი. მან გასცა აჯანყების მეთაურები, დუბეცკის დანვრილებით მოუყვა აჯანყებულთა გეგმების შესახებ და დაარიგა, თუ როგორ უნდა მოეპოვებინა საიდუმლო დოკუმენტი „აჯანყების ქარტია“, რომელიც მის მეუღლესთან ინახებოდა. რუსმა ოფიცერმა წარმატებით გაართვა თავი ამ რთულ საქმეს (3,129). ამ დოკუმენტის საფუძველზე პირველ რიგში მოხდა იმ ქართველი თავადების⁴ დაპატიმრება, რომლებიც რუსის ჯარში მსახურობდნენ. დუბეცკი აღნიშნავს დაპატიმრების გამოცხადების მომენტში იმერელი თავადების თავგანწირვას: ლევან ნულუკიძის შეძახილზე - სიცოცხლე და თავისუფლება განუყოფელია – ყველა მათგანმა ხმალი იძიშვლა და ხელჩართულ ბრძოლაში გადაეშვნენ. რუსების რაოდენობრივმა სიმრავლემ სძლია და რამდენიმე თავადი ადგილზე იქნა მოკლული, ზოგი კი

³ მათი მიმონერის დამადასტურებელი კორესპონდენციები იძებნება კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტებში (1).

⁴ ეს თავადები იყვნენ: 3 თავადი წერეთლების გვარიდან, 4 თავადი ერისთავების გვარიდან, 4 თავადი იაშვილების გვარიდან და 2 თავადი აბაშიძეების გვარიდან.

დაჭრეს. მართლაც, ი. დუბეცკის პირადი გმირობის შედეგად, „აჯანყების ქარტიაზე“ ხელმომწერი 70-მდე თავადი და აზნაური გადაასახლეს თავისი ოჯახის წევრებით. რუსეთის ხელისუფლებამ არ დაივიწყა ლ. ლეჟავა. ის შეინყალებს და 18-კომლიანი სოფლითაც დაასაჩუქრეს. რუსი ოფიცერი, იოსიფ დუბეცკი¹ კი ჩადენილი გმირობისთვის წმ. ანნას მე-3 ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს.

იოსებ დუბეცკის ჩანაწერებში საინტერესო ცნობებია აფხაზეთის პოლიტიკური ისტორიიდან.² ამ საკითხს ეძღვნება ნარკვევის მესამე და მეოთხე თავი. ჩანაწერების მესამე ნაწილია – „1821 წლის ექსპედიცია აფხაზეთში - მოსაზრება აფხაზეთის პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ“ (3, 130-132), ხოლო მეოთხე თავის სახელწოდებაა – „ექსპედიცია აფხაზეთში 1824 წელს – რაჭა“ (3, 132-137).

რუსი ოფიცრის ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ რუსეთი მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან საკმაოდ აქტიურად იყო ჩართული აფხაზეთის სამთავროს საშინაო საქმეებში. ავტორი ღიად საუბრობს როგორც აფხაზეთის მთავრების – შერვაშიძეების, ასევე რუსეთის ხელისუფლების ინტერესებზე და მათ პოლიტიკურ თუ სამხედრო ურთიერთობებზე.

პირველი ექსპედიცია აფხაზეთში, რომელშიც ი. დუბეცკიმ მიიღო მონაწილეობა, შედგა 1821 წლის 1 ოქტომბრიდან 21 დეკემბრამდე. რუსი ოფიცერი აღნიშნავს, რომ ექსპედიციის მიზანს დიმიტრი შერვაშიძის აფხაზეთის მთავრად დანიშვნა წარმოადგენდა; კერძოდ, რუსეთის ჯარს პ. გორჩაკოვის მეთაურობით მოუწია გადასვლა იმერეთიდან და ბრძოლა ასლან-ბეგის წინააღმდეგ. ბრძოლა საკმაოდ რთული აღმოჩნდა რუსის ჯარისათვის: 600 მეზრძოლიდან მოკლული და დაჭრილი იყო 222 ადამიანი, მათ შორის 3 ოფიცერი მოკლეს, ხოლო 2 - დაიჭრა (3, 132).

რუსეთი ექსპედიციის შემდგომაც ფრთხილობდა აფხაზეთთან მიმართებაში და სურდა ექსპედიციის შედეგად მიღწეული მდგომარეობის შენარჩუნება. გენერალი ა. ერმოლოვი სამეგრელოს მთავარ ლევან დადიანს 1822 წლის 28 თებერვლის წერილით ყურადღების მიქცევას სთხოვს რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომ აფხაზეთზე, რომლის კანონიერ მფლობელად მთავარ დიმიტრი შერვაშიძეს მიიჩნევს. გენერალი ხაზს უსვამს აფხაზეთის მთავრის ახალგაზრდა ასაკს და მკვიდრი მოსახლეობის დაუმორჩილებელ და იმპულსურ ხასიათს (1, 631).

ი. დუბეცკის ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ რუსეთის არმიის რიგით მეორე ექსპედიცია აფხაზეთში 1824 წლის 1 ივლისიდან 1 ოქტომბრის ჩათვლით მოეწყო. ექსპედიციის მიზანი იყო მთავარ მიხეილ შერვაშიძის, მისი ოჯახის და მეგრელთა ქვეითი პოლკის 2 დანაყოფის გათავისუფლება, რომლებიც სოფელ სოუკ-სუში მთავრის კარზე მის დასაცავად იმყოფებოდნენ და ასლან-ბეგის შეტევის შედეგად უკვე 2 თვე ალყაში იყვნენ მოქცეულები.

რუსი ოფიცერი გადმოგვცემს ცნობებს 1824 წლის დასაწყისში მოკლული დიმიტრი შერვაშიძის ძმის, მიხეილ შერვაშიძის, შესახებ. ი. დუბეცკი თბილისში თან ახლდა მიხეილ შერვაშიძეს და ის მთავარმართებელს წარუდგინა, შესაბამისად, მასთან მოუწია 3 თვის მანძილზე განუწყრელად ყოფნა და დაუმეგობრდა კიდევ. ი. დუბეცკი დაწვრილებით აღწერს გენერალ ერმოლოვის და მიხეილ შერვაშიძის შეხვედრას, აფხაზეთში მთავრად გამოცხადების დეტალებს. რუსეთს აფიქრებდა მთავრის ახალგაზრდა ასაკი, ასევე ზოგიერთი უხუცესის საეჭვო ქცევა, ასევე გაითვალისწინეს რა დიმიტრი შერვაშიძის სიკვდილის მიზეზიც, თავადმა გორჩაკოვმა საჭიროდ ჩათვალა დაეტოვებინა მთავრის კარზე დროებით მეგრელთა პოლკის 2 დანაყოფი მსუბუქი ცეცხლსასროლი იარაღით.

ასლან-ბეგის მორიგი აჯანყების შემდეგ, რუსეთს ისევ მოუწია აფხაზეთში ექსპედიციის მოწყობა, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა 6 ქვეითი დანაყოფი (დაახლოებით 1.000 კაცი), 2 მსუბუქი

¹ რუსმა ოფიცერმა ამ გმირობის უკვდავსაყოფად სავარაუდო გერბზე გამოსახა ქარქაშიდან ამოღებული ხმალი ზემოთ მიმართული ბასრი პირით.

² ი. დუბეცკი აღნიშნავს, რომ ამ საკითხზე 1824 წელს საკმაოდ სრულყოფილი ნაშრომი შექმნა, რომელიც დიმიტრი შერვაშიძესაც ნაუკითხა და მის მიერ მიწოდებული ინფორმაციებით შეავსო. ეს ჩანაწერებიც ავტორს ტულჩინოში დაეკარგა, შესაბამისად, საკითხის მხოლოდ ძირითად არსს გადმოსცემს.

ცეცხლსასროლი იარაღი და მეგრული მილიციის 600 მხედარი. შავი ზღვის ფლოტიდან გენერალ ერმოლოვის მოთხოვნით, სოხუმში ჩამოვიდა ფრეგატი „ვესტაფი“ და 3 იალქნიანი გემი. აფხაზებს სხვა ტომებთან ერთად 10 ათასი მებრძოლი ჰყავდათ. აფხაზები ყოველდღიურ თავდასხმებს ახორციელებდნენ, მაგრამ უშედეგოდ (3, 133).

ავტორი დეტალურად გადმოგვცემს ბრძოლის ეპიზოდებს; განსაკუთრებით გამოყოფს სამეგრელოს მთავრის, ლევან გრიგოლის ძე დადიანის, ბრძოლას აფხაზების წინააღმდეგ, რომელიც ხელმძღვანელობდა მეგრულ მილიციას.

ლევან დადიანი ცდილობდა რუსებთან ნორმალური ურთიერთობის შენარჩუნებას. გენერალი ა. ერმოლოვიც ნდობით ყოფილა მის მიმართ განწყობილი, რაც მათი მიმონერიდანაც ნათელია (1, 635-636).

1824 წლის ოქტომბერში ექსპედიციის წევრებს მოუწიათ გამგზავრება რაჭაში. მათ მიაღწიეს დიგორის ხეობას, რომლის გავლითაც უნდა გაყვანილიყო რუსეთში მიმავალი დიდი გზა. აღსანიშნავია, რომ რუსი ოფიცერი აღფრთოვანებულია რაჭის გასაოცარი ხედებით. „არის ისეთი ადგილები, რომ ვერანაირი კალამი, ვერანაირი ფუნჯი ვერ დახატავს მას. აქ უნებურად გაცეცხული ხარ ველური, მაგრამ უმშვენიერესი ბუნებით. ბევრ ადგილზე უძველესი წარსულის ძეგლები გაცეცხენ“ (3, 136).

რუსი ოფიცრის ჩანაწერების მე-5 თავი „ჩასვლა კავკასიის ხაზზე. - გენერლების: ლისანევიჩისა და გრეკოვის სიკვდილი. - მთიელების ბრძოლისუნარიანობა. - გადასვლა ტულჩინოში“ (3, 137-144) არ ეხება უშუალოდ საქართველოს, მაგრამ მაინც პირდაპირ კავშირშია რუსეთის კავკასიურ პოლიტიკასთან.

1825 წლის ნოემბრიდან 1826 წლის ოქტომბრის ჩათვლით ი. დუბეცკი იმყოფებოდა კავკასიის ხაზზე, რომლის უფროსადაც დაინიშნა თავადი პ. გორჩაკოვი. ამ პერიოდში რუსების წინააღმდეგ ჩეჩნების ბრძოლას სათავეში ჩაუდგა ბეიბულატ ტაიმიევი. ავტორი აღნიშნავს, რომ „დაუმორჩილებელმა ჩეჩნებმა, მუდამ რუსების წინააღმდეგ მებრძოლებმა, აღიარეს იგი თავის უმაღლეს ბელადად, და საერთო აჯანყებამ, როგორც ცეცხლმა, მთელი ჩეჩნეთი მოიცვა“ (3, 138).

ი. დუბეცკი მოგვითხრობს გენერალ ა. ერმოლოვისა და ბეიბულატის ერთ-ერთი სასტიკი ბრძოლის შესახებ, რომლის შემდეგ ათასობით გვამმა დაფარა ბრძოლის ველი, ხოლო გაქცეულები კი მდინარე სუნჯამ შეინირა. რუსი ოფიცერი აფასებს ამ ბრძოლის შედეგებს და ჩეჩნეთთან მიმართებაში გარკვეული დასკვნები გამოაქვს: „ამ საშინელმა დამარცხებამ ჩეჩნეთი დროებით დაანყნარა, სამუდამოდ კი ის მაშინ დამშვიდდება, როცა ქვეყანაზე აღარცერთი ჩეჩენი არ იქნება (3, 140)“. სწორედ ასე ფიქრობდა არა მხოლოდ რუსეთის არმიის ერთ-ერთი ოფიცერი, არამედ რუსეთის ხელისუფლება, რომელიც კავკასიის რეგიონის საბოლოოდ დაპყრობისათვის ნებისმიერ მეთოდს მიმართავდა.

იოსიფ დუბეცკის ჩანაწერები „ჩემს შვილებს“, მიუხედავად მისი მოგვიანებით გამოქვეყნებისა და ნაშრომის შესრულების მიზნისა, საკმაოდ მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს ისტორიული პირების, რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების დამყარების პროცესში მიმდინარე სამხედრო, პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური მოვლენების, წარმოებული რეფორმების შეფასებისას და მისი შესწავლა აქტუალურ საკვლევ პრობლემას წარმოადგენს. იოსიფ დუბეცკი თავისი ქვეყნის ერთგული ოფიცერი იყო და შესაბამისად, არც კი ფიქრობდა იმ საკითხზე, შეესაბამებოდა თუ არა ქართველი ხალხის ეროვნულ ინტერესებს რუსეთის ხელისუფლების მიერ საქართველოში გატარებული პოლიტიკა. ეს წყარო კიდევ ერთხელ ადასტურებს რუსეთის მზარდ ინტერესს კავკასიის რეგიონის მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. *Акты, собранные кавказской археографической комиссией. Под редакцией Ад. П. Берже. Т.VI.*

4. I. Тифлисъ. Тип. Главного Управления Наместника Кавказского. 1874.
2. Ахвердян Р. «Мцыри» и имеретинское восстание. Русский Клуб. №10. Октябрь 2014. Международный культурно-просветительский Союз «Русский клуб». Ст. 12 -18.
 3. Записки Иосифа Петровича Дубецкого // Русская старина. Т.83. № 4. Ч.I. Глава I-V. С.Петербург. Издательство: Печатня В.И. Головина. 1895. Ст.113-144.

Kandelaki Dali

Prof. of TSU, Tbilisi, Georgia

Notes by Russian officer on the Georgian-Russian relations in the 19th century

Summary

On the background of developed relations between Georgia and Russia it is very actual to research the history of relations between these two states. The policy towards the Caucasus and especially Georgia of the XIX century Russian Empire is of great interest.

In the memoirs of Russian soldiers the relations between Georgian and Russia retains an important place. The aspiration of the epoch and developments in the Caucasus reflected in Russian military memoirs considerably affected Russian society of that period and to some extent responded its questions - Why does Russian wage war in the region? How does it interact with locals?, etc. These notes are interesting material for researching history of Georgian-Russian relations. The genres and topics of the works analyzed vary, namely – stories, diaries, essays, historic and ethnological essays. The memoirs are based on previously created notes, private archives or other people’s narrations. The authors also used military documents. That’s why, the subjectivity in attitudes towards the events previously occurred and disrupted facts in these works are traced.

In 1895 the journal “*Ruskaia Starina*” published notes by Russian military Joseph Dubetsky which included very important information about the events occurring in twenties of XIX century in Georgia.

Who was Joseph Dubetsky and how trustful was to use his works? From his notes it’s clearly seen, that 16 years old he already was in the field army; was participating in the battles against mountaineers in Caucasus and in the war against Turkey. After these he was adviser in civil work, prosecutor and at last he ended his career with being vice-gubernator. The notes are written 25th of December, 1850, so the author is retelling the stories that happened 25 years ago.

J. Dubetsky arrived in Georgia on 12th of October, 1819. He served in the 41st Egersky Regiment. He also spent seven years in military service in Georgia and four and a half years as a public figure. J. Dubetsky mentioned that he had studied this country thoroughly and noticed all the faults of the ruling system. He declared: “This remarkable and the richest country deserves a better fate and special attention from the government. However, taking the situation in Russia into consideration, I rightly assume that it will take a long time, before Georgia’s development stands up to the European standards.”

Combining J. Dubetsky’s military memoirs with the other sources and objective reality will highly contribute to the in-depth understanding of the specificity of the Georgian-Russian relations. Thus, these sources are of utmost importance in evaluation of military, political, social, economic and cultural events during the formation of the Russian Empire, as well as the evaluation of the implemented reforms and historical figures.

ემზარ მაკარაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი, ბათუმი, საქართველო

თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიაში და ურთიერთობა საქართველოსთან 1991-2008 წლებში

კავკასიის რეგიონი ესაზღვრება ნატოს წევრ თურქეთის რესპუბლიკას, რომელიც თავის მხრივ სტრატეგიულად აკონტროლებს მოსაზღვრე ზონას. საბჭოთა კავშირის დაშლამ და კავკასიაში დამოუკიდებელი სახელმწიფოების გამოჩენამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა თურქეთის რეგიონალური პოლიტიკის ფორმირებაში. XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში, თურქეთს კავკასიასთან მიმართებაში საკმაოდ ამბიციური მიზნები გაუჩნდა, მიზნად დაისახა თავის წარმოჩენა წამყვან რეგიონალურ ძალად.

კავკასიით თურქეთის დაინტერესებას მრავალი ასპექტი გააჩნია. „ცივი ომის“ დასრულებამდე თურქეთის რესპუბლიკა კარგად ართმევდა თავს ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის დავალებას საბჭოთა კავშირთან მიმართებაში. დაპირისპირების პერიოდში იგი ასრულებდა შემაკავებელი რგოლის ფუნქციას და არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ მან და დასავლეთის სტრატეგებმა სამხრეთ კავკასიისა თუ ცენტრალური აზიის რეგიონის ქვეყნების სუვერენიტეტის აღიარებით, პრაქტიკულად გააფართოვეს თავიანთი გეოპოლიტიკური არეალი, ხოლო რუსეთს კი მაქსიმალურად შეუმცირეს არა მხოლოდ სამხრეთ კავკასიის, არამედ ცენტრალური აზიისა და ბალკანეთის გეოპოლიტიკური სივრცე.¹

თურქეთის ურთიერთობა კავკასიის ქვეყნებთან 1980-1999 წლებში, განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, შეზღუდული იყო. ურთიერთობა მთლიანად დამოკიდებული იყო საბჭოთა კავშირზე და რეგიონის ქვეყნებში თურქეთის ოფიციალური ვიზიტი მოსკოვის გავლით და მისი მკაცრი კონტროლის ქვეშ ხდებოდა.²

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, გადაიხედა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური პრინციპები და შესაბამისად შეიცვალა მისი მიდგომებიც რეგიონთან მიმართებაში. თურქეთის რესპუბლიკის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი გახდა, სამხრეთ კავკასიის რეგიონში ლიდერის როლის მოპოვება და თავისი გავლენის გაზრდა. საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის სახელმწიფოებრიობის აღიარებით, ანკარამ დასავლურ კურსს კიდევ ერთხელ დაუჭირა მხარი. კავკასიაში შექმნილმა ვითარებამ, ეთნიკურმა პრობლემებმა, თურქეთს უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ საკითხებთან ერთად, ახალი შესაძლებლობები მოუტანა.

საწყის ეტაპზე, 1991-1994 წლებში, ოფიციალური ანკარა ძალ-ღონეს არ იშურებდა, რათა შეექმნა სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებთან ორმხრივი თანამშრომლობის განვითარების თვალსაზრისით მაქსიმალურად ხელსაყრელი ნიადაგი. 1999 წლამდე კავკასიის ქვეყნებთან თურქეთის ურთიერთობის განმსაზღვრელ ძირითად საკითხებს მთიანი ყარაბაღის პრობლემა, ბაიო-თბილისი-ეიანის ნავთობსადენი და საქართველოს მდებარეობა წარმოადგენდა.³ ყოველივე ამის გამო, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, კავკასიას და მათ შორის საქართველოს, განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში. თურქეთის მთავრობამ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან, დამოუკიდებლობის აღიარებისთანავე დაამყარა დიპლომატიური ურთიერთობა და

¹ Baskin Oran (der.), Turk dis Politikası, kurtulus Savasından Bugüne, Cilt II, Baski, Istanbul, iletisim, 2002, s.366-440

² თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, თარგმნა მ. მანჩხაშვილმა, თბ., 2014, გვ. 188.

³ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, გვ. 189.

ოფიციალური წარმომადგენლობები გახსნა ამ ქვეყნებში.

1994 წელს თურქეთის პრეზიდენტი სულეიმან დემირელმა (1993–2000) ერთ-ერთ ქართველ ჟურნალისტთან საუბრისას განაცხადა: „თურქეთი ყოველთვის მხარს უჭერდა და იცავდა სამხრეთ კავკასიაში ტერიტორიული მთლიანობისა და ძალის გამოყენებით საერთაშორისო საზღვრების დაცვის პრინციპებს, რომლის პატივისცემა უმთავრესი კრიტერიუმი სტაბილურობის მისაღწევად კავკასიაში, რომელიც სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების სამშობლოა. ამავე დროს, რეგიონში მშვიდობისა და სტაბილურობის დამყარების საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება რეგიონის ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ თანამშრომლობას. იმედია, ჩვენი ურთიერთობები შავ ზღვას მეგობრობისა და აღმავლობის ზღვად გადააქცევს“.⁴

აღნიშნული ნაბიჯების შემდეგ, თურქეთის ხელმძღვანელობის მიერ დღის წესრიგში დაისვა რეგიონალური ინტეგრაციისა და თანამშრომლობისაკენ მიმართული მრავალი ინიციატივა, მათ შორის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს პრეზიდენტი თურგუთ ოზალის (1989–1993) იდეა „შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის“ (BSEC)⁵ ფორმირების შესახებ. ამ ორგანიზაციის მიზანია ეკონომიკური საკითხების გვერდის ავლით რეგიონში სტაბილურობისა და მშვიდობის დამყარება. მისი დაფუძნების პერიოდისათვის თურქეთის პრემიერ თანსუ ჩილერის შეხედულებით, რეგიონში ძალთა გადანაწილება შემდეგი მიმართულებით უნდა წასულიყო: „ამ რეგიონში დღეს არსებული ვაკუუმი უნდა შეავსოს თურქეთმა ან ირანმა, წინააღმდეგ შემთხვევაში რუსეთი დაიბრუნებს თავის ძველ პოზიციებს. თუ ამ სივრცეს თურქეთი შეავსებს, იგი შეძლებს შეასრულოს რეგიონსა და დასავლეთს შორის დამაკავშირებელი ხიდის როლი და ხელი შეუწყოს აქ პროგრესული სახელმწიფოებისათვის შესაფერისი ცხოვრების წესის დამკვიდრებას. თუ მოხდება პირიქით და აქ ირანი დაისადგურებს, რეგიონში კიდევ უფრო დაიძაბება ურთიერთობა. ეს მარტო თურქეთის პრობლემა არ არის. ამის თაობაზე უკვე მივალნიეთ შეხედულებათა ერთიანობას მსოფლიო ბანკთან. დღემდე ჩვენ არ დაგვიბანდებია კაპიტალი ამ რეგიონში, – აღნიშნა პრემიერ-მინისტრმა თ. ჩილერმა, – თუ აქ ავსებთ აეროპორტებსა და ნავსადგურებს, მათ ამერიკელები და სხვა ქვეყნებიც გამოიყენებენ და შესაბამისად, ასეთი პროექტის განხორციელება მარტო თურქეთის ინტერესებს არ შეესაბამება. მაშასადამე, მათი რეალიზაციის სიმძიმე მარტო თურქეთს არ დაანევა ტვირთად, ამას თითქმის მთელი მსოფლიო დააფინანსებს. მსოფლიო ბანკი უკვე ელოდება ჩვენგან პროექტებს ინფრასტრუქტურის განვითარების თაობაზე. ამერიკის და თურქეთის „ექსიმბანკი“ უკვე ამუშავებენ ერთობლივი დაზღვევის საგარანტიო ღონისძიებებს თურქული ფირმების მიერ ამ რეგიონში განსახორციელებელი საექსპორტო ოპერაციების დაფინანსების დასაცავად“.⁶

თურქეთის მიერ მომზადებულ რეგიონული თანამშრომლობის პროექტს დადებითად აფასებს დასავლეთი. 2005 წლის ოქტომბერში ბერლინში გაიმართა კიდევ კონფერენცია „შავი ზღვის ხედავ“, სადაც ბევრმა ევროპელმა ლიდერმა მის შემდგომ განვითარებას დაუჭირა მხარი.

გარდა ეკონომიკური სფეროსა, თურქეთი ცდილობს პოლიტიკური პოზიციების განმტკიცებასაც. მას შემდეგ, რაც გადაიხედა სამხრეთ კავკასიის მიმართ თურქეთის საგარეო-პოლიტიკური კურსი და შეიცვალა მისი მიდგომები რეგიონთან, დღეს თურქეთი ცდილობს საკუთარი ძალის დემონსტრირებას სამხრეთ კავკასიაში. ამ მხრივ, თურქეთის დიპლომატია აქტიურად მუშაობს ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში. ანკარამ, სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებს და საერთაშორისო საზოგადოებას რეგიონალური უსაფრთხოების საკითხების დარეგულირების ორი მოდელი შესთავაზა.⁷

პირველი შემოთავაზების შესახებ 2000 წლის 16 იანვარს განაცხადა თურქეთის პრეზიდენტი

⁴ ი. პოზიტი, „თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიასთან მიმართებაში.“ საქართველოს პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტი, ანგარიში N14, 29/04/2008.

⁵ ეს ორგანიზაცია შეიქმნა თურქეთის ინიციატივით. 1992 წელს სტამბოლში ხელი მოეწერა დამფუძნებელ შეთანხმებას. მასში საქართველოსა და თურქეთის გარდა განვრცობილია ბულგარეთი, რუმინეთი, უკრაინა, რუსეთი, მოლდოვა, აზერბაიჯანი, სომხეთი, ალბანეთი და საბერძნეთი.

⁶ ჟ. „პოლიტიკა“, 1993, №4-5, №1, გვ. 19.

⁷ მაია მანჩხაშვილი, სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური უსაფრთხოების მოდელები. თბ., 2013. <http://www.nplg.gov.ge>.

სულეიმან დემირელმა. ეს უსაფრთხოების მოდელი იყო „კავკასიის სტაბილურობის პაქტი“. მსგავსი იდეა ერთი წლით ადრე, 1999 წლის სტამბოლის სამიტზე წამოაყენა საქართველოს მაშინდელმა პრეზიდენტმა ედ. შევარდნაძემ. პაქტის იდეა მოინონეს აზერბაიჯანისა და სომხეთის ლიდერებმა. სომხეთის მაშინდელმა პრეზიდენტმა რობერტ ქოჩარიაძემ (1998-2008) პაქტის გაფორმებაც კი შესთავაზა საერთაშორისო საზოგადოებას: 3+3+2 ანუ პაქტის მონაწილე უნდა ყოფილიყო სამხრეთ კავკასიის სამი ქვეყანა: საქართველო, აზერბაიჯანი და სომხეთი; სამხრეთ კავკასიის მოსაზღვრე სამი ქვეყანა – რუსეთი, თურქეთი, ირანი და ევროკავშირი და ამერიკის შეერთებული შტატები.¹

2000 წელს, ევროპული პოლიტიკის შესწავლის ცენტრმა ბრიუსელში წამოაყენა „კავკასიის სტაბილურობის პაქტის“ ვარიანტი, რომელიც აქტიური განხილვის საგანი გახდა, მრავალწლიანი მოლაპარაკებები უშედეგოდ დასრულდა. რეგიონში მშვიდობის ერთობლივი ძალებით მიღწევა ვერ მოხერხდა, ამის მიზეზი კი რუსეთის ნეგატიური დამოკიდებულება იყო პაქტის მიმართ. რუსეთს არ აწყობდა რეგიონში ვითარების შეცვლა, არ გააჩნდა სურვილი მისი ინტერესების სფეროში ჩარეულიყო მსოფლიო თანამეგობრობა და თურქეთი.

რეგიონში უსაფრთხოების საკითხის მეორე მოდელი თურქეთმა წამოაყენა 2008 წელს საქართველო – რუსეთის აგვისტოს ომის დროს. ამ პროექტის სახელწოდება იყო – „კავკასიის უსაფრთხოების პლატფორმა“. ინიციატივის შესახებ თურქეთის ყოფილმა პრემიერ-მინისტრმა რეჯეპ ტაიპ ერდოღანმა განაცხადა 2008 წლის 11 აგვისტოს მოსკოვში, პრეზიდენტ დიმიტრი მედვედევთან შეხვედრისას. ამ განცხადებას მოჰყვა სპეციალური ვიზიტები ბაქოსა და თბილისში და კონსულტაციები მხარეებთან.²

თურქეთის მიერ წარმოდგენილი ახალი გეგმების თანახმად, უსაფრთხოების პლატფორმის მონაწილედ მოიაზრებოდა ხუთი ქვეყანა: თურქეთი, საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი და რუსეთი, 3+2 „ხუთეულის ფორმატით“. ერდოღანის განცხადებით, ალიანსის ფორმატით გამართულ მოლაპარაკებაში უნდა ჩართულიყო გაეროც. წინა პროექტისგან განსხვავებით, თურქეთის ახალ ინიციატივაში ჩაერთო ირანი, ევროკავშირი და აშშ. ერდოღანის საქართველოში ვიზიტისას მიხეილ სააკაშვილმა დადებითად შეაფასა თურქეთის მცდელობა რეგიონში შეექმნა უსაფრთხოების საერთო მექანიზმები. მიუხედავად ამისა, ქართულმა მხარემ გააკეთა მინიშნება, რომ არ დაჯდებოდა მოლაპარაკების მაგიდასთან ოკუპანტ ქვეყანასთან, რომელსაც ტერიტორიის 20% აქვს დაკავებული. ამ გეგმამ უკმაყოფილება გამოიწვია იმ ქვეყნებშიც, რომლებიც ფორმატიდან გამორიცხულნი იყვნენ. კავკასიური უსაფრთხოების ფორმატიდან ირანის გამორიცხვა მიუღებელი იყო როგორც თვით ირანისათვის, ისევე სომხეთისათვის. ეს ინიციატივა არ იქნა მონონებული აშშ და ევროპის სახელმწიფოების მიერაც. გარდა იმისა, რომ საერთაშორისო საზოგადოებამ არ მოინონა უსაფრთხოების მოდელის ეს ფორმატი, პროექტს ყველაზე დიდი დარტყმა მიაყენა რუსეთმა, როდესაც 2008 წლის 26 აგვისტოს, საქართველოსთან ომის შემდეგ, აღიარა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა, რის შემდეგ მოსკოვში განაცხადა, რომ ახლა სულ სხვა კავკასიასთან ჰქონდათ საქმე, რეგიონში უკვე ხუთი სახელმწიფოა.³ თურქეთის ეს ინიციატივა კი კავკასიის სამი სახელმწიფოს: საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ტერიტორიულ მთლიანობასა და სუვერენიტეტისადმი პატივისცემას ემყარებოდა.

თურქეთის დიდი მცდელობის მიუხედავად, ვერც კავკასიის სტაბილურობის პაქტი და ვერც „კავკასიური უსაფრთხოების პლატფორმა“ ვერ იქცა რეალური განხილვის საგნად, რადგან რუსეთს სხვაგვარად ესმის უსაფრთხოება სამხრეთ კავკასიაში და ამავე დროს მის ინტერესთა სფეროში არ შედის რეგიონში სხვა ძალების გავლენის გაზრდა.

თურქეთის რესპუბლიკის სამხედრო და პოლიტიკური ელიტის მიერ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან

¹ მანჩხაშვილი მ., თურქეთი XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დამდეგს. თბილისი, 2014, გვ. 95.

² მანჩხაშვილი მ., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 95.

³ მაია მანჩხაშვილი, სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური უსაფრთხოების მოდელები. თბილისი, 2013. <http://www.nplg.gov.ge>.

მიმართებაში გადადგმულ ესოდენ მნიშვნელოვან ნაბიჯებს წმინდა სავაჭრო-ეკონომიკური შინაარსის ღონისძიებები მოჰყვა, კერძოდ: ავიაკომპანია „თურქეთის ავიახაზებმა“ სტამბოლისა და ანკარის მეშვეობით დააკავშირა თბილისი დასავლეთევრო-პული სივრცის ქვეყნებთან და აქტიურად შეუდგა ეკონომიკურ საქმიანობას აღნიშნული რეგიონის ქვეყნებში.

ამის შემდეგ თურქეთის ხელისუფლების ეკონომიკური დატვირთვის მქონე მორიგ ინიციატივას, რომელიც აგრეთვე მიმართული იყო ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავებისაკენ, წარმოადგენდა სამხრეთ კავკასიის, ცენტრალური აზიისა და ბალკანეთის რეგიონში „თურქეთის თანამშრომლობისა და განვითარების სააგენტოს“ (TIKA) დაარსება, რომლის მეშვეობითაც თურქეთმა ფაქტობრივად გზა გაუხსნა თურქ ბიზნესმენებსა და კერძო სექტორის წარმომადგენლებს პოსტსაბჭოურ სივრცეში მცირე და მსხვილი ინვესტიციების განსახორციელებლად.

TIKA-ს წარმომადგენლობა ხელს უწყობდა ამა თუ იმ ქვეყნის საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებას ცენტრალიზებული გეგმიური ეკონომიკიდან თავისუფალ საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი, მეტად მტკივნეული პროცესის დაძლევაში, ამასთანავე მან საფუძველი ჩაუყარა ეკონომიკური ხასიათის პროექტების განხორციელებას (მაგალითად, იმერეთის მხარის სოციალ-ეკონომიკური აღორძინება, 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ ლტოლვილებისათვის ასი საცხოვრებელი სახლის აშენება, ცენტრალური აზიისა და ბალკანეთის ქვეყნებში ძველი ისტორიული ძეგლების აღდგენა და ა. შ.).

მიუხედავად იმ პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობისა, რაც ანკარის მთავრობას აქვს სამხრეთ კავკასიასთან, თურქეთის ურთიერთობა რეგიონის ქვეყნებთან მაინც სხვადასხვაგვარია. ურთიერთობები საქართველოსა და აზერბაიჯანთან შედარებით ნათელი და ურთიერთდაკავშირებულია. თურქეთის მთავრობა საქართველოსა და აზერბაიჯანს სცნობს ახალგაზრდა პარტნიორ სახელმწიფოებად. ამ ქვეყნებთან ურთიერთობების დამყარებით და გაუმჯობესებით თურქეთი უზრუნველყოფს თავისი მიზნის მიღწევას, გახდეს ენერგორესურსების ტრანზიტორი ევროპის ქვეყნებისათვის. ეს ურთიერთობები ასევე უზრუნველყოფს სხვა სექტორში თურქული კაპიტალის ზრდას საქართველოსა და აზერბაიჯანში და მომსახურებისათვის დამატებითი ბაზრის შექმნას.

აზერბაიჯანთან ურთიერთობა ყველაზე მჭიდროა, რაც პირველ რიგში განპირობებულია ენობრივი და კულტურული სიახლოვით. ამავე დროს ამ ორ სახელმწიფოს აქვს საერთო ეკონომიკური, პოლიტიკური და სტრატეგიული ინტერესები.

საქართველო თურქეთისათვის მეტად მნიშვნელოვან პარტნიორ სახელმწიფოდ იქცა. ცივი ომის დასრულების შემდეგ, საქართველოს სურვილი იყო რეგიონში შეესუსტებინა რუსეთის პოლიტიკური გავლენა და მან მხარი დაუჭირა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის პროექტს. საქართველოსთან მეგობრული ურთიერთობის გასაღრმავებლად, ორი ათეული წელია, თურქეთის მთავრობა ზრდის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო მხარდაჭერას. ანკარა თბილისს განიხილავს როგორც სამხრეთ კავკასიაში და ცენტრალურ აზიაში გასასვლელ ხიდს. რუსეთისაგან განსხვავებით, რომელიც ერეოდა საქართველოს საშინაო საქმეებში და თავის სასარგებლოდ იყენებდა საქართველოში მიმდინარე ეთნიკურ დაპირისპირებას და ბოლოს 2008 წლის 26 აგვისტოს ცნო აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად, თურქეთი მუდამ ადასტურებს და მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, ყველაზე პრობლემური ურთიერთობა თურქეთს აქვს სომხეთის სახელმწიფოსთან. მიუხედავად იმისა, რომ 1991 წლის 16 დეკემბერს ანკარამ აღიარა სომხეთის დამოუკიდებლობა, მათ შორის საზღვრების საკითხი იქცა დაპირისპირების საგნად. სომხეთის დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, დღის წესრიგში დადგა არსებული საზღვრების გადასინჯვა. თურქეთსა და სომხეთს შორის საზღვრები დადგენილი იყო 1921 წლის სამშვიდობო ხელშეკრულებით დამოუკიდებელ სომხეთის რესპუბლიკასთან, რომელიც დამტკიცდა თურქეთსა და საბჭოთა კავშირს შორის დადებული ხელშეკრულებითაც. სომხეთის პარლამენტის ზოგიერთი წევრი მიიჩნევდა, რომ სომხეთმა არ უნდა ცნოს ანკარასა და მოსკოვს შორის დადებული ხელშეკრულებით არსებული

საზღვრები. ამას დაერთო თურქული მხარის ბრალდებები სომხეთის მიმართ, საერთაშორისო ტერორიზმის ხელშეწყობაში, რომელსაც პარტია „დამნაცვლელი“ ახორციელებდა უცხოეთში თურქი დიპლომატებისა და სახელმწიფო მოღვაწეების მიმართ. მას შემდეგ, რაც სომხეთმა 1993 წელს მოახდინა ყარაბაღისა და ექვსი სხვა პროვინციის ოკუპაცია დასავლეთ აზერბაიჯანში, თურქეთ-სომხეთს შორის განყდა დიპლომატიური ურთიერთობა და საზღვარი ჩაიკეტა. ყველაზე დიდ პრობლემურ საკითხს ამ ურთიერთობაში წარმოადგენს სომხური დიასპორის მოთხოვნა, 1915 წლის სომეხი ხალხის გენოციდის ცნობა საერთაშორისო საზოგადოების მიერ. სომხეთი ამტკიცებს, რომ ოსმალეთის იმპერიის მმართველობის ბოლო წლებში მოხდა 1,5 მილიონი სომეხის გენოციდი. თურქეთის მთავრობა უარყოფს ორივე განსაზღვრებას „გენოციდისა“ და „1,5 მილიონის“ შესახებ და ამტკიცებს, რომ „300 ათასი“ ეთნიკური სომეხის სიკვდილი გამოიწვია სხვადასხვა დაავადებამ, შიმშილმა და ეთნიკურმა ბრძოლამ. სომეხი დიასპორის ამ მოთხოვნას გამოეხმაურა ბევრი ევროპული სახელმწიფო, რამაც გამოიწვია თურქეთთან ურთიერთობის დაძაბვა. 2015 წელს, 1915 წლის მოვლენებიდან 100 წლისთავთან დაკავშირებით, რომის პაპმა ფრანცისკმა, თავის საკვირაო ქადაგებაში, 1915 წელს ოსმალეთის იმპერიაში სომეხთა მასობრივ მკვლელობას გენოციდი უწოდა, რასაც მოჰყვა ვატიკანიდან თურქეთის ელჩის გამოწვევა. ეს იყო თურქეთის პროტესტი პაპის მიერ სიტყვა „გენოციდის“ გამოყენებასთან დაკავშირებით. გარდა ვატიკანისა, საფრანგეთის ეროვნულმა კრებამ, სენატთან ერთად, ეს მოვლენა ცნო გენოციდის ფაქტად. რუსეთის მთავრობაც აღიარებს მას გენოციდად. მოვლენების 100 წლისთავთან დაკავშირებით, გერმანიის პრეზიდენტი იოახიმ გაუკმაც ცნო ეს ფაქტი გენოციდად. რაც შეეხება აშშ-ს, პრეზიდენტი ობამა თავს იკავებს ამ საკითხზე ღია საუბრისაგან. რეჯეპ ტაიპ ერდოღანის განცხადებით, ამ საკითხთან დაკავშირებით, თურქეთს პრობლემა არა სომხეთის სახელმწიფოსთან, არამედ სომხურ დიასპორასთან აქვს. მისი განცხადებით, ეს საკითხი არ უნდა იქცეს ცალკეული პოლიტიკოსების განხილვის საგნად, უნდა მოხდეს საკითხის შესწავლა ისტორიკოსების მიერ. ამისათვის კი ანკარა მზად არის გახსნას სახელმწიფო საცავში დაცული დოკუმენტური მასალა, რათა მოხდეს ფაქტის შესწავლა და გამოძიება.

თურქეთი, როგორც ეკონომიკური და პოლიტიკური ძალა, დიდ როლს თამაშობს სამხრეთ კავკასიაში. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ის იქცა რეგიონის სამი სახელმწიფოსათვის დამოუკიდებლობის გარანტად. 1991 წლიდან მოყოლებული, დღემდე ის, ერთი მხრივ, იმყარებს პოზიციებს რეგიონში, მეორე მხრივ კი, უკავშირდება ევროპას და ზრდის თავის როლს ევროპაში, როგორც ენერგორესურსების სატრანზიტო დერეფანი. ის ეკონომიკურ-პოლიტიკური პროცესები, რომელიც სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მიმდინარეობს თურქეთის ძალისხმევით შედეგად, უზრუნველყოფს რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებას, სტაბილურობას და უსაფრთხოების ერთიანი ხედვის ჩამოყალიბებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, თარგმნა მ. მანჩხაშვილმა, თბ., 2014.
2. მანჩხაშვილი მ., თურქეთი XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დამდეგს. თბილისი, 2014.
3. მანჩხაშვილი მ., სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური უსაფრთხოების მოდელები. თბილისი, 2013. <http://www.nplg.gov.ge>.
4. პოზიტი ი., „თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიასთან მიმართებაში.“ საქართველოს პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტი, ანგარიში N14., 29/04/2008.
5. ჟ. „პოლიტიკა“, 1993, #4-5, #1.
6. Baskin Oran (der.), Turk dis Politikasl,kurtulus Savasindan Bugune, Cilt II, Baski,Istanbul, iletisim,2002.

Emzar Makaradze

Professor of Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia

Turkey's Strategy In the South Caucasus and Relationship With Georgia In 1991-2008

Summary

In the early 90s of XX century the disintegration of the Soviet Union and the emergence of independent states played a crucial role in the development of Turkish regional policy.

There were various aspects of Turkey's interest towards the Caucasus. Before the end of "The Cold War" Turkey dealt well with the tasks of the North Atlantic alliance in connection with the Soviet Union. During the confrontation it served the function of a restraining link and there is nothing surprising in the fact, that Turkey, together with the Western strategists, recognized the sovereignty of the South Caucasus and Central Asian countries and thereby, practically, extended its geopolitical area, while Russia was as much as possible abridged in geopolitical space not only in the South Caucasus, but also in Central Asia and the Balkans.

After the disintegration of the Soviet Union the principles of Turkish foreign policy were reviewed and its approach towards the region was respectively changed. The main objectives of Turkish Republic were the obtaining a leadership role in the region and the strengthening its influence. By the statehood recognition of Georgia, Armenia and Azerbaijan, Ankara has again reiterated its support for the Western course. The situation, established in the Caucasus, ethnic problems, security issues of Turkey have brought new opportunities to it.

With the recognition of independence, the government of Turkey has established diplomatic relations and opened official representative offices in the South Caucasus countries.

Georgia has become a very important partner-state. After the end of "The Cold War" Georgia wished to weaken the Russian political influence in the region. The Turkish government has been increasing the political, economic and military support to Georgia for two decades. Ankara considers Tbilisi to be the exit bridge to the South Caucasus and Central Asia. Unlike Russia, which was interfering in the internal affairs of Georgia, using to its advantage the ethnic clashes, occurring in Georgia, and finally recognizing the independence of Abkhazia and South Ossetia on the August 26, Turkey has always accepted and supported Georgia's territorial integrity.

ირანის შაჰის დაზვერვისა და სახელმწიფო უშიშროების სამსახური (1957–1979) - SAVAK¹

სავაქი-ს შექმნისა და განვითარების ისტორია

1953 წ. 19 აგვისტოს, სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ, როდესაც შაჰის ერთგულმა სამხედრო ნაწილებმა დაამხეს მოჰამედ მოსადიყის მთავრობა, შაჰმა გადაწყვიტა შეექმნა ეფექტური შიდა უსაფრთხოების სამსახური, რათა გაეძლიერებინა მონარქიული რეჟიმი: კონტროლზე აეყვანა პოლიტიკური ოპონენტები და აღეკვეთა დისიდენტური მოძრაობა.

შაჰი განიხილავდა არმიას, როგორც რეჟიმის მთავარ მხარდამჭერ პოლიტიკურ-ძალისმიერ ინსტიტუტს. პოსტმოსადიყურ პერიოდში კი შაჰი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა პოლიციისა და უშიშროების სამსახურების რეორგანიზაციის საკითხს, რომლის მეშვეობითაც ქვეყანაში დაიწყო ხისტი სისტემური რეპრესიები ოპოზიციური ჯგუფებისა და დისიდენტების მიმართ. მონარქიის უშიშროების სტრუქტურებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო **დაზვერვისა და ეროვნული უსაფრთხოების სამინისტრო**, შემოკლებით **სავაქი**.

ირანის საიდუმლო პოლიციური სტრუქტურების ფორმირება დაიწყო 1955 წელს, აშშ-ის სამხედრო ექსპერტებისა და სპეცსამსახურების სპეციალისტების ხელშეწყობით. ირანში თავისი „ექსპერტები“ გააგზავნა ასევე ისრაელმა, ერთ-ერთი მათგანი იყო პოლკოვნიკი იაკობ ნიმროდი (ისრაელის სამხედრო დაზვერვის – **ამან**-ის თხოვნით).

1955 წ. მარტში, აშშ-ის არმიის პოლკოვნიკის მისია შეიცვალა CIA-ს (ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტო) ინსტრუქტორებით (სულ 5 ოფიცერი: ექსპერტები ფარული ოპერაციებისა, ინფორმაციის ანალიზისა და კონტრდაზვერვის სფეროში).

შაჰის საიდუმლო სააგენტო მჭიდროდ თანამშრომლობდა CIA-სთან, აგზავნიდა თავის აგენტებს ნიუ-იორკის სამხედრო-საჰაერო ბაზაზე გამოცდილების გაზიარებისა და დაკითხვის მეთოდების განსახილველად.

1960–1961 წწ. CIA-ს სპეციალისტები ჩაანაცვლეს ისრაელის **მოსადი**-ს ინსტრუქტორებით (დაზვერვისა და სპეციალური დანიშნულების ინსტიტუტი – **წარმოადგენს ისრაელის სპეციალური დაზვერვის სააგენტოს**), 1965 წელს კი **მოსადი**-ს ექსპერტები, თავის მხრივ, ჩაანაცვლეს უკვე საკუთარი, სავაქი-ს ინსტრუქტორებით.

1960-იან წლებში მოსადი უფრო აქტიურად თანამშრომლობდა შაჰის ირანთან რეგიონულ უსაფრთხოების სფეროში, დაწყებული „სავაქი“-ს პერსონალის განვრთნით ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის კუთხით და დამთავრებული ერთობლივი სპეცოპერაციების ჩატარებით (ერაყელი ქურთების შეიარაღება და განვრთნა ბაასისტური ხელისუფლების წინააღმდეგ; ჩრდილო იემენში პრომონარქისტული ძალების მხარდაჭერა რესპუბლიკური მთავრობის წინააღმდეგ, რომელსაც ეხმარებოდა ეგვიპტის პრეზიდენტი გამალ აბდელ ნასერი).

¹ სავაქი (სპარს.: **سازمان اطلاعات**, აზრევიატურა. **روشنکشی سازمان و اطلاعات** — «**Sazman-e Ettela'at va Amniyat-e Keshvar**») — ირანის შაჰის, მოჰამედ რეზა ფეჰლევის დაზვერვისა და სახელმწიფო უშიშროების სამინისტრო (1957–1979 წწ.).

სავაქი-ს ფორმირება

სავაქი-ს შექმნის კანონპროექტი შემოღებულ იქნა მეჯლისის მიერ 1957 წ. 20 იანვარს და შემდგომ სენატის მიერ დამტკიცდა. ოფიციალურად სავაქი, როგორც ორგანიზაცია, დაფუძნდა 1957 წ. 20 მარტს შაჰის სპეციალური კანონით, რომელიც უფლებამოსილი იყო შეეგროვებინა ინფორმაცია ფეჰლევის დინასტიის მონარქიული რეჟიმის პოლიტიკურ ოპოზიციაზე, ასევე, აღეკვეთა ნებისმიერი ანტისახელმწიფოებრივი ქმედება. საბოლოოდ, სავაქი-ს დაარსების კანონი დამტკიცდა 1957 წ. 18 ოქტომბერს, მეჯლისის XIX მოწვევის სხდომაზე.

სავაქი-ს კანონში მის ძირითად მიზნებად სახელდებოდა:

- ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის საჭირო ინფორმაციის შეგროვება;
- იმ ჯგუფებისადმი, რომელთა იდეოლოგია და ქმედებები ეწინააღმდეგებოდა ქვეყნის კონსტიტუციას, პრევენციული ღონისძიებების გატარება;
- ქვეყნის უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული შეთქმულებების განეიტრალება და ა.შ.
- ბუნებრივია, ტერმინი “ეროვნული უსაფრთხოება” კანონის ტექსტის მიხედვით გულისხმობდა შაჰის უმაღლესი ძალაუფლების და მთლიანად არსებული ირანის პოლიტიკური სისტემის უსაფრთხოებას.

სავაქი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ქვეყნის არმიასთან და პოლიციის სხვა სტრუქტურებთან (სამხედრო დაზვერვა და კონტრდაზვერვა, შსს, ჟანდარმერია, იმპერიული გვარდია “Javidan Guard” და სხვა), ასევე მას გააჩნდა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი უფლებამოსილება, რაც იმას ნიშნავდა, რომ სავაქი-ს, სასამართლო ორდერის გარეშე შეეძლო ეწარმოებინა დაპატიმრებები და ხანგრძლივი პერიოდით დაეკავებინა ეჭვმიტანილები.

მიუხედავად იმისა, რომ საიდუმლო პოლიცია სავაქი ფართოდ იყო ჩართული „საბჭოთა საფრთხე“-სა და მემარცხენე ტერორისტული ჯგუფების წინააღმდეგ ბრძოლაში, საბოლოოდ, მისი დანიშნულება იყო შაჰის პოლიტიკური ოპონენტების იდენტიფიცირება და დაშინება.

ზოგიერთი პოლიტოლოგი აღნიშნავს, რომ სავაქი-ს რეპრესიები 1960–1970 წწ. იყო შაჰის პოლიტიკის მიზანმიმართული ქმედება საბჭოთა კავშირის პროგრამის წინააღმდეგ, რომელიც მიზნად ისახავდა ირანის შიდა პოლიტიკური სიტუაციის დესტაბილიზაციას, როგორც აშშ-ის ერთ-ერთ საიმედო მოკავშირის ახლო აღმოსავლეთში. ამასთან დაკავშირებით, კომუნისტური რუმინეთის უშიშროების სამსახურის („სეკურიტატი“-ს საგარეო დაზვერვის დირექტორის მოადგილე) ერთ-ერთი მაღალჩინოსანი – გენერალი **იონ მიჰაი პაჩეა** თავის მემუარებში აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირი წვრთნიდა, აფინანსებდა და იარაღით ამარაგებდა ირანელი მემარცხენეების გასამხედროებულ ორგანიზაციებს „ფედაინ-ე ისლამი“-ს და „მოჯაჰედინ-ე ჰალკ“-ს.

ისტორიკოსი **უილიამ ლიუისი** თავის ნიგნში “*Debacle: The American Failure in Iran, 1981*” წერს: „შაჰის რეჟიმი იყო შედარებით უფრო თავისუფალი, ვიდრე რეგიონის სოციალისტური სამხედრო დიქტატურები ან კონსერვატიული რელიგიური მონარქიები“.

სავაქი-ს პერსონალი

სავაქი-ს პერსონალის რაოდენობა მრავალი წლის განმავლობაში წარმოადგენდა ისტორიკოსების დავის საგანს იმის გამო, რომ ირანს არასოდეს გაუცხადებია საიდუმლო სააგენტოს თანამშრომელთა რაოდენობა — 6 000 (Sullivan, William H., *Mission to Iran. 1981*), 20'000, 30'000 და 60'000 (Graham, Robert, *Iran: The Illusion of Power. 1978*).

რობერტ ფისკი აღნიშნავს, რომ ირანელთა 1/3 ჰქონდა გარკვეული კავშირი სავაქი-სთან. ძირითადად ისინი საიდუმლო პოლიციის ინფორმატორები ან ფაქტობრივი აგენტები იყვნენ (Fisk, Robert, *The Great War for Civilization: The Conquest of the Middle East. 2006*).

სავაქი-ს სტრუქტურა

მას შემდეგ, რაც 1965 წ. სავაქი-ს სათავეში მოვიდა გენერალი ნემათოლა ნასირი, სულ რაღაც 5 წელიწადში სავაქი იქცა უმსხვილეს სადაზვერვო ორგანიზაციად (“სახელმწიფო სახელმწიფოში”). 1970 წელს, სავაქი სტრუქტურულად 9 ძირითად დეპარტამენტად იყო დაყოფილი:

- კადრები, სასწავლო კურსები, სეკრეტარიატი, სამდივნო;
- საგარეო დაზვერვა, კომუნიზმი, ავღანეთი, ერაყი და იემენი;
- პარტია “თუდე”, “ეროვნული ფრონტი”, საზღვარგარეთ მყოფი სტუდენტები;
- პირადი უზრუნველყოფა;
- ტექნიკური განყოფილება;
- ფინანსური ადმინისტრაცია;
- სხვადასხვა ქვეყნის სპეცსამსახურებთან კონტაქტების დამყარება და ოპერატიული ინფორმაციის გაცვლა;
- კონტრდაზვერვა (კონტრდაზვერვის დეპარტამენტი აწარმოებდა საკმაოდ აქტიურ ბრძოლას უცხო ქვეყნების მზვერავების წინააღმდეგ (პირველ რიგში ეს ეხებოდა კომუნისტურ აგენტურას);
- არქივი, საპასპორტო განყოფილება და 2 განყოფილება – თეირანში და რეგიონებში, რომლებიც თავის მხრივ შედგებოდა 6 განყოფილებისაგან:
- ეროვნული ფრონტი;
- კომუნისტური პარტია;
- საჯარო დაწესებულებები;
- მუშათა განყოფილება;
- უნივერსიტეტების საქმეთა განყოფილება;
- ბაზრების განყოფილება.

ფორმალურად სავაქი უშუალოდ პრემიერმინისტრის ოფისთან იყო მიმაგრებული. ფაქტობრივად, სავაქი-ს დირექტორი პრემიერმინისტრს საზოგადოებაში და ოპოზიციურ წრეებში არსებული პოლიტიკური ვითარების შესახებ მხოლოდ შერჩეულ ინფორმაციას აწვდიდა. კვირაში ორჯერ სავაქი-ს დირექტორი ხვდებოდა შაჰს. ისინი განიხილავდნენ ეროვნული უსაფრთხოების საკითხებს და ქვეყანაში არსებულ მდგომარეობას.

გენერალ ბახთიარის თანამდებობიდან გათავისუფლების შემდეგ, ირანის ყველა საიდუმლო სამსახური უშუალოდ შაჰს დაექვემდებარა (პარლამენტისა და მინისტრთა კაბინეტის, პრემიერმინისტრის მეთაურობით გვერდის ავლით).

სავაქი-ს ფუნქციები

რეჟიმის მონივრულად მუშაობის მიმართ საიდუმლო პოლიცია სავაქი პრაქტიკულად უკიდურესად რეპრესიულ-სადასჯელო ზომებს იღებდა.

«თუდე»-ს კომუნისტებისა და განსაკუთრებით მემარცხენე ისლამისტების („ფედაინ-ე ისლამი” და „მოჯაჰედინ-ე ჰალკი”) წინააღმდეგ მასობრივი ხასიათის რეპრესიები კიდევ ერთხელ მოწმობდნენ შაჰის რეჟიმისა და მისი საიდუმლო პოლიციის – სავაქის ყოვლისშემძლეობას.

ოპოზიციური ორგანიზაციების განადგურების მიზნით, საიდუმლო ძალოვანი სტრუქტურების ქმედებების გაფართოებით და სრულყოფით შაჰის რეჟიმი იყენებდა ასევე „კანონიერ” ზომებს. ამგვარად, 1957 წელს «ნაციონალურ ფრონტში» შემავალი პარტია «ირანი»-ს ლეგალური მოღვაწეობა აკრძალულ იქნა «1931 წლის ანტიკომუნისტური კანონის» თანახმად.

ამ პერიოდში სრულიად შეიზღუდა პრესის, სიტყვის, შეკრებების და მიტინგების თავისუფლება.

შაჰის პოზიციის გამყარება, მისი – როგორც სახელმწიფოს მეთაურის, პრეროგატივების გაფართოება ხდებოდა ქვეყნის საკანონმდებლო ორგანოს როლის დაკნინების ფონზე. ირანის

პოლიტიკური ცხოვრების ეს ტენდენცია უშუალოდ იყო დაკავშირებული ირანის უმაღლესი მმართველი ორგანოების, უპირველეს ყოვლისა შაჰის, ასევე აშშ-ის და დიდი ბრიტანეთის მხრიდან ფინანსურ, სამხედრო და პოლიტიკურ მხარდაჭერასთან. იმავდროულად, ირანის გადაქცევა პოლიციურ სახელმწიფოდ („რეგიონის ჟანდარმი“) ინვესტა შესამჩნევ უკმაყოფილებას მთელ რიგ როგორც სოციალისტურ, ასევე კაპიტალისტურ ქვეყნებში. აშშ-ის პოლიტიკურ და საუნივერსიტეტო წრეებში შეიმჩნეოდა შემფოთება იმასთან დაკავშირებით, რომ შაჰის მთავრობის „დრაკონულ“ ზომებს შეეძლო წაექეზებინა პრომოსადიყური ძალები საიდუმლოდ ეთანამშრომლათ საბჭოთა კავშირთან.

სავაქის სტრუქტურებში გამოირჩეოდა განსაკუთრებული ბიურო, რომლის განკარგულებაშიც იყო საკუთარი სასჯელალსრულებით-გამასწორებელი დაწესებულებები, რომელთა შორის ყველაზე ცნობილი იყო «კომიტეტი და მომსახურების ორგანო ევინი» და ციხე «კასრი».

შაჰის სასჯელალსრულების დაწესებულებებში გამოიყენებოდა წამებისა და ჩვენებების მიღების საკმაოდ „ეფექტური“ მეთოდები: ელექტროდენით ზემოქმედება, გამათრახება, ცემა, უძირო ჭიქის ჩადება პირში და ადუღებული წყლის ჩასხმა პირდაპირ სწორ ნაწლავში, სასქესო ჯირკვლებზე გირების დაკიდება, არაქირურგიული მეთოდებით კბილების დაძრობა, სხეულის ლურსმნებით დაჩხვლეტა, წამება ცივი წყლით და ასე შემდეგ. ყველა ეს ქმედება სრულდებოდა ყოველგვარი პროტოკოლის გარეშე. წამების ამგვარ მეთოდებს იყენებდნენ ძირითადად შაჰის პოლიტიკური ოპონენტების – რადიკალური ისლამისტების, გასამხედროებული ორგანიზაციების – «ფედაინ-ე ისლამი»-ს და «მოჯაჰედინ-ე ჰალკი»-ს წევრების, დამხობილი პრემიერმინისტრ მოსადიყის მომხრეების, რესპუბლიკელების, კომუნისტების, შაჰის კარის შეთქმულ არისტოკრატთა მიმართ.

წყაროები განსხვავებულ მონაცემებს იტყობინებიან «სავაქი»-ს მსხვერპლთა რაოდენობის და ასევე მის მიერ წამების არაადამიანური მეთოდების შესახებ. შაჰის ჩამოგდებიდან ერთი კვირის შემდეგ ჟურნალ «TIME»-მა გამოაქვეყნა სტატია, სადაც «სავაქი»-ს სპეცსამსახურები დახასიათებულნი იყვნენ, როგორც „ყველაზე დაუნდობელი სამსახურები, რომლებსაც ირანელებს ეშინოდათ“, სადაც „მოკლული და წამები იყო შაჰის ათასობით მონინალმდეგე“.

სახელმწიფო სადაზვერვო სამმართველოს (გრუ), თეირანში სსრკ ყოფილი ატამეს გენერალ-მაიორ **სერგეი კრახმალიოვის** ცნობით „... სავაქი წლების განმავლობაში თავზარს სცემდა ირანის მოსახლეობას. მაღალი თანამდებობის პირებიც კი ძრწოდნენ მისი სახელის გაგონებისას“. მისივე თქმით „...მისი არსებობის 22 წლის მანძილზე მოკლულ იქნა 380 ათასი ადამიანი“.

პროფესორი **ერვანდ აბრამიანი** თვლის, რომ 1971—1977 წლებში («სავაქი»-ს ყველაზე მკაცრი რეპრესიების პერიოდი) სავაქი-ს თანამშრომლებმა (და სხვა პოლიციელებმა და სამხედროებმა) გაანადგურეს დაახლოებით 368 პარტიზანი და სიკვდილით დასაჯეს ასამდე პოლიტპატიმარი.

არ ეყრდნობოდა რა სრულად «სავაქი»-ს, შაჰმა 1958 წელს დააარსა «შაჰის ინსპექცია» და «ინფორმაციის სპეციალური ბიურო» და მის ხელმძღვანელად თავისი მეგობარი, გენერალი **ჰუსეინ ფარდუსტი** დანიშნა, რომელთანაც ერთად შვეიცარიაში სწავლობდა. ეს ორგანიზაცია მონარქს აწვდიდა მონაცემებს ირანის ელიტის ქმედებების „ბნელი მხარეების“ შესახებ და მოქმედებდა სავაქი-სგან დამოუკიდებლად.

აშშ-ის და ირანის სპეცსამსახურების თანამშრომლობა მნიშვნელოვნად გაფართოვდა 70-იან წლებში, როდესაც «სავაქი»-ს აგენტებს აშშ-ში ოპერაციების ჩატარების უფლება მიეცათ. სავაქი-ს თანამშრომლები აგროვებდნენ ინფორმაციებს იმ პოლიტემიგრანტების მოღვაწეობის შესახებ, რომლებიც შაჰის ჩამოგდების მიზნით შეთქმულებაში მონაწილეობაში ეჭვმიტანილნი იყვნენ. მოცემულ ღონისძიებებში შეუფასებელ სამსახურს უწევდა აშშ-ის «ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველო» და «გამოძიების ფედერალური ბიურო».

სავაქი-ს აგენტურული ქსელი მოიცავდა ასევე უკვე არსებული ოპოზიციის რიგებსაც. სავაქი-ს

აგენტები ინერგებოდნენ ირანის ოპოზიციის სხვადასხვა ჯგუფში – მათ შორის მარქსისტების, პარტიზანების, რუჰოლა ხომეინის გარემოცვიდან შიიტი სასულიერო მსახურების და მოსადიყის მიერ დაარსებულ «ნაციონალურ ფრონტში». თითქმის ყველა ამ ჯგუფში იყვნენ სავაქი-ს ინფორმატორები.

შაჰის რეჟიმის მონინალმდეგეთა უშუალო ლიკვიდაციის გარდა, სავაქი უფლებამოსილი და კომპეტენტური იყო თავისი შეხედულებისამებრ აემოქმედებინა ცენზურა პრესისა და წიგნების გამომცემელთა მიმართაც.

შაჰის პოზიციების გამყარება რეგიონში: სავაქი-ს როლი

ირანის პოლიტიკაში ახალი მიმართულებების გაჩენას ხელი შეუწყო გარე ფაქტორებმა, კერძოდ, სისხლიანმა ანტიმონარქიულმა გადატრიალებამ ერაყში 1958 წელს, სახელმწიფო გადატრიალებამ თურქეთში 1960 წელს, სამხედრო გადატრიალებამ და მონარქიის დამხობამ ჩრდილო იემენში 1962 წელს, ნაციონალური ტენდენციების გაძლიერებამ ეგვიპტეში და მონარქიის დამხობამ ლიბიაში 1969 წელს.

მოჰამედ რეზა ფეჰლევის გააზრებული ჰქონდა, თუ რა დამლუპველი იყო ჯარის პოლიტიზაცია ქვეყნისთვის და ამ მიმართულებით რამდენიმე მნიშვნელოვანი ღონისძიება გაატარა. მან მთელი ჯარი დაუქვემდებარა სავაქი-ს მკაცრ და დაუნდობელ კონტროლს. ირანის მონარქმა იმპერიის ჯარის ყველა გენერალს და ოფიცერს აუკრძალა შეკრება მისი თანხმობის გარეშე. ირანში სამხედროების მხრიდან სახელისუფლებო გადატრიალების მცდელობები პრაქტიკულად ანულირებული იყო.

შაჰის სპეცსამსახურები საკმაოდ აქტიურ საგარეო ქმედებებს ეწეოდნენ. ამ პერიოდში სავაქი-ს ძირითადი მონინალმდეგეები იყვნენ ეგვიპტის, სხვა არაბული ქვეყნების და მათი მოკავშირე სსრკ-ის სპეცსამსახურები. ამასთან, ის ეყრდნობოდა რეგიონის რელიგიურ უმცირესობას — შიიტებს, ქრისტიანებს და ებრაელებს.

ისლამური რევოლუცია და შაჰის რეჟიმის დამხობა (1978—1979)

60-70-იანი წწ. არის ის პერიოდი, როდესაც ახლო აღმოსავლეთში თავი იჩინა ისლამურმა ფუნდამენტალიზმმა. 1963 წ. იენისის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ, ირანის პოლიტიკურ არენაზე გამოჩნდნენ რადიკალური მემარცხენე ისლამისტური ორგანიზაციები «მოჯაჰედინ-ე ხალკი» (დაარსდა 1965 წ.) და «ფედაინ-ე ისლამი» (დაარსდა 1963 წ., ისლამური რევოლუციის პერიოდში განიცადა რამდენიმე განხეთქილება). მიზნათ დასახული ჰქონდათ შაჰის რეჟიმის დამხობა შეიარაღებული გადატრიალების მეშვეობით. თავიანთი მიზნის მისაღწევათ მიმართავდნენ ტერორისტულ მეთოდებს. გენერალ-ლეიტენანტი იონ მოჰაი პაჩეკა (ნიკოლაე ჩაუშესკუს პოლიტიკური პოლიცია «სეკურიტატე-ს» ყოფილი დირექტორი) თავის მემუარებში აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირი მფარველობდა შაჰის შეიარაღებულ ოპოზიციას, რათა დაეძაბა ირანში შიდაპოლიტიკური სიტუაცია.

1960-1970-იან წწ. სავაქი-მა ფაქტობრივად გაანადგურა მემარცხენე ისლამისტური ორგანიზაციები. მათი აღორძინება დაიწყო ირანში რევოლუციური პროცესების დაწყებასთან ერთად (1978 წ. დასაწყისი).

1970-იანი წლების მიწურულს ირანში შიდაპოლიტიკური ვითარება უკიდურესად დაიძაბა. ქვეყნის ეკონომიკა პარალიზებული იყო ინფლაციის ზრდით და სახელმწიფო აპარატის არაეფექტური ზომებით მის შესაჩერებლად, რამაც კიდევ უფრო გაამწვავა სოციალური პროტესტი. შიიტურმა სამღვდლოებამ სათავისოდ გამოიყენა შექმნილი ვითარება და მოუწოდა ირანელებს გამოსულიყვნენ შაჰის „ტირანის“ წინააღმდეგ.

პროტესტის ზრდასთან ერთად, შაჰმა სცადა გამოესწორებინა ადრე დაშვებული შეცდომები და ამ მიმართულებით გაატარა მთელი რიგი ღონისძიებები – შეამცირა მილიარდიანი პროექტების განხორციელება, დაავალა «შაჰის ინსპექციას» აღეკვეთა ბაზრობებზე სპეკულაციის ყველა ფაქტი, დახურა გასართობი ცენტრები (კაზინო, დისკოკლუბები, ბევრი რესტორანი და ღვინის მაღაზიები), დააბრუნა ისლამური კალენდარი (1976 წ. შაჰის ბრძანებით ისლამური კალენდარი ჩაანაცვლეს იმპერიული კალენდრით, რომელიც მიღებული იყო ჯერ კიდევ სასანიანთა იმპერიის დროს), შეამცირა პრესის და ტელევიზიის ცენზურა, ნება დართო ოპოზიციურ პოლიტიკურ პარტიებს გამოსულიყვნენ იატაკქვეშიდან და მიეღოთ მონაწილეობა საპარლამენტო არჩევნებში (რომელიც უნდა ჩაეტარებინათ 1979 წ. ივნისში), ციხეებიდან გამოუშვა ასობით პოლიტიკური ოპონენტი, გადააყენა ძალოვანი უწყებების მეთაურები (მათ შორის იყო გენერალი ნემათოლა ნასირი, რომელიც 13 წლის მანძილზე კურირებდა სავაქ-ს) და ა.შ.

შაჰის ზემოთ აღნიშნული ღონისძიებები რადიკალურმა ოპოზიციამ აღიქვა, როგორც მონარქიის სისუსტე და კიდევ უფრო მეტი გაძლიერებული ენთუზიაზმით მოუწოდებდნენ რელიგიურ ეიფორიაში მყოფ მასებს გაეგრძელებინათ ბრძოლა ფეჰლევის დინასტიის დამხობამდე.

1979 წ. 16 იანვარს შაჰმა და დედოფალმა დატოვეს ირანის ფარგლები და გაემგზავრნენ ეგვიპტეში.

სპარსული მონარქია, რომლის 2500-წლიანი სახელმწიფოებრიობა შაჰმა მოჰამედ რეზა ფეჰლევამ გრანდიოზულად აღნიშნა 1971 წ. პერსიპოლში – დაემხო.

ირანის სათავეში მოვიდა აიათოლა რუჰოლა მუსავი ხომეინი. საერო მონარქიიდან ირანი იქცა თეოკრატიულ ისლამურ რესპუბლიკად.

აღსანიშნავია, რომ სავაქი-ს ოთხივე დირექტორი სიკვდილით დასაჯეს: გენერალი **თეიმურ ბახთიარი** ლიკვიდირებულ იქნა შაჰის ბრძანებით; გენერალი **ჰასან პაკრავანი** (1961—1965), გენერალი **ნემათოლა ნასირი** (1965—1978) და გენერალი **ნასერ მოგადამი** (1978—1979) ხომეინისტების გამარჯვების შემდეგ რევოლუციური ტრიბუნალის განკარგულებით სიკვდილით დასაჯეს.

Vasily Papava

TSU, IGNS, Tbilisi, Georgia

Intelligence and State Security Ministry Shah of Iran (SAVAK)

Summary

The activities of the Shah's secret police of «SAVAK» have raised much interest in the first decade of the 21st century. Many authors have published biased articles and superficial interpretations, as they had no access to archive materials and they had used only one-party information around the problem. These authors have failed to preserve moderate and unbiased approaches in their works.

After the 1953 coup d'état, the Shah decided to set up an efficient internal security service to strengthen the monarchic regime, to control political opponents and prevent dissident movement.

The Shah considered the armed forces as the main political and military institute supporting the regime. In the post-Mossadegh period the Shah was giving preference to the reorganization of the police and the security services. Based on these institutes severe system repression broke out in the country against opposition groups and dissidents. «SAVAK», the intelligence and national security ministry, was the most important and influential institute of the monarchy.

The secret police of «SAVAK» was actively fighting against “the Soviet Threat” and left-wing terrorist groups. The body was to identify political opponents of the Shah and to frighten them.

«SAVAK» applied the most brutal and punitive measures against the regime's opponents.

Large-scale repressions against «Tudeh» and especially against left-wing Islamists («Fada'iyan-e Islam» and «Mojahedin-e-Khalq») prove the might and strength of the Shah's regime and «SAVAK's».

It should be noted all four directors of «SAVAK» were killed: General Teymur Bakhtiar was killed by the Shah's instruction; General Hassan Pakravan (1961–1965), General Nematollah Nassiri (1965–1978) and General Nasser Moghadam (1978–1979) were sentenced to death penalty by the decision of the revolutionary tribunal after the Khomeinists came to power.

The establishment of the Revolutionary Council of Islam in 1979 may be considered as the inauguration of the process of formation of the Islamic Republic regime. After Khomein come to power, «SAVAK» was dismissed and it was replaced by a new secret police and intelligence service of «SAVAMA», the Information and National Security Service of Iran.

This body that employed much more personnel compared to «SAVAK» was later renamed into the Information Ministry. It is also called as «VEVAK», but the Iranian citizens and Iranian print media do not use this name and the service is mentioned as the Information Ministry.

As part of the conference we will try to highlight the essence of this issue.

Egypt-Turkey relations after the Egyptian revolution of 2011

The present work represents Egypt-Turkey close diplomatic relations after the Egyptian Revolution in 2011. Two leading countries of Middle East established diplomatic, commercial-economic relations when in 2012 “Muslim Brotherhood” organization won Parliamentary and Presidential elections in Egypt.

The goal of the work is to find out features of relations established as a result of the above mentioned events, as well as its causes and circumstances. It is clear in the article that fast-paced bilateral diplomatic relations can be unexpectedly broken down as a result of regional changes and unstable situations.

Egypt and Turkey are related with each other by religious and historical ties, however the diplomatic relationships between them sometimes were very friendly, sometimes extremely tense and contradictory.

Turkey has established diplomatic relations with Egypt since 1925 in the level of Charge d’Affairs, and since 1948, the two countries have embassies in their capitals. These countries are full members of Euro-Mediterranean partnership that was the reason that in 2005 they have signed agreement of free trade¹. In 2008, the political and economical dialogue was being continued between those countries², as a result of which a memorandum on further development of military cooperation was signed³.

After the Egyptian Revolution in February 2011, Turkey was the first country, which offered its support to “the free will and aspiration of the people of Egypt”. Explaining his intention of making “sincere precaution” to President Hosni Mubarak the prime minister of Turkey Rejep Taip Erdogan appealed the latter to take urgent measures to restore peace, security and stability in Egypt. The position of Erdogan as well as official Turkey was quite different from the cautious comments by western countries⁴.

After the triumph of Egyptian revolution, the president of Turkey Abdullah Gyl was the first president, who visited Egypt on March 3, 2011. The main purpose of Gyl’s visit was to express consolidation to the people of Egypt. He had several official meetings with the representatives of interim authority discussing the transitional period and representing the general standpoints of Turkey on the transition of Egypt to desired democracy. In his statements, Gyl put a special stress on the fact that the peaceful transmission of the authority through free and transparent elections was a mere necessity⁵.

In the period mentioned above, the opinion expressed by the President of Turkey was important for the Egyptians, which was conditioned by the fact that Gyl represented a country with a Muslim majority, where they managed to demonstrate the world that “Islam and democracy are not incompatible. It was also considered to be important that Turkey had a unique experience in passing from the military authority to the civil one, which suggested following the beliefs and political orbit of the Turkish leaders.

The visit of the President of Turkey was followed by three-day official visit of the former Prime Minister Erdogan on

¹ “The Egypt–Turkey Free Trade Agreement. Potential Economy-wide Effects”, the United States Agency for International Development, Arab Republic of Egypt Ministry of Trade & Industry, August 2007, [http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnadx293.pdf].

² “Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs” Official Website, “Turkey-Egypt Economic and Trade Relations”, [http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-egypt.en.mfa].

³ Leber A., “Trade or Aid?: Egypt-Turkey Economic Ties in Context”, 21.02.2014, [<http://muftah.org/trade-aid-egypt-turkey-economic-ties-context/>].

⁴ A.A., “Erdoğan: Mübarekdahafarklıadımlaratmalı”, 02.02.2011, [<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/gos-ter/ShowNew.aspx?id=16913566>].

⁵ “Hürriyet Daily News”, “Turkish president to make critical visit to Egypt”, 03.02.2011, [<http://www.hurriyetdail-ynews.com/n.php?n=turkey-hopes-egypt-to-emerge-stronger-out-of-transition-process-2011-03-02>].

September 12, 2011. His visit accompanied by six ministers and approximately 200 businessmen was considered a diplomatic success and won with the enthusiasm of the people of Egypt. In one of CNN reports, some Egyptians were saying. “We consider him to be an Islamic leader in the Middle East”¹. This visit focused world’s attention, and during the Arab spring Erdogan was very popular in the region. Paying such a great attention to Erdogan by the people of Egyptian, Libya and Tunisia could be justified. In recent period, official Turkey had been holding a strict position for Israel, which could be interpreted as pro-Arab position in Arab countries. Moreover, Turkey was maintaining a “soft power” policy², which enabled to perceive Turkey’s foreign policy.

In the period mentioned above there was a need of leaders in post Arab spring countries. During revolutions people search reputed individuals with a view to rely on. Actually, this is an extremely serious factor in the organization of revolutions, when the leader is not only a charismatic person, but also pays much attention to ordinary people on the street, winning the hearts of common citizens. With his official visit Erdogan made a similar step encouraging Egyptians to accommodate their country’s requirements to the democratic state’s ones, for which Turkey was going to undertake an obligation of making investments. During his visit, which was labeled historical in Turkish media³, Erdogan agreed to increase the Turkish investments in Egypt up to 5 billion dollars and adding the volumes of trade between their countries⁴.

After Erdogan’s visit to Egypt, a week later foreign minister of Turkey Ahmet Davutoglu expressed his standpoint on the future relations between Turkey and Egypt. He mentioned that those were the strongest, over peopled and influential states in the region and their strong alliance can create a new powerful “axis of democracy”, in conditions where the influence of the USA seems to be decreasing in the Middle East⁵.

However, in Egypt the speeches of Turkish officials were not being accepted unequivocally. There were people who expressed their anxiety mentioning that the Egyptian revolution had not finished yet and Erdogan was searching his own country’s strategic interests. Even there were views that during Egypt’s period of transition Turkey could incline the balance in favor of the power which might stand between Egyptians and their freedom⁶.

In spite of the ideological appliance, the relations of official Cairo and Ankara were developing very slowly after the overthrow of Mubarak’s governance; moreover, the announcement of Erdogan caused a great political turmoil. Erdogan persuaded Egyptians to accept secular constitution, which was accepted negatively by Islamists, especially “Muslim Brotherhood”. They called Erdogan the protector of Islam, but they recommended him not to intervene in their inner affairs⁷. Besides, Erdogan met with the Islamists, especially the Brothers, which seemed to be alarming to other political powers. This opinion was dominant among young liberal powers who were the organizers of the revolution. They were still of the opinion that Erdogan was the person who could transform “Muslim Brotherhood” into a moderate power.

As a result of Arab Spring in Middle East, the social-political forces which had been established for so many years,

¹ Watson I., Fadel Fahmy M., “Turkish prime minister arrives for visit to Egypt as role widens”, CNN, 14.09.2011, [<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/09/12/turkey.diplomacy/>].

² Soft power is a form of policy, which enables to reach desirable results through self-complicity, sympathy and attraction unlike “hard power” which suggests a direct enforcement. For the first time the concept was used by Josef Nay.

³ In Turkey the Egyptian revolution and the processes which followed it on whole were illustrated positively, the above mentioned visit was called historical, the passed-elections free and fair and without any clashes, etc.

⁴ Salaheldin A., “A Year after the Egyptian Revolution Egyptian - Turkish Relations are Booming”, 24.01.2012, [http://www.todayszaman.com/news-269483-a-year-after-the-egyptian-revolution-egyptian---turkish-relations-are-booming-by-abderahman-salaheldin*.html]

⁵ Shadid A., “Turkey Predicts Alliance With Egypt as Regional Anchors”, 18.09.2011, [<http://www.nytimes.com/-2011/09/19/world/middleeast/turkey-predicts-partnership-with-egypt-as-regional-anchors.html?pagewanted=all>].

⁶ Fouad T., “Egypt and Turkey, an Axis against Democracy?”, 30.09.2011, [[http:// democrati.net/2011/09/30/egypt-and-turkey-an-axis-against-democracy/](http://democrati.net/2011/09/30/egypt-and-turkey-an-axis-against-democracy/)].

⁷ “ناغودراً تاحي رصت نومل سمرلا ناوخ إلاب اضفر: ي رصمرلاب اندلب”, 15.09.2011, [<https://www.youtube.com/watch?v=mo8iheeOVSA>].

started decaying. After the initial and furious reactions, the foreign policy of Turkey lost his practical and pragmatic direction, becoming more ideological, a fact which totally decreased the Turkish influence in the region⁸:

Almost a year later on January 2012, as a result of the Egyptian parliamentary elections and after the victory of Islamists the relations of the state with Turkey started changing for the better. The forums and conferences organized on the governmental level are the best proves to this fact⁹.

After July 2012, the president elect Egypt Muhammad Morsi sought to develop the relations with Turkey. He was from the few officials who participated in the assembly of ruling "Justice and development" held on September 30, 2012 in Ankara. During the meeting, he stressed the necessity of bilateral relations.¹⁰

On October 1, 2012, it was clear that Turkey was preparing to provide Egypt with 2 billion dollars credit from which 1 billion must be within the limited period¹¹: The credit was for 5-year period with 1%. The rest 1 billion dollar of credit would come into being through the increase of Turkish investments in Egypt and the project related with developments of infrastructures. Special attention was going to be paid mainly to economic issues.

In the above-mentioned, the foreign policy of the two countries was overlapping on Syrian crisis. Ankara and Cairo supported the rebellions and demanded Assad's resignation. In this context, Turkey and Egypt passed rapidly to the cooperation in the field of defense. On October 7, 2012, in the east of Mediterranean Sea near the coast of Syria naval and mutual military trainings were started. It was reported that Turkey concentrated plentiful military technique in the region. The military trainings that were called "Sea of friendship" lasted nearly one week, during which Egyptian and Turkish navy developed a united program of military operations and mutual cooperation¹²:

On November 17, 2012, Erdogan visited Cairo for the purpose of joining his Egyptian colleague newly-appointed Prime Minister Hisham Kandil and participating in the Egyptian-Turkish economic forum, during which a number of officials highly appreciated president Morsi's efforts in the preparation of positive environment for further Turkish investments in Egypt¹³.

The first half of 2013 was a promising period for the stabilization of Egyptian-Turkish relations, during which the Egyptians believed that the established firm relations could lead to the desired regional development, safety and stability. However, in the opinion of the Arab league former leader Amr Musa if the bilateral relations develop and strengthen only on the level of ruling parties, they will not succeed. He thought that the relations should be established not only between Egypt and Turkey but also the nations of those countries¹⁴.

In February 2013, the President of Turkey visited Egypt once again. Egypt and Turkey made a plan to doubling the economic transactions between the two states up to 10 billion dollars in the next few years¹⁵. The president of Egypt even believed that Turkish investors would greatly benefit from the opportunities of the Egyptian market¹⁶.

⁸ Nawara W., Baban F., "The lost promise of Turkey-Egypt relations", 24.11.2013, [<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/11/turkey-egypt-relations.html#>].

⁹ Center for Middle Eastern Strategic Studies, "Egypt in Transition and Turkey-Egypt Relations in New Era", 14.06.2012.

¹⁰ "ىل عال لشل انم مل عتل" او "ة اى سل" او "تارامشتس ال ا بذج" نىب .. اى كرتل ىسرم فر اىز", 9.30.2012, [<http://www.masrawy.com/News/Egypt/Economy/2012/September/30/5394483.aspx>].

¹¹ Badawy N., "With loans, a flood of Turkish business", 08.10.2012, [<http://www.egyptin-dependent.com/news/loans-flood-turkish-business/>].

¹² "Египет и Турция дружат против Сирии", 11.10.2012, [http://www.mignews.com/news/ex-pert/world/111012_121215_38275.html].

¹³ El-Behary H., "A new era for Egyptian-Turkish relations" 18.11.2012, [<http://www.dailynewsegypt.com/2012/11/18/egyptian-turkish-relations-to-begin-a-new-era/>].

¹⁴ "زالود راى لم رصم ضرقت اى كرت", [<http://www.aljazeera.net/ebusiness/pages/3da08584-5a93-4fe5-8346-4d599781200d?GoogleStatID=20>].

¹⁵ "Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs" Official Website, "Relations between Turkey-Egypt", [<http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-egypt.en.mfa>].

¹⁶ "Egypt, Turkey hope to double bilateral trade, says Morsy", 07.02.2013, [<http://www.egyptindependent.com/news/egypt-turkey->

In the first half of 2013, in the frame of mutual official visits the Egyptian side was more active. In particular, on May 3, 2013, Senior Assistant of Egypt's president Pakinam al-Sharkavi visited Turkey, where he participated in the third Arab-Turkish forum called "The State, Society and the Notion of Justice in the Context of the Arab Spring"¹. On May 5, 2013 the Egyptian Minister of Defense and Military Cooperation Abd al-Fatah al-Sisi need an official visit to Turkey with a view to discuss the possibilities of future military cooperation and Turkey's interest in making new investments in Egypt. Al-Sisi also attended "International defense industry" fair organized by the Ministry of Defense of Turkey in Istanbul.

On May 10, 2013, Turkish President Abdullah Gul met Egypt's Prime Minister Hisham Qandil. They discussed the possibility of active bilateral relations in various spheres.

At the end of May 2013, large-scale demonstrations connected with the Gezi Park and various events burst out in Turkey. The Turkish Government was highly engaged in the internal problems of the country because the numerous protests had already become uncontrollable. Right after those events, the military coup occurred in Egypt on July 3, 2013.

The toughest criticism on the failure of the Muslim Brotherhood's authority was expressed by Turkey. The press was trying to convince that the ruling party of Turkey "Justice and Development" had close ties with Morsi's Muslim Brotherhood². Turkey was declaring that they were still considering Morsi a "legitimate president" of Egypt. An absolute prove of this was the fact that in one of his speeches, Erdogan made a sign of four fingers as a symbol of solidarity with the Islamist protesters gathered around the Cairo's mosque³.

Turkey has long been politically inactive in the region, but a lot has changed since the insertion of "zero problems with the neighbors" policy, and it seemed strange to Egyptians that Turkey had a rough position towards the soldiers who removed Morsi⁴. Turkey's such position could be explained not only by close relations established between Morsi's "Freedom and Justice" Islamist party and The Turkish Justice and Development Party, but also for a number of strategic reasons. The failed coup attempt made by Protestants of Gezi finally forced Turkey to have a definite view on the military coup in Egypt.

On August 28, 2013, Erdogan in his speech criticized the main Imam of Al-Azhar for supporting militaries. He even stated that Turkey did not respect those who "do not respect the rule of Human Rights," referring to the July 3 military coup⁵. In response to this criticism, Al-Azhar reminded Turkey that during the events of Taksim square they did not interfere in the affairs of the Turkish Government, so they expected a similar reaction from Turkey to balance relations between the two countries⁶. After the revolution although representatives of Egypt accused Turkey for interfering in the internal affairs of their country and supporting the outlawed "Muslim Brotherhood", but the official Ankara in its turn announced that it was a supporter of democracy⁷.

Although it was rumored that the political dispute could not affect the volumes of Turkish exports to Egypt⁸,

[hope-double-bilateral-trade-says-morsy](#)].

¹ "State Information Service" Official Website, "Egyptian-Turkish Relations", [http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=333#.UOPlvah_v4v].

² Abdel Kader M., "Turkey's relationship with the Muslim Brotherhood", 14.10.2013, [<http://english.alarabiya.net/en/perspective/alarabiya-studies/2013/10/14/Turkey-s-relationship-with-the-Muslim-Brotherhood.html>].

³ "Turkey, Egypt expel ambassadors, downgrade diplomatic ties", 23.11.2013, [<http://www.todayszaman.com/news-332204-turkey-egypt-expel-ambassadors-downgrade-diplomatic-ties.html>].

⁴ Cengiz S., "From honeymoon to bitter divorce: Turkey-Egypt relations in 2013", 25.12.2013, [<http://www.todayszaman.com/news-334933-from-honeymoon-to-bitter-divorce-turkey-egypt-relations-in-2013.html>].

⁵ Ibid

⁶ Aggour S., "Troubled Egyptian-Turkish trade relations: FEDCOC", 28.08.2013, [<http://www.dailynewsegypt.com/2013/08/28/troubled-egyptian-turkish-trade-relations-fedcoc/>].

⁷ "Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs" Official Website, "Relations between Turkey-Egypt".

⁸ Ant O., Ersoy E., "Egypt's Turmoil Batters Turkey's Exports", 05.09.2013, [<http://www.businessweek.com/articles/2013-09-05/>]

however, a number of economic agreements signed the previous year had been stopped and frozen. During this short period of establishing close relations with Egypt, Turkey did not miss the opportunity of creating one more wide market for consumption of Turkish goods.

On November 23, 2013, the political tension between the two countries reached its peak. The official Cairo declared the Turkey's Ambassador to Cairo Huseyin Avni Botsali persona non grata in Egypt, giving him a week to leave the country⁹. Egypt reduced the level of its diplomatic relations with Turkey to charge d'Affaires level. Turkey did not respond in the same way as the Egypt's Ambassador Salah Abd al-Rahman al-Dinn had been recalled back in August and had not been sent back in response to the Turkey's position to the recent developments¹⁰. The Ministry of Foreign affairs interpreted this decision of the Egyptian authorities as an extreme measure, which they had to take after Turkey had missed its unique opportunity that would possibly change the policy for Egypt¹¹. People had witnessed such kind of situation also in the years of President of Egypt Gamal Abdel Nasser, when the Ambassador of Turkey was expelled from the country. In 1954, The Turkish Ambassador was sent back by Nasser for strictly criticizing the actions of "Free Officers"¹².

During this period, the Egyptian «Al-Watan» weekly was reporting that the international members of "Muslim Brotherhood" continued to hold meetings in Istanbul and discuss the fate of the Islamist movement in Egypt¹³. The "Muslim Brotherhood" was accused of planning demonstrations abroad and trying to form a new government¹⁴.

In the Egyptian society, the overwhelming majority of opinions regarding the disruption of relations with Turkey were divided into two different parts. The ones that were for the disruption of bilateral relations, such as the head of the Egypt's parliamentary committee on foreign relations Mohamed Ibrahim Shakere, emphasized that the decision was the adequate response to Erdogan's critical remarks addressed to Egypt's coup on July 3¹⁵. Egypt's acting President Adly Mansour said that Turkey should have contacts "with Egypt and its people" and not only with the leaders of certain groups¹⁶.

In response to Erdogan's speeches and arguments on August 17 Mansour's Twitter's post was spread throughout the internet, claiming that Egypt decided to sign the international document on recognizing the Armenian Genocide. "Our representatives at the United Nations are going to sign the international document that acknowledges the Armenian Genocide committed by the Turkish militants, which resulted in the massacre of over one million innocent people¹⁷". The Mansour's statement having over 80 thousand followers in Twitter during 22 hours was retweeted 365 times. It was been also posted in the Arabic-language news- websites. The statement provoked heated discussions. In Turkish Mass Media, certain versions began to appear, according to which Adly

[egypts-turmoil-batters-turkeys-exports](#)].

⁹ Alsharif A., Abdelatty A., Sezer S., Ed. Boulton R., "Egypt expels Turkish ambassador, Turkey retaliates", 23.11.2013, [<http://www.reuters.com/article/2013/11/23/us-egypt-turkey-idUSBRE9AM03Y20131123>].

¹⁰ "Turkey sends back envoy to Cairo despite chilly ties", 04.09.2013, [<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-sends-back-envoy-to-cairo-despite-chilly-ties.aspx?pageID=238&nID=53798&NewsCatID=352>].

¹¹ "«في خراخرا»"، 23.11.2013, [<http://shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=23112013&id=535da775-4f30-4d4e-9f98-5ea63f79ad0e>].

¹² "قروثلا دض تالاح دعب ايكرت ريفس درظ ناونعب 1954 داع مارهال تي شين اهل قروص: سرفن دي عي خيراتلا", 23.11.2013, [<http://elwadynews.com/community-news/2013/11/23/1374#.UpDleMSJWSp>].

¹³ El Deeb S., "What's behind Egypt vs. Turkey diplomatic feud?", 23.11.2013, [<http://www.csmonitor.com/World/2013/1123/Whats-behind-Egypt-vs.-Turkey-diplomatic-feud>].

¹⁴ "هل امرعأ لودج كلع «رصم ناوخ» ةنميه ببسب لوبنطس اب رمتؤم نم نييمالس إك تاباحسنا", 23.09.2013, [http://www.aawsat.com/details.asp?section=4&article=744326&issue=12718#.UkAsVG_Wc50].

¹⁵ "قروثنا يف امريفس ي عدتستو دالبلل قرداغبب يكرتلا ريفسلا بل اطت رصم", 23.11.2013, [<http://www.ahram.org.eg/NewsQ/244158.aspx>].

¹⁶ El Deeb S., Fraser S., "Egypt expels Turkish ambassador, scales back ties", 23.11.2013, [<http://bigstory.ap.org/article/egypt-tells-turkish-ambassador-leave>].

¹⁷ Ibrahim R., "Egypt to Acknowledge Armenian Genocide", 17.08.2013, [<http://www.raymondibrahim.com/from-the-arab-world/egypt-to-acknowledge-armenian-genocide/>].

Turkey is known for its “unpredictability of foreign policy”, it plays a key role in the region. Egypt’s political direction taken by the government was seen as alarming, and it was mentioned that the country should not give up the opportunity for a dialogue¹⁰.

In recent years, Turkey as a result of its anti-Syrian policy has appeared in the regional isolation, a fact which was a result of supporting the “Muslim Brotherhood” and Islamists. Today Turkey is enthusiastically continuing its endless efforts of undertaking the leading and mobilizing role in Sunni world and seeking to outpace in the competition with Saudi Arabia. The military-political major centers constantly obstacle the increase of Turkey’s rating of religious role. In this context, before the overthrow of President Morsi the relations between the Islamist “Muslim Brotherhood” and Saudi Arabia were extremely tense despite the reconciliation of ruling elites of Egypt and Turkey. However, with Morsi’s failure the events began to take a developing turn in comparison with the past.

Egypt’s interim authorities headed by militaries of Egypt are leading the country’s foreign policy to closer relations with Saudi Arabia. Directly after soldiers’ return, Russia began to improve its relations with Egypt suggesting financial transactions, while the US had refused Egypt in that matter¹¹. Taking into account the fact that in the recent period the contacts between Cairo and Moscow have more or less been developing, it can be concluded that Russia have come to fill the gap in the Egyptian-Turkish relations.

After the tension of relations between Egypt and Turkey, the aid of billion dollars to Egypt began flowing from the Gulf Arab monarchies, especially from Saudi Arabia, Kuwait and the UAE. Muhammad Mursi spent most of his presidency for the purpose of receiving Turkish funds and fundings. However, the economic platform of al-Sisi is also based on foreign funds, mostly on financial assistance from The Gulf monarchies. In order to keep the economy away from the collapse the appliance for financial aid is becoming Cairo’s de facto economic policy.

On the basis of the existing facts it is possible to come to the following conclusion: If Turkey was no longer able to engage with the former Arab regimes, its relations with certain Arab social layers, particularly the “Muslim Brotherhood” were quite vivid. Turkey was trying to implement its country’s spliced secular-Islamic “Turkish model” in Post Arab Spring countries, especially in Egypt for assuming a higher role in the region. However, there were irriputable differences between the parties “Justice and Development” and “Freedom and Justice”. In the first case, religiosity was not spread in Turkey’s political and social life, while the “Muslim brothers” were trying to apply it everywhere. In addition, in both countries there are striking differences between political cultures and Islam, because at present Turkey rules the Nakshbandian Sufi elite, while in the Arab Islam Sufism has never been ruling in the political system.

In 2011-2013 Egypt was included in the list of Turkey’s partner countries, and as long as the good relations were bringing economic benefits Turkey was eager to continue regional integration. Turkey’s relations with the countries of the region had significantly been improved as a result of economic trends, global mobility and Turkey’s new “neighboring” policy. Another issue is that Turkey failed to keep its adopted policy for a number of reasons, Egypt in its turn decided not to resume the political dialogue.

After the removal of ambassadors, Turkey has not been maintaining any relations with Egypt. Seemingly promising contacts between both regionally important countries were unexpectedly interrupted.

¹⁰ “ايكثرتو رصم”، بيواتنزل بديرع، 23.11.2013, [<http://www.mepanorama.com/379590/%D9%85%D8%B5%D9%80%D8%B1->].

¹¹ Центр стратегических оценок и прогнозов, “Военно-политическая обстановка на Ближнем Востоке в оценках региональных СМИ. Аналитический доклад”, август-октябрь 2013, Москва, 2013.

"Peaceful transfer of political power and its characteristics in Georgia"

The Georgian parliamentary elections of 2012: its causes, results and expectations

Elections and election procedures play an important role in the mankind history. Democratic Elections Institute evolved during the centuries. It's on the one hand, philosophical, political and legal opinion, on the other hand - the political practice of democratic countries. The citizen's right to participate in the formation of government structures, is a universally recognized norms of modern society.

The idea of equalrepresentation is underlying essence of democracy. The principle of representation is a main part of a modern democracy: when voters elect their representatives for a certain period of time with the legitimate government of the country. An important principle for implementing of this idea is frequency of government changing. It means a change of governments in the electoral cycle in the peaceful, constitutional way of elections. As the majority of analysts consider, 2-fold changes of power through elections are enough to start democracy in post-soviet countries.

Since 1990, 25 elections were held in Georgia. Despite of a long tradition of elections, Georgia has not had a peaceful transition experience. This doesn't impact positively on international image of Georgia, as post Soviet country, which had a way on democracy. "United National Movement" and the third president Saakashvili came up to the government with a revolutionary way of maintaining absolute power over 9 years. He got it via "rose revolution" and changing the government of Eduard Shevardnadze with an unprecedented public support. During 9 years in power, Saakashvili and UNM won a landslide victory in elections in 6 different levels. In October 2012 elections, the main opponent of "National Movement" was coalition "Georgian Dream". The coalition was led by Billionaire Bidzina Ivanishvili. Members of the coalition included European and Western-oriented parties at the time. Coalition "Georgian Dream" won this election. They won 85 seats in the 150-seat parliament, which was enough to fully fillfor the government and to choose Prime Minister too. He was a head of the Government according to the new constitution. However, the Prime Minister had to form the coalition government, whose members couldn't be one of the team members. It was very strange for Georgian political elite. In a large part of the society, coalition government's working efficiency was associated as ineffective. Simultaneously, Mikheil Saakashvili remained as president of Georgia, whose party lost elections and went to the opposition. Also, the losing party was in control of the local government. In this situation, Georgia got a fundamentally new and unfamiliar political system, in the Post-Soviet space. It was new step in modern political experience.

Georgia is one member of "The third wave of democracy" countries, where democratic transition is currently being processed and consolidated democracy hasn't been reached yet. However, Georgia has a big step forward in 2012; it was a first change of power, based on democratic and peaceful elections, since 1993, independence of Georgia. At the same time this change was unprecedented in the region and for the whole post-Soviet space. It is clear that changing of government through the democratic elections was a new era in a political reality. However, this doesn't mean that the country has been a consolidated democracy. For this purpose, it has to meet a number of other parameters. The study of these processes is an interesting and necessary.

Definition of transition and its phases

The interval between an authoritarian political regime and ademocratic one is commonly referred to as the transition period. The beginning is marked by the dissolution of the authoritarian regime, which often is identified

with first signs of massmobilization, the end by the establishment of a new form of government that gains legitimacy through democratic elections. It is reasonable to assert that transitions have beginnings and that they must have ends, but their fluidity makes clear demarcation difficult.

However, the dissolution of an authoritarian regime often starts well before signs of dissatisfaction manifest themselves publicly, and the election of a new government is not the end of the transition period. Emphasis on the date of the first democratic election after a period of authoritarian rule oversimplifies the transformation of political systems and reduces it to the act of voting and to the transfer of power at the central level. Regime change, however, involves changes at many other levels of the political system. For example: at regional and local levels-and in decision-making procedures.

Of course, the demarcation of stages within the transition process is not new, but operationalization of the different categories is difficult. For example: distinguished three phases in the transition process. Its preparatory phase features the polarization of the main political actors, followed by a decision phase in which some crucial elements of democratic procedure are institutionalized. The final phase of a transition is the period during which politicians and the electorates are "habituated" to the new political rules.¹

While there are individual, national variations with regard to the speed, methods, and players involved in transitions, they have a number of features in common.

First, transition periods are characterized by the need to address certain crucial issues under rather urgent time constraints. For example, institutional arrangements regarding the future distribution of power and the requirements for "founding elections" command immediate action.² Thus, transition periods are times of accelerated change. After long periods during which major political, social, and economic changes are postponed or blocked, a growing impatience of the population arises, this intensifies the apparent need for change.³ In central and eastern Europe, this impatience became evident in the pressure to schedule "founding" elections at times when most opposition forces hardly had time to organize and overcome the Communist Party's monopoly of access to and distribution of information. From the very beginning, it is imperative to institutionalize change since dissatisfaction and nostalgia for certain aspects of the old regime may slow down the process of reform and enhance political polarization. Some of the major issues in the process of transition are addressed in Table 1.

Secondly, transition periods are characterized by great uncertainty with regard to both the process and the results. During the transition no one knows who will win or lose in both the distribution of political and economic power and personal well-being. In addition, even if there are agreements on the goals of economic and political transformation, the processes leading to the achievement of these goals vary considerably. Once initial euphoria has subsided, it becomes clear that the prospects for achieving and sustaining polyarchy are different among countries in the region. Disturbing signs of governmental instability, stalemates in decision making, the emergence of violent protests, and war involving different ethnic groups, as in the former Yugoslavia, reinforce the notion that the process and the outcome of transitions from different forms of authoritarianism are not linear and are often marred by insecurity and uncertainty. In other words, the collapse of authoritarian rule may result in a variety of outcomes.⁴

¹ Dankwart A. Rustow, "Transitions to Democracy," *Comparative Politics*, 2 (April 1970), 337-363.

² Time as a tactical resource" is discussed by Giuseppe Di Palma, *To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transitions* (Berkeley: University of California Press, 1990).

³ Nikolai Genov, "The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization," *International Social Science Journal*, 128 (May 1991), 336.

⁴ Emanuel Richter asserts, for example, that in former Communist-governed societies the term democracy will be used less as a standard of participation but "will become more and more formalized and will provide the institutional framework for a political system that serves the demands of economic progress, of the welfare potential of the state, and of international stability and peaceful change." Emanuel Richter, "Upheavals in the East and Turmoil in Political Theory: Comments on Offe's 'Capitalism by Democratic Design?'," *Social Research*, 58 (Winter 1991), 898. See also John Gray, "From Post-Communism to Civil Society: The Reemergence of History and the Decline of the Western Model," *Social Philosophy and Policy*, 10 (Summer 1993), 26-50.

Table 1**Political**

- reform of electoral system
- reform of structure of government
- selection of new political elite
- development of institutions of interest articulation and interest aggregation
- constitution writing
- prosecution and purge of communist party officials and members of security apparatus
- restitution of past injustices

Economic

- macroeconomic stabilization (e.g., reform of monetary and fiscal policies)
- price reform(e.g., price liberalization currency convertibility)
- structural reform (e.g., privatization trade liberalization)
- institutional reform (e.g., reform of legal and banking systems educational reform)

Historical review

Since 1989, many countries from Eastern Europe joined the Huntington's "third wave".(Helga A. Welsh, 1994) among them were member states of the Soviet Union. Post-Soviet periphery, Georgia was one of the first who started the struggle for independence.

Following the collapse of the Soviet Union, Georgia immediately began to struggle for survival as an independent state. The most difficult task was to manage a post-independence transition which was about democratization and the institutionalization of a market economy.¹ Hindered by two unresolved ethnic conflicts and severe economic downturn in the 1990s, Georgia's transition had always been characterized by a series of dramatic ups and downs. (Gegeshidze, 2011).

After the collapse of the Soviet Union, there was an expectation that the process of democratization would pass in post-Soviet states and eventually would reach to consolidated democracies. However, over the past 20 years, the post-Soviet countries haven't been able to become consolidated democracy. They were established as a regime, which is characterized as democratic and autocratic signs. Scientists called those countries "Gray zone".²

At the end of the 90s, Georgia was between in the autocracy and democracy regimes. Despite getting some reforms after "Rose Revolution", the situation didn't improve before 2012. Over the past decade, significant changes haven't been reached. Georgia still remains in "Gray zone".

Landscape of Georgian political system

Out of the three states in the South Caucasus, Georgia has experienced the most political instability since the collapse of the USSR. In its twenty years of existence, Georgia has experienced three regime changes. The first was the struggle for independence, led by Zviad Gamsakhurdia who in turn became the first president. The second was the ousting of Gamsakhurdia and the ensuing civil war, eventually bringing Eduard Shevardnadze in power.

The third was the so-called "Rose Revolution" resulting in Shevardnadze's forced resignation and Mikheil Saakashvili becoming president. In November 2003, after flawed parliamentary elections where massive fraud was reported, tens of thousands of Georgian citizens took the streets of Tbilisi in a protest that lasted twenty days before ending peacefully with the resignation of President Eduard Shevardnadze and the organization of new

¹ USAID/Georgia (2002) Democracy and Governance Assessment of Georgia. December 2002, p. 3.

² Carothers, Thomas, "The End of the Transition Paradigm." Journal of Democracy, Vol: 13:1 2002.

presidential and Parliamentary elections in 2004. Before the “Rose Revolution” Mikheil Saakashvili and his UNM got the majority of votes. These elections brought Mikheil Saakashvili and UNM to power in an overwhelming sweep of national support, and gave birth to a parliament dominated by his party. Despite of this fact it was changing through revolution, it wasn't peaceful transfer of power. They had very high Democratic legitimacy, but it is still seen as the winner of the people's power revolution.

After the Rose Revolution in Georgia, people were expecting awakening freedom, democracy and economic development. International partners supported revelation for the next wave of democracy in the post-Soviet space. The voters were expecting the new government to serve people and start a couple of reforms. Mikheil Saakashvili and his young team promised people to eliminate corruption and nepotism, increased economy, fair and free elections. Although, in some issues there were positive development, democratic progress in the country, did not happen. Accordingly, management style and goals of them were full of revolutionary spirit, and it was mainly concentrated on the problems and challenges, why the previous government was changed. Georgia has made notable progress, reducing police corruption and crime, and in increasing economic according to many observers³.

During 9 years, Mikheil Saakashvili and UNM won approximately 8 elections at the different levels. But during this period there were a number of fouls, especially cracking some public demonstrations, restriction freedom of speech and confrontation with Russia.

At the end of Saakashvili's governance, Bidzinalvanishvili announced his political aims in 2011 October. In the next spring he launched his new political party, Georgian Dream-Democratic Georgia (GD), in April 2012, and formed a coalition with several parties headed by individuals who were a part of the Saakashvili government, and other groups and individuals left behind by political developments in the country. These include two parties that broke with Saakashvili in 2004: the Republican Party of Georgia, headed by Davit Usupashvili, and the Conservative Party, headed by Zviad Dzidziguri. Another party, the Free Democrats Party, headed by Irakli Alasania, former Georgian ambassador in UN, broke with Saakashvili at the end of 2008, and two other parties, from Georgian political opposition. Besides these party leaders who ran as candidates under the GD umbrella, other past and present politicians and celebrities joined the GD as candidates. Although these parties and individuals represented a broad range of views from xenophobic and socially conservative to pro-Western and reformist, in launching GD, Ivanishvili affirmed support for Georgia's integration into NATO and the EU; vowed to reduce poverty, unemployment, and emigration and to increase health, education and other social services; and generally pledged to bolster Georgia's democratic and free market orientation.⁴

Parliamentary elections of 2012

On 1 August 2012, President Mikheil Saakashvili called parliamentary elections for 1 October, in line with constitutional requirements. In the outgoing parliament, elected on 21st of May 2008, the governing majority of the United National Movement (UNM) held 119 of the 150 mandates. The United Opposition held 17 mandates, the Christian-Democratic Movement (CDM) and the Labor Party (LP) – 6 mandates each, and the Republican Party (RP) – 2 mandates. In an act of protest against alleged election violations by the ruling party, two majoritarian members of parliament (MPs) from the RP relinquished their mandates, which were filled by the CDM and the National Democratic Party following the 2008 by-elections. A few opposition members decided to boycott the proceedings of the parliament, including the drafting process of a new Election Code⁵.

³ For an assessment based on various indicators of economic freedom, ruling justly, and investing in people, see Georgia FY2012: Country Scorecard, Millennium Challenge Corporation, at <http://www.mcc.gov/pages/selection/> scorecards. See also “Georgia,” Freedom in the World 2012, Freedom House, 2012.

⁴ Nichol, Jim. 2012, Georgia's October 2012 Legislative Election: Outcome and Implications, Congressional Research Service, p-2.

⁵ OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, Warsaw, 2012 ()

Georgia has an extremely politicized society. Currently, there are hundreds of political parties, of which many are unregistered. Most do not have a well elaborated program and there is the recurring issue of internal party democracy (and the lack thereof). This diffusion became notable after the parliamentary election of October 2012, which led to the victory of the ideologically mixed coalition Georgian Dream under the leadership of Bidzina Ivanishvili. This coalition includes pro-market and pro-western liberals, social-democrats as well as radical nationalists with xenophobic rhetoric, and representatives of the Shevardnadze administration that was disempowered during the Rose Revolution of 2003.

The new Georgian Dream (GD) coalition defeated the ruling United National Movement, led by Saakashvili in the parliamentary elections of October 2012 with a 55 percent majority. The day after the elections both parties claimed the victory, but on the 3rd of October, Saakashvili conceded his defeat, adding that his UNM was now going into opposition and pledged to contribute to a constitutional process of convening a new parliament and forming a new government by the Georgian Dream coalition. It was unique fact to start governmental power transfer rapidly, through elections.

On 25 October, Georgia's parliament confirmed a new government led by Ivanishvili. Some 88 legislators were in favor, while 54 voted against. Eight members of parliament were not present at the session held in Kutaisi. Georgia's new prime minister reiterated before the parliament that he planned to quit politics in just 18 months. "I will be responsible for the team, which I plan to leave in a year and a half, and I know that our opponents will use this situation, and I don't want them to sow nihilism in society," he said.

Election results 2012

Party/coalition	% votes proportional lists	Seats proportional lists	Seats single- mandate constituencies	Total
Georgian Dream - Democratic Georgia	54.79	44	41	85
United National Movement	40.43	33	32	65

Voter turnout 60.8%

The Campaign and its features

The main characteristic of 2012 elections process was dominant standing of UNM as ruling party at the all levels of state governance. For that, in the most cases it was very difficult to divide state governance and electoral interests of UNM, (ruling party) especially during the elections period¹. Therefore, there was an impression that the different levels of state governance were involved in pre-election battle, in turn; it had a negative impact on the environment.

Critics viewed these provisions as an attempts to hinder Ivanishvili from financing prospective or existing parties. Instead, state financing of campaigns by existing parties that had won past elections was stepped up, also viewed by critics as a means to constrict any new party created through Ivanishvili's interests. The State Audit Chamber was given responsibility to monitor campaign spending.

In June-July 2012, the State Audit Chamber obtained court rulings levying substantial fines on

GD and its campaign donors, and authorities seized tens of thousands of satellite dishes belonging to two Ivanishvili-related television stations, alleging that the provision of dishes to customers represented illicit vote-buying. Domestic and international criticism of these moves may have contributed to the reduction or deferral

¹ HRIDC – Human Rights Center in Georgia, 2012 Parliamentary elections monitoring, 2012. P-9

of some of the fines and the enactment of a “must carry” law that allowed programs from Ivanishvili-related stations to be carried by cable providers’ until election day².

The most significant events occurring late in the campaign were the release of videos by GD purporting to show shocking prison abuse by guards, and allegations by UNM that GD was consorting with organized crime. The airing of the videos on September 18 led to large protests throughout Georgia. On September 20, Saakashvili emphasized that the videos showed “disgusting” human rights abuses that were “failures of the system,” but he urged that voters “should not throw the baby out with the bathwater,” by punishing UNM at the polls. In his address to the U.N. General Assembly on September 25, he emphasized that “we did what democracies must do,” by replacing the Minister of Prisons with a human rights official, ousting the Minister of the Interior, and arresting other prison officials.³ The release of the videos late in the campaign undermined Saakashvili’s image as an anticorruption fighter and champion of democracy in the eyes of many voters, according to many observers. Late in the campaign, over 100,000 individuals reportedly turned out at a final campaign rally held by Ivanishvili in Tbilisi on September 29, among the largest turnout at a rally in recent years.

The elections were competitive with active citizen participation throughout the campaign, including in peaceful mass rallies. The environment, however, was polarized and tense, characterized by the frequent use of harsh rhetoric and a few instances of violence. (OSCE, 2012).

Conclusion

The paper shows that the holding of democratic elections is an important factor for establishment of the minimalist democracy. However, elections are required to satisfy certain standards. Such as the competitive environment, the free vote, fair procedures, non-violent participation, etc. At the same time, changing through elections isn’t a final phase for reaching consolidated democracy. This is well illustrated by the example of Georgia. Despite of holding 2012 parliamentary elections, it’s hard to call it a democratic and fair pre-election environment.

Parliamentary elections of October 1, 2012 is an important fact in the history of Georgia. This election’s particular importance was given by the constitutional amendments, which came into action in 2013. According to these amendments, political and legal importance of the Parliament elected in 2012, has increased. For the first time, during the last couple of years, a strong opposition party was formed, which created the real electoral alternative of the current governmental party. It was the first time in the recent history of Georgia, to change of government through elections.

October parliamentary elections marked an important step in consolidating the conduct of democratic elections in line with OSCE and Council of Europe commitments, although certain key issues remain to be addressed.

Finally, we can conclude, that these elections, as the precedent of changing government through peaceful transfer of power, are important for the whole region of South Caucasus. However, new government is obliged to continue transition in accordance with democratic principles.

² Huter, M.; Rostomashvili, E., 2012, Transparency International Georgia, Must-carry and its discussions in Parliament, <http://www.transparency.ge/en/node/2138>, 15/08/2015.

³ Open Source Center, Central Eurasia: Daily Report (hereafter, CEDR), September 20, 2012, Doc. No. CEP-950225; September 26, 2012, Doc. No. CEP-964054.

Bibliography:

1. Becker, D, (1999). 'Latin America: Beyond "Democratic Consolidation" ', Journal of Democracy. Pp. 11
2. Donno, D (2009). Elections and Democratization in Authoritarian Regimes. American Journal of Political Science. P. 13
3. Di Palma, G. (1997). To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transition (Berkeley: University of California Press). Pp. 23
4. Huntington, S. (1984). 'Will More Countries Become Democratic?' Political Science Quarterly.
5. Helga A. Welsh, (1994) Political Transition Processes in Central and Eastern Europe. City University of New York pp. 6
6. Kwasniewski, K. & Chou, D. Faber, C. & Sanderson, M. (2007). Two Decades of Democratization. Georgetown Journal of International Affairs. P. 8
7. Linz, J.& and Stepan, A. (1996). Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe. Baltimore: Johns Hopkins University Press.P. 14
8. Stadelbauer, J. & German, T. (2013). Regional Cooperation in the South Caucasus: Good Neighbours or Distant Relatives? Mountain Research and Development.
9. Waisman, C.(eds.), (1964). Institutional Design in New Democracies: Eastern Europe and Latin America Boulder, Colo: Westview.
10. ადამიანის უფლებათა ცენტრი (HRIDC). (2012). 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების კვლევის შემჯამებელი ანგარიში. თბილისი.
11. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, Warsaw, 2012
12. Nikolai Genov, 1991, "The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization," International Social Science Journal, 128 p. 12
13. Time as a tactical resource" is discussed by Giuseppe Di Palma, To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transitions (Berkeley: University of California Press, 1990). P. 18
14. Nikolai Genov, 1991, "The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization," International Social Science Journal, 128 p. 38
15. HRIDC – Human Rights Center in Georgia, 2012 Parliamentary elections monitoring, 2012, p. 9.
16. Tukvadze, Avtandil / Jaoshvili, Giorgi et. al. (2006) Transformation of the Political System in Georgia Today. Central Asia and the Caucasus, № 2(38), p. 91
17. Nodia, Ghia / Scholtbach, Álvaro Pinto, 2006, The Political Landscape of Georgia, Eburon Publishers, Delft.

აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების ასპექტები ლათინური ამერიკის ზოგიერთი სახელმწიფოს მიერ

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის დასრულებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ, ლათინური ამერიკის ორმა სახელმწიფომ, კონკრეტულად კი ნიკარაგუამ და ვენესუელამ, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას ოფიციალურად დაუჭირეს მხარი. 2009-2010 წლებში მათ შორის დიპლომატიური ურთიერთობებიც დაიწყო. პარადოქსული ფაქტია, რომ მეზობელი რუსეთის შემდეგ, საერთაშორისო მასშტაბით, საქართველოს სადავო ტერიტორიები დამოუკიდებლად პირველებმა ერთდროულად სწორედ შორეულმა ნიკარაგუამ და ვენესუელამ აღიარეს. უფრო მეტიც, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარებისა და მათთან დიპლომატიური ურთიერთობების დაწყების დაუფარავი ინტერესი მესამე ლათინოამერიკულმა სახელმწიფომ – დომინიკის რესპუბლიკამაც გამოხატა.

ნაშრომში ავტორი ცდილობს გააანალიზოს და ჩამოაყალიბოს ის მოტივები, რომლებმაც ნიკარაგუასა და ვენესუელას აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარებისაკენ უბიძგა და პასუხი გასცეს შემდეგ შეკითხვებს: რა ინტერესი ამოძრავებდა კონკრეტულად აღნიშნულ ორ ლათინოამერიკულ ქვეყანას საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების დამოუკიდებლობასა და მათთან დიპლომატიური ურთიერთობების დაწყებაში, მაშინ, როდესაც რეგიონის სახელმწიფოთა უმრავლესობამ უარყო თვითგამოცხადებული რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა და ლიად გააკრიტიკა რუსეთის პოლიტიკა მათთან მიმართებაში. რა წვლილი მიუძღვის რუსეთს მათ მიერ ოკუპირებული ტერიტორიების აღიარებაში და რატომ შეაჩერეს მათ თავიანთი არჩევანი საქართველოსა და რუსეთს შორის რუსეთზე? მოსალოდნელია თუ არა, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა შემდგომ ისევ ლათინური ამერიკის რომელიმე სახელმწიფომ აღიაროს?

კვლევის ისტორიულ და ანალიტიკურ მეთოდებზე დაყრდნობით, ავტორი ასკვნის, რომ ლათინური ამერიკის ქვეყნების მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების მიზეზები უპირველეს ყოვლისა რუსეთ-ნიკარაგუისა და რუსეთ-ვენესუელის ურთიერთობებში უნდა ვეძებოთ. ასევე, მათი აღნიშნული ქმედება ამერიკის შეერთებული შტატების ნინაალმდეგ მიმართულ ნაბიჯადაც შეიძლება ჩაითვალოს, რასაც ორი ქვეყნის ლიდერთა ანტიამერიკული განწყობილებაც ადასტურებს. უფრო მეტიც, ვენესუელის მაშინდელმა პრეზიდენტმა უგო ჩავესმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებისაკენ ლიად რეგიონის სხვა სახელმწიფოებსაც მოუწოდა.

„ეს არჩევანი ადვილი გასაკეთებელი არ იყო, მაგრამ ეს არის ერთადერთი შანსი ადამიანთა სიცოცხლის გადასარჩენად“¹ – ეს სიტყვები 2008 წლის აგვისტოში რუსეთის მაშინდელმა პრეზიდენტმა დიმიტრი მედვედევმა თავისი ქვეყნის მიერ საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიების: აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების გასამართლებლად მოიშველია და დასძინა, რომ გაითვალისწინა რა ოსი და აფხაზი ხალხის სურვილი საკუთარი ნების თავისუფლად გამოხატვისა, სწორედ ამაზე დაყრდნობით მიიღო თავისი ქვეყნის ინტერესებისათვის სასარგებლო და საქართველოსთვის გამანადგურებელი გადაწყვეტილება. ნაციონალური ტელეარხის ეთერში სიტყვით გამოსვლისას მედვედევმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ პრორუსულად განწყობილ სეპარატისტულ აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს მეტად აღარასოდეს მოუნევდათ მჩაგვრელი ქართული რეჟიმის ატანა.

¹ Levy, Clifford J. (August 26, 2008). “Russia Backs Independence of Georgian Enclaves”. *The New York Times*.

რუსეთმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითგამოცხადებული ავტონომიური რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა აგვისტოს ომის დასრულებისთანავე, 2008 წლის 26 აგვისტოს აღიარა. რუსეთის ინტერესების სასარგებლოდ იმოქმედა იმ ფაქტმა, რომ იმ პერიოდისათვის კოსოვოს დამოუკიდებლობის საკითხი მსოფლიო პოლიტიკისათვის ჯერ კიდევ აქტუალურ თემას წარმოადგენდა და იგი დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 45 წევრ-სახელმწიფოს ჰქონდა აღიარებული, მათ შორის ამერიკის შეერთებულ შტატებსაც, რომელიც აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს საქართველოს განუყოფელ ტერიტორიებად აღიარებდა. კოსოვოს საკითხმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარების საქმეში რუსეთის მხრიდან სპეკულაციების დაწყებას მისცა მეტი ბიძგი, რის გამოც მან დასავლური სამყარო ფარისევლობასა და ორმაგი სტანდარტების ქონაში დაადანაშაულა.¹

2008 წელს ბევრი ივარაუდებდა, თუ რომელი სახელმწიფო შეიძლებოდა ყოფილიყო მომდევნო, რომელიც რუსეთის შემდეგ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას აღიარებდა, მაგრამ მათ შორის ცოცხა თუ იფიქრებდა, რომ საერთაშორისო მასშტაბით საქართველოს კუთვნილ ტერიტორიებს დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად ლათინური ამერიკის შორეული სახელმწიფოები აღიარებდნენ. იმ დროს რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა ყოფილიყო მეორე ქვეყანა, რომელმაც აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა ოფიციალურად აღიარა, იყო ნიკარაგუა. 2008 წლის 5 სექტემბერს ქვეყნის პრეზიდენტის, დანიელ ორტეგას დეკრეტებით, ნომრით 46-20² და ნომრით 47-2008³ სამხრეთ ოსეთი და აფხაზეთი ცენტრალური ამერიკის ამ პატარა სახელმწიფომ დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად აღიარა. 10 სექტემბერს ნიკარაგუის პრეცედენტი რიგით მეორე ლათინოამერიკულმა, ხოლო საერთაშორისო მასშტაბით მესამე სახელმწიფომ - ვენესუელამაც გაიმეორა და საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიები დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად ცნო. უფრო მეტიც, სიტყვით გამოსვლისას პრეზიდენტმა უგო ჩავესმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებისა და მათთან ურთიერთობების დამყარებისაკენ რეგიონის სხვა სახელმწიფოებსაც მოუწოდა.⁴ ირონიული ფაქტია, რომ აღიარების მომენტში ჩავესი ოფიციალური ვიზიტით მოსკოვში იმყოფებოდა.

დიპლომატიური ურთიერთობები ნიკარაგუასა და აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითაღიარებულ რესპუბლიკებს შორის 2009-2010 წლებში დაიწყო. 2008 წლის ნოემბერში ნიკარაგუის საგარეო საქმეთა მინისტრმა სამუელ სანტოს ლოპესმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ნიკარაგუის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარება სწორი და სამართლიანი გადაწყვეტილება იყო. „რა თქმა უნდა და ლოგიკურიცაა, რომ რესპუბლიკებთან ახლო კონტაქტებისა და დიპლომატიური ურთიერთობების დასამყარებლად ჩვენ ჩვენი მეგობრების, სავარაუდოდ რუსეთის შუამავლობით ვიმოქმედებთ“ - განაცხადა ქვეყნის საგარეო საქმეთა მინისტრმა.⁵

აფხაზეთსა და ნიკარაგუას შორის დიპლომატიური ურთიერთობები ოფიციალურად 2009 წლის სექტემბერში დაიწყო, როდესაც აფხაზეთის დელეგაცია ქვეყნის პრეზიდენტს მანაგუაში ოფიციალური ვიზიტით ეწვია.

2010 წლის ივლისში ნიკარაგუაში მორიგი აფხაზური დელეგაცია ჩავიდა, ამჯერად სეპარატისტული რესპუბლიკის თვითაღიარებული პრეზიდენტ სერგეი ბალაფშის ხელმძღვანელობით. აფხაზეთის დელეგაციას ცენტრალურ ამერიკაში მალევე სამხრეთ ოსეთის დელეგაციაც შეუერთდა, რომელსაც თავის მხრივ თვითგამოცხადებული პრეზიდენტი ედუარდ კოკოითი მეთაურობდა. სეპარატისტული რესპუბლიკების პრეზიდენტები სანდინისტების რევოლუციის 31-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ ოფიციალურ ღონისძიებასაც კი დაესწრნენ.

¹ Reding, Andrew. (August 28, 2008). "That Caucasus hypocrisy". *The Globe and Mail*.

² "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 46-2008". *Ministerio de Relaciones Exteriores*.

³ "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 47-2008". *Ministerio de Relaciones Exteriores*.

⁴ "Chavez recognizes Georgia rebels". (September 10, 2009). *BBC News*.

⁵ "Nicaragua Considering Diplomatic Relations With Abkhazia, South Ossetia". (November 2, 2008). *InsideCostaRica.com*.

2009 წლის 20 ივლისს ნიკარაგუისა და აფხაზეთის პრეზიდენტებმა მეგობრობისა და ურთიერთთანამშრომლობის, 90 დღემდე უვიზო მიმოსვლის, სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების, სავაჭრო-სანაოსნო და ავიამომოსვლის, ასევე, ნიკარაგუის ცენტრალურ ბანკსა და აფხაზეთის რესპუბლიკის ეროვნულ ბანკს შორის თანამშრომლობის ხელშეკრულებას მოაწერეს ხელი.⁶ პრეზიდენტებმა ერთმანეთი თავიანთი ქვეყნის უმაღლესი მედლებითაც კი დააჯილდოვეს.

2012 წლის 16 აპრილს ურთიერთობები ნიკარაგუასა და აფხაზეთს შორის ამ უკანასკნელის მიერ ცენტრალური ამერიკის რესპუბლიკაში საელჩოს გახსნით გაგრძელდა.⁷ აფხაზეთის პრეზიდენტმა ალექსანდრ ანქვაბმა ნიკარაგუაში ელჩად ზაურ გვაჯავა დანიშნა, 27 ივნისს კი ლუის კუადრა აფხაზეთის რესპუბლიკაში ნიკარაგუის პირველ ელჩად დაინიშნა.

ჩნდება კითხვა, რა ურთიერთობა აქვთ რუსეთსა და ნიკარაგუას და როგორ შეიძლება ამ ფაქტს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის საკითხზე მოეხდინა გავლენა? პარადოქსული ფაქტია, რომ რუსეთ-ნიკარაგუის ახლო ურთიერთობები სათავეს საბჭოთა პერიოდიდან იღებს, მას შემდეგ, რაც ნიკარაგუის ხელისუფლების სათავეში სანდინისტები მოვიდნენ. უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთი არის ერთადერთი სახელმწიფო საბჭოთა ბანაკიდან, რომელმაც ბელავეუის შეთანხმების შემდეგ ნიკარაგუასთან არსებული ურთიერთობა ავტომატურად გააგრძელა. 1980-იან წლებში ნიკარაგუაში გამართულ დაპირისპირებაში სანდინისტებსა და კონტრას შორის, რომელსაც აშშ უჭერდა მხარს, საბჭოთა კავშირი მემარცხენე მარქსისტებს შეიარაღებით ეხმარებოდა.

1990 წელს სანდინისტების დამარცხების შემდეგ საბჭოთა კავშირისა და ნიკარაგუის ურთიერთობები განელდა, მაგრამ 2007 წელს ხელისუფლების სათავეში სანდინისტი დანიელ ორტეგას მოსვლის შემდეგ იგი ისევ გააქტიურდა. სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ რუსეთმა ნიკარაგუასთან კონტაქტების კიდევ უფრო მეტად დაახლოების ინტერესი გამოავლინა და ქვეყანას ქარიშხლით გამონვეული ზიანის დარეგულირებაში დახმარება შესთავაზა.

2008 წლის დეკემბერში ორტეგას მიწვევით რუსეთის საბრძოლო გემები ნიკარაგუის წყლებში შევიდნენ, რითაც უხეშად დაირღვა ქვეყნის კონსტიტუცია, რადგან პარლამენტის ნებართვის გარეშე ამგვარი ვიზიტი ეწინააღმდეგება ნიკარაგუის კონსტიტუციის ნორმებს. ვიზიტის დროს რუსეთის ოფიციალურმა წარმომადგენლებმა ქვეყანას საავადმყოფოების, პოლიციისა და არმიის კომპიუტერიზაციისა და ელექტროგენერატორებით ინვენტარიზაციისათვის 200 000 აშშ დოლარის ღირებულების კომპიუტერები და გენერატორები გამოუყვეს.

2008 წლის დეკემბერში, დიმიტრი მედვედევსა და დანიელ ორტეგას შორის მოსკოვში გამართული მოლაპარაკების შემდეგ, რუსეთმა და ნიკარაგუამ რამდენიმე ორმხრივი შეთანხმება გააფორმეს. 2009 წელს ნიკარაგუამ რუსეთის მოქალაქეებისათვის უვიზო მიმოსვლა დაანება. რუსეთის მხარდაჭერა ნიკარაგუისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მას შემდეგ გახდა, რაც 2008 წლის ბოლოს არჩევნების გაყალბებისა და ადამიანთა უფლებებისა და დემოკრატიის ხელყოფის გამო ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და ევროკავშირმა უარი განაცხადეს ნიკარაგუის დახმარებაზე.⁸

ერთ-ერთი ბოლო ოფიციალური შეხვედრა ორი ქვეყნის მეთაურებს შორის 2014 წლის 12 ივლისს შედგა, როდესაც რუსეთის პრეზიდენტი ვლადიმერ პუტინი ოფიციალური სახელმწიფო ვიზიტის ფარგლებში ქვეყნის დედაქალაქ მანაგუაში პრეზიდენტ ორტეგას შეხვდა.

საერთაშორისო მასშტაბით რიგით მესამე, ხოლო ლათინურ ამერიკაში მეორე სახელმწიფო, რომელმაც სამხრეთ ოსეთი და აფხაზეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად ოფიციალურად აღიარა, გახლდათ ვენესუელა.⁹

⁶ "Президенты Абхазии и Никарагуа подписали в Манагуа ряд межгосударственных документов". (July 21, 2010). *Apsny Press*.
⁷ "В Никарагуа открылось посольство Абхазии". (April 26, 2012). *Apsny Press*.
⁸ Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". *The Cutting Edge*.
⁹ "Венесуэла признает Южную Осетию и Абхазию – Чавес". (September 10, 2009). *Ria Novosti*.

ვენესუელის პრეზიდენტმა უგო ჩავესმა, რომელიც ყოველთვის განსაკუთრებული ანტიამერიკული განწყობილებით გამოირჩეოდა, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკების დამოუკიდებლად აღიარების შესახებ მოსკოვში ვიზიტისას განაცხადა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ვენესუელასა და სეპარატისტულ აფხაზეთს შორის კარგი ურთიერთობა ვენესუელის მიერ მისი დამოუკიდებლობის აღიარებამდეც არსებობდა. ჯერ კიდევ 2006 წლის ნოემბერში ვენესუელის ეროვნული ასამბლეის მოადგილე ლუის ტასკონ გუტიერესმა აფხაზეთში ვიზიტისას განაცხადა, რომ აფხაზეთს ვენესუელაში მეგობრები ჰყავდა და ქვეყანა მას მხარს დაუჭერდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში.¹ ჩავესმა უპირობოდ დაიცვა რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების აღიარება და განაცხადა: „ჩვენ მხარს ვუჭერთ რუსეთს. რუსეთი მართალია და ის თავის ინტერესებს იცავს.“²

ვენესუელის აღიარების საპასუხოდ სერგეი ბალაფშმა განაცხადა: „ჩვენ ყოველთვის გვექონდა ვენესუელისა და ლათინური ამერიკის სხვა ქვეყნების იმედი“.³ საქართველოს მაშინდელმა საგარეო საქმეთა მინისტრმა გრიგოლ ვაშაძემ დაგმო ჩავესის საქციელი და მას დიქტატორი უწოდა.⁴

ოფიციალური დიპლომატიური ურთიერთობები აფხაზეთსა და ვენესუელას შორის 2010 წლის ივლისში დამყარდა, როდესაც ბალაფშის ვენესუელაში ვიზიტისას ოფიციალურ დოკუმენტს მოენერა ხელი.⁵ ბალაფშის ვიზიტის უმთავრესი მიზანი საერთაშორისო აღიარების მოპოვება და ლათინური ამერიკისა და კარიბის ზღვის რეგიონში ურთიერთობების გაღრმავება იყო. აფხაზეთის პრემიერ მინისტრმა სერგეი შამბამ განაცხადა კიდევაც, რომ მათ სჯეროდათ იმ ქვეყნების მხარდაჭერის, რომლებიც პატივს სცემდნენ ჩავესის, როგორც რეგიონის ლიდერის ავტორიტეტს.

აფხაზეთის დელეგაციას ვენესუელაში, ნიკარაგუის მსგავსად, სამხრეთ ოსეთის დელეგაციაც შეუერთდა. ორივე სეპარატისტი პრეზიდენტი ვენესუელაში დიდი პატივით მიიღეს და ქალაქ კარაკასის სიმბოლური გასაღებებიც კი გადასცეს.⁶ 23 ივლისს თანამშრომლობის, დიპლომატიური ურთიერთობების, მეგობრობისა და პოლიტიკური დიალოგის დაწყებისათვის ხელშეკრულებას მოენერა ხელი.

ვენესუელის მიერ საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიების დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად აღიარება ჩავესის მხრიდან არა მხოლოდ რუსეთის ინტერესების გატარების, არამედ ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკის წინააღმდეგ მორიგი გალაშქრების საშუალებაც იყო, რადგან შტატებმა და დასავლურმა სამყარომ მკაცრად დაგმეს ავტონომიური რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა და ხაზგასმით დააფიქსირეს, რომ ისინი საქართველოს განუყოფელი ტერიტორიებია. ჩავესმა რუსეთში ვიზიტისას შანსი ხელიდან არ გაუშვა და სტრატეგიული მულტინაციონალური აღიარების ჩამოყალიბების იდეით გამოვიდა, რომელიც საბოლოოდ დაასრულებდა შეერთებული შტატების მსოფლიო დომინაციას და „პლურიპოლარულ სამყაროს“ ჩამოაყალიბებდა.⁷

რუსეთის ლათინური ამერიკის ინსტიტუტის მკვლევარმა ემილ დაბაგიანმა განაცხადა: „ეს გადანყვეტილება მოსალოდნელი იყო. ვენესუელელმა კანონმდებლებმა ბოლო მოსმენებზე მხარი დაუჭირეს რესპუბლიკების აღიარებას. ჩავესმა გასულ წელს პუტინს დაურეკა და უთხრა, რომ ვენესუელა მხარს უჭერდა რუსეთს მშვიდობის გაძლიერების მოქმედებებში და დაგმო ამერიკის იმპერიალისტური ქმედებები რეგიონში“.⁸

¹ "Венесуэла поддержит Абхазию в ее стремлении к независимости". (November 16, 2006). *Abkhaziya.org*.

² "Chavez recognizes Georgia rebels". (September 10, 2009). *BBC News*.

³ "Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia". (September 10, 2009). *Global Research*.

⁴ "Tbilisi Condemns Venezuela's Abkhazia, S.Ossetia Recognition". (September 10, 2009). *Civil.ge*.

⁵ "Президенты Венесуэлы и Абхазии подписали совместное Заявление о начале сотрудничества". (July 24, 2010). *Abkhaziya.org*.

⁶ "Сергей Багапш и Эдуард Кокойты объявлены "почетными гостями" Каракаса". (July 22, 2010). *Vesti.Ru*.

⁷ Suggett, James. (September 11, 2009). "Venezuela Recognizes Independence of South Ossetia and Abkhazia".

⁸ "Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia". (September 10, 2009). *Sputnik*.

დსთ-ს პოსტკომუნისტური კომიტეტის უფროსი წევრი კონსტანტინ ზატულინი ამბობდა, რომ აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს დამოუკიდებლად თანდათან ყველა ის ქვეყანა აღიარებდა, რომლებიც არ ეთანხმებიან ვაშინგტონის საგარეო პოლიტიკას.⁹ აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ საქართველოს საკითხი მსოფლიოს გავლენიანი მოთამაშეებისათვის მხოლოდ სათამაშო იყო და პოლიტიკური მანევრირების ერთ-ერთ იარაღს წარმოადგენდა.

ჩნდება მთავარი შეკითხვა: რატომ ჰქონდათ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითგამოცხადებულ ლიდერებს ლათინური ამერიკის მხრიდან აღიარების იმედი? რეგიონის რამდენიმე სახელმწიფომ, კონკრეტულად კი მექსიკამ, კოსტა რიკამ და პანამამ ღიად გააკრიტიკეს რუსეთის პოლიტიკა საქართველოსთან მიმართებით და მხარი საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობასა და კავკასიის რეგიონში მშვიდობის შენარჩუნებას დაუჭირეს.¹⁰

იმისათვის, რომ უკეთ გავერკვეთ, თუ რატომ იყვნენ მაინცდამაინც ნიკარაგუა და ვენესუელა საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიების აღიარების საქმეში „პიონერები“, ამის ნათელსაყოფად აღნიშნული ორი ქვეყნის თანამედროვე საშინაო მდგომარეობის მიმოხილვაც კმარა. 2015 წლის მონაცემების მიხედვით ვენესუელა მსოფლიოში ნომერ პირველი კრიმინალური სახელმწიფოა (სამხრეთ სუდანის გვერდით), სადაც კრიმინალის ინდექსი 85.19%-ია, რითაც იგი 120 ქვეყანას შორის პირველ ადგილს იკავებს. ქვეყანაში უსაფრთხოების მაჩვენებელი სულ რაღაც 14.81%-ია. ნიკარაგუაში კი კრიმინალის დონე 33.63%-ს აღწევს.¹¹ ვენესუელას მონინავე პოზიცია უჭირავს ორგანიზაცია „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ ყველაზე კორუფციული სახელმწიფოების ჩამონათვალშიც. ქვეყანას კორუფციის დონის მიხედვით მსოფლიოში 19 ქულით 161-ე ადგილი უჭირავს სირიის, ავღანეთისა თუ ჩრდილოეთ კორეის გვერდით, ხოლო ნიკარაგუას 28 ქულით 133-ე ადგილი.¹²

ლათინური ამერიკის რეგიონში მრავლად იყვნენ ისეთი სახელმწიფოებიც, რომლებმაც მართალია სეპარატისტული ტერიტორიები დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ოფიციალურად არ აღიარეს, მაგრამ აშკარა ცდუნების წინაშე ნამდვილად აღმოჩნდნენ და რომ არა საერთაშორისო საზოგადოების დამოკიდებულება ამ საკითხის მიმართ, ალბათ, დაუყოვნებლივ დაუჭერდნენ მხარს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას. მაგალითად, ეკვადორის პრეზიდენტმა რაფაელ კორეამ განაცხადა, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთისგან დამოუკიდებლად ცნობის მოთხოვნის მიღების შემთხვევაში, ისინი აუცილებლად განიხილავდნენ მათი დამოუკიდებლობის აღიარების საკითხს. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზეთმა ეკვადორს აღიარების თხოვნით 2009 წლის დეკემბერში მართლაც მიმართა, ქვეყანას იგი დღემდე არ უღიარებია.¹³

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით აქტიური ნაბიჯები გადაიდგა დომინიკის რესპუბლიკის მხრიდანაც. ქვეყნის პარლამენტის წევრები აფხაზეთში 2010 წლის დეკემბერში ჩავიდნენ და რესპუბლიკის ოფიციალურ პირებს შეხვდნენ, მათ შორის პრემიერმინისტრ სერგეი შამბას. დომინიკის რესპუბლიკის წარმომადგენლებმა აფხაზებს თავიანთი მხარდაჭერა დაუდასტურეს და მათთან მეგობრული ურთიერთობების ჩამოყალიბების სურვილი გამოთქვეს. უფრო მეტიც, მათ აფხაზი კოლეგები სამშობლოშიც მიიწვიეს. დომინიკის რესპუბლიკის ვიცეპრემიერმინისტრი აფხაზეთში 2011 წლის მაისში ჩავიდა და ოფიციალურ პირებს შეხვდა.¹⁴ სერგეი ბალაფშმა განაცხადა, რომ ქვეყანა აფხაზეთს იმავე თვეში აღიარებდა, მაგრამ ეს არ მომხდარა, რაშიც ალბათ გავლენა შეერთებულმა შტატებმაც მოახდინა. ამ განცხადების შემდეგ აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის ევროპისა და ევრაზიული საქმეების მდივნის ასისტენტმა ფილიპ გორდონმა დომინიკის რესპუბლიკა გააფრთხილა იმ შედეგებზე, რომლებიც მათ მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარებას მოჰყვებოდა.¹⁵

⁹ "Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia". (September 10, 2009). Sputnik.
¹⁰ Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". The Cutting Edge.
¹¹ "Crime Index for Country 2015 Mid Year". Numbeo.com.
¹² "Corruption Perception Index 2014: Results". Transparency International.
¹³ "Abkhazia requests Ecuador to recognise its independence". (December 3, 2009). Abkhaz World.
¹⁴ "Вице-премьер Доминиканской республики встретится с руководством Абхазии". (May 13, 2011). Interfax.
¹⁵ "US warns Dominican Republic against recognising South Ossetia, Abkhazia". (May 21, 2011). ItarTass.

აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი ლათინური ამერიკის კიდევ ერთი სახელმწიფოს აღიარების „საფრთხის“ წინაშე 2011 წელს დადგნენ, როდესაც პერუს პრეზიდენტად უგო ჩავესის ახლო მეგობარი, არმიის ყოფილი ოფიცერი და მემარცხენე პოლიტიკოსი ოლიანტა უმალა აირჩიეს. უმალამ, როგორც პერუს ეროვნულმა პარტიის ლიდერმა, ქვეყნის კონგრესს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების წინადადებით ჯერ კიდევ 2009 წლის ნოემბერში მიმართა. მან პერუს მიერ რესპუბლიკების აღიარება კოსოვოს მაგალითით გაამართლა.¹ როგორც ყოფილმა სამხედრო ოფიცერმა და ქვეყნის მოქმედმა პრეზიდენტმა, უმალამ ზედმინევით კარგად იცის, რომ პერუს ამჟამინდელი სამხედრო აღჭურვილობა, რომელიც ქვეყანამ საბჭოთა კავშირისგან 30 წლის წინ შეიძინა, მოძველებულია. ქვეყანა ამჟამად ძველი სამხედრო ტექნიკის ახლით ჩანაცვლებას იწყებს. შესაბამისად, ოლიანტას მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარება გზას გაუხსნის პერუს რუსული სამხედრო შეიარაღებისკენ. რუსეთისაგან სამხედრო დახმარება პერუსათვის დღეს უდიდესი მნიშვნელობის მატარებელია, რადგან ქვეყანას ბრძოლა უწევს ისეთ ტერორისტულ ორგანიზაციასთან, როგორცაა „ნათელი გზა“ და აქტიურადაა ჩაბმული ისტორიულ საზღვაო დავაში ჩილესთან. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ბოლივიამ რუსეთისაგან შეიარაღებისა და საპრეზიდენტო თვითმფრინავის შესაძენად კრედიტი მიიღო, ქვეყანას საქართველოს სეპარატისტული რეგიონები დამოუკიდებლად ჯერაც არ უღიარებია.

ოლიანტა უმალას არგუმენტებში მთავარი ადგილი ისევ კოსოვოს საკითხს უჭირავს, რადგან პერუმ იგი დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარა და რატომ არ უნდა აღიაროს სამხრეთ კავკასიის რესპუბლიკები? ოლიანტა აღნიშნავს, რომ პერუს ყოფილი პრეზიდენტი აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებისაგან თავს ავლანეთსა და ერასში აშშ-ის პოლიტიკიდან გამომდინარე იკავებდა, რადგან კავკასია ვაშინგტონისათვის საკვანძო რეგიონად იქცა.² შესაბამისად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ სიტუაციის განმუხტვის შემდეგ, პერუ აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად აღიარებს, მაგრამ ეს საკითხი, სავარაუდოდ, ქვეყნის ახალი პრეზიდენტის კომპეტენციაში გადავა.

დავუბრუნდეთ მთავარ შეკითხვას: რატომ აღიარეს აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად რუსეთის შემდეგ პირველებმა სწორედ ნიკარაგუამ და ვენესუელამ და როგორ შეიძლება ლათინური ამერიკის ქვეყნების მიერ სეპარატისტული ტერიტორიების აღიარების შემდგომი პროცესი წარიმართოს? უკვე არსებული მაგალითები საშუალებას გვაძლევს აღიარების პროცესის განმსაზღვრელი რამდენიმე ფაქტორი გამოვყოთ:

ეს ნაბიჯი შესაძლებელია ლათინური ამერიკის მიერ პოლიტიკის გაფართოების მცდელობად ჩავთვალოთ. მათ სურთ გასცდნენ ნახევარსფეროს საზღვრებს და აქტიური როლი მსოფლიო პოლიტიკაშიც ითამაშონ.

გლობალიზაციასთან ერთად ლათინური ამერიკის ქვეყნები ცდილობენ იმ ტერიტორიებთან დაამყარონ კავშირი, რომლებიც მანამდე მათთვის ნაკლებად საინტერესო იყო.

აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარება გარკვეულწილად ანტიამერიკული განწყობილების გამოხატულება და ნიკარაგუისა და ვენესუელის მიერ ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის წინააღმდეგ გამოსვლა იყო, რომელიც ზურგში დანის ჩარტყმას უფრო ჰგავდა. ამის მაგალითი ისტორიას კარგად ახსოვს, როდესაც 1967 წელს აშშ-ისა და ისრაელის სანინააღმდეგოდ არგენტინამ, ბრაზილიამ და ურუგვაიმ პალესტინა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარეს.

რუსეთის ინტერესების გატარება და მისი კეთილგანწყობის მოპოვება.

ლათინური ამერიკის ორი სახელმწიფოს მიერ საქართველოს სეპარატისტული ტერიტორიების

¹ "Peruvian opposition urges recognition of S.Ossetia, Abkhazia". (November 19, 2009). Sputnik.

² Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". *The Cutting Edge*.

დამოუკიდებლობის აღიარება, შესაძლოა, მთელი რეგიონის დიპლომატიის ნიმუშად იქცეს, რადგან არსებობს ალბათობა იმისა, რომ აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებლად სხვა ლათინოამერიკულმა ქვეყნებმაც აღიარონ, როგორც ეს პალესტინის შემთხვევაში მოხდა. გარდა ამისა, სეპარატისტული რესპუბლიკების დელეგაციები მათი ყურადღების მისაპყრობად რამდენიმე ლათინოამერიკულ ქვეყანას ეწვივნენ. განსაკუთრებული აქცენტი რუსეთის მეგობარ ქვეყნებზე გაკეთდა, როგორცაა: კუბა, ეკვადორი და ბოლივია. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სულაც არ იქნება გასაკვირი, თუ მომავალში აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას კიდევ რამდენიმე ლათინოამერიკული ქვეყანა აღიარებს.

ალბათ, არავისთვის სადავო არ იქნება იმის თქმა, რომ ნიკარაგუისა და ვენესუელისათვის აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის საკითხი გაცილებით უფრო ნაკლებ მნიშვნელოვანი და აქტუალური იყო, ვიდრე მათი პირადი ინტერესი და დაუფარავი მცდელობა კრემლისათვის ესამოვნებინათ, რადგან რუსეთი მათთვის იარაღის პოტენციური მიმწოდებელი და მათი საექსპორტო საქონლის შემსყიდველია. ამის მაგალითებიც მრავლად არსებობს ისტორიაში და საიდუმლოს არავისთვის წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ბოლო წლებში ვენესუელამ რამდენიმე მილიარდი აშშ დოლარის ღირებულების რუსული შეიარაღება შეიძინა და უგო ჩავესიც აქტიურად სტუმრობდა მოსკოვს. 2008 წელს კი დიმიტრი მედვედევის კარაკასში ვიზიტი დაგეგმილად დაემთხვა რუსეთის საზღვაო ძალების ჩასვლას ვენესუელაში კოლეგებთან ერთობლივი სწავლებისათვის.

აღსანიშნავია, რომ 2008 წელს პირველად მოხდა რუსეთის საზღვაო ძალების ლათინური ამერიკის წყლებში შესვლა ცივი ომის დაწყების შემდეგ. რაც შეეხება ნიკარაგუას, პრეზიდენტი დანიელ ორტეგა ჯერ კიდევ 1970-იან წლებში, ცივი ომის აქტიურ ფაზაში, იყო მოსკოვის ერთგული მოკავშირე. მართალია, დღეს ნიკარაგუას რუსეთთან ძალიან ახლო ურთიერთობა არ აქვს, მაგრამ იგი ვენესუელასა და ბოლივიასთან ერთად ლათინური ამერიკის რეგიონში რუსეთის კარგი მეგობარია, რათა მათ ამ უკანასკნელისაგან სავაჭრო სარგებელი, ბაზარზე წვდომა, სამხედრო და სასაქონლო ვაჭრობაზე კარგი ფასები მიიღონ.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ნიკარაგუისა და ვენესუელის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარება უპირველეს ყოვლისა საკუთარი ინტერესებით იყო განპირობებული და არა იმ ფაქტით, რომ ისინი იზიარებდნენ რესპუბლიკების თვითგამორკვევისა და დამოუკიდებლობის პრინციპებს ან, სულაც, ღრმად იყვნენ გარკვეულები საქართველოს გეოპოლიტიკურ პროცესებში. მსგავსი საგარეო პოლიტიკა ლათინური ამერიკისათვის სიახლეს არ წარმოადგენს და სავსებით მოსალოდნელია, რომ სადავო ტერიტორიები საქართველოში თუ მსოფლიოს სხვა წერტილში, რომლებიც დამოუკიდებლობას აღიარებენ, საერთაშორისო მასშტაბით პირველებმა ისევ ლათინური ამერიკის ქვეყნებმა აღიარონ, როგორც ეს კოსოვოს, ტაივანისა თუ პალესტინის შემთხვევაში მოხდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. “Abkhazia requests Ecuador to recognise its independence”. (December 3, 2009). *Abkhaz World*. Retrieved on August 10, 2015 from <http://abkhazworld.com/aw/current-affairs/459-abkhazia-requests-ecuador-to-recognise>
2. “Chavez backs Russian recognition of Georgia regions”. (August 29, 2008). *Reuters*. Retrieved on September 20, 2015 from <http://www.reuters.com/article/2008/08/29/us-georgia-ossetia-venezuela-idUSN2945876620080829>
3. “Peruvian opposition urges recognition of S.Ossetia, Abkhazia”. (November 19, 2009). *Sputnik*. Retrieved on October 10, 2015 from
4. “South Ossetia and Abkhazia will officially ask Ecuador to recognize their independence, the former Georgian republics’ foreign ministers told RIA Novosti on Friday”. (October 30, 2009). *Sputnik*. Retrieved on August 1, 2015 from

5. "US warns Dominican Republic against recognising South Ossetia, Abkhazia". (May 21, 2011). *ItarTass*. Retrieved on July 19, 2015 from <http://www.webcitation.org/5z6zkDSMX>
6. «В Никарагуа открылось посольство Абхазии». (April 26, 2012). *Apsny Press*. Retrieved on October 2, 2015 from <http://www.apsnypress.info/news/v-nikaragua-otkrylos-posolstvo-abkhazii/>
7. «Венесуэла поддерживает Абхазию в ее стремлении к независимости». (November 16, 2006). *Abkhaziya.org*. Retrieved on October 11, 2015 from http://www.abkhaziya.org/news_detail.html?nid=14487
8. «Венесуэла признает Южную Осетию и Абхазию – Чавес». (September 10, 2009). *Ria Novosti*. Retrieved on October 11, 2015 from <http://ria.ru/world/20090910/184455246.html>
9. «Вице-премьер Доминиканской республики встретится с руководством Абхазии». (May 13, 2011). *Interfax*. Retrieved on June 14, 2015 from
10. «Президент Абхазии и возглавляемая им делегация прибыли в столицу Никарагуа — Манагуа». (July 18, 2010). *Apsny Press*. Retrieved on October 31, 2015 from
11. «Президент Южной Осетии прибыл с официальным визитом в Никарагуа». (July 19, 2010). *Apsny Press*. Retrieved on October 31, 2015 from
12. «Президенты Абхазии и Никарагуа подписали в Манагуа ряд межгосударственных документов». (July 21, 2010). *Apsny Press*. Retrieved on October 31, 2015 from
13. «Президенты Венесуэлы и Абхазии подписали совместное Заявление о начале сотрудничества». (July 24, 2010). *Abkhaziya.org*. Retrieved on October 11, 2015 from http://www.abkhaziya.org/news_detail.html?nid=26498
14. «Сергей Багапш и Эдуард Кокойты объявлены «почетными гостями» Каракаса». (July 22, 2010). *Vesti.Ru*. Retrieved on September 28, 2015 from
15. «Южную Осетию и Абхазию в Никарагуа признали официально: подписаны все документы». (September 5, 2008). *NEWSru.com*. Retrieved on September 16, 2015 from <http://www.newsru.com/arch/world/05sep2008/nika.html>
16. "Abkhazia and Nicaragua officially establish diplomatic relations". (September 11, 2009). *Abkhazia Today*. Retrieved on October 30, 2015 from
17. "Chavez recognizes Georgia rebels". (September 10, 2009). *BBC News*. Retrieved on October 1, 2015 from <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8248102.stm>
18. "Corruption Perception Index 2014: Results". *Transparency International*. Retrieved on October 26, 2015 from <https://www.transparency.org/cpi2014/results>
19. "Crime Index for Country 2015 Mid Year". *Numbeo.com*. Retrieved on October 26, 2015 from http://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp
20. "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 46-2008". *Ministerio de Relaciones Exteriores*. Retrieved on September 3, 2015 from
21. "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 47-2008". *Ministerio de Relaciones Exteriores*. Retrieved on September 3, 2015 from
22. "Nicaragua Considering Diplomatic Relations With Abkhazia, South Ossetia". (November 2, 2008). *InsideCostaRica.com*. Retrieved on October 17, 2015 from <http://insidecostarica.com/dailynews/2008/november/02/reg01.htm>
23. "Nicaragua recognizes independence of South Ossetia and Abkhazia". (September 4, 2008). *The New York Times*. Retrieved on October 24, 2015 from <http://www.nytimes.com/2008/09/04/world/americas/04iht-georgia.4.15904253.html>
24. "Nicaragua signs deal on relations with ex-Georgian republic" (September 11, 2009). *Sputnik*. Retrieved on September 22, 2015 from <http://sputniknews.com/world/20090911/156090940.html#ixzz3pqxng4p7>

25. "Security council briefed by political affairs, peacekeeping on Georgia developments, including 26 August recognition decrees on Abkhazia, South Ossetia". (August 28, 2008). *Security Council: Press Release*. Retrieved on June 2, 2015 from <http://www.un.org/press/en/2008/sc9438.doc.htm>
26. "Tbilisi Condemns Venezuela's Abkhazia, S.Ossetia Recognition". (September 10, 2009). *Civil.ge*. Retrieved on October 31, 2015 from <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=21451>
27. "Venezuela, Abkhazia to establish diplomatic ties". (September 15, 2009). *Abkhaz World*. Retrieved on October 4, 2015 from <http://abkhazworld.com/aw/current-affairs/292-venezuela-abkhazia-to-establish-diplomatic-ties>
28. "Южная Осетия установила дипотношения с Никарагуа". (April 14, 2010). *LENТА.RU*. Retrieved on September 17, 2015 from <http://lenta.ru/news/2010/04/14/nicaragua/>
29. Levy, Clifford J. (August 26, 2008). "Russia Backs Independence of Georgian Enclaves". *The New York Times*. Retrieved on July 12, 2015 from http://www.nytimes.com/2008/08/27/world/europe/27russia.html?pagewanted=all&_r=2&
30. Reding, Andrew. (August 28, 2008). "That Caucasus hypocrisy". *The Globe and Mail*. Retrieved on July 4, 2015 from <http://www.theglobeandmail.com/globe-debate/that-caucasus-hypocrisy/article715734/>
31. Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". *The Cutting Edge*. Retrieved on September 1, 2015 from <http://www.thecuttingedgenews.com/index.php?article=31677>
32. Schmidt, Blake. (September 19, 2008). "U.S.-Nicaraguan Relations Chill as Ortega Faces Domestic Tests". *World Politics Review*. Retrieved on August 2, 2015 from
33. Suggett, James. (September 11, 2009). "Venezuela Recognizes Independence of South Ossetia and Abkhazia". *Venezuelanalysis.com*. Retrieved on September 27, 2015 from
34. "Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia". (September 10, 2009). *Sputnik*. Retrieved on September 2, 2015 from <http://sputniknews.com/world/20090910/156084433.html>

Besik Goginava

Ph.D. Student of TSU

The Aspects of International Recognition of Abkhazia and South Ossetia by some Latin American States

Summary

Several days later after the ending of 2008 Russo-Georgian war two Latin American states, Nicaragua and Venezuela formally recognized the independence of Abkhazia and South Ossetia. Moreover, in 2009-2010 between them diplomatic relations were established too. It's a paradoxical fact that after the bordering Russia disputed territories of Georgia were internationally recognized by the far Latin American states. Furthermore, the third Latin American state of Dominican Republic also expressed unclosed desire to declare independence of Abkhazia and Georgia and to start diplomatic relations with them.

The paper analyses and systematizes the motives which led Nicaragua and Venezuela to recognize Abkhazia and South Ossetia. The author tries to answer the questions: why particularly those two countries declared the independence of disputed Georgian territories and started diplomatic relations with them, while the rest of Latin American states refused to recognize self-declared republics and openly criticized Russian politics towards them. What role did Russia play in recognizing Abkhazia and South Ossetia by Nicaragua and Venezuela and why did they choose Russian interests over Georgian sovereignty; is it possible that next country to recognize Abkhazia and South Ossetia be another Latin American state?

Based on historical and analytical research methods, the author concludes that the reasons of recognizing of Abkhazia and South Ossetia by Latin American states lies in Russo-Nicaraguan and Russo-Venezuelan relations. Their actions can also be considered as a step against the United States of America by the leaders of the two states. Hugo Chavez, the former president of Venezuela, even appealed the other states to recognize the independence of Abkhazia and South Ossetia.

ქეთევან პავლიაშვილი

თსუ პროფესორი, თბილისი, საქართველო

ანტისაბჭოთა იდეოლოგია კავკასიის საეკლესიო კატაკომბებში

(XX საუკუნის 30-70-იანი წლები)

ისტორიულად, მართლმადიდებლურ ქრისტიანობაში „სახელმადიდებლობა“ მწვალებლობად კლასიფიცირდება და ის ძირითადად რუსული მართლმადიდებლობისათვის („имяславие“ – „სახელმადიდებლობა“ – ქ.პ.) დამახასიათებელი რელიგიური მოვლენაა. ამ საკითხზე სამეცნიერო წრეებში განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს: უდიდესი ნაწილი მხარს უჭერს მის მწვალებლურ ვერსიას, მცირე კი – მართლმადიდებლობის ერთ-ერთ განშტოებად მოიაზრებს.

„სახელმადიდებლობა“ ათონის წმინდა მთის მოღვაწეთა ნააზრევისა და პრაქტიკული საქმიანობის პროდუქტია, რომელმაც განსაკუთრებული განვრცობა ათონის მთის რუსულ მონასტრებში პოვა, იმთავითვე გასცდა თეოლოგიურ ჩარჩოს და პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა. რუსი თეოლოგები მას სამეცნიერო ტერმინით – „ონომატოლოქიის“ სახელით იხსენიებენ და საეკლესიო მამების – გრიგოლ პალამასა და იოანე კრონშტადელის შემოქმედებას უკავშირებენ; „სახელმადიდებლობის“ მოწინააღმდეგენი კი – პანტიეზმს და ძველ ერესიოლოგთა აზროვნებას. ნიშანდობლივია, რომ „სახელმადიდებლობის“ პრობლემა დღემდე არსებობს რუსეთის ეკლესიასა და ათონის მთის საგანეებში, მათ შორის რუსულ მონასტრებშიც (5,123;4,531-535).

როგორც აღინიშნა, „სახელმადიდებლობამ“ ეკლესიაში პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა, „ჭეშმარიტი მართლმადიდებლური ქრისტიანობის“ მიმართულებად ჩამოყალიბდა და შესაბამისი საეკლესიო ორგანიზაცია – „კატაკომბორი ეკლესია“ შექმნა. ეს უკანასკნელი ანტაგონისტურ დამოკიდებულებაში იყო სახელმწიფო მმართველობის სისტემასთან და სახელმწიფო-ეკლესიის იდეოლოგიზებულ ურთიერთობასთან. ასე მაგალითად, თუ XIX საუკუნის 10-იან წლებში სახელმადიდებელი ბერები ებრძოდნენ რუსული თვითმპყრობელობის გავლენას ეკლესიაზე, საბჭოთა ეპოქის კატაკომბური ეკლესია ოპოზიციაში ედგა როგორც საბჭოთა ხელისუფლებას, ისე მის სამსახურში მდგომ „წითელ ეკლესიას“. ასეთმა კურსმა ბევრი ავნო ე.წ. ჭეშმარიტი მართლმადიდებლობის მიმდევრებს, რამაც განსაზღვრა მათი ეკლესიის იატაკქვეშეთის საქმიანობაც. საეკლესიო იატაკქვეშეთმა მოიცვა XX საუკუნის დასაწყისიდან სრულიად რუსეთის იმპერიის საზღვრები; განსაკუთრებულად ძლიერი ბირთვი კავკასიის რეგიონში მოქმედებდა.

კავკასიის კატაკომბური ეკლესია რუსეთის სახელმწიფოებრიობისათვის იმთავითვე ყველაზე საშიშ ელემენტად ჩამოყალიბდა და შესაბამისად, ხელისუფლების აგრესიაც მის მიმართ განსაკუთრებული სიმკაცრით გამოვლინდა. კავკასიური კატაკომბიზმი იმპერიული პოლიტიკის შეურიგებელი მტერი იყო და ერთნაირად ებრძოდა ჯერ ცარიზმულ-თვითმპყრობელურ და, მოგვიანებით, საბჭოურ იმპერიალიზმს (8,70; 12,43; 15,17-19).

კავკასიის კატაკომბელ არქიელთა საბჭოურ ეკლესიასთან დამოკიდებულების მკაფიო მაგალითია 1923 წელს მათი წერილი მღვდელ პავლე ფლორენსკისადმი, რომელშიც აღწერილია სახელისუფლებო სინოდის არქიელთა „ღვთისმგმობი საქმიანობა“. მათ კატაკომბელები „ქუჩის ჯამბაზებად“ იხსენიებენ და გმობენ საბჭოთა ხელისუფლებასთან თანამშრომლობას (19,203;16,64-65;7,38).

კავკასიის კატაკომბელების მიმართ საბჭოთა ხელისუფლება უმკაცრეს რეპრესიებს ატარებდა; 20-30-იან წლებში მიმდინარეობდა კავკასიაში მობინადრე ბერების მასიური დაპატიმრებები.

1930 წელს სამთავრობო საგანგებო კომისიამ შექმნა საქმე – „საეკლესიო-მონარქისტული ორგანიზაცია – ჭეშმარიტი მართლმადიდებლობის“ სრულიად საკავშირო ცენტრი“, რომელშიც განსაკუთრებული ადგილი ეკავა „სახელმადიდებლობის კონტრრევოლუციურ-მონარქისტული ორგანიზაციის“ საქმეს. ამ საქმეს ხელისუფლებამ მიაწერა რუსეთის საზოგადოების თვალსაჩინო წარმომადგენლები, ანტისაბჭოთა იდეოლოგიის მომხრე სწავლულები და სასულიერო პირები: ნოვოსელოვი, ლოსევი, ლოსევი-სოკოლოვი, გოროვი; მღვდლები – ანდრეევი, პროზოროვი და სხვები. ეს უკანასკნელები კავკასიის კატაკომბური ეკლესიის აქტივისტები იყვნენ. მათ ბრალად ედებოდათ საბჭოთა ხელისუფლების, როგორც „ანტიქრისტეს ხელისუფლების“ დამხობის მცდელობა. მათ ფარულ შეხვედრებში მონაწილეობდნენ კავკასიის კონტრრევოლუციური ორგანიზაციის წევრი კატაკომბელი ბერები, რომლებიც კავკასიის მიუდგომელ მთებს შეფარებულები არალეგალურად ცხოვრობდნენ და საბჭოთა იმპერიის სანაღმდეგო პროპაგანდას ეწეოდნენ კავკასიის მოსახლეობაში.

კავკასიის კატაკომბელ ბერებს ხელისუფლებამ ბრალად წაუყენა „კულტურული რევოლუციის“ წინააღმდეგ ბრძოლა, ემიგრანტულ ეკლესიასთან და თეთრგვარდიელებთან თანამშრომლობა. ბრალდებულთა ნაწილს სიკვდილით დასჯა შეეფარდა, მეორეს – სამუდამო პატიმრობა (3,207-209;6,117;11,71).

სახელისუფლებო რეპრესიებს ემსხვერპლა იდეოლოგიურად ძლიერი კატაკომბური არაერთი მონასტერი: 1929 წლის 1 მარტს დარბეულ და გაუქმებულ იქნა რუსული სახელმადიდებლობის ფუძემდებლის, სქიმონაზონ ილარიონ დოლმაჩევის მიერ დაარსებული „ტიომნიე ბუკის“ სავანე, პიატიგორსკის ათონის ღვთისმშობლის მიძინების მონასტერი. 30-იან წლებში რეპრესიებმა შეიწირეს „სწავლული სახელმადიდებლები“: პ. ფლორენსკი და მ. ნოვოსელოვი (13,24-27;14,48).

რეპრესიების მიუხედავად, დევნას გადარჩენილი კატაკომბელები კვლავინდებურად აგრძელებდნენ ანტისაბჭოთა პროპაგანდას და „წითელ ეკლესიასთან“ ბრძოლას. რეპრესიებმა პირიქით, გაზარდა კატაკომბელი ბერების რიცხვი, განსაკუთრებით გაძლიერდა აფხაზეთის მთიანეთის კატაკომბური მონასტრები.

XX საუკუნის 40-იანი წლების დასაწყისიდან საბჭოთა სისტემასთან ბრძოლაში განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩეოდა „კონტრრევოლუციური ტიქონოვ-სახელმადიდებელთა იატაკქვეშეთის ცენტრი“, რომელიც სოხუმის კატაკომბური საეკლესიო ორგანიზაცია იყო; ასევე, მაიკოპის სახელმადიდებელი ბერების თემი და სხვა.

30-იანი წლების მიწურულიდან ორგანიზაციის წევრი სამღვდლოება და მრევლი ფარულად იკრიბებოდა მრევლის ოჯახებში და ფარულად ატარებდა ღვთისმსახურებას. ამ დროისათვის, საბჭოთა კავშირის სხვა ტერიტორიებისაგან განსხვავებით, კავკასიის მთიანეთში კატაკომბური საეკლესიო ორგანიზაცია უკვე სრულყოფილად იყო ფორმირებული; კავკასიის კატაკომბებში მომრავლდა ფარულად ხიროტორინებული სამღვდლო დასი (13;14).

საბჭოთა იმპერიაში მიმდინარე საეკლესიო პროცესებმა, ერთი მხრივ, ანტისაეკლესიო სახელისუფლებო პოლიტიკამ და ეკლესიის მოდერნიზაციამ, „წითელი ეკლესიის“ ფორმირებამ, განახლებული სამღვდლოების ხელისუფლებასთან თანამშრომლობამ და მეორე მხრივ, ანტისაბჭოურმა საეკლესიო დაჯგუფებამ, ქვეყნაში მორწმუნე საზოგადოების დაბნეულობა გამოიწვია. მრევლში დაისადგურა ეკლესიისა და რწმენისადმი ბუნდოვანმა განწყობამ. მრევლის ნაწილი „ახალ ეკლესიას“ ერთგულებდა, ნაწილსაც სისტემასთან მებრძოლი კატაკომბური ეკლესიის სჯეროდა. საეკლესიო განხეთქილება კი მრევლსა და სამღვდლოებას ერთმანეთს უპირისპირებდა და მათ შორის კონფლიქტურ ვითარებას ჰქმნიდა. მრევლში მკაფიოდ შეინიშნებოდა რწმენისადმი დამოკიდებულების ნაირსახეობა, განსაკუთრებით კავკასიის მრავალეთნიკურ მრევლში, რომლის წევრთა განსხვავებული კულტურული ტრადიციები აისახებოდა მათ მართლმადიდებლურ სარწმუნოებაზე. საკითხში გარკვევისათვის მოვიყვანთ სახელისუფლებო და კატაკომბური ეკლესიების მრევლის რწმენისა და ეკლესიისადმი მიდგომის თვისობრივი მახასიათებლების ნიმუშს (2,251;9,101-103;12,17-19).

კავკასიის კატაკომბური ეკლესიის მრევლი პირობითად იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად:

1. „ჭეშმარიტი მართლმადიდებელი“ მრევლი, რომელიც არ ცნობდა საბჭოურ საპატრიარქო ინსტიტუტს;
2. რწმენაში გაუცნობიერებელი, რომელიც ინერციით აღიარებდნენ ღვთისადმი რწმენის ისტორიულ ტრადიციას, საეკლესიო ცხოვრების არსში რეალურად ვერ ერკვეოდნენ.

საბჭოთა ხელისუფლების მორჩილი, „წითელი ეკლესიის“ მრევლი მხოლოდ ერთ ჯგუფად მოიაზრება – ე.წ. „დიპლომატები“, იგივე რაციონალისტები, რომლებიც ცხოვრობდნენ ეკლესიის, როგორც ორგანიზაციის და არა როგორც სულიწმინდის სახლის ინტერესებით. ისინი ამართლებდნენ „წითელი ეკლესიის“ ხელისუფლებასთან თანამშრომლობას და მის საეკლესიო პოლიტიკას. მათი რწმენით, სწორედ ასეთ პოლიტიკას ძალუძდა მიმდინარე ანტირელიგიურ გარემოებაში ეკლესიის გადარჩენა (5,79-82;10,20-23;18,29-33).

მრევლში მოქმედებდა კიდევ ერთი ჯგუფი – ე.წ. ნეიტრალურები, გამომდინარე მათი ერთნაირი დამოკიდებულებიდან როგორც „წითელი ეკლესიის“, ისე კატაკომბური დაჯგუფებებისადმი. ისინი მტკივნეულად განიცდიდნენ პატრიარქების იძულებით კომპრომისს მთავრობასთან და მათ მძიმე მდგომარეობას თანაგრძნობით ეკიდებოდნენ. შექმნილ გარემოებაში ხელისუფლებას ადანაშაულებდნენ, რომელიც ცდილობდა ეკლესიის ავტორიტეტის დაკნინებას და მრევლში მისდამი უნდობლობას ნერგავდა. აღნიშნულ მრევლში ადგილი ჰქონდა აზრთა დაპირისპირებასაც. უკიდურესად რადიკალები „წითელ ეკლესიას“ ადანაშაულებდნენ სისტემატურ კომპრომისულ პოლიტიკაში. დროთა მანძილზე მათ მიატოვეს სახელისუფლებო ეკლესია და კატაკომბურ ეკლესიაში გადაინაცვლეს, თუმცა, კვლავინდებურად ლოცვებში საბჭოთა ხელისუფლებას იხსენიებდნენ; ნეიტრალური ფრთა ბოლომდე ერთგულებდა წითელ სამღვდელეობას და კატეგორიულად ემიჯნებოდა კატაკომბურ ეკლესიას (5,67-70;9,93;10,11-13;11,40).

სამამულო ომის წლები კატაკომბური ეკლესიისათვის გარდამტეხი ხანა იყო. ზოგადად ეკლესიას მეორე მსოფლიო ომში უაღრესად მნიშვნელოვანი პოლიტიკურ-სამხედრო-სტრატეგიული დანიშნულება ჰქონდა. შესაბამისად, ორივე მონინააღმდეგე მხარე სხვა მრავალ საკითხთან ერთად დაინტერესებული იყო კავკასიის მოსახლეობის, მრევლისა და ეკლესიის პოლიტიკური ორიენტაციით. გარე ძალა განსაკუთრებულ ინტერესს კავკასიის, ყირიმის და დონის რეგიონებში მოქმედი კატაკომბური დაჯგუფებებისადმი იჩენდა.

ომის დაწყებას კავკასიის კატაკომბური ეკლესია დადებითად შეხვდა. კატაკომბელი სამღვდელეობისათვის ყველა, ვინც საბჭოთა სისტემას ებრძოდა, მათ მომხრედ მოიაზრებოდა, თუმცა მათ რიგებშიც იყვნენ განსხვავებული შეხედულებისანი. კატაკომბელების ნაწილი ფარულად თანამშრომლობდა ემიგრანტულ ეკლესიასთან და ფაშისტური გერმანიის ხელისუფლებასთან. მათ შეიარაღებული ანტისაბჭოური ფორმირებებიც კი შექმნეს. გერმანელთა უკან დახვევის პერიოდში, კატაკომბელებმა დასავლეთ ევროპას მიაშურეს. ნიშანდობლივია, რომ კავკასიის კატაკომბელები კატეგორიულად გაემიჯნენ დამპყრობლებს, თუმცა კვლავინდებურად აგრძელებდნენ ანტისაბჭოთა აგიტაციას. ისინი კავკასიის მთებში დარჩნენ და ფარულ პროპაგანდას ეწეოდნენ მოსახლეობაში. კავკასიელი კატაკომბელები განსაკუთრებული სიფრთხილით მოქმედებდნენ, რამეთუ ომის წლებში მათი გამოვლინების მიმართულებით ხელისუფლება აქტიურად იღვწოდა; აქტიური ხასიათი შეიძინა მათმა დაპატიმრებებმა, დეპორტაციამ შორეულ აღმოსავლეთში და სხვა (7,22-24; 15,19-22;19,222).

სამამულო ომის მიწურულს, სახელისუფლებო საეკლესიო პოლიტიკამ კურსი იცვალა: აღსდგა საპატრიარქო ეკლესია-მონასტრები, გათავისუფლდა პატიმრობაში მყოფი სამღვდელეობა, მთავრობამ კატაკომბელ სამღვდელეობას დედაეკლესიის წიაღში დაბრუნებისაკენ მოუწოდა. მთავრობის ეკლესიისადმი ლოიალურმა დამოკიდებულებამ კატაკომბური ეკლესიის დანიშნულება დააკნინა; შესაბამისად, შემცირდა კატაკომბელი სამღვდელეობისა და მრევლის რაოდენობაც (8,315-317).

კატაკომბური ეკლესიის გააქტიურების ახალი ეტაპი 50-იანი წლებიდან დაიწყო; აქტიურ ფაზაში შევიდა მათი ანტისაბჭოური მოღვაწეობაც, რასაც ხელისუფლებამ მკაცრი რეპრესიებით უპასუხა. 60-იანი წლების დასაწყისიდან იატაკქვეშელი ქრისტიანების დევნა ოფიციალურად დაკანონდა; დაიხვეწა კატაკომბელებთან ბრძოლის მეთოდები. ხელისუფლებამ კატაკომბურ ეკლესიაში ჩამოაყალიბა „ფსევდოკატაკომბელთა“ ჯგუფი, გააძლიერა თავისი აგენტურა „ჭეშმარიტ ქრისტიანთა“ თემებში და კატაკომბელებში განხეთქილების პროვოცირება მოახერხეს (19,270-272).

XX საუკუნის 90-იანი წლების მეუდაბნოე კატაკომბელთა მცირე დაჯგუფებები კვლავინდებურად მოქმედებდნენ კავკასიის მთებში. კელიების დატოვება მათ მხოლოდ საქართველო-აფხაზეთის ომის (1991-1992) დასაწყისში მოუწიათ, თუმცა, ცალკეული კატაკომბელი მეუდაბნოე დღემდე მოღვაწეობს კავკასიის მიუვალ კელიებში.

ამრიგად, რელიგიური იატაკქვეშეთისა და, კონკრეტულად, კავკასიის საეკლესიო კატაკომბიზმის (13;14) წარმოშობისა და მისი განვითარების მიზეზები სახელმწიფოს ეკლესიისადმი არასწორი პოლიტიკის შედეგი იყო. ამავდროულად, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კატაკომბური ეკლესიის ფენომენმა აჩვენა არა მხოლოდ შინაგანი სიმტკიცე და საკუთარი იდეოლოგიისადმი ერთგულება, არამედ, თვითგანვითარება-აღორძინების ძლიერი უნარიც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

3. არქიმანდრიტი ლაზარე, თანამედროვე ბერ-მონაზვნობის შესახებ, თბ., 2005
4. პავლიაშვილი ქ., საეკლესიო გლობალიზაციის ისტორია კავკასიაში, თბ., 2008
5. პავლიაშვილი ქ., საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორია 1800-1945 წლებში, თბ., 2008
6. პავლიაშვილი ქ., ქრისტიანობის ისტორია, თბ., 2010
7. Андреев И., Записки о катакомбной церкви в СССР, М., 2000
8. Боголемов А.А., Церковь под властью коммунизма, Мюнхен, 1958
9. Бонч-Бруевич В.Д., О религии, религиозном сектантстве и церкви, М., 1959
10. Зарин П., Политическая маскировка религиозных организаций, М., 1934
11. Зырянов П.Н., Русское монашество в современное время, Церковь и время, 1(18), М., 2002
12. Каушанский П.Л., Идеология и деятельность христианских сект, Кемерово, 1965
13. Клибанов А.И., Из мира религиозного сектантства. Встречи, беседы, наблюдения, М., 1974
14. Навагинский С., Церковное подполье, Воронеж, 1929
15. Половинкин С.М., Имяславцы Кавказа, М., 2005
16. Половнев И., Страна Псху. Очерки, Сухум, 1931
17. Путинцев Ф., Политическая маскировка религиозных организаций, М., 1931
18. Путинцев Ф., Политическая роль и тактика сект, М., 1935
19. Ченикалова Е., Вл., Создание Афонских монастырей на Кавказе и их роль в просвещении региона, М., 2003
20. Шкаровский М.В., Русская православная церковь при Сталине и Хрущеве, М., 1999
21. Andreyev A., Russian Catacomb Saints, Platina, 1988

Ketevan Pavliashvili

Prof. of TSU, Tbilisi, Georgia

Anti-Soviet Ideology in Catacomb Church of the Caucasus (30-70-ies of XX century)

Summary

Bases for establishment of catacomb church can be found in the school of Orthodox Christianity –so called “Imiaslavie” (onomatodoxy), which in the church history is recognized to be Russian church element and in ecclesiastic teaching has qualification of heresy. Mentioned viewpoint has also opponents in scientific circles of church. They consider “Imiaslavie” to be one of the branches of Orthodoxy and not the heresy at all.

In XIX-XXcenturies, catacomb church was a movementresisting initially to Russia and then to Soviet imperialism. The strongest ecclesiastic group throughout Russian empire was in Caucasus region, where clergy being persecuted by government found refuge.

Catacomb movement seemed to be dangerous for government and the latter purposefully struggled against it. A number of Caucasian catacombians became victims of repressions, which took place in 30-ies of XX century. Illegally acting monasteries of mountain regions of the Caucasus were closed.

Catacomb church movement had serious impact on the attitude of believers. Flock was treated according to its attitude towards church. There appeared so called “Real Orthodoxes”, “neutrals” and “radicals”. Each wing had its opinion regarding church’s being in State service and underground church ideology.

Persecution of catacomb church by the government can be divided into several stages:

1. 30-ies of XX century;
2. Period of II World War (1939-1945);
3. 50-60-ies of XX century;
4. 70-ies of XX century;

Among the above years, period of patriotic war was distinguished with compromise policy towards the church, what resulted in catacomb movement to become baseless. State repressions, renewed in 60-70-ies of XX century, made for revival of catacomb church, what continuous illegal functioning up to present period.

Establishment-development of catacomb church was a result of State’s wrong policy towards church. Phenomenon of catacomb movement clearly shown, that it had internal strength and adherence to own ideology.

The Balance-of-power Mechanism in the Georgian-Abkhaz Conflict and the Transformation of Russia-Georgia Relations (1993-2003)

The signing of the Sochi cease-fire (July 27, 1993) and the following end of military actions (September 30, 1993) marked the end of the most turbulent period in the history of modern Georgia, full of warfare, destabilization and civil war. On the other hand, the restoration of peace in conflict zones and the establishment of political stability created favorable conditions for shifting the concentration from solely internal affairs to foreign policy issues too. In this context, Georgia paid a great attention to its northern neighbor as the Russian Federation was not only a state which shared political, economic, military and other issues of common concern with Georgia, but also the only state that actively engaged in the Abkhazian and South Ossetian conflicts and brokered the peace-process.

Under the CIS mandate, the Russian military obtained the status of peacekeeping forces in Abkhazia on October 21, 1994¹. The granting of this mandate was based on the agreement on a ceasefire and separation of forces, signed by SokratJinjolia and Jabaloseliani on May 14, 1994². As to the South Ossetian conflict, the Joint Peacekeeping Forces (Russian, Georgian and Ossetian contingents) had started their mission in July, 1992. Obviously Georgia had to consider Russian political and, what was much more important, military presence in both conflicts in order to reassess Russia's increasing factor in its foreign policy strategy. The first two expressions of the aforesaid reconsideration were Georgia's accession to the Collective Security Treaty (September 9, 1993)³ and the appeal of the Chairman of the State Council of Georgia Eduard Shevardnadze to the CIS for Georgia's inclusion in that post-Soviet integration model which was approved on December 3, 1993⁴.

The next and, in fact, historical moment arrived on February 3, 1994 when Russian President Boris Yeltsin paid a one-day visit to Tbilisi. The exclusiveness of the visit was stipulated by the fact that this was the first and so far the only visit of a Russian president to Georgia. The two states signed nearly 25 intergovernmental agreements, including the treaty of friendship, good-neighborhood and cooperation, as well as agreements on free trade, the legal status of Russian border troops in Georgia etc. The first treaty was supposed to be the anchor of Russia-Georgia relations, however the Russian State Duma refused to ratify it as it contained some provisions concerning Russia's support to Georgian Armed Forces. Perhaps, the failure of the strategic treaty was the reason why mass media qualified Yeltsin's visit as "a fulminant visit to stalemate"⁵. During the first years of post-war period Georgian-Russian relations were developing in an indisputably positive way, however the failure of ratification created vacuum which later resulted in minor crises and escalation in interstate relations. This point was later highlighted by Eduard Shevardnadze: in his interview to "RIA Novosti" he mentioned that in case the treaty was ratified, "the situation would radically change"⁶.

¹ Lynch D., *The Conflict in Abkhazia: Dilemmas in Russian 'Peacekeeping' policy*, Royal Institute of International Affairs, London, 1998, p. 30.

² *Agreement on a Ceasefire and Separation of Forces*, Moscow, May 14 1994.

³ "Союзники ОДКБ", No. 3, 2011, стр.1.

⁴ Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ "Содружество", 1993 г., N 5, стр. 131.

⁵ "Пепия Б., Молниеносный" визит в тупик. 15-летие российско-грузинского договора, <http://ria.ru/analytics/20090203/160856950.html> (Accessed 15Jan.2015).

⁶ Ibid.

The treaty on the legal status of Russian border troops was another important accord that upgraded Russian-Georgian relations to a new level. Taking the responsibility for the protection of Georgia-Turkey interstate border, Russia secured its national interests against “other possible players” in the South Caucasus.

As it was mentioned, the Russian Federation was the only state that was directly engaged in the Georgian-Abkhaz conflict, along with the UN which was represented by an observing mission (UNOMIG). From the very escalation of the conflict Russia was a signatory state in almost all documents, concerning the peace regulation. Moreover, Russia actively engaged in humanitarian aspect of the conflict: on April 4, 1994 Russia, Georgia, Abkhazia and the UN signed an agreement on refugee and IDP issues⁷.

Taking into consideration the fact that from the very collapse of the Soviet Union Georgia adopted Russia-sceptic position and was against close political-military and economic integration among CIS states, Russia had to apply balance-of-power policy between Sukhumi and Tbilisi. In this context, Russian foreign policy was succumbed to several transformations which, in their turn, influenced Russian-Georgian relations. In 1991-1993 Russian authorities had not formulated official position yet and limited state actions only by mediation efforts and calls for peaceful coexistence and cessation of hostilities. That said, Russia’s policy towards the Georgian-Abkhaz conflict indirectly supported Sukhumi. That support was expressed by passive actions, namely unwillingness to qualify the movement, headed by Abkhaz leader Vladislav Ardzinba as separatism or violation of Georgia’s territorial integrity.

Radical changes in Russia’s “carrot and stick” policy took place on December 19, 1994 when Russia placed an embargo on Abkhazia and restricted border-crossing for Abkhazians⁸. On January 19, 1996 the Council of Heads of State of the CIS adopted a resolution “on measures of the regulation of the conflict in Georgia, Abkhazia” which condemned Abkhazia’s unconstructive steps in refugee issues. The 6th point of the agreement stated that the signatory states would not engage in trade, financial, transport or other relations with representatives of all structures, established in Abkhazia otherwise than by the consent of the Georgian government⁹. The blockade of Abkhazia went deeper on April 15, 1997 when the Abkhaz population was isolated from world telecommunication¹⁰.

Pressure on the Abkhaz party was exercised also in negotiation process. On August 6, 1997 Russian minister of foreign affairs Evgeni Primakov met Vladislav Ardzinba in Sochi and agreed to pay a visit to Tbilisi together. The most interesting fact was that Ardzinba’s and Primakov’s visit took place on August 14, 1997, i.e. right 5 years after Georgian army entered Sukhumi¹¹. Though Shevardnadze-Primakov-Ardzinba meeting did not result in significant achievements, the usage of a symbolic date was, no doubt, a clear message to belligerent parties as well as international community which was increasingly criticizing ineffectiveness of the Russian mediation.

In mid 1990s, Russia’s balance-of-power mechanism seemed to have positive impact on Russia-Georgia relations. On September 15, 1995 Eduard Shevardnadze and Russian Prime Minister Viktor Chernomyrdin signed an agreement “on Russian military bases on the territory of the Republic of Georgia”. According to the treaty 4

⁷ Четырехстороннее соглашение о добровольном возвращении беженцев и перемещенных лиц, Москва, 4 апреля 1994 года, <http://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/past/unomig/94-397.pdf> (Accessed 04 March, 2015).

⁸ Жидков С.К., Псоу и Ингур: новые стратегические рубежи Проблемы обустройства и укрепления российско-абхазской и российско-грузинской границы в сложной политической обстановке, <http://riss.ru/evraziystvo/4230/> (Accessed 21 Oct. 2015).

⁹ Решение о мерах по урегулированию конфликта в Абхазии, Грузия, Москва, 19 января, 1996 года, <http://www.e-cis.info/page.php?id=20519>, (Accessed 04 March, 2015).

¹⁰ Авидзба А. Ф., Становление независимого абхазского государства и Российская Федерация (1993-2008 гг.), <http://www.kavkazoved.info/news/2013/08/12/stanovlenie-nezavisimogo-abhazskogo-gosudarstva-i-rossijskaja-federacija-1993-2008-i.html> (Accessed 24 Feb. 2015).

¹¹ Двали Г., Берулава И., Шеварднадзе и Ардзинба подписали заявление, “Коммерсантъ” №134, 16 октября, 1997г., <http://www.kommersant.ru/doc/182652> (Accessed 03 Feb. 2015).

Russian military bases were planned to establish in Batumi, Vaziani, Gudauta and Akhalkalak¹. That said, the developments in late 1990s show that Russian policy towards the Georgian-Abkhaz conflict was solely a temporary success. Georgian Parliament refused to ratify the 1995 accord and continuously linked the ratification to the regulation of the conflict. In October, 1997 Georgian Minister of Foreign Affairs Irakli Menagarishvili “warned” Russia that Georgia will withdraw from the CIS if Georgia’s territorial integrity is not restored². In December, 1997 Georgian parliament established 4 special commissions, three of which aimed at investigating the membership in the CIS, Russian military presence in the state and the merits of the CIS³. Apparently, perspectives of Russian-Georgian rapprochement enjoyed a widespread skepticism among Georgian MPs, therefore the establishment of such bodies called those perspectives into question. Simultaneously, Georgian authorities exercised pressure on Russian military, living in Georgia. This approach, which D. Lynch calls “low-intensity harassment”, was expressed by checks at Russian airports in Vaziani and Alekseyevka, bans on military transportations, court cases, customs checks and so on⁴.

Why did Georgian authorities change their position towards Russia and to what extent was it conditioned by the Georgia-Abkhaz conflict? First of all, it is very important to define the goals that the Georgian government hoped to achieve through rapprochement with Russia. The newly independent Georgia was one of the four former Soviet republics that did not sign the Alma Ata Protocol and Declaration in 1991, as well as the only post-soviet state that joined the CIS later (other states were founding members). Similarly, Georgia did not become a founding member of the Collective Security Treaty.

Nevertheless, internal developments in Georgia in 1991-1993, namely the military failure, severe challenges in economic and army-building issues, civil war, forced Eduard Shevardnadze to reassess Russia’s role and the level of engagement with Russia. In this regard, Georgia set up 3 major goals: a) suppressing the forces of Zviad Gamsakhurdia’s supporters and the end of civil war, b) support for the recovery of Georgian economy and Armed Forces, c) restoration of Georgian control over breakaway regions.

In 1993, the end of civil war was of utmost importance for Georgia as the state was on the verge of collapse. Gamsakhurdia’s supporters controlled Western Georgia, especially the strategic port of Poti which highly reinforced the forces of the ex-president and disabled Tbilisi’s access to the Black Sea. In his memoirs E. Shevardnadze confessed that with Georgia being on the verge of collapse he saw no alternative but joining the CIS⁵. On October 14, 1993 (in response to Shevardnadze’s appeal) the Russian Navy entered Poti, while on October 28, 1993 Georgia-based Russian troops took Samtredia-Poti railway, thereby causing heavy losses to rebels⁶. In short, Shevardnadze’s calculations, regarding reestablishing state order with Russian support, were completely realized.

However, the same calculation turned to be counterproductive in the context of Georgian-Abkhaz conflict. Until late 1990s Georgian authorities expected that Georgian-Russian rapprochement would necessarily contribute to Abkhazia’s incorporation in Georgia. Failed expectations gradually undermined credibility towards Russia. Though Russia expressed signs of “solidarity” (by adopting pro-Georgian documents and blocking Abkhazia’s access to Russian territory), this kind of support was declarative, rather than pragmatic for the conflict resolution. Furthermore, in 1994-1997 no progress was achieved during the negotiation process. On July 24, 1995 the

¹ Договор между Российской Федерацией и Республикой Грузия о российских военных базах на территории Республики Грузия, Тбилиси, 15 сентября, 1995г., (Accessed 18 Jan. 2015).

² Lynch D., *The Conflict in Abkhazia...*, p.19.

³ Ibid.

⁴ Ibid., p. 33.

⁵ Шеварднадзе Э., *Когда рухнул железных занавес, Встречи и Воспоминания*, Москва, “Европа”, 2009, стр.371.

⁶ Chervonnaya S., *Conflict in the Caucasus: Georgia, Abkhazia and the Russian Shadow*, London, “Gothic Image”, 1994, p.168.

conflicting parties initiated a protocol on the peaceful regulation⁷. After the protocol failed, Russian Minister of Foreign Affairs Evgeni Primakov proposed a project of another protocol, quite similar to the previous one. Both documents supposed Abkhazia's incorporation in Georgia as an autonomous republic and did not satisfy Abkhaz officials. Vladislav Ardzinba reiterated that Abkhazia's return to Georgia was possible only through establishment of confederative ties between Tbilisi and Sukhumi.

The growing vagueness over the legal status of Abkhazia not only affected Russian-Georgian relations, but also influenced Georgia's regional policy on the whole. Since late 1990s, Georgia bolstered economic and military cooperation with states that conduct Russia-skeptic policy (Ukraine, Azerbaijan) or at least compete with Russia in the South Caucasus (Turkey). On February 18, 1997 Eduard Shevardnadze arrived in Baku on official visit, during which the parties discussed pipeline projects, circumventing Russian territory. Shevardnadze and Aliyev decided to export Azerbaijani oil by Baku-Supsa pipeline. In Baku Georgian President declared that "without Azerbaijan Georgia is a geopolitical stalemate, as well as Azerbaijan without Georgia"⁸. Moreover, on October 29, 1998 leaders of Azerbaijan, Georgia, Turkey, Kazakhstan, Uzbekistan, Heydar Aliyev, Eduard Shevardnadze, Suleyman Demirel, Nursultan Nazarbayev and Islam Karimov signed the Ankara declaration which supported the realization of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline⁹.

Along with economic cooperation, Georgia bolstered interstate military ties. On April 15, 1998 Georgia and Turkey signed a memorandum of understanding on military cooperation¹⁰. Only in 1998-1999 Turkey allocated \$9.3mln for the reconstruction of Georgian Armed Forces. In March, 1999 Turkey and Georgia signed another agreement, according to which Turkey allocated \$5.5mln for the reconstruction of Georgian military objects¹¹. In May, 1998 Georgia and Turkey held joint military exercises ("Caucasian Amazonia-98"). Georgia also participated in NATO-sponsored "Sea Breeze-97" military exercises which were attended by the US, Ukrainian, Romanian, Bulgarian and Turkish military¹².

Another expression of anti-Russian stance in Georgia's foreign policy was the creation of the Consultative Forum of GUAM in Strasbourg (October 10, 1997)¹³. Though GUAM (Georgia, Azerbaijan, Ukraine, Moldova) stressed the importance of cooperation in security, European integration, economic, social, scientific, educational, energy, transport and other issues, it de facto aimed at counterbalancing Russia and diminishing Russian influence in the post-soviet territory in a collective way.

A unique symbol of complaint against Russian policy was the change in military staff in Georgia. In April, 1998 President Shevardnadze appointed Davit Tevzadze as the new Defense Minister. The previous minister, Vardiko Nadibaidze was a former Soviet officer, whereas Tevzadze got his military education in United States and other members of the NATO (Germany, Italy), so obviously the latter was more favorable figure for the West, rather

⁷ Колбаиа В., Хаиндрава И., Сарджвеладзе Н., Чомахидзе Е., Гегешидзе А., Гарантии по невозобновлению боевых действий: опасения в контексте грузино-абхазских взаимоотношений, Тбилиси, Грузинский фонд стратегических и международных исследований, 2009, стр. 80-83.

⁸ Двали Г., Грузия и Азербайджан строят евразийский нефтяной мост, "Коммерсантъ" №16, 21 February, 1997, <http://www.kommersant.ru/doc/172941> (Accessed 30 Jan. 2015).

⁹ Baran Z., The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey, *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West*, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Uppsala, 2005, p. 106.

¹⁰ Eaton M., Major trends in military expenditure and arms acquisitions by the states of the Caspian region, *The Security of the Caspian Sea Region*, Oxford University Press, New York, 2001, p. 96.

¹¹ Arshakyan G., Yeghiazaryan A., Turkish-Georgian relations in the context Turkey's regional policy in 1991-2001 (in Armenian), in: *21st CENTURY*, No. 2(48), 2013, p.52.

¹² NATO-sponsored Naval Exercise Underway in Ukraine, *Monitor* Vol. 3, Issue 157, http://www.jamestown.org/single/?xttnews%5Btt_news%5D=19809&xttnews%5BbackPid%5D=211&no_cache=1 (Accessed 24 Oct. 2015).

¹³ Организация за демократию и экономическое развитие – ГУАМ, <http://guam-organization.org/node/240> (Accessed 24 Oct. 2015).

than Russia.

Thus, the correlation between the Georgian-Abkhaz conflict and Georgia's regional policy shows that the missing flexibility in the balance-of-power mechanism created a stalemate situation that Georgia could not bear. Though Russia imposed considerable limitations on Abkhazia and publicly reiterated its support to Georgia's territorial integrity, the aforesaid mechanism, in fact, meant Abkhazia's secession from Georgia as official Tbilisi did not exercise power on the territory of the autonomous republic and Vladislav Ardzinba turned to be the leader of a de-facto independent state which had launched a state-building process after the Supreme Council of Abkhazia approved the project of Abkhazia's constitution (November 26, 1994)¹.

The ineffectiveness of the Russian peacekeeping mission and Russia's mediation attempts became apparent after the 1998 crisis in Gali and the 2001 crisis in Kodori gorge. The eruption of wide-scale clashes between Georgians and Abkhazians, as well as the inability of Russian peacekeeping forces to prevent the escalation and to provide security in the conflict zone, marked the beginning of another transformation phase in Russia-Georgia relations.

Regression in bilateral relations conditionally started in August, 1999 when Vladimir Putin became the Prime Minister of Russia. On September 9, 1999 the government headed by Putin decided to cancel all restrictions regarding the crossing of Russia's interstate borders with Georgia and Azerbaijan². This means that Russia lifted the embargo that was put on Abkhazia in 1994 and thereby created new opportunities for the economic recovery of Abkhazia and the activation of visits and meetings between Russian and Abkhaz representatives. For example, during his visit to Moscow in 2002, Abkhazia's Prime Minister Anri Jergenia discussed political, military, economic, energy issues with Russian officials³.

On November 17, 1999 Russia and Georgia signed a joint declaration, according to which Russia was obliged to close its military bases in Vaziani and Gudauta until July 1, 2001⁴. Georgia's pressure and refusal to host Russian military bases highly undermined the guarantees of Russian influence in Georgia and South Caucasus on the whole. A unique response to Georgia's decision followed in December 2000, when Russian authorities imposed a visa regime for Georgian nationals. Though officially aimed at preventing the penetration of terrorists from Pankisi Gorge⁵, the visa regime made Georgian authorities face a myriad of political, social, economic and other issues. This decision engendered serious hardship for Georgian foreign economic policy as it heavily relied on Russia. The issue of free movement of citizens was equally important as a considerable part of Georgian nationals lived in Russia as migrant workers. Therefore, Russia's step was widely perceived as a political demarche against Georgia.

Based on the analysis of the post-war decade-long period under Shevardnadze's chairmanship and presidency, we have come to the conclusion that during the given period Russian-Georgian relations have passed 3 important transformation phases. The first phase (1993-1997) embraces a period during which Russia and Georgia prepared a background for partnership and cooperation by activating official visits and signing several key treaties. In this period Georgia heavily relied on rapprochement with Russia as a tool for the peaceful resolution of the Georgian-Abkhaz conflict. The second phase (1997-1999) can be characterized as a "stagnation period" which actually became a transition line that stopped the progress in bilateral relations and "paved the way" for regressive developments. The growing skepticism and criticism over Russian peacekeeping mission, the engagement in

¹ Конституция Республики Абхазия, 26 ноября 1994 года, г. Сухум, № 187-с.

² Постановление Правительства Российской Федерации от 09.09.1999 № 1029 О признании утратившими силу постановлений Правительства Российской Федерации, Москва.

³ Абхазский премьер-министр обсудил в Москве вопросы восстановления энергетики республики, "РИА Новости", <http://ria.ru/economy/20020419/121615.html> (Accessed 07 Feb. 2015).

⁴ Совместное заявление Российской Федерации и Грузии, Стамбул, 17 ноября 1999 года, <http://www.osce.org/ru/library/14118?download=true> (Accessed 27 Oct. 2015).

⁵ Представители России и Грузии обсудят визовый режим между странами, "РИА Новости", <http://ria.ru/world/20131219/985263943.html> (Accessed 24 Feb. 2015).

international energy projects and the activation of economic, military and political ties with states, having strong differences with Russia, exemplified the deepening gap between Russia and Georgia as partner states. As to the third phase (1999-2003), it was, to some extent, stipulated by the cabinet change in Russia. The signing of the joint declaration on Russian military bases and new actions initiated by the Russian government not only did not strengthen Russia-Georgia partnership, but also damaged perspectives of possible rapprochement in the future.

However, despite the cataclisms in bilateral relations in 1993-2003, neither Russia and nor Georgia led their relationship to total confrontation as it took place in the following years. As G. Gvalia, B. Lebanidze and Z. Iashvili typically mentioned in their research, after all, under Shevardnadze Georgia perceived Russia as a “complicated but necessary partner”⁶.

⁶ Gvalia G., Lebanidze B., Iashvili Z., *Political Elites, Ideas and Foreign Policy: Explaining and Understanding the International Behavior of Small States in the Former Soviet Union*, Tbilisi, Ilia State University Press, 2011, pp.42-43.

ნოდარ გრძელიშვილი

დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, თბილისი, საქართველო

სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ეკონომიკური ინტეგრაციის პერსპექტივები

ისტორიამ გვარგუნა ისეთ უნიკალურ რეგიონში ცხოვრება, როგორც კავკასიაა. უნიკალური, რადგან დედამიწის ეს მცირე ნაწილი გამორჩეულია საკუთარი ეთნოგრაფიული, კულტურული თუ ლანდშაფტური მრავალფეროვნებით. კავკასიის სამხრეთით და შემდგომ უკვე ჩრდილოეთში წარმოქმნილმა დიდმა იმპერიებმა კი განაპირობეს თავსომხვეული პოლიტიკური ნებით აღნიშნული რეგიონის გარედან მართვა, ან მისი ცალკეული ნაწილების უშუალო მიერთება, მისთვის არაორგანულ სხვადასხვა პოლიტიკურ სივრცეებში. კავკასიის მოსახლეობის პოლიტიკური ბედი სწორედ მის მეზობელ იმპერიათა აღზევება-დაცემას უკავშირდებოდა, რის გამოც ვერ შედგა კავკასიის ხალხთა ბუნებრივი, შიდა ინტერესზე დაფუძნებული ერთობა.

იმდენად დიდია წარსულის რეციდივი, რომ, დღესაც, როდესაც სამხრეთ კავკასიაში უკვე სამი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის სახით, ძნელია საუბარი აღნიშნული სახელმწიფოები მიზანმიმართულად, საკუთარი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე ატარებდნენ ურთიერთსასარგებლო პოლიტიკას.

საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის წარმოქმნილი მჭიდრო, კეთილმეზობლური ურთიერთობა ძირითადად დაფუძნებულია აზერბაიჯანული ენერგომატარებლების ტრანსპორტირებაზე საქართველოს ტერიტორიის გავლით და ამ ენერგეტიკული პროექტების განხორციელებაში უდიდესი როლი ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს მიუძღვით, რომელთა უკან შესაბამის სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესები იკვეთება.

ჰიპოთეზურად რომ წარმოვიდგინოთ, სომხეთის მდებარეობა ენერგეტიკულ მაგისტრალზე, აზერბაიჯანის და სომხეთის ეკონომიკური ინტერესი პლუს დასავლეთის ქვეყნების უდიდესი ჩართულობა, ყარაბახის თითქოსდა გადაუჭრელ კონფლიქტს გაანეიტრალებდა.

აქედან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, კავკასიაში არ გვაქვს გადაუჭრელი ეთნო- და ტერიტორიული პრობლემები, არამედ მხოლოდ საკუთარი ინტერესების არგაგება და, შესაბამისად, არგატარება.

რეგიონული თანამშრომლობის უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს, გარდა გეოგრაფიული სიახლოვისა, წარმოადგენს რეგიონის ქვეყნების საერთო მიზნების და ამოცანების ქონა. რეგიონი არა მარტო გეოგრაფიული ერთეულია (ისტორიულ-გეოგრაფიული კავკასიის შემთხვევაში), არამედ აქ მოსახლე ადამიანები უნდა აღიქვამდნენ მას, როგორც ერთიანსა და მთლიანს.

იმ აზრთან შეგუება, რომ კავკასია მუდამ იქნება დიდ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესის გატარების, მათი ურთიერთმეტოქეობის ადგილი, სამივე სახელმწიფოს დიდწილად აქცევს ინერტულ პოლიტიკურ ობიექტად, რომელთა შორის ურთიერთობებიც გარე ძალათა ინტერესზე იგება.

მიგვაჩნია, რომ სამივე სახელმწიფოს მოვალეობაა უარი თქვას წარსულზე დამოკიდებულებაზე «path dependence» და ურთიერთობები ააგოს საერთო კავკასიურ ეკონომიკურ მერკანტილიზმზე. ამისათვის, პირველ რიგში, ადგილობრივ პოლიტიკურ ელიტებს სჭირდებათ ამნეზია, რათა წარსულის ბნელი აჩრდილები გაიფანტოს.

მჭიდრო ეკონომიკური კოოპერაცია, მრავალმხრივი ეკონომიკური თანამშრომლობა სამივე სახელმწიფოს შორის, გაზრდის კავკასიის სახელმწიფოთა კონკურენტუნარიანობას და, შესაბამისად, მათ მყარ პოლიტიკურ საფუძველზეც დააყენებს.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონს ვერ განვიხილავთ, როგორც ცალკე მდგომ ეკონომიკურ სუბიექტს, იგი უნდა განვიხილოთ, როგორც მსოფლიოს ეკონომიკური სისტემის ნაწილი, მსოფლიო ბაზრის შემადგენელი ნაწილი, ამიტომ პრინციპული მნიშვნელობა აქვს, დღევანდელი პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით, სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ეკონომიკური პოტენციალის კომპლექსურ შესწავლას და შემდგომ მის ამოქმედებას. სწორედ, რეგიონის სანარმოო ძალები და ეკონომიკური განვითარების არსებული დონე ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების ერთ-ერთ უმთავრეს ფაქტორად შეიძლება მივიჩნიოთ და განვიხილოთ კიდევ.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონში ახალი ეკონომიკური ინტეგრაციული კავშირების სტრუქტურას და ინტენსივობას განსაზღვრავს რეგიონის თითოეული ქვეყნის ეკონომიკური დონე და პოტენციალი, რეგიონის თითოეული ქვეყნის განვითარების თავისებურებები, მათი ტრადიციები, სანარმოო-სამეურნეო და ბიზნესგამოცდილება. სწორედ მათ საფუძველზე რეგიონის ქვეყნებს შორის ურთიერთობებში ობიექტურად უნდა შეირჩეს ის საერთო ინტერესები, რომლებიც განაპირობებენ ეკონომიკური კავშირების გაღრმავებას და განვითარებას.

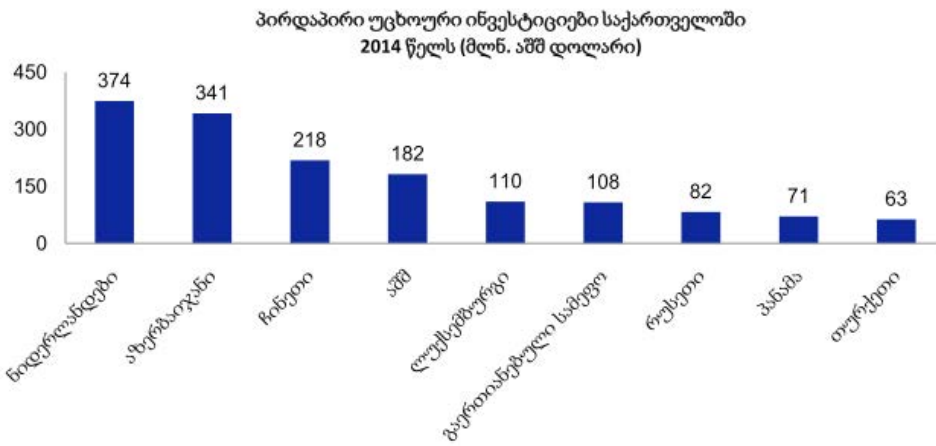
იმ “ნმინდა კავკასიურ დარგებს შორის, სადაც შესაძლებელია თანამშრომლობის გაღრმავება და განვითარება, უპირველეს ყოვლისა სოფლის მეურნეობა მოიაზრება. სამივე ქვეყანაში დიდია სოფლად მცხოვრებთა რიცხვი, სასოფლო-სამეურნეო მიწები სამივე ქვეყნის მნიშვნელოვან ნაწილს მოიცავს და, შესაბამისად, რეგიონი დიდადაა დამოკიდებული სოფლის მეურნეობაზე, თუმცა, ამავდროულად, ეფექტიანობა საკმაოდ დაბალია და შემდგომ განვითარებას მოითხოვს. ეფექტურობის ამაღლების მიზნით აუცილებელია სამივე ქვეყნის კოორდინირებული და მიზანმიმართული ძალისხმევა. თითოეული ქვეყნის პოტენციალის გამოყენება, ერთობლივი წარმოებების შექმნით ურთიერთშევესება და ურთიერთდახმარება დიდად შეუწყობს ხელს დარგის სწრაფი ტემპით განვითარებას და ამასთანავე ხელშემწყობი ფაქტორიც იქნება საერთაშორისო ბაზარზე სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ფართოდ გასვლისა და დამკვიდრებისათვის.

ასევე არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ დღეისათვის მსოფლიო ტურიზმის ინდუსტრიაში სულ უფრო პოპულარული ხდება სოფლის ტურიზმი, აგროტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, კულინარიული ტურიზმი, ეკოლოგიური ტურიზმი, რომლებიც პირდაპირ ან მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული განვითარებულ სოფლის მეურნეობაზე. ამ მიმართულებებით ტურისტების ზრდა კი პირდაპირპროპორციულია ქვეყნის შემოსავლების ზრდასთან.

მრავალი ეკონომისტის თვალსაზრისით, რომელსაც ჩვენც ვიზიარებთ, საქართველოს ინტეგრირება რეგიონულ ეკონომიკაში და ამით ქვეყნის პოტენციალის ზრდა და შეუქცევადი განვითარება, დიდწილად დამოკიდებულია სრულფასოვანი და მაღალი ხარისხის ტურისტული ინდუსტრიის განვითარებაზე.

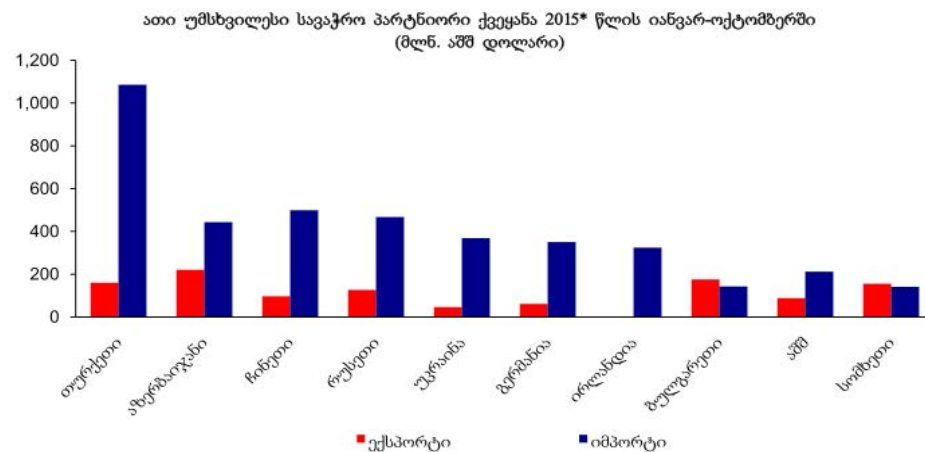
ტრანსსაზღვრო თანამშრომლობა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მოსაზღვრე რეგიონებს შორის ინტეგრაციული პროცესების განვითარებაში. საზღვრისპირა რეგიონების თანამშრომლობის პროგრამები კავკასიის რეგიონში უნდა განვიხილოთ, როგორც კონფლიქტების ტრანსფორმაციისა და მშვიდობის დამყარების ინსტრუმენტი. ამ თვალსაზრისით, საზღვრისპირა რეგიონების თანამშრომლობა იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საქართველოს კონტექსტში, როგორც კონფლიქტის დარეგულირების, მშვიდობის და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტი. ქვეყანა, რომელთანაც საქართველოს სახმელეთო საზღვარი აქვს და ტრანსსაზღვრო თანამშრომლობა არ მიმდინარეობს, ეს რუსეთია.

ინტეგრაციული პროცესების გაძლიერების ფონზე, სამხრეთ კავკასიის რეგიონი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და დაბანდების გაცილებით მიმზიდველი ობიექტი გახდება, ამ ფაქტს კი უდიდესი მნიშვნელობა შეიძლება მივანიჭოთ დღევანდელი კრიზისული სიტუაციიდან რეგიონის ქვეყნების გამოყვანის, ეკონომიკური სტაბილურობის, მისი შენარჩუნებისა და განვითარებისათვის.

წყარო: http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FDI_2014-GEO.pdf

/ინვესტიციეზის მოზიდვის რეალური გასაღეზი ამა თუ იმ რეგიონის პოლიტიკური კლიმატის თავისებურებებშია, კერძოდ, ჯანსაღ მაკროეკონომიკურ პოლიტიკაში, საკუთრების მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ უფლებებში და ეფექტიანად ფუნქციონირებად ფინანსურ და საბანკო სექტორებში. რეგიონულმა ინტეგრაციამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ინვესტიციეზის მოცულობის ზრდას, თუ იგი არსებითად ამაღღებს პოლიტიკისადმი ნდობას და აფართოებს ბაზრებს, მაგრამ ეს პროცესი შეთანხმებულ უნდა იქნეს ადეკვატურ ზოგადპოლიტიკურ კურსთან.

*წინასწარი მონაცემეზი.

წყარო: http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FTrade_10_2015_GEO.pdf

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განვითარებადი ქვეყნებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს „ჩრდილოეთი-სამხრეთი“ და არა „სამხრეთი-სამხრეთი“ ტიპის რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის შექმნას. თუ რომელიმე განვითარებადი ქვეყანა მიზნად ისახავს რეგიონული ინტეგრაციის კურსის გატარებას, მისთვის თითქმის ყოველთვის უკეთესი იქნება ხელშეკრულების დაღება დიდ და მდიდარ ქვეყანასთან, ვიდრე პატარასთან და ღარიბთან. რაც შეეხება ვაჭრობას, დიდი და მდიდარი ქვეყანა ალბათ საქონლის უფრო ეფექტიანი მიმწოდებელი/ მომხმარებელი და სტიმული იქნება ადგილობრივი მწარმოებლებისათვის კონკურენტული ზრდის გასააქტიურებლად. ეს რეკომენდაცია რა თქმა უნდა არ არის აბსოლუტური: „ჩრდილოეთი-სამხრეთი“ ტიპის რეგიონ-

ნულმა კავშირმა რომ სტაბილური სარგებელი მოიტანოს, საჭიროა მთელი რიგი პირობების დაცვა, ამასთან, „ჩრდილოეთ-სამხრეთის“ ვარიანტი ხელმისაწვდომი როდია ყველა განვითარებადი ქვეყნისათვის.

ბევრი ქვეყანა რამდენიმე რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის წევრია. თუ ეს ხელშეკრულება თავსებადია, მრავალმხრივი წევრობა შეიძლება იყოს უაღრესად სასარგებლო იმ პირობით, რომ რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის შექმნა თავისთავად სასურველია, თუმცა აქ საშიშროებაც არსებობს, მაგ.: რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის წევრებს შორის შეიძლება წარმოიშვას წინააღმდეგობა პოლიტიკაში მესამე ქვეყნებთან მიმართებით; მათ შეიძლება გამოიყენონ სხვადასხვა წესი, რომელიც არეგულირებს სხვადასხვა წყაროდან მიღებული ერთისა და იმავე საქონლის იმპორტს, ან სხვადასხვა ტექნიკური მოთხოვნები – ყველაფერი ეს ინვესტს გართულებას, ხარჯების ზრდას და ვაჭრობის არამდგრადობას.

ინტეგრაციის ევროპულმა გამოცდილებამ დაგვანახა, რომ სწორედ ეკონომიკურ, სამეცნიერო და კულტურულ თანამშრომლობას შეუძლია გადაწყვიტოს სახელმწიფოთა შორის არსებული ყველაზე რთული პრობლემები.

ამგვარად, მხოლოდ მჭიდრო ურთიერთთანამშრომლობით მიეცემა შანსი ჩვენს რეგიონს ასოცირდეს მშვიდობასა და წარმატებულობასთან, ითამაშოს ცივილიზაციათა ხიდის მნიშვნელოვანი როლი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე, გრძელიშვილი ნ, გალახვარიძე ნ, ნადირაშვილი ნ, (2010), „რეგიონული ეკონომიკა“, თბილისი;
2. ბარათაშვილი ე, კალანდაძე ლ, გრძელიშვილი ნ, (2010), „ბიზნესის კონკურენტ-უნარიანობა და ადმინისტრირება“, თბილისი;
3. გრძელიშვილი ნ, (2014), ტრანსსასაზღვრო რეგიონული ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში. V საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. აჭარის არ. ტურიზმის და კურორტების დეპარტამენტი. ქ. ბათუმი;
4. გრძელიშვილი ნ, (2014), რეგიონული კლასტერები და საქართველო. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ეკონომიკისა და ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების აქტუალური პრობლემები“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი;
5. საზღვრისპირა რეგიონების თანამშრომლობა, (2010), სახელმძღვანელო, საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია, თბილისი;
6. Вардомский Л.Б., Пылин А.Г., Соколова Т.В. (2014) Страны Южного Кавказа: особенности развития и регионального взаимодействия. – М.: Институт экономики РАН;
7. Маркедонов С.М. (2007) Постсоветский Южный Кавказ: традиционализм плюс модернизация // Прогнозис.. № 1 (9);
8. Захаров В.А., Арешев А.Г. (2010) Кавказ после 08.08.08: старые игроки в новой расстановке сил. М.,

http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FDI_2014-GEO.pdf

http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FTTrade_10_2015_GEO.pdf

Nodar Grdzelishvili

Assoc. Professor of Georgian David Agmashenebeli University, Tbilisi, Georgia

Economic Integration Perspectives of South Caucasus Region

Summary

It's historical award to live such a unique region as Caucasus. Really unique, because this little part of the world is discriminated with its ethnographic, cultural or landscape variety.

Caucasian people political fate interconnected with the fall and rise of their neighbor countries, that is the reason why it couldn't start natural, inside interest growth unity of Caucasian people.

It is so much relapse, that nowadays there are three independent countries: ,Georgia, Armenia and Azerbaijan, it's very hard to say, that this countries purposely wear useful politics from their national own desire.

This conception, that Caucasus will always be the place of geopolitical interest and rival of great countries. These three countries become inert political objects, where relationships build according to the outward power interests.

We consider, that it's responsibility of those three countries to reject on „path dependence” path and build relationships on unity Caucasus economical mercantilism. Solid economic cooperation, many-sided economical collaboration among these three countries increase the competition and accordingly to this, they can make hard political base.

It's very important to learn south Caucasus region economical potential and set in motion according to nowadays political and economic conditions.

To lead these terms it'll give our region the chance to play the important role of Civilization Bridge, associate with peace and success.

გურა გამთენაძე, ბიორგი ხიდუშელი

თსუ სტუდენტები, თბილისი, საქართველო

საერთაშორისო ურთიერთობებში „რბილი ძალის“ პრაქტიკის დანერგვა სამიზნე ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პროცესებზე გავლენის მოპოვებისა და შენარჩუნების მიზნით

ქეისი – რუსეთის „რბილი ძალა“ საქართველოსა და სომხეთში

რუსეთის იმპერიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების სანყის პერიოდშივე გამოიკვეთა კავკასიის რეგიონზე პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის მოპოვების აუცილებლობა, რაც თავის მხრივ შავი და კასპიის ზღვების კონტროლის საშუალებას იძლეოდა. რუსეთის იმპერიის სამხრეთისკენ ექსპანსიიდან მოყოლებული, კავკასიის რეგიონმა თავისი გეოპოლიტიკური და სამხედრო დანიშნულება რამდენჯერმე შეიცვალა. თავდაპირველად ის წარმოადგენდა გეოპოლიტიკურ, გეოეკონომიკურ და სამხედრო პლაცდარმს. საბჭოთა კავშირის შექმნის შემდეგ, კავკასიის რეგიონმა თავისი უნიკალური მნიშვნელობა შეიცვალა და სამხედრო თავდაცვითი და ექსპანსიური ზონის დანიშნულება შეიძინა, რაც აუცილებელი იყო გეოპოლიტიკურად საშუალო სიძლიერის მქონე ქვეყნებისგან - ირანისა და თურქეთისგან თავდაცვის აუცილებლობით.

აღსანიშნავია, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, სამხრეთ კავკასიის დამოუკიდებელი სახელმწიფოები გეოპოლიტიკურად სულაც არ იყვნენ დამოუკიდებელი და კვლავაც რუსეთის გეოსტრატეგიული და გეოეკონომიკური ინტერესების უზრუნველყოფის ფუნქციას ასრულებდნენ. ამ გარემოებას ისიც ადასტურებდა, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დასავლეთი პოსტსაბჭოთა სივრცეს ჯერ კიდევ მოსკოვის ინტერესების სფეროდ და საშინაო საქმეებად მიიჩნევდა. თუმცა, სულ მალე სამხრეთ კავკასიამ თავისი ახალი გეოეკონომიკური მნიშვნელობა შეიძინა, ოღონდ ამჯერად დასავლეთისთვის, რაც გამომწვეული იყო მათი მხრიდან ცენტრალური აზიის ბუნებრივი რესურსებისადმი მოთხოვნის ზრდით, ხოლო კავკასიისათვის ცენტრალური აზიისა და ევროპის დამაკავშირებელი უმნიშვნელოვანესი რეგიონის მნიშვნელობის მინიჭებით.

მას შემდეგ, რაც კავკასიის რეგიონით დასავლური ქვეყნებიც დაინტერესდნენ, რუსეთი მნიშვნელოვანი გამომწვევების წინაშე დადგა, რათა გარკვეულწილად მაინც შეენარჩუნებინა პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებზე. ცხადია, ტრადიციული მილიტარისტული მეთოდები ნაკლებად ეფექტური გახდა მას შემდეგ, რაც საერთაშორისო სამართლის პრინციპების დაცვის საკითხი საერთაშორისო თანამეგობრობისათვის მნიშვნელოვან გამომწვევად იქცა. ყოველი სამხედრო ინტერვენცია შესაბამისი სანქციებით ისჯებოდა, რაც თავის მხრივ დიდ ზიანს აყენებდა რუსეთის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სტაბილურობას. ამ ყველაფერს თან დაერთო ევროკავშირის მიერ შემუშავებული სამეზობლო პოლიტიკა, რომელიც 2009 წელს ახალ ეტაპზე გადავიდა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის სახით მოგვევლინა, რომელიც სამხრეთ კავკასიის სამივე ქვეყანაში პოლიტიკური ინსტიტუტებისა და საბაზრო ეკონომიკის მშენებლობის ხელშეწყობას ისახავდა მიზნად, ეს კი რუსეთზე დამოკიდებულების ხარისხს მნიშვნელოვნად შეამცირებდა. აღნიშნული პროგრამის დასკვნითი ეტაპი კი ასოცირების შესახებ ხელშეკრულების ხელმოწერა იყო.

მას შემდეგ, რაც ევროკავშირსა და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობა ეფექტურად მიმდინარეობდა, აუცილებელი გახდა რაიმე ახალი ბერკეტის შემუშავება რუსეთის მხრიდან, რაც დაუპირისპირდებოდა ამ პროცესებს. ასეთად კი მოგვევლინა რბილი ძალა “Soft Power”, რომელმაც სომხეთის შემთხვევაში თავისი შედეგი გამოიღო და ამჟამად საქართველოშიც აქტიურად ცდილობს რუსეთის ეროვნული ინტერესებისათვის შესაფერისი სიტუაციის შექმნას.

ჩვენი ნაშრომის მიზანია, დავახასიათოთ რბილი ძალის ფენომენი. რა სარგებელი მოაქვს მას სახელმწიფოსთვის, რომელიც ამ უკანასკნელს საკუთარი ინტერესების დასაკმაყოფილებლად იყენებს. რა შემთხვევაში იქმნება რბილი ძალის აუცილებლობა და მისთვის საჭირო სასათბურე პირობები. ჩვენი ნაშრომის ჰიპოთეზა კი შემდეგია: თუ სახელმწიფოს სურს მის მეზობელ ტერიტორიაზე შეინარჩუნოს პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა ისე, რომ თავიდან აირიდოს სამხედრო ინტერვენციის შედეგად დაწესებული საერთაშორისო სანქციები, მაშინ იგი მიმართავს „რბილი ძალის“ მეთოდის გამოყენებას, რათა სამიზნე ქვეყნების მოსახლეობასა და სამთავრობო სტრუქტურებში შექმნას კონკურენტისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება. დამოუკიდებელი ცვლადი იქნება სამიზნე ქვეყანაში წარმოებული „რბილი ძალის“ ეფექტურობის ხარისხი, ხოლო დამოკიდებული ცვლადი – „რბილი ძალის“ წარმმართველი ქვეყნის მიერ ინტერესის ობიექტებზე პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის ხარისხი. რაც შეეხება მეთოდოლოგიას, „რბილის ძალის“ ფენომენის შესწავლის შემდეგ, რაშიც სხვადასხვა სამეცნიერო ნაშრომების ანალიზი დაგვეხმარება, შევეცდებით თეორიული მასალის ორ ქეისზე შემოწმებას. ამისთვის გამოვიყენებთ პროცესის მიყოლისა და შედარებითი ქეისის მეთოდებს, რომელთა საშუალებითაც ერთმანეთს შევადარებთ საქართველოსა და სომხეთს, ვინაიდან, რამდენადაც ეს ორი ქვეყანა მკვეთრად განსხვავდება თავისი პოლიტიკური ორიენტაციიდან გამომდინარე, იმდენად მრავალი საერთო გააჩნიათ გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით. ასევე მოვიშველიებთ აღნიშნული თემით დაინტერესებული ექსპერტებისა თუ მეცნიერების მოსაზრებებს, რაც საშუალებას მოგვცემს ნაშრომის ბოლოს მივიღეთ ლოგიკურ დასკვნამდე.

„რბილი ძალის“ დეფინიცია

უპირველეს ყოვლისა უნდა დავიწყოთ თავად ტერმინ „რბილი ძალის“ წარმოშობითა და განმარტებით. ტერმინი პირველად გამოიყენა ჟოზეფ ნაიმ 1990-იანი წლების დასაწყისში. საწყის ეტაპზე „რბილი ძალა“ ეყრდნობოდა კონცეფციას, რომ ძლიერ სახელმწიფოს შეუძლია მიიღოს სხვა სახელმწიფოსგან ის, რაც სურს იძულების ფინანსური ზეგავლენის მოპოვებისა თუ სოციალურ-კულტურული დაახლოების საშუალებით. ამ მიდგომამ გარკვეული პერიოდის შემდგომ განიცადა ცვლილება და ყურადღება გამახვილდა ისეთ პოზიტიურ მიდგომებზე, როგორცაა ურთიერთთანამშრომლობა ფინანსურ, სოციალურ და კულტურულ საკითხებში. რბილი ძალა გარკვეულწილად ეკონომიკური რაციონალიზმისგან წარმოიშვა, რაც გულისხმობს, რომ საკუთარი ეროვნული ინტერესების „ხისტი“ მეთოდებით დაკმაყოფილება საკმაოდ დიდ ფინანსურ და საერთაშორისო პოლიტიკურ ძალისხმევას მოითხოვს, განსხვავებით „რბილი დიპლომატიისგან“, რომელიც ასევე უზარმაზარი რესურსების საშუალებით წარმართება, თუმცა, ამ შემთხვევაში გავლენის მოპოვებისთვის ბრძოლაში მოწინააღმდეგის მხრიდან ზარალის მიყენების საშიშროება, ფაქტობრივად, არ არსებობს. ამ თეორიის მიხედვით სახელმწიფოები ერიდებიან აშკარა სამხედრო ინტერვენციებით პოლიტიკური მიზნების მიღწევას და მთავარ იარაღად „რბილ ძალას“ იყენებენ, თუმცა, ჩვენი ნაშრომის თემა ამ მხრივ გამორჩეული და კომპლექსურია, ვინაიდან, სამწუხაროდ, რუსეთი წარმატებით ახერხებს ამ ორი მიდგომის, განსაკუთრებით „რბილი ძალის“ სოციალური და ეკონომიკური მეთოდებისა და სამხედრო იძულების გაერთიანებას სამხრეთ კავკასიის გარკვეულ ქვეყნებში მოქმედებებისას.

რბილი ძალის გავლენა პოლიტიკურ პროცესებზე

პოლიტიკურ პროცესებზე საუბრისას აუცილებელია ყურადღება გამახვილდეს სახელმწიფოში არსებულ პარტიებზე, რომლებიც ქმნიან ამ უკანასკნელის როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკას და იმავდროულად ახდენენ მოსახლეობის პოლიტიკური „გემოვნების“ ფორმირებას. სახელმწიფოები, რომლებიც ატარებენ რბილი ძალის პოლიტიკას, ხშირად ახერხებენ გარკვეული ფინანსური თუ შანტაჟის მეთოდებით პოლიტიკურ პარტიებზე გავლენის მოხდენას. მაგალითად, სომხეთის შემთხვევაში რუსეთი მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტით მანიპულირებს და სხვადასხვა პარტიები, რომლებიც აცნობიერებენ, რომ ამ საკითხის გადაჭრა მათ პოლიტიკურ წონას ერთიორად გაზრდის, იძულებულნი არიან გაატარონ პრორუსული პოლიტიკა. ამასთან, როგორც ხელი-

სუფლების მაკონტროლებელი, ისე ოპოზიციური პარტიები ხშირად იღებენ შემოსავლებს რუსული წყაროებიდან. რაც შეეხება პარტიების დაფინანსებას, ამ მხრივ რუსული რბილი ძალა ახალ სტანდარტებს წერგავს, რაც გამოიხატება იმაში, რომ თავად სომეხი ბიზნესმენები რუსული ფულით აფინანსებენ ოპოზიციურ პარტიებს. ამის მაგალითია რუსეთში სომხების დიასპორის პრეზიდენტი არა აბრამიანის მზაობა დააფინანსოს სიდიდით მეოთხე ოპოზიციური პარტია – კანონის უზენაესობა, რათა მიაღწიოს მეტ ძალაუფლებას ეროვნულ ყრილობაში. ამ მხრივ არცთუ ისე სახარბიელო მდგომარეობა იყო საქართველოში 2011 წლისთვის, როდესაც რამდენიმე ქართული პარტია: თავისუფალი დემოკრატები, ხალხის პარტია, კონსერვატიული პარტია, საქართველოს რესპუბლიკური პარტია და სხვა, ფინანსდებოდა რუსული ფულით (დაახლოებით 5 მლნ. ლარი), რუსეთშივე მოღვაწე ქართველი ბიზნესმენებისგან. რაც შეეხება პოლიტიკურ შანტაჟს, ერთი შეხედვით საქართველოშიც საკმაოდ კარგი საფუძველი აქვს რუსეთს ამგვარი პოლიტიკის საწარმოებლად. მხედველობაში გვაქვს აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის საკითხები. თუმცა, ამ თვალსაზრისით ქართული პარტიების პოლიტიკა საკმაოდ ხისტი აღმოჩნდა და ოკუპირებული ტერიტორიების გამოყენებით რუსეთთან „დიპლომატიურ ვაჭრობას“ ადგილი არ ჰქონია.

აღსანიშნავია, რომ ამჟამინდელი ქართული მმართველი პოლიტიკური პარტიები მკვეთრად უპირისპირდებიან ერთმანეთს რუსეთთან თანამშრომლობის საკითხში. მაგალითად, საპარლამენტო უმრავლესობაში მყოფი „ქართული ოცნების“ დეპუტატები ხშირად გამოდიან მონოდებებით, რომლებიც რუსეთთან ისეთ სფეროებში თანამშრომლობის მზაობას გამოთქვამენ, როგორებიცაა: ენერჯეტიკა, ვაჭრობა და სოციალური საკითხები. მაგალითად, სურვილმა, ითანამშრომლოს საქართველომ გაზპრომთან, გამოიწვია დიდი ვნებათაღელვა ქართულ პოლიტიკურ სივრცეში. ნაწილი ამბობს, რომ რუსული კომპანიის შემოსვლა ქართულ ბაზარზე მხოლოდ სასიკეთო შედეგს მოგვიტანს (კონკურენცია აუცილებლად დადებითად აისახება ბუნებრივი აირის ფასსა და ხარისხზე), მოხდება ბუნებრივი აირის ბაზრის დივერსიფიცირება, რაც შეამცირებს დამოკიდებულებას აზერბაიჯანზე. თუმცა, ნაწილი თვლის, რომ ეს საქციელი ეროვნული ინტერესების ღალატი იქნება და მცირედი დამოკიდებულება ისეთ რუსულ კომპანიაზე, როგორც გაზპრომია, რუსეთის ხელისუფლებას ახალ ბერკეტებს შესძენს საქართველოს მიმართ. ამკარაა, რომ რუსული რბილი ძალა მოქმედებს პოლიტიკურ პარტიებზე და მათ წევრებს „აიძულებს“, ხალხის მასების წინაშე ისეთი განცხადებები გააკეთონ, რომლებიც ამ შემთხვევაში რუსეთის ინტერესებს დააკმაყოფილებს.

სომხეთში არსებული პარტიები, იდეოლოგია ძირითადად განსხვავდება მხოლოდ ეკონომიკურ და შიდა პოლიტიკურ საკითხებში, ხოლო, რაც შეეხება საგარეო პოლიტიკას ყველა ერთხმად თანხმდება, რომ რუსეთთან მჭიდრო ინტეგრაცია და აქტიური თანამშრომლობა ბევრად უფრო მომგებიანი იქნება ქვეყნისთვის, ვიდრე თუნდაც ევროპულ და ატლანტიკურ სტრუქტურებში განწევრიანება. ასევე საყურადღებოა სომხეთის კომუნისტური პარტია, რომლის გრძელვადიან მიზანს რუსეთთან კონფედერაციის შექმნა წარმოადგენს. მართალია მმართველი პარტია არ გამოირჩევა ასეთი მკვეთრი პრორუსული პოლიტიკით, თუმცა მას შემდეგ, რაც მთელმა რიგმა აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას ასოცირების შესახებ, რუსულმა რბილმა ძალამ ისეთი ზეგავლენა მოახდინა სომხეთის მმართველ ელიტაზე, რომ ნაცვლად ასოცირების ხელშეკრულების დადებისა, სომხეთი ევრაზიული საბაჟო კავშირის რიგებში ვიხილეთ.

ამ ქვეთავის შეჯამების შედეგად მივალთ დასკვნამდე, რომ საქართველოში პარტიები, რომლებიც განსაზღვრავენ შიდა და საგარეო პოლიტიკურ საკითხებს, გარკვეულ დონეზე განსხვავდებიან ერთმანეთისგან რუსეთთან დამოკიდებულების თვალსაზრისით, ეს უკანასკნელი კი რუსული რბილი ძალის გავლენით არის ნასაზრდოები. საქართველოში თუ პარტიების ან პოლიტიკოსების პოზიცია გარკვეულ პოლიტიკურ ან ეკონომიკურ საკითხთან დაკავშირებით განსაზღვრავს მის საგარეო პოლიტიკურ ორიენტაციას, ამ მხრივ სომხეთში სავსებით ერთგვაროვანი სიტუაციაა და რუსული რბილი და პირდაპირი ძალების გავლენით პოლიტიკოსთა აბსოლუტური უმრავლესობა „ჩრდილოელი მეგობრის“ ზეგავლენის ქვეშ ყოფნას ამჯობინებს, რაც მათი პრაგმატული გათვლებით ქვეყნის განვითარების ყველაზე ეფექტური გზაა.

ეკონომიკური ფაქტორები

ამ საკითხის განხილვას დავიწყებდით რუსი მემარჯვენე ანატოლი ჩუბაისის მოსაზრებით: თუ რუსეთი პოსტსაბჭოთა სივრცეში და მის გარეთ, საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესების განსახორციელებლად გამოიყენებს სტრატეგიული ეკონომიკური ობიექტების შესყიდვის პოლიტიკას, ეს სამხედრო ინტერვენციასთან შედარებით მოკლე- და საშუალოვადიან პერიოდში ბევრად უფრო ეფექტური გზა იქნება გავლენის მოსაპოვებლად.

საქართველოში რუსეთი მართლაც რომ საკმაოდ დიდ ბიზნესკაპიტალს ფლობს ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა, ენერჯეტიკა, წყალმომარაგება, ნავთობი თუ შედარებით საშუალო ბიზნესი. რუსული კომპანიებიდან აღსანიშნავია „ინტერ რაო“, რომლის ხელმძღვანელობაც რუსი პოლიტიკოსებისა და გავლენიანი ბიზნესმენებისგან შედგება. „ინტერ რაო“ საქართველოს ენერჯეტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს ფლობს. მის საკუთრებაშია ენერჯეტიკის გამანაწილებელი კომპანია სს „თელასის“ 75%, თბოსადგური შპს „მტკვარი ენერჯეტიკი“ და მსხვილი ჰიდროელექტროსადგურები – „ხრამჭესი 1“ და „ხრამჭესი 2“. მასვე მართვაში აქვს გადაცემული კავკასიაში ყველაზე მძლავრი ელექტროსადგური „ენგურჰესი“. ასევე საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობს მრავალი შედარებით მცირე მასშტაბების ენერჯეტიკული კომპანიები, რომლებიც რუსეთის მოქალაქეების მფლობელობაშია. რუსული კომპანიების ხელშია მოქცეული ასევე საქართველოს წყალმომარაგება. თბილისის წყალმომარაგებელი კომპანიის „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუნდრის“ მფლობელი ოფშორულ ზონაში რეგისტრირებული შპს „ჯორჯიან გლობალ იუთილითიზი“, ამ უკანასკნელის ხელმძღვანელობა კი კვლავ რუსი მოქალაქეებისგან შედგება.

რუსული კომპანიები ფლობენ ნავთობინდუსტრიას, ჯამში მათ მფლობელობაში 200-ზე მეტი ბენზინგასამართი სადგურია. რუსი მილიარდერები დმიტრი ტროიცკი და დმიტრი კორჟიევი არიან ძვირფასი ლითონების მომპოვებელი კომპანიების – RMG Gold-ისა (ყოფილი „კვარციტი“) და RMG Copper-ის (ყოფილი „მადნეული“) მფლობელები. „აიდიეს ბორჯომი საქართველო“, რომელიც აწარმოებს მინერალურ და სასმელ წყლებს – ბორჯომს, ლიკანს, ბორჯომის წყაროებსა და ბაკურიანს, რუსი ოლიგარქ მიხაილ ფრიდმანის ხელშია. ყველა კომპანიის უკლებლივ ჩამოთვლა საკმაოდ შრომატევადი საქმეა, თუმცა ერთგვარი ფონი რომ წარმოვაჩინოთ, თუ როგორი გავლენა აქვს რუსულ რბილ ეკონომიკურ პოლიტიკას საქართველოზე, საკმარისია შემდეგ სტატისტიკურ მონაცემს დავაკვირდეთ. 2014 წელს საქართველოში რუსეთიდან 66 მილიონი აშშ დოლარის პირდაპირი ინვესტიცია განხორციელდა და ამ მოცემულობით რუსეთი საქართველოში შემოსულ პირდაპირ ინვესტიციებს შორის მერვე ადგილას დგას. როგორც ვხედავთ, ჩუბაისის დოქტრინა საქართველოში საკმაოდ ეფექტურად მოქმედებს და თითქმის ყველა სტრატეგიული ობიექტი რუს პოლიტიკოსებთან ახლო ურთიერთობაში მყოფ რუსი ბიზნესმენების ხელშია. ამჟამად მიმდინარეობს ქართულ ენერჯეტიკულ სექტორში „გაზპრომის“ შემოსვლის შესახებ კამათი, რაც მრავალი პოლიტიკური განცხადების საბაზი ხდება, თუმცა ფაქტი ერთია, რუსული რბილი ძალის მოქმედების შედეგად საკმაოდ ხშირი გახდა მედიასივრცეში იმ დადებით მხარეებზე საუბარი, რასაც ეს კომპანია შემოგვთავაზებს და ეს ყველაფერი იმის ფონზე, რომ მოსახლეობის უმეტესობა გაზპრომთან თანამშრომლობას ეროვნული ინტერესების ღალატად აღიქვამს.

რუსულ ეკონომიკურ რბილ ძალას სომხეთში თუ ციფრებში გადავიყვანთ, რუსეთზე დამოკიდებულების კუთხით საკმაოდ სავალალო შედეგებს აღმოვაჩინებ. სომხეთის საგარეო ვაჭრობის მესამედზე მეტი მხოლოდ რუსეთზე მოდის, რაც ფაქტობრივად მის საგარეო ვაჭრობას მოსკოვზე დამოკიდებულს ხდის. თუმცა, მეორე მხრივ, მიუხედავად იმისა, რომ სომხეთის პოლიტიკური ისტებლიშმენტი ფაქტობრივად შეთანხმდა რუსეთისადმი დამოკიდებულებაზე, უკანასკნელი მონაცემებით, სომხეთის საგარეო ვაჭრობაში ევროკავშირის პროცენტული მაჩვენებელი იზრდება.

მიუხედავად ამ მცირე „პროგრესისა“ ეკონომიკურ დამოკიდებულებაში, ფაქტობრივად, რუსეთი კვლავაც ინარჩუნებს ერთპიროვნულ დომინანტურ როლს სომხეთის ეკონომიკის ძირითად სექტორებში. მაგალითად, ბუნებრივი აირის სექტორში რუსულმა კომპანია „გაზპრომმა“ საკუთარი

80%-იანი წილი კიდევ უფრო გაზარდა და ახლა უკვე სრულად ფლობს სომხეთში აირის მიწოდებას. ამავდროულად, „გაზპრომმა“ გაზარდა აირის მიწოდება, რამაც იმოქმედა კუბური მეტრის ფასზე, თუმცა, ის გარემოება, რომ სომხეთი სრულად დამოკიდებულია რუსეთზე ბუნებრივი აირის სექტორში, არ იცვლება. რაც შეეხება სომხეთის სანავთობო ბიზნესს, აქ კონკრეტული რიცხვები, თუ რამდენი პროცენტი უკავია რუსეთს, რთულია ითქვას, თუმცა, ბოლოდროინდელი ეკონომიკური ქმედების შედეგად, რუსეთის კუთვნილმა კომპანიებმა შეძლეს სომხეთში ნავთობის ფასი 30-35%-ით გაეიაფებინათ, რაზეც რუსეთის პრეზიდენტმა პირდაპირ განაცხადა, რომ ეს ხელს შეუწყობს სომხეთის საბაჟო კავშირში ინტეგრაციას. რუსეთის პირდაპირ თუ ირიბ მფლობელობაშია სომხეთში არსებული რკინიგზის უმეტესი ნაწილი და ერთ-ერთი უმთავრესი, ბირთვული ენერჯის სადგურები. ასევე, სომხეთში რუსეთის მხრიდან პირდაპირი ინვესტირება 2013 წლის მონაცემებით, დაახლოებით 3 მილიარდ ამერიკულ დოლარს უტოლდება. თუ რბილ ძალას ეკონომიკურ ქრილში განვიხილავთ, აღმოვაჩინოთ, რომ ამ ასპექტშიც საკმაოდ დიდი განსხვავებაა საქართველოსა და სომხეთს შორის რუსეთზე დამოკიდებულების თვალსაზრისით.

რბილი ძალის გავლენა სოციალურ-კულტურულ საკითხებზე

საქართველოში პრორუსული იდეოლოგიის გავრცელებას მრავალი ფაქტორი უწყობს ხელს. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ტერიტორიული საკითხების მიმართ რუსული პროპაგანდა, რაც გულისხმობს იმას, რომ, თუ საქართველოსა და რუსეთს შორის დამყარდება მჭიდრო პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობები, მაშინ, რუსეთისვე ნებიდან გამომდინარე, შესაძლებელი გახდება ოკუპირებული ტერიტორიების პრობლემის მოგვარება. მეორე ფაქტორი, რაზეც ყურადღება უნდა გამახვილდეს, არის ევროპული ღირებულებების დამახინჯებულად წარმოჩენა. რუსული სპეცსამსახურების გამუდმებული მუშაობის შედეგია თუნდაც ის ფაქტი, რომ საქართველოს მოსახლეობის საკმაოდ მნიშვნელოვან ნაწილს აქვს განცდა იმისა, რომ მხოლოდ რუსეთის ფედერაციასთან მჭიდრო თანამშრომლობით შეძლებს საქართველო თვითმყოფადობისა და ქართული კულტურის შენარჩუნებას. ამას თან დაერთო მთელი რიგი პოლიტიკური პროცესები, რამაც ევროინტეგრაციისადმი სკეპტიკოსების რიცხვი გააორმაგა. ის ფაქტი, რომ საქართველო ყოველ ჯერზე უარს იღებს ნატოში განევრიანებაზე და ევროკავშირთან დასახლოებლად აუცილებელი პირობების ნუსხა საკმაოდ დიდია, მოსახლეობაში ზრდის ევროსკეპტიციზმის დონეს. რუსული სპეცსამსახურების ეფექტურმა რეაგირებამ კი მოსახლეობის ევრაზიულ კავშირთან თანამშრომლობის სურვილს ჩაუყარა საფუძველი. ამ ფაქტის დადასტურება ორი კონკრეტული მაგალითის მოშველიებით არის შესაძლებელი. პირველი: 2014 წელს, აპრილ-აგვისტოს სოციოლოგიურ გამოკითხვებში საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციას რესპონდენტთა 65-69% უჭერდა მხარს, მაშინ როდესაც წინა გამოკითხვებში ეს მაჩვენებელი 80-85% აღწევდა. შარშან, ევრაზიულ კავშირში ქვეყნის განევრიანების მომხრეების მაჩვენებელმა კი 21% შეადგინა, რაც ქვეყნის 4.3-მილიონიანი მოსახლეობის ფონზე, არცთუ ისე მცირე რიცხვია. საინტერესოა, რომ 2008 წლის აგვისტოს ომიდან 6 წლისთავზე, საქართველოს მოქალაქეთა 45-51% ან თვლის რომ რუსეთიდან მომავალი საფრთხე გაზვიადებულია, ან მიაჩნია, რომ რუსეთი ქვეყნისათვის არანაირ საფრთხეს არ წარმოადგენს.

საქართველოში მეტ-ნაკლებად ცხადია, თუ როგორ პოლიტიკას ეწევა რუსეთი მისი ინტერესების დასაკმაყოფილებლად, თუმცა საინტერესოა როგორ მოქმედებს რუსული რბილი ძალა სომხეთში. ევროკავშირისადმი მოსახლეობის განწყობებს თუ გადავავლებთ თვალს, აღმოვაჩინოთ, რომ ნდობის ხარისხი ევროკავშირისადმი 5%-ით შემცირდა 2009 წლიდან 2013 წლამდე. თუმცა ერთი გარემოებაა საყურადღებო, სომხეთის სწრაფვა ევრაზიული კავშირისადმი უფრო მეტად პოლიტიკური პრაგმატიზმის შედეგია, ვიდრე რუსული რბილი ძალის აქტიურად მუშაობის, რაც მკვეთრად განსხვავდება ქართული პოლიტიკისაგან. საქართველოს საგარეო კურსი მკვეთრად პროევროპულია, თუმცა მოსახლეობა, ხსენებული ფაქტორებიდან გამომდინარე, სერიოზულად ფიქრობს მჭიდრო ეკონომიკურ-სოციალური ურთიერთობების დამყარებას. ამჟამად, – ამ ორი ქვეყნის შედარებით მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ სომხეთში რუსეთს აქვს პირდაპირი პოლიტიკური ბერკეტები, სადაც რბილი ძალის გამოყენების საჭიროება ნაკლებია, მაშინ როცა საქართველოში

მხოლოდ ამ უკანასკნელის გამოყენებითა და საზოგადოების შეხედულებებზე ზემოქმედებით შეუძლია მიაღწიოს სანადელს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომლითაც რუსეთი ხშირად მანიპულირებს, რელიგიური ურთიერთობებია. მიუხედავად იმისა, რომ კრემლი ოფიციალურად ხაზს არ უსვამს რელიგიურ ფაქტორებს, ნებისთი თუ უნებლიეთ, საქართველოს მოსახლეობა რუსეთში მართმადიდებლური ღირებულებების შენარჩუნების გზას ხედავს. ამ რწმენას კიდევ უფრო აძლიერებს რუსული რბილი ძალის მიერ ევროპულ სახელმწიფოებზე გავრცელებული ინფორმაცია, რომ ეს უკანასკნელნი სპობენ როგორც ეროვნულ, ისე რელიგიურ თვითმყოფადობას. თუ საუკუნეების წინ რუსეთთან მჭიდრო კავშირების მიზანი იყო თავის დაცვა ისლამის მიღებისგან, 21-ე საუკუნეშიც ანალოგიური სიტუაციაა, თუმცა, ისლამისგან განსხვავებით, საქმე გვაქვს ევროპული ღირებულებების არასწორად შეფასებასა და გაგებასთან, რაც, თავის მხრივ, საქართველოში მომუშავე პრორუსული პროპაგანდისტული ძალების დამსახურებაა. ამ თვალსაზრისით სომხეთში რელიგიური ფაქტორი სავსებით არ მოქმედებს, ისევე და ისევე საჭიროების არარსებობიდან გამომდინარე.

ბოლო პერიოდში აქტუალური გახდა რუსეთსა და საქართველოში კულტურულ სფეროში მჭიდრო თანამშრომლობა, რომელიც შეფარული რბილი ძალის გააქტიურებაა და სხვა არაფერი, რაც საბოლოოდ მოსახლეობაში შელახული სახელის „რეგენერაციას“ ემსახურება. ხშირია შემთხვევები, როდესაც რუსი ხელოვანები საქართველოს სტუმრობენ და პირიქით, რუსული სააგენტოების აქტიური მუშაობით ქართველი არტისტები უკვე რუსეთში შემოქმედებით საღამოებს სრული ანშლაგით ატარებენ. აღსანიშნავია ერთი გარემოება, რომელიც ქართული საზოგადოების დამოკიდებულების ორ მკვეთრად განსხვავებულ მხარეს გამოხატავს. თუ რუსი ხელოვანი ჩამოდის საქართველოში, ეს მოსახლეობაში აღფრთოვანებას თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, გაღიზიანებასაც არ ინვესს, თუმცა, თუ ქართველი ხელოვანი მოსკოვში კომერციულ კონცერტს ატარებს, მოსახლეობის უმეტესობის თვალში ეს უკანასკნელი „ქვეყნის მოღალატედ“ წარმოჩინდება. ამას ადასტურებს ამავე საკითხზე მონყობილი სატელევიზიო გადაცემები, ბეჭდურ მედიაში არსებული კრიტიკა თუ სხვა სახის პროტესტის გამომხატველი აქციები.

საბოლოო ჯამში, ჩვენი ჰიპოთეზა დადასტურდა და სხვადასხვა მსჯელობისა თუ ემპირიული მაგალითების ანალიზით მივედით იმ მოსაზრებამდე, რომ, თუ ექსპანსიონისტური სახელმწიფო სამხედრო ინტერვენციის ნაცვლად „რბილი ძალის“ იარაღის გამოყენებას შეეცდება, შეძლებს სამიზნე ქვეყანაში სასურველი შედეგების მიღწევას. საქართველოში რუსული „რბილი ძალის“ მოქმედებები ახალი ფენომენია და ჯერ ყველასთვის ადვილად შესამჩნევი შედეგები არ მოჰყოლია, თუმცა პროცესი დანყებულია და სანყის ეტაპზე გარკვეულ წარმატებებსაც აღწევს ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა: პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციალური საკითხები. რაც შეეხება სომხეთთან შედარებით ანალიზს, აღმოვაჩინეთ, რომ ხსენებულ სახელმწიფოში რუსული რბილი ძალისთვის სასათბურე პირობები სომეხი პოლიტიკოსებისა და ინტერესჯგუფების მიერ არის შექმნილი, რაც რუსული ეროვნული ინტერესების აღსრულებას საკმაოდ აიოლებს. რბილი ძალის ფენომენი მის მომხმარებელ სახელმწიფოს აძლევს საშუალებას, მეტი დანახარჯებით, თუმცა საერთაშორისო თანამეგობრობის წინაშე სახელის შებლაღვის გარეშე, მიაღწიოს მაქსიმალურ გავლენას მისთვის საჭირო სახელმწიფოზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ინტერნეტწყაროები:

http://www.pism.pl/files/?id_plik=13337

<http://www.tert.am/en/news/2015/07/15/hraparak/1733463>

<http://www.netgazeti.ge/GE/85/News/7585/>

<http://ghn.ge/com/news/view/122038>

<https://idfi.ge/ge/russian-capital-in-georgian-business-full-report>

<http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12972-armenias-increasing-dependence-on-russia.html>

http://www.jamestown.org/regions/russia/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=41740&tx_ttnews%5BbackPid%5D=48&cHash=408a5840473a1f08b45f64b8178116ba#.Vh6v_krLIV

<http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12972-armenias-increasing-dependence-on-russia.html>

აკადემიური სტატიები:

Wilson, Ernest J. “Hard power, soft power, smart power.” The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 616, no. 1 (2008): 110-124.

Nye, Joseph S. “Public diplomacy and soft power.” The Annals of the American Academy of Political and Social Science 616, no. 1 (2008): 94-109

Zura Gamtenadze, Giorgi Khidesheli

B.A. students of TSU, Tbilisi, Georgia

“Soft Power” Practice Installation in International Relations in Order to Procure and Maintain Political and Economic Influence on Target State

Russia’s “Soft Power” in Georgia and Armenia

At the initial stage of the formation of Russian Empire’s the necessity of political and economic influence on the Caucasus Region was exposed, which, at the same sense, gave the opportunity to control the Caspian and Black Seas. The Caucasus Region has changed its geopolitical and military designation several times since the Russian Empire’s southern expansion. From the beginning it was geopolitical, geo-economic and military bridge-head. After the formation of the Soviet Union the Caucasus Region has changed its previous purpose and gained the purport of defensive and expansive zone, what was important for self-defensing from middle-strength states, such as Turkey and Iran.

It should be noted, that after the collapse of the Soviet Union, the sovereign states of south Caucasus were not geopolitically independent countries and still were fulfilling Russia’s geo-strategical and geo-economic interests. This circumstance is also proved by the fact that, after collapse of the Soviet Union, Western states still considered post-soviet countries as a matter of Moscow’s domestic affairs and the sphere of interest. However the south Caucasus region gained new geo-economic significance very soon, but for the West, what caused by the increase of latter’s demand on the central Asian natural resources and labeling South Caucasus as a very important region because of its linkage status between Central Asia and Europe.

After the Western States interests towards the Caucasus region have been increased, Russia faced up with the challenges, in order to somehow maintain the imperative political and economic impact on the States of the South Caucasus. Its overt, traditional military method became less efficient, since the protection of the International Principles for the International Community had become as a main challenge, each military incursion being punished with adequate sanctions, with, at the same sense, destabilized Russia politically and economically. In addition to all of these, European Union drew the new neighborhood policy up, the latter in 2009 got to the next stage across and formatted as a Eastern Partnership Program, which concentrated on building of political institutions and market economy in the south Caucasus states, and such kind of co-operation for these countries reduce quality of dependence on Russia. The final step of this program was sign of association agreement.

Since the co-operation between the European Union and the South Caucasus States has been overpassing efficiently, it became necessary to formulate new leverage by official Moscow, in order to prevent the latter processes. This above-mentioned leverage is “Soft Power”, which has already achieved its desirable results and now is working in Georgia and trying to make a appropriate condition for Russian National Interests.

According our previous paragraph our main aim is to examine the phenomenon of “Soft Power”, what kind of turnovers brings it for the state, which uses this to satisfy its national intentions, in what case frames the necessity of “Soft Power” and the apt conditions for it.

Hence our research aim the hypothesis of our work is following: if the state wants to maintain political

and economic influence on its neighbor territory, in the way of avoiding the sanctions put by international community because of military intervention, it uses “Soft Power”, in order to create the negative attitude toward its rival among target state’s governmental institutions and population. Our independent variable is the quality of “Soft power’s” effectiveness in target state, and the dependent variable is quality of political and economic influence on target state.

As for methodology, after the research of “soft power” phenomenon by the analyzing of several scientific works, we will try to check our theoretical materials on two cases. We will use methods of process following and comparative cases, which help us to compare Georgia and Armenia, because they have abruptly different political orientation and at the same time they have lots of common geopolitical aspects. Also we will consider the opinions of experts and scientists working on this issue, which will give us the opportunity to inter logical inference.

ქეთევან ლალიაშვილი

თსუ ბაკალავრი, თბილისი, საქართველო

რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების დინამიკა

ცივი ომის დასრულების შემდგომ

თურქეთის ინტერესების დათმობა

ნაშრომი შეისწავლის განმსაზღვრელ ფაქტორებს თურქეთ-რუსეთის ურთიერთობების გაუმჯობესებაში ცივი ომის შემდგომ პერიოდში. ნაშრომიდან ჩანს, რომ თურქეთსა და რუსეთს შორის ურთიერთობები უფრო თანამშრომლობით ხასიათდება, ვიდრე კონფლიქტურობით, რაც აგვისტოს ომისა და უკრაინის კრიზისის მაგალითზეც ცხადად გამოვლინდა.

ნაშრომი არის მცდელობა, პასუხი გასცეს კითხვას, თუ რა ფაქტორებმა განაპირობა თურქეთ-რუსეთის დაახლოება ცივი ომის შემდგომ პერიოდში და რატომ ვერ დაიცვა თურქეთმა 2008 წლის აგვისტოს ომის დროს საქართველო-თურქეთის მჭიდრო მეზობლური და მეგობრული ურთიერთობა; რატომ არ განახორციელა რუსეთის აგრესიაზე გარკვეული უკუქმედება და რატომ ჰქონდა ასევე რბილი რეაქცია რუსეთის მიერ 2014 წელს ყირიმის ანექსიაზე.

წინამდებარე ნაშრომში შევეცდებით დავამტკიცოთ, რომ **თურქეთ-რუსეთის დაახლოება განაპირობა საბჭოთა კავშირის დაშლით გამოწვეულმა გეოპოლიტიკურმა მდგომარეობამ, დასავლეთთან ურთიერთობების თანდათანობითმა გაცივებამ და თურქეთის ხელისუფლებაში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მოსვლით განპირობებულმა იდეოლოგიურმა ცვლილებამ.**

21-ე საუკუნის პირველი ათწლეულის საერთაშორისო ურთიერთობებში, ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური განხილვის თემა თანამედროვე თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ტრანსფორმაციის პროცესია. „ცივი ომის“ დასრულებამ, საბჭოთა კავშირის დაშლამ დაასრულა ორი სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკის (ნატო-ვარშავის პაქტი) გლობალური დაპირისპირების პერიოდი და ამავე დროს შეცვალა ევრაზიული გეოპოლიტიკური სივრცე, რაც მეტწილად საბჭოთა იმპერიის ადგილას დამოუკიდებელი სახელმწიფოების წარმოშობით იქნა განპირობებული. მსოფლიო გეოპოლიტიკურ სივრცეში ამგვარ დიდ ცვლილებებს თურქეთმა საკუთარი საგარეო-პოლიტიკური კურსის სწრაფი და მოქნილი ცვლილებებით უპასუხა და დამოუკიდებელი როლის თამაში დაიწყო აშშ-მდე დავუდოლლუს იდეების რეალობაში გატარებით.

სსრკ-ს დაშლამ, „ცივი ომის“ დასრულებამ ძირეულად შეცვალა საერთაშორისო ვითარება, მსოფლიო წესრიგი და წარმოშვა ახალი რეალობის გააზრების საჭიროება. აღნიშნული ვითარების პარალელურად, თურქეთმა, როგორც ნატოსა და აშშ-ის ინტერესების გამტარებელმა და კომუნიზმის გავრცელების შემაკავებელმა სახელმწიფომ, ზემოთქმული ფუნქციები დაკარგა და საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების გადასინჯვა დაიწყო.

მიუხედავად რუსეთსა და თურქეთს შორის ურთიერთობების ნორმალიზების გზაზე ხელისშემშლელი საკითხების სიმრავლისა, 1990-იანი წლები და ამ ქვეყნებს შორის გაღრმავებული დიპლომატიური ურთიერთობები გვაძლევს საშუალებას ვისაუბროთ ფენომენზე, რასაც რეგიონში ორი დიდი გავლენის მქონე ძალის თანამშრომლობა ჰქვია. **თანამშრომლობისა და მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობების პარალელურად, რუსეთთან მიმართებით გამოიკვეთა ორი მნიშვნელოვანი მოვლენა:**

რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომი და უკრაინის 2014 წლის კრიზისი (ყირიმის ანექსია რუსეთის მიერ), რომელზეც თურქეთის პოზიცია არ იყო საკმარისად მყარი, მიუხედავად მისი საქართველოსთან მჭიდრო მეგობრული ურთიერთობისა. ასევე მოხდა უკრაინის მაგალითზე. როგორც ამ ორი მოვლენის ანალიზიდან ცხადი ხდება, იგი რუსეთთან დაპირისპირებას ერიდება. ამგვარად, მიზეზები სწორედ თურქეთის მიდგომებშია საძიებელი და გასაანალიზებელი, თუ რატომ იქცევა თურქეთი ისე, როგორც იქცევა.

თურქეთისა და რუსეთის ურთიერთობების ადრეული პერიოდის მოკლე ისტორიული მიმოხილვა: რუსეთსა და თურქეთს (ადრინდელ იმპერიებს¹) შორის მეტოქეობა 4 საუკუნეს ითვლის, რამდენადაც არცერთ დიდ ძალას არ უბრძოლია იმდენი და ისე ძლიერად, რამდენიც რუსეთმა იბრძოლა ოტომანთა იმპერიის დასაშლელად. რუსეთის არმიამ თითქმის აიღო სტამბული 1829 და 1877-78 წლების ომების დროს. პირველი მსოფლიო ომის დროსაც, რუსეთის ჯარმა დაიკავა ტრაპიზონი და ერზრუმი. გამონაკლისი პერიოდი იყო მხოლოდ თურქეთის თავისუფლებისთვის ბრძოლის პერიოდი (1919-1922), როდესაც ბოლშევიკებმა მატერიალური მხარდაჭერა აღმოუჩინეს ქემალისტებს. ნორმალიზებულმა ურთიერთობებმა 1938 წლამდე გასტანა, რაც მეორე მსოფლიო ომამდე და განმავლობაში თურქეთის ნაცისტურ გერმანიასთან კარგი ურთიერთობით იქნა განპირობებული.

შემდგომი მნიშვნელოვანი ფაზა ქვეყნებს შორის ცივი ომის პერიოდში დადგა, როდესაც თურქეთის რესპუბლიკა, როგორც ნატოს წევრი ქვეყანა, და საბჭოთა კავშირი წარმოადგენდნენ რეგიონალურ მეტოქეებს და მათ შორის ეკონომიკური, პოლიტიკური, სამხედრო თუ კულტურული ურთიერთობები მინიმუმამდე იყო დაყვანილი. ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, თურქეთი იმ მცირე სახელმწიფოთა რიცხვში შედის, რომელთა ურთიერთობამაც რუსეთის ფედერაციასთან რადიკალური გაუმჯობესება განიცადა ცივი ომის დასრულების შემდეგ.

საწყის პერიოდში, 1990-იანი წლების დასაწყისში თურქეთში პანთურქული ეიფორია დაიწყო, გამოწვეული ცენტრალურ აზიაში თურქულენოვანი რესპუბლიკების – თურქმენეთის, ყაზახეთის, ყირგიზეთის და უზბეკეთის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებით. ამ პერიოდში თურქეთი და რუსეთი უპირისპირდებოდნენ ერთმანეთს, როგორც მეტოქეები კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში. რუსი ლიდერები უკმაყოფილოები იყვნენ ასევე თურქეთის მონდომებით, ეთანამშრომლა რუსეთში მცხოვრებ თურქ უმცირესობებთან. მალევე თურქეთმა ერთგვარად მიუსადაგა თავისი პანთურქული პოლიტიკა ცენტრალურ აზიაში რუსეთის „ახლო საზღვარგარეთის“ დოქტრინას. აზერბაიჯანულ-სომხურმა კონფლიქტმა, სადაც თურქეთმა აზერბაიჯანის მხარე დაიჭირა და სომხეთისადმი ხისტი პოლიტიკა გაატარა, რუსული მხარიდან მწვავე რეაქცია და ომის დაწყების მუქარა გამოიწვია. ამას მოჰყვა პრეზიდენტ ს.დემირელის ვიზიტი რუსეთში, რომელმაც თურქეთისა და რუსეთის ურთიერთობების იურიდიული საფუძველი განსაზღვრა. ამავე პერიოდში ხელი ეწერება რამდენიმე ხელშეკრულებას, მათ შორის „ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შეთანხმებას“, „ინვესტიციების ორმხრივი ნახალისებისა და დაცვის შესახებ შეთანხმებას“ და „ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის ჩარჩოხელშეკრულებას“² (ცისფერი ნაკადი), თუმცა, ზოგადად 1999 წლამდე მათი ურთიერთობები თავშეკავებული იყო, ერთი მხრივ, გრძელდებოდა გეოპოლიტიკური გავლენის სფეროების მოპოვებისთვის კონკურენცია, ხოლო, მეორე მხრივ, ინტენსიური ხდებოდა თანამშრომლობის პროცესი.³

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მთავრობა და ურთიერთობები რუსეთის ფედერაციასთან: 2002 წლის 3 ნოემბერს არჩევნებში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ გაიმარჯვა და პარლამენტი დააკომპლექტა. სკპ-ს სათავეში მოსვლის დღიდან დებატის საგანი

¹ ავტორის შენიშვნა: შესაბამისად, როდესაც 1923 წლამდე (ლოზანის ხელშეკრულებამდე) თურქეთზე საუბარი, იგულისხმება ოსმალეთის იმპერია (ოტომანთა იმპერია); რუსეთის შემთხვევაში – 1917 წლამდე მეფის რუსეთი, ხოლო 1991 წლამდე (ველოყევის ხელშეკრულებამდე), – საბჭოთა კავშირი.
² მანჩხაშვილი, 2013, 160
³ მანჩხაშვილი, 2013, 153

გახდა, რა წარმოადგენდა რეალურად პარტიის იდეოლოგიას და მოახდენდა თუ არა ის გავლენას თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ კურსზე. კორნელი და კაგაპტაი¹ აჰმეთ დავუთოლლუს ნაშრომის, ერდოლანისა და სხვა პოლიტიკოსების საჯარო გამოსვლების გაანალიზების შედეგად მიდიან დასკვნამდე, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა იდეოლოგიზებულია. რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ ცვლილება განიცადა და იგი ცდილობს მეტად ავტონომიური როლი ითამაშოს.

სგპ-ის საგარეო პოლიტიკის მიდგომას საფუძვლად უდევს ის, რომ თურქეთს გააჩნია „სტრატეგიული სიღრმე“. პარტიამ მიზნად დაისახა გაეტარებინა თურქეთის ისტორიული და გეოგრაფიული პოზიციის შესაფერისი პოლიტიკა და ის ხუთ მთავარ პრინციპზე ააგო:

- სამოქალაქო თავისუფლებების პრინციპების გავრცელება და დაცვა.
- რიტმული დიპლომატია (რომლის ნათელი დასტურია მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის რუსეთში გახშირებული ვიზიტები).
- თურქეთი უნდა განთავისუფლდეს თავდაცვითი რეფლექსისგან და აზრისგან, რომ „გარს აკრავს მხოლოდ მტრები“ და დაამყაროს ყველა მეზობელ სახელმწიფოსთან კარგი ურთიერთობა.
- ახალი დიპლომატიური სტილის განვითარება. ტერმინი „ხიდის როლი“ თურქეთის ახალ როლს, ფუნქციას გულისხმობს; როგორც ქვეყანა, რომელიც ორ მხარეს ერთმანეთთან შეაკავშირებს, აღმოსავლეთს – დასავლეთთან და ის გახდება არა მხოლოდ „ხიდი“, არამედ „ცენტრი“.
- იმის გამო, რომ თურქეთი წარმოადგენს ცენტრს, მისი საგარეო პოლიტიკა უნდა გახდეს მრავალგანზომილებიანი. დავუთოლლუს აზრით, დღეს, საერთაშორისო ურთიერთობების განვითარების დინამიკურ პროცესში, თურქეთი ვერ გაატარებს სტატიკურ და ერთგანზომილებიან საგარეო პოლიტიკას. თურქეთი უნდა გახდეს ქვეყანა, რომელიც მშვიდობის დამყარების ინიციატორად მოგვევლინება (მანჩხაშვილი, 2013, 254-255).

დავუთოლლუ თავის წიგნში „სტრატეგიული სიღრმე“ თურქეთს გერმანიას, რუსეთსა და იაპონიას ადარებს, ხოლო ყოველივე ზემოთ აღნიშნულით ის საკუთარი გავლენის გაზრდასა და საერთაშორისო არენაზე იმიჯის აღდგენა/გაუმჯობესებას ცდილობს.

ამგვარად, რუსეთსა და ევროკავშირს შორის საერთო ინტერესთა სფეროების ერთდროულად განვითარება, მეზობლებთან თანამშრომლობის დაწყება უნდა მივიჩნიოთ არა როგორც წინააღმდეგობა, არამედ სგპ-ის მთავარი იდეოლოგიის საგარეო პოლიტიკის პრაქტიკაზე ასახვა. 2007 წელს დავუთოლლუმ სტატიაში „Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007“ აღნიშნა, რომ მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკა წარმატებულად იქნა განხორციელებული უკანასკნელი წლების მანძილზე და ყველაზე გამორჩეული მაგალითები თურქეთის წარმატების რეგიონში არიან სირია, საქართველო და რუსეთი.

თურქეთისა და რუსეთის ფედერაციის დაახლოებასა და თანამშრომლობის გაღრმავებას 2002 წლიდან ახასიათებენ, როგორც ერდოლანი-პუტინის მონესრიგებული ურთიერთობები, ასევე, როგორც ეკონომიკური თანამშრომლობა, რომელიც მხოლოდ ენერგეტიკით არ შემოიფარგლება. აღსანიშნავია 2010 წელს დაარსებული *მაღალი დონის თანამშრომლობის საბჭო*, რომელიც თურქეთსა და რუსეთს შორის თანამშრომლობის მთავრობათშორისი მექანიზმია. საბჭოს დეკლარაციის მიხედვით, მისი ფუნქცია იქნება ორი ქვეყნის სტრატეგიული პარტნიორობისთვის, პოლიტიკური, სავაჭრო-ეკონომიკური, კულტურული და ჰუმანიტარული თანამშრომლობისთვის საფუძვლის ჩაყრა.²

პოლიტიკურმა ურთიერთობებმა თურქეთსა და რუსეთს შორის თვისებრივი განვითარება განიცადა: ახალი ათასწლეულის დასაწყისისთვის თურქეთი და რუსეთი თავიანთ ქვეყნებს პარტნიორობად უფრო განიხილავენ, ვიდრე ოპონენტებად როგორც ეკონომიკურ, ისე პოლიტიკურ კონტექსტში. რუსეთში ნაციონალისტური სლავოფილური ტენდენციები, ხოლო თურქეთში სგპ-ის მუსლიმურ სამყაროს მიკუთვნებულობასთან დაკავშირებული პოზიცია იკიდებს ფეხს. ამავე დროს

¹ კორნელი, 2012; კაგაპტაი, 2007.

² საბჭო იკრიბება ყოველწლიურად (En.kremlin.ru, 2010)

ორივე მათგანს სურს დასავლეთის მიერ არ იყვნენ „მეორეხარისხოვნად“ აღქმულნი და ცდილობენ გავლენის სფეროების გავრცელებას ყოფილი იმპერიების (ოსმანთა იმპერია და საბჭოთა კავშირი) ფარგლებში.³

რაც შეეხება სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს: სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მოსვლის შემდეგ თურქეთსა და რუსეთს შორის განვითარებული ცვლილებების პარალელურად, მათ შორის აღნიშნული ურთიერთობებიც გაღრმავდა. მაგალითად, 2003 წელს - 6,819, ხოლო 2012 წელს 33,303 მილიონი აშშ დოლარი იყო სავაჭრო ბრუნვა. 2006 წლის მონაცემებით, რუსეთი თურქეთისთვის იმპორტის მხრივ მეორე, ხოლო ექსპორტის მხრივ მერვე მსხვილი პარტნიორი იყო (მანჩხაშვილი, 2013, 284). 2014 წლის Turkstat-ის მონაცემებით კი, თურქეთისთვის რუსეთი იმპორტის თვალსაზრისით პირველ ადგილზე, ხოლო ექსპორტის თვალსაზრისით მხოლოდ მეექვსე ადგილზეა.

თანამშრომლობა გაღრმავდა ასევე ენერგეტიკის სფეროში: ერთი მხრივ, თურქეთი ცდილობს შეამციროს რუსეთის რესურსებზე დამოკიდებულება ალტერნატიული მარშრუტების შექმნით და დაინტერესებულია შექმნას ევროპული „სამხრეთის კორიდორი“, რათა ცენტრალური აზიის, კასპიის აუზისა და/ან ახლო აღმოსავლეთის რესურსები მიენოდოს ევროპას რუსეთის გვერდის ავლით, რასაც, თავის მხრივ, რუსეთი ეწინააღმდეგება. მეორე მხრივ, რადგან თურქეთისთვის აღნიშნული გეგმები (განსაკუთრებით ნაბუქოს პროექტი, რომელიც სამხრეთის კორიდორის ხერხემალია) პრობლემების შემქმნელია (რუსეთთან), სკპ-ის მთავრობა რუსეთთან თანამშრომლობას უზრუნველყოფს ტრანსანატოლიური ნავთობსადენის დაარსებით, რომლითაც კასპიის ან/და რუსეთის ნავთობი ტრანსპორტირდება თურქეთის შავი ზღვის პორტიდან მის ხმელთაშუა ზღვის ჯეიჰანის პორტში (თურქეთის სრუტეების გვერდის ავლით, შესაბამისად, სტამბულში შესაძლო გარემოსთან დაკავშირებული კატასტროფების თავიდან აცილება მოხდება). მეტიც, თურქეთის მთავრობა გამოთქვამს მზადყოფნას აშენებულ იქნეს რუსეთის ფირმების მიერ პირველი თურქული ატომური ენერგოსადგური მთავრობათშორისი შეთანხმების საფუძველზე.

როდესაც საქმე ენერგეტიკის საკითხს ეხება, რუსეთს სურს დომინანტური როლი შეინარჩუნოს ევროპული ბუნებრივი აირისა და ნავთობის ბაზარზე (დაახლოებით ევროპის 1/3 ნაწილი მოხმარებული ნავთობისა და აირისა რუსეთიდან იმპორტზე მოდის), ხოლო თურქეთის მთავარი მიზანია უზრუნველყოს სახელმწიფოს ენერგოუსაფრთხოება, რადგან თავად არ გააჩნია საკმარისი რესურსი. თურქეთს სურს გახდეს ენერგოგამანაწილებელი აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის, შექმნას ალტერნატიული მარშრუტები, ტრანზიტის საფასურების, შესყიდვებზე უკეთესი ფასების და, ამგვარად, რუსეთის რესურსებზე დამოკიდებულების შემცირების მიზნით, რითაც, თავის მხრივ, გაზრდის საკუთარ გეოპოლიტიკურ მდგომარეობას.⁴

რუსეთსა და თურქეთს შორის ერთ-ერთი ყველაზე დიდმასშტაბიანი მოქმედი პროექტი „ცისფერი ნაკადი“, რომელიც სათავეს 1997 წელს იღებს. გაფორმდა მთავრობათშორისი შეთანხმება, რომლის ძალით, გაზრომსა და თურქულ ბოტას შორის 25 წლის მანძილზე თურქეთს „ცისფერი ნაკადის“ საფუძველზე უნდა მიენოდოს 365 მილიარდი კუბური მეტრი გაზი.

ამგვარად, დღესდღეობით, თურქეთი რუსულ გაზს იღებს ცისფერი ნაკადის ნავთობსადენით (მოცულობა 16 მილიარდი კუბური მეტრი წელიწადში), ორი მარშრუტით: შავი ზღვის გავლით და ტრანსბალკანური ნავთობსადენით – უკრაინის, მოლდოვის, რუმინეთისა და ბულგარეთის გავლით. 2014 წელს გაზრომმა თურქეთში 27,4 მილიარდი კუბური მეტრის ბუნებრივი აირის ექსპორტი განახორციელა. ბოლო 10 წლის განმავლობაში კი ბუნებრივი აირის მოხმარება თურქეთში გაორმაგდა და მეტიც. თურქეთისა და რუსეთის ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის კიდევ ერთი პროექტია თურქული ნაკადი, რომლის გაცხადება „სამხრეთის ნაკადის“⁵ გაუქმების შემდეგ მოხდა. 2014 წლის

³ ბასარი და მიკაილი, 2013, 61
⁴ ალჰადეფი, 2015, 3
⁵ „სამხრეთის ნაკადის“ ნავთობსადენის აშენების შესახებ შეთანხმება 2006 წელს გაფორმდა გაზრომსა და იტალიურ

1 დეკემბერს მოენერა მემორანდუმს ხელი. თურქეთის ნაკადი რუსეთიდან თურქეთისკენ შავი ზღვის ფსკერის გავლით ანაპასა და კიკოის (თურქული სოფლები) გავლით, ლულეზურგაზიდან იპსალაში, საბერძნეთი-თურქეთის საზღვრამდე მიდის. ახალ ნავთობსადენს ექნება 63 მილიარდი კუბური მეტრის ბუნებრივი აირის ტრანსპორტირების გამტარუნარიანობა წელიწადში, საიდანაც 14 მილიარდი თურქეთს მიენოდება, ხოლო დანარჩენი თურქეთისა და საბერძნეთის საზღვრიდან გადანაწილდება.¹ თურქული მხარე აანალიზებს, რომ სამხრეთის ნაკადის გაუქმებამ და თურქეთის ნაკადის დაარსებამ ის მომგებიან პოზიციაში ჩააყენა, 6%-ით ნაკლებ ფასზე გაზპრომთან უკვე იქნა შეთანხმება მიღწეული.²

თურქეთსა და რუსეთს ასევე აკავშირებთ ატომური ენერგოსადგური - 2010 წელს მაისში ხელმოწერილი შეთანხმების საფუძველზე, რომელიც ოქტომბერში ძალაში შევიდა, ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე გადამწყდა ატომური ენერგოსადგურის მშენებლობა, რომლის ბიუჯეტი 20 მილიარდია, და რომლის ამუშავებას 2019 წლამდე ელიან. აღნიშნულ პროექტს ორივე მხარე მნიშვნელოვნად მიიჩნევს.³ აღნიშნული თემა 2010 წლის ერდოლანის მოსკოვში ვიზიტისას იქნა განხილული და პირველი ნაბიჯები გადადგმულ იქნა პრემიერმინისტრ მედვედევის მაისში ვიზიტისას.⁴ აღნიშნული „მრავალი ვარიანტის“ პოლიტიკა თურქეთის ენერგოპოლიტიკაში ერთგვარი განსაკუთრებული შემთხვევაა „სტრატეგიული სიღრმის“ „მრავალგანზომილებიანი“ საგარეო პოლიტიკისა.

- *თურქეთი და რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომი: თურქეთი იყო პირველი სახელმწიფო, რომელმაც 1991 წლის 16 დეკემბერს ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა. დამყარდა დიპლომატიური ურთიერთობები, პრეზიდენტი დემირელი კი პირველი უცხოელი სტუმარი იყო საქართველოში. ორმხრივი ურთიერთობები განვითარდა 1990-იან წლებში, ძირითადად კასპიის ენერგორესურსებისთვის ხელსაყრელი სატრანსპორტო გზების შექმნის იდეით. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი ცენტრალური სვეტია თურქეთ-საქართველოს თანამშრომლობის საკითხში. ამგვარად, თურქეთის ინტერესია საქართველოში სტაბილურობა და უსაფრთხოების დამკვიდრება (რა ნეგატიური შედეგები შეიძლება მოყვეს სამხედრო კონფლიქტს ენერგომომარაგებაზე, ნათელი გახდა 2008 წელს, უსაფრთხოების მიზნებისთვის ნავთობსადენის 2 დღით ჩაკეტვის დროს). სავაჭრო-ეკონომიკური კონტაქტების როლიც ზრდადია. 2007 წელს 14% საქართველოს ექსპორტისა თურქეთში გავიდა, ხოლო 15% იმპორტისა ამ უკანასკნელიდან შემოდის. თურქეთს ასევე განსაკუთრებული ურთიერთობები აქვს აჭარის რეგიონთან, რომლის საერთაშორისო გარანტირაცაა ყარსის ხელშეკრულებით (1921).⁵*

რაც შეეხება უშუალოდ სამხრეთ კავკასიას, ის არის უმთავრესი რეგიონი, სადაც რუსეთისა და თურქეთის ინტერესები იკვეთებოდა ჯერ კიდევ რომანოვთა და ოსმალეთის იმპერიების დროს. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რუსეთი დაუახლოვდა სომხეთს, ხოლო თურქეთმა საქართველოსა და აზერბაიჯანთან დამყარა კეთილმეზობლური და მეგობრული ურთიერთობები. პრობლემას წარმოადგენს რუსეთისა და სომხეთის მიერ, შესაბამისად, საქართველოსა და აზერბაიჯანის ტერიტორიული მთლიანობის არაღიარება. სომხეთი შეიჭრა და დაიკავა აზერბაიჯანის ტერიტორიის მესხეთედი.⁶ ის პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და სამხედრო თვალსაზრისით მთლიანად არის

კომპანია ენი-ს შორის. მისი გამტარიანობა 63 მილიარდი კუბური მეტრია, ხოლო ღირებულება 40 მილიარდი \$. ნავთობსადენს უნდა გაეწეოს შავ ზღვაში ბულგარეთამდე და შემდეგ სახმელეთო მილსადენით ავსტრიაამდე. ის ერთ-ერთი უდიდესი ინფრასტრუქტურული პროექტი იყო ევროპის გაზის მომარაგების თვალსაზრისით. 2014 წლის 2 ნოემბერს რუსეთმა „სამხრეთის ნაკადი“ ოფიციალურად დახურა. პუტინისა და გაზპრომის გენერალური დირექტორის – ალექსეი მილერის მიხედვით, მიზეზი ბულგარეთის მთავრობის მხრიდან და ევროკომისიის მიერ ბუნებრივი აირის მიწოდების ნებართვებზე გარანტიების მიუცემლობა გახდა (სტერნი და სხვ. 2015, 5).

¹ Gazprom, 2015

² სტერნი და სხვ., 2015, 12

³ აკთურქი, 2013, 4

⁴ ვიტმორი, 2010

⁵ გუზელდერე, 2009, 16

⁶ მთიანი ყარაბაღის ავტონომიური რესპუბლიკის და სხვა შემოგარენი ტერიტორიების ჩათვლით. გაერომ მოითხოვა

დამოკიდებული რუსეთზე, ყველა სხვა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაზე მეტად. რუსეთი ამავე დროს მხარს უჭერს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითგამოცხადებულ რეგიონებს როგორც ეკონომიკურად, ისე პოლიტიკურად და, ამგვარად, უარყოფს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და სუვერენიტეტს. საქართველო კი თურქეთის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოკავშირეა სამხრეთ კავკასიაში.⁷

რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობებისთვის მნიშვნელოვანი გამოწვევა იყო 2008 წლის საქართველო-რუსეთის აგვისტოს ომი. აღნიშნულმა ე.წ ხუთდღიანმა ომმა დააზიანა თურქეთის სტრატეგიული პოზიცია კავკასიაში, რაც, გარდა ომში საქართველოს დამარცხებისა და ტერიტორიის დაკარგვისა, შესაბამისად, მისი მთავარი მოკავშირის დასუსტებით იქნა განპირობებული. კონფლიქტმა განაახლა შიში რეგიონში რუსეთის სამხედრო ძალის გამოყენების საფრთხისა.

კრემლისთვის თურქეთი მნიშვნელოვანი სახელმწიფოა უსაფრთხოებისა და გეოპოლიტიკური ინტერესების თვალსაზრისით. შავ ზღვაზე ფლობს რა გასაღებს, თურქეთი არის ხელმომწერი და გარანტორი დოქტრინის (1936), რომელიც არეგულირებს სრუტეების სტატუსს და არასანაპირო სახელმწიფოების წვდომას ზღუდავს. ეს ეხება ნატოს მოკავშირეებს და აშშ-ს. **საგულისხმოა, რომ საკითხი რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომთან დაკავშირებით, სწორედ დოქტრინას ეხება: თურქეთის რესპუბლიკამ თავის მოკავშირე და ნატოს წევრ ქვეყნებს ჰუმანიტარული ტვირთით გემების შემოსვლის უფლება არ მისცა. ფაქტია, თურქეთის მიერ საქართველოს მიმართ რუსეთის აგრესიაზე საპასუხო რეაქციის არქონა მოწმობს იმას, რომ თურქეთი არ აღმოჩნდა მზად, დაპირისპირებოდა რუსეთს, მასზე ენერგოდა-მოკიდებულების გამო.**

რუსეთის ინტერვენცია ყირიმში და თურქეთის რეაქცია: უკრაინა მდებარეობს რა დასავლეთსა და რუსეთს შორის, მისი გეოსტრატეგიული მნიშვნელობა როგორც შავი ზღვის აუზისა და ნატოს წევრი სახელმწიფოებისთვის, ისე რუსეთის და თურქეთისათვის, დიდია. ყირიმის კრიზისმა თურქეთი დილემის წინაშე დააყენა. რუსული სამხედრო ძალების უკრაინაში, ყირიმის ნახევარკუნძულზე დაყენება, საერთაშორისო საზოგადოების მოლოდინით, გამოიწვევდა თურქეთის უკუერეაქციას, ვინაიდან ყირიმი თურქეთის ანატოლიის სანაპირო ზოლიდან სულ რაღაც 173 მილის დაშორებით მდებარეობს და, ამასთან, ის თურქულენოვანი თათრებითაა დასახლებული. ისინი ანატოლიელი თურქები არიან და უპირისპირდებიან რუსეთის მიერ ნახევარკუნძულის დაკავებას და სურთ იყვნენ ევროკავშირში ინტეგრირებული უკრაინის ნაწილი.

თურქეთმა კრიზისის პირველივე დღეებში განაცხადა, რომ მხარს უჭერს უკრაინის ტერიტორიულ მთლიანობას. პრემიერმინისტრმა – რეჯეფ ტაიფ ერდოღანმა გერმანიის კანცლერ ანგელა მერკერთან საუბრისას ხაზი გაუსვა უკრაინის სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობისა და პოლიტიკური ერთობის დაცვის აუცილებლობას.

ფაქტი, რომ თურქეთი არ შეუერთდა ევროკავშირის სანქციებს რუსეთის წინააღმდეგ, ნათელს ხდის თურქეთის რიტორიკის სპეციფიკას ყირიმის კრიზისის გარშემო და ნიშანია იმისა, რომ თურქეთს არ სურს რუსეთთან ურთიერთობების არათუ გაფუჭება, არამედ „დაბალ ფაზაში გადასვლა“ კი.

ამგვარად, უკრაინის 2014 წლის კრიზისმა კიდევ ერთხელ შეახსენა თურქეთს რუსეთის ენერგორესურსებზე დამოკიდებულების რისკები.⁸ მისი ნეიტრალური დამოკიდებულება და პასუხი ყირიმის ანექსიაზე, აღნიშნავს მისთვის რუსეთთან კარგი ურთიერთობის შენარჩუნების პრიორი-

სომხეთის ჯარების აზერბაიჯანის ტერიტორიიდან გაყვანა, რეზოლუციით N 62/243, 2008 წლის 14 მარტს, 39-მა ქვეყანამ, მათ შორის თურქეთმა, მხარი დაუჭირა, ხოლო 7-მა ქვეყანამ (მათ შორის, სომხეთი, რუსეთი, აშშ, საფრანგეთი და ინდოეთი) არ დაუჭირა მხარი რეზოლუციას (Akturk, 2013, 4)

⁷ აკთურქი, 2013, 4

⁸ Turkishweekly. net, 2014

ტეტულობას, რისი მიზეზიც როგორც ევროკავშირსა და აშშ-სთან ურთიერთობებში ნაპრაღის გაჩენაში, ასევე რუსეთზე ენერგოდამოკიდებულებაშია საძიებელი”.¹

დასკვნა: ნაშრომი ემსახურება ცივი ომის შემდგომ თურქეთისა და რუსეთის ურთიერთობების გაუმჯობესების განმაპირობებელი ფაქტორების დადგენას, რასაც, როგორც დამტკიცდა, ნარმო-ადგენს შეცვლილი გეოპოლიტიკური მოცემულობა თურქეთის გარშემო, დასავლეთთან ურთიერთობების გაცემა და სგპ-ის სათავეში მოსვლით განპირობებული იდეოლოგიური ცვლილება თურქეთში.

უშუალოდ აგვისტოს ომისა და უკრაინის კრიზისის მაგალითებთან მიმართებით კი დადგინდა, რომ თურქეთის ადეკვატური უკურეაქციის არქონა განაპირობა მისმა სურვილმა, შეინარჩუნოს რუსეთთან მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკური და ენერგო კავშირები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მანჩხაშვილი, მათა, 2013, *თურქეთის საგარეო პოლიტიკა, 1990-2008* თბილისი, თსუ-ის გამომცემლობა.
2. მჭედლიშვილი ზაურ, 2013, *აგვისტოს ომი და ზოგიერთი გაურკვეველობა ქართულ-თურქულ ურთიერთობებში, ინტერნეტი* <http://geurasia.org/geo/1467/agvistos-omi-da-zogierti-gaurkvevloba-qartul-turqul-urtiertobebshi.htm> ბოლო ნახვა: 09/06/2015
3. Aljazeera.com, 2014, *Old rivals or regional partners: Russia, Turkey and Crimea* <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/old-rivals-regional-partners-r-2014315144016585481.html> ბოლო ნახვა: 09/06/2015
4. Akparti.org, 2012, *political vision of AK Parti (Justice and Development Party) target 2023; ინტერნეტი,* (<https://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>) ბოლო ნახვა: 08/06/2015
5. Akturk, S, 2013, *Russian-Turkish relations in the 21-st century, 2000-2012*, Moscow <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-125-2-5.pdf> ბოლო ნახვა: 08/06/2015
6. Akturk, Sener, 2007, *Turkish-Russian relations after the cold war (1992-2002)*, Turkish Studies, 337-364, http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk_2006_Turkish_Russian_Relations_after_the_Cold_War.pdf ბოლო ნახვა: 10/07/2015
7. Bechev, Dimitar, 2015, *Russia and Turkey, What does their partnership mean for the EU?*, Brussels, European Policy Centre, ინტერნეტი http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_5304_russia_and_turkey.pdf ბოლო ნახვა: 10/07/2015
8. Basar, Selim and Mikail Elnur, Hasan, 2013, *Turkish-Russian political and Economic relations during Erdogan-Putin period between 2003-2013 years*, Ankara, Yayincilik
9. Cagaptay, Soner, Jeffrey James. F, *Turkey's Muted reaction to the Crimean Crisis*, 2014 (<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkeys-muted-reaction-to-the-crimean-crisis>) ბოლო ნახვა : 09/06/2015
10. Davutoglu, Ahmet, 2007, *Turkey's foreign policy vision, An assessment of 2007*, insight turkey, Vol.10/1, 77-96 <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/9595.pdf> ბოლო ნახვა: 10/07/2015
11. Gazpromexport.ru, 2015, *Turkish stream*, ინტერნეტი <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/6/> ბოლო ნახვა: 05/07/2015
12. Kramer, Heinz, 2010, *AKP's new foreign policy between vision and pragmatism*, Berlin, German Institute for International and Security Affairs.
13. MFA.gov.tr, *Turkey's Political Relations With Russian Federation* http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-russian-federation.en.mfa ბოლო ნახვა: 09/06/2015

¹ ბეჩევი, 2015

14. Renda, Kadri, Kaan, 2001, "Turkey's Neighborhood Policy: An Emerging Complex Interdependence?" *InsightTukey* 1, no.1 ,89---108.
15. Ripsman, Norrin, 2006, *Politics, False Dichotomies: When Economic hasal ways been High*. The Matthew B. Ridgway Center ინტერნეტი ბოლო ნახვა: 05/07/2015
16. Stern, Jonathan, Pirani, Simon and Yafimava , Katja, 2015, *Does the cancellation of South Stream signal a fundamental reorientation of Russian gas export policy?* The Oxford Institute For Energy Studies, ინტერნეტი ბოლო ნახვა: 05/07/2015
17. Torbakov, Igor, 2008, *The Georgia Crisis and Russia-Turkey Relations*, The James- town Foundation, ინტერნეტი, ბოლო ნახვა: 01/07/2015 ();
18. Turkstat Foreign Trade Statistics, January 2015 <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18576> ბოლო ნახვა: 05/07/2015
19. Whitmore, Brian, 2010, *Moscow Visit by Turkish PM underscores new strategic Alliance* [?????????](#) ბოლო ნახვა: 08/07/2015
20. Winrov, Gareth, 2009, *Turkey, Russia and the Caucasus: Common and Diverging Interests*, Chatham House Briefing Paper, ინტერნეტი (), ბოლო ნახვა: 01/07/2015

Ketevan Laliashvili

TSU STUDENT TBILISI, GEORGIA

TSU bachelor, Tbilisi, Georgia Russian-Turkish relations after the end of the Cold War Turkey's interests in the concession

Summary

Paper investigates the main factors that defined relations between Turkey and Russia after the end of the cold war. The project is focused on verifying the point that after the end of cold war and mainly after the emerging of the Justice and Development Party in Turkey, relations between Russia and the latter **is characterized by cooperation more than conflict**, which became evident during the cases of August War and Ukraine Crisis.

There will be an answer to the main research question in the paper: what are the main factors, that encouraged Turkish –Russian relations to become closer after the end of the cold war, and also what was the real reason hidden behind Turkey's inactivity during the August war in 2008 and during the Ukraine Crisis in 2014 (While Turkey always clearly and loudly supported territorial integrity and sovereignty of Georgia and Ukraine). To answer all of these questions there will be considered a very short historical discourse of Turkish-Russian relations, foreign policy changes in Turkey since the end of the cold war, and improved and deepened diplomatic, Political, Economic, trade relations and cooperation in energy fields after the collapse of the USSR, as a determinant factors.

We will try to prove, that closer relations between Turkey and Russia were caused by the framed geopolitical situation around Turkey conditioned by the dissolution of the Soviet Union, by the gradually cooled relations between west and Turkey and also by the change of government and winning of elections by the Justice and Development Party (AKP) in Turkey (in 2002).

To justify our hypothesis we will use Qualitative research methodology – Case Study, as for the Theoretical Framework we will use Complex Interdependence theory, as the chain of “complex interdependence” between Turkey and Russia, which was formed after the end of the cold war, is one of the main factors causing Turkey's soft reaction with regard to the cases of August war and Annexation of Crimea, aiming not to decline relations with its main “partner”.

რუსეთის პოლიტიკა კავკასიაში მე-19 საუკუნეში

(გრაფ დე სუზანეს ნაშრომის – „კავკასიური პროვინციები რუსეთის ბატონობის ქვეშ. საქართველო, დაღესტანი, კასპიის ზღვისპირეთი და ყუბანის ნაპირები“ - მიხედვით)

რუსეთისა და კავკასიის ურთიერთობების სადღეისოდ შექმნილი მდგომარეობის ანარეკლს ნათლად ვხედავთ XIX საუკუნის ევროპულ წყაროებსა და საისტორიო ლიტერატურაში. ამ ურთიერთობების შესახებ ევროპელთა მიერ გამოქვეყნებული მასალების მიმართ ინტერესი დღესაც საკმაოდ დიდია.

რუსეთისა და კავკასიის ურთიერთობების ისტორიის ნებისმიერი პერიოდის სრულყოფილი შესწავლა წარმოუდგენელია უცხოური და, მით უმეტეს, ევროპული წყაროების გათვალისწინების გარეშე. ევროპის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში შემონახულია დიდძალი დოკუმენტური მასალა, მრავალი ნაშრომი, რომელიც ეხება კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობებს არა მხოლოდ რუსეთთან, არამედ უცხოეთის სხვა ქვეყნებთანაც. ამ მასალებს გარკვეული ისტორიული მოვლენების მეტ-ნაკლები სიზუსტე ახასიათებთ, მაგრამ მათი უმეტესობა მაინც პირველწყაროს მნიშვნელობას ინარჩუნებს და მათი გათვალისწინება რუსეთისა და კავკასიის ურთიერთობების მკვლევრებს საკმაოდ დიდ დახმარებას უწევს მრავალი საკითხის გარკვევაში.

ევროპელები, ისევე როგორც დღეს, გასულ საუკუნეებშიც იყვნენ დაინტერესებულნი კავკასიის რეგიონით და აქ მიმდინარე პროცესებით. საუკუნეების განმავლობაში სულ უფრო იზრდებოდა ევროპელთა ინტერესი ამ ქვეყნების მიმართ, რადგან იზრდებოდა რეგიონის როგორც სავაჭრო, ასევე პოლიტიკური მნიშვნელობა.

გრაფი სუზანეს ბიოგრაფია უცნობია. მისი ხელნაწერი სათაურით „კავკასიური პროვინციები რუსეთის ბატონობის ქვეშ“ გამოქვეყნებული იყო საფრანგეთში ჟურნალ „Revue des deux Mondes“ 1841 წელს 26 ივნისის N505 გამოშვებაში. ამ ჩანაწერების რუსულ- ენოვანი თარგმანი იყო აღ-მოჩენილი გენერალ-ლეიტენანტ ფრანც კლუკი ფონ კლუგენაუს პირად ფონდში.¹ ჯერ კიდევ 1835 წელს გრაფი დე სუზანე პირველად ეწვია კავკასიას. 1840 წელს კი მეორე, უფრო ხანგრძლივი მოგზაურობა განუხორციელებია. კონსტანტინოპოლიდან „ტიფლისში“, შემდგომ დაღესტანში, ბაქოში, განჯაში და ისევ უკან „ტიფლისში“ დაბრუნებულა. მოგვიანებით „ტიფლისიდან“ საქართველოს სამხედრო გზით სტავროპოლში ჩამოვიდა. შემდეგ მისი მარშრუტი გაგრძელდა ყუბანში, ტამანიდან ქერჩში, ბოლოს ოდესაში ჩადის და იქიდან ბრუნდება საფრანგეთში. როგორც გრაფის ჩანაწერებიდან ჩანს, მოგზაურობის დროს იგი მიღებული პირი ყოფილა კავკასიელთა პოლიტიკურ და სამხედრო ელიტაში, რამაც მას მისცა საშუალება დეტალურად გასცნობოდა 1840 წლის მდგომარეობას კავკასიაში.

გრაფ დე სუზანეს მიმოხილვა იწვევს დიდ ინტერესს სამეცნიერო წრეებში. ავტორი ისტორიულ მიმოხილვას უკეთებს საომარ მოქმედებებს კავკასიაში, დაწყებული 1828 წლიდან, 1840 წლის ჩათვლით, და, რაც მთავარია, სიტყვასიტყვით გადმოსცემს საუბრების შინაარსს, რომელიც მას ჰქონდა კავკასიაში მყოფ მაღალჩინოსან სამხედროებთან. კავკასიაში ის შეხვდა მრავალ საინტერესო და მაღალჩინოსან მოხელეს, დაწყებული კავკასიური კორპუსის მეთაურ, ინფანტერიის გენერალ ე.ა.გოლოვინით და კავკასიური ხაზის მეთაური, გენერალ-ადიუტანტ პ.ხ.გრაბბესით, დამთავ-

¹ www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XIX/1820-1840/.

რებული, შემთხვევით გაცნობილი ოფიცრებით. სუზანე თავის ნაშრომში მკაცრად აკრიტიკებს რუს მალაჩინოსნებსა და რიგით ოფიცრებს. მოგზაურობის დასაწყისში ყარსში ბაქარ ფაშას თბილად მიუღია. ბევრი უმსჯელიათ ევროპულ პოლიტიკასა და რუსეთის ჯარზე. საუბრისას ბაქარ ფაშა ასე აფასებს კავკასიაში მსახურ რუს ოფიცრებსა და ჯარისკაცებს: „რუსი ოფიცრები უცოდინარი და უნიჭო ხალხია, ჯარისკაცები კი ბრბოა, რომლებსაც მხოლოდ მორჩილება შეუძლიათ“.¹ თუმცა აქვე აღნიშნავს, რომ რუსების ჯარი უკეთესია, ვიდრე ფრანგებისო. ამაზე გრაფი დაეთანხმა და იქვე გაიხსენეს ნაპოლეონის დამარცხება. გუმრიდან, კარანტინის გავლის შემდეგ, დე სუზანე „ტიფლისისკენ“ გაემგზავრა. გზაში ის ასეთ ჩანაწერს აკეთებს: „ყველა სოფლის მაცხოვრებელში შევნიშნე უნდობლობა და არაკეთილმოსურნეობა რუსების მიმართ. რუსი ჯარისკაცები სასტიკად ექცევიან ადგილობრივ მოსახლეობას, ოფიცრები არც კი ცდილობენ, შეაკავონ ისინი მსგავსი ქმედებისაგან, პირიქით, ნაახალისებენ.“² „ტიფლისში“ ჩამოსვლისას გრაფი წარდგენილი იყო გოლოვინთან. გოლოვინი, როგორც წერს გრაფი, მთელი კავკასიური პროვინციების მმართველი, დიდი სურვილის მიუხედავად, შემატოს კეთილდღეობა ამ მხარეს და გამოასწოროს უკეთესობისაკენ მოსახლეობის ყოფა, ამას ვერ ახერხებს და მისი კეთილი სურვილები მხოლოდ ქალაქზე დაწერილი რჩება. შემდეგ დე სუზანე აღნიშნავს, რომ გენერალი არ იზიარებს კავკასიის მთიელების დაპყრობის სისტემას, კერძოდ, ის წერს ერთ რაპორტში, რომ უნდა მიეცეთ საშუალება ჩერქეზებს, თავისუფლად ივაჭრონ. ვაჭრობა, გოლოვინის აზრით, მისცემს საშუალებას რუსებს დააშოშმინოს ჩერქეზები და დააჩქაროს ომის დასრულება. გოლოვინი აგრეთვე უკმაყოფილოა მწირი სახსრებით, რომელიც არ აძლევს საშუალებას დაამუშაოს მტკვართან განლაგებული მიწები, მოიყვანოს მოსავალი და ამით ნახოს ქვეყანამ დიდი სარგებელი. ამ საუბრისას გოლოვინთან დე სუზანე დასკვნას აკეთებს, რომ გენერალი და მისი წინამორბედი როზენი, არ გამოირჩევიან ცოდნით, მალალი შეხედულებებითა და გონებასამახვილობით, როგორც ეკადრებათ ამ მეტად რთული რეგიონის მმართველებს.³ რამდენად მართალი იყო გრაფი დე სუზანე ამ შეფასებაში? თუ წავიკითხავთ კავკასიური ომის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილის, გენერალ-ადიუტანტ დონდუკოვ-კორსაკოვის მოგონებებს, დაგვებადება აზრი, რომ დე სუზანეს ამგვარი შეფასებები გადაჭარბებულია. დონდუკოვ-კორსაკოვი წერს: „სამხედრო გზით კავკასიის დაპყრობისა და დამორჩილების პროექტები იყო შემუშავებული სამხედრო სამინისტროს კანცელარიაში გენერალური შტაბის ისეთი ოფიცრების მიერ, რომლებიც „გარბენით“ იყვნენ კავკასიაში. აქედან გამომდინარე, ეს გეგმები რეალობას მოკლებული იყო. იმდროინდელი კორპუსის მეთაურები – გოლოვინი, შემდეგ ღირსეული ნეიგარტი სამხედრო მინისტრის, ა.ი. ჩერნიშევის ზენოლის ქვეშ იმყოფებოდნენ და იძულებული იყვნენ ბრმად შეესრულებინათ პერბურგიდან გაცემული ბრძანებები... პეტერბურგში ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდათ, რა ხდებოდა კავკასიაში და ეს სისხლის ფასად უფლებოდათ კავკასიაში მებრძოლ ჯარისკაცებს.“⁴ მიუხედავად იმისა, რომ გოლოვინს კავკასიის კორპუსის მეთაურობის თანამდებობიდან განთავისუფლებისას მიანიჭეს აღმასებით მოჭედილი ოქროს დაშნა წარწერით „მამაცობისთვის“ და უმაღლეს რესკრიპტში ჩაინერა სანაქებო სიტყვები მისი კავკასიაში მოღვაწეობის შესახებ, ნათელი იყო, რომ მთავარმართველმა თავისი მისია კავკასიაში ვერ შეასრულა. ამაზე მეტყველებს შემდეგი ციფრები: კავკასიის ხაზის მარცხენა ფლანგზე დაილუპა 3 გენერალი, 40 შტაბოფიცერი, 393 ობერ-ოფიცერი და 7 960 დაბალჩინოსანი. შემცირდა რუსეთის მხრიდან კონტროლირებადი ტერიტორიები. 1843 წლის სამწუხარო შედეგების ერთ-ერთი ავტორი „პეტერბურგის მორჩილი“ გენერალი გოლოვინიც იყო.⁵

არასახარბიელო დახასიათებას უკეთებს დე სუზანე „ტიფლისის“ საზოგადოებას. იგი წერს: „საზოგადოება შედგება გენერლებისა და ჩინოვნიკებისგან, ქართული გვარები ცოტაა. ისინი (რუსები იგულისხმება) არ უშვებენ უცხოელებს თავის წრეში.... ქართველი თავადი ქალები უფრო ფრანგულად ლაპარაკობენ, ვიდრე რუსულად, ისინი ნაკლებად განათლებულნი არიან და მათი საუბარი საინტერესო არ არის. იგივე შეიძლება ითქვას რუსი ქალბატონების შესახებ, მათ დიდი

¹ Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet. Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841 p.52.

² Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet. Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841p.56.

³ Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet. Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841p86.

⁴ Мои воспоминания 1845-1846гг. Князя Дондукова- Корсакова. Старина и новизна. Книга N 6 1908 г. Часть II , глава 1.

⁵ Гордин Я.А. Цена сомнений. Кавказ: Земля и кровь.- СПб.: Журнал «Звезда», 2000. - с. 305.

პრეტენზია აქვთ განათლებასა და მანერებზე, მაგარამ არც ერთი აბადიათ და არც მეორე“. რაც შეეხება პეტერბურგიდან გამოგზავნილ იმპერატორის ადიუტანტებს, დე სუზანე აღნიშნავს, რომ ისინი საომარ ვითარებაში ჯარით ვერ ხელმძღვანელობენ და საერთოდ არ იცნობენ ამ ქვეყანას.

სუზანე აგრეთვე აღშფოთებულია უბრალო ჯარისკაცების ყოფით. ის წერს: „ყაზარმები არ ნიავდება, უსუფთაობა და ცუდი კვება, ალკოჰოლური სასმელების მოხმარება უქმნით საფრთხეს მათ ჯანმრთელობას. ვინც ამ პირობებს გადაურჩება, ის ვერ გადაურჩება მთიელების მახვილს. შეიძლება ითქვას, რომ კავკასიაში რუს ჯარისკაცზე უბედური მდგომარეობა სხვაგან არ არის“.⁶

მნიშვნელოვანია დე სუზანეს საუბარი გენერალ ანრეპთან და გენერალ კარგანოვთან ბარონი განის სამოქალაქო რეფორმის შესახებ. 1840 წელს ნიკოლოზ I ბრძანებით, კავკასიაში დაიწყო სამოქალაქო მმართველობის რეფორმის განხორციელება. იმპერატორი წერდა მთავარმმართველ გოლოვინს: „...ამიერკავკასიის კეთილმონყობისთვის, რომელიც ყოველი მიმართულებით მნიშვნელოვანია რუსეთისთვის, საჭიროა მტკიცე სამოქალაქო მმართველობა, დაფუძნებული კავკასიის ხალხის სამოქალაქო ყოფაზე... რათა ამიერკავკასიის მოსახლეობამ ისარგებლოს იმ კეთილი შედეგებით, რომლებიც მათ უფლის ნებით დაუდგათ რუსეთის სამეფოს შემადგენლობაში ყოფნით“.⁷ კავკასიაში ბარონი განის მიერ გატარებული რეფორმა არ ითვალისწინებდა ადგილობრივ, ეთნიკურ, რელიგიურ, კულტურულ და ეკონომიკურ მახასიათებლებს. რუსეთის მთავრობას დიდი ფული დაუჯდა ამ რეფორმის გატარება, მაგარამ სამაგიეროდ მიიღო ახალი და გაუგებარი პრობლემები. ზუსტად ამ თემაზე მოუწიათ საუბარი უკმაყოფილო გენერლებს ფრანგ ჯაშუშთან.

ჩანანერი „კავკასიური პროვინციები რუსეთის ბატონობის ქვეშ: საქართველო, დაღესტანი, კასპიის ზღვის სანაპირო და შავიზღვისპირეთი“ საფრანგეთის მეტად პოპულარულ და გავლენიან ჟურნალში იყო გამოქვეყნებული. რასაკვირველია, გრაფ დე სუზანეს ამ ნეგატივით სავსე ჩანანერს გაეცნობოდა იმდროინდელი ევროპის ფართო მკითხველი.

ამ ჟურნალის თანამშრომლები იყვნენ – ჰიუგო, ბალზაკი, დიუმა, ჰეინე, ბოდლერი და ა.შ.⁸ ჟურნალი „Revue des deux Mondes“ დღემდე გამოიცემა და პოპულარობით სარგებლობს საფრანგეთში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Les provinces du Caucase sous la domination russe. [Comte de Suzannet](#). [Revue des Deux Mondes](#) 4ème série, tome 26, 1841
2. Мои воспоминанияю 1845-1846гг. Князя Дондукова- Корсакова. Старина и новизна. Книга №6, 1908 г. Часть II , глава 1.
3. Гордин Я.А. Цена сомнений . Кавказ : Земля и кровь.- СПб.: Журнал “Звезда”, 2000.-с.305
4. Высочайшее повеление генералу Головину от 21 марта 1840 г. // АКАК. Т. IX. 24
5. www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XIX/1820-1840/.

⁶ Les provinces du Caucase sous la domination russe. [Comte de Suzannet](#). [Revue des Deux Mondes](#) 4ème série, tome 26, 1841 p.88.

⁷ Высочайшее повеление генералу Головину от 21 марта 1840 г. // АКАК. Т. IX. 24.

⁸ en .wikipedia .org/wiki/ Revue des deux Mondes/

Ana Managadze

Caucasian Policy of Russia in 19th Century.

(According to the work of count De Suzannet “Caucasian provinces under Russian dominion. Georgia, Daghestan , Caspian Littoral and Kuban Coasts“)

Summary

One of the reasons of procrastination of the 19th century Caucasian war became the contradiction of the interest of Russia, Turkey, England in this region . Caucasian problem became especially important in the 19th century. The Caucasus becomes the object of not only the Russian-Iranian- Turkish controversy but English-French-Russian as well. Russia, Turkey and England fought for gaining the political priorities in the Northern –Western part of the Caucasus.

Increasing interest of Russia and Western European societies’ towards the Caucasus caused the flow of travellers , supervisors and secret agents to this region. One of them was a French peeper count De Suzannet. His biography isn’t known. Travelling recordings of count rises great interests. He visited the Caucasus first in 1835 and for second time -in 1840.

The author gives the historical review to the hostile acts in the Caucasus from 1828 to 1840 and the main thing is that he word for word gives us the content of the conversation with the high rank military servants that he had in Caucasus. De Suzannet met lots of interesting people from the head of the Caucasian corp infantry general A.E.Golovin and Caucasian line head general-adjutant P.Ch. Grabbe—to occational officers.

De Suzannet severelly criticizes Russian high rank military servants and ordinal officers too. He acquired important political and military information from personally ruler and military people. Forasmuch he was accepted as an esteemed guest.

Count De Suzannet published his manuscript with the title -“Caucasian provinces under Russian dominion .Georgia, Daghestan, Caspian Littoral and Kuban Coasts” in the magazine “Revue des deux Mondes” in France. This magazine is still being published and is very popular in the country.

მარიამ კობერიძე

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობები სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონის“ მიხედვით

(ქვეყნისა და კაცთა სახელები)

საქართველოს ხანგრძლივმა ეკონომიკურ-პოლიტიკურმა და კულტურულმა ურთიერთობებმა თურქეთთან გამოხატულება პოვა ლექსიკაში. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი მასალაა წარმოდგენილი მეჩვიდმეტე საუკუნის მეორე ნახევრისა და მეთვრამეტე საუკუნის 20-იანი წლების დიდ ქართველი ლექსიკოგრაფის – სულხან-საბა ორბელიანის „ქართულ ლექსიკონში“, რომლის კვლევაც საშუალებას გვაძლევს, თვალი მივადევნოთ ქართულ ენის ლექსიკურ ფონდში თურქულიდან ან თურქულის გზით ნასესხებ სიტყვებსა და გამოთქმებს ისტორიული და ეტიმოლოგიური თვალსაზრისით. მნიშვნელოვანია განსამარტავ სიტყვათა წყაროები და მათი დამონმების წესები, საბას ლექსიკოგრაფიული მუშაობის მეთოდი, უცხო წყაროების თავისებურებები... ლექსიკონი განკუთვნილი იყო, როგორც სასწავლო წიგნი „სწავლის მოყვარეთათვის“. ეს ხაზს უსვამს მის განმარტებით, თარგმნით, ენციკლოპედიურსა და აღმზრდელობით ღირებულებას.

ბევრმა ნასესხებმა ლექსემამ განვითარების მრავალი საფეხური გაიარა, ერთნაირი ინტენსივობით იხმარებოდა სხვა აღმოსავლურ ენებშიც (არაბულში, სპარსულში...). მოდიფიკაციის ცვლაზე დაკვირვება სიტყვის შუალებით სესხებაზე ანუ თურქულის გზით ნასესხობაზე მიგვანიშნებს. ეს კი ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობების ინტენსიურ კავშირზე მეტყველებს და დღეს აქტუალურია მისი შესწავლა.

ი. აბულაძის აზრით, საბას ლექსიკონი ძირითადად განმარტებითია, მაგრამ, იმის გამო, რომ მასში შეტანილია პირთა და გეოგრაფიული სახელები (ონომასტიკა და ტოპონიმია), აგრეთვე ქართულ სიტყვათა უცხოური შესატყვისობები (ლათინური, სომხური, თურქული), ეს ლექსიკონი განმარტებით ფარგლებს სცილდება და ერთსა და იმავე დროს არის ენციკლოპედიური და თარგმნითიც (აბულაძე, 1991: 4).

სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“ მნიშვნელოვანია ლექსიკოგრაფიით დაინტერესებულ მკვლევართათვის. ცნობილია, რომ დავით და იოანე ბაგრატიონების, ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ლექსიკოგრაფიული მუშაობის ამოსავალსა და საფუძველს საბას „სიტყვის კონა“ წარმოადგენდა (ქუთათელაძე, 1975: 12).

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობის ხანგრძლივ ისტორიაზე მიმანიშნებელია სულხან-საბა ორბელიანის მეორე ტომზე დართული “უცხო შესატყვისობანი (იტალიურ-თურქულ-სომხური)” (ორბელიანი, 1993: 276). ჩვენი ყურადღება მიიპყრო კაცთა და ქვეყნის სახელებმა, რომლებიც წარმოდგენილია როგორც საკუთარი სახელით, ისე საზოგადო სახელით. ლექსიკური ერთეულებიდან გამოვყავით შემდეგი თემატური ჯგუფები: ადამიანის სახელი, ადამიანის წოდების აღმნიშვნელი სახელები, განათლების აღმნიშვნელი სახელები, ნათესაობის აღმნიშვნელი სახელები, ხელობის აღმნიშვნელი სახელები, ურთიერთობის აღმნიშვნელი სახელები, ქვეყნის, ადგილისა და რწმენის გამომხატველი სახელები.

საილუსტრაციო მაგალითები დამონმებული გვაქვს სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონიდან“.

1. **ადამიანის სახელი:** პოპლიკა - თ.ქოსა (გვ. 547); პორფირი-თ. გულიხარ (გვ. 547)...
2. **ადამიანის ნოდების აღმნიშვნელი სახელები:** ათასისთავი -თ. მინბაში (გვ. 476); მალემსრბოლი -თ. ჩაფარ (გვ.527); ათიათასი -თ. ონმინ (გვ. 476); ასისთავი -თ. უზბაშ (გვ. 480); ათასისთავი -თ. მინბაში (გვ. 476); დესპანი-თ. ელჩი (გვ. 501); ეჯიბი -თ. კელაზ-ბაში (გვ. 506); ვეზირ -თ. ვეზირ (გვ. 507). კვსტორი „მეუფეთა ზედამდგომი“ (ს. ს. ორბელიანი, 1991:402)-თ. ხასადარ (გვ. 524). მსაჯული -თ. [მდივანბეგი მუსლიმი] (გვ. 535). შიმუნარევი-თ. [ყარვიაშ] (გვ. 580). ბეჭდის მცველი-თ. უზუქ (გვ. 486). დუკატი-თ. ჯამბაზ (გვ. 502). ნაცვალი-თ. ბადალ (გვ. 541). თარჯიმანი-თ. მუნჩალგა (გვ. 512)...
3. **განათლების აღმნიშვნელი სახელები:** მეცნიერი -თ. თანიში (გვ. 531). მონაფე -თ. შაგირდ (გვ. 535). სიმიათა - მწერალი -თ. ვალიანივისი (გვ. 557). მოთხრობათა მწერალი -თ. ვაყანვისი (გვ. 534)....
4. **ნათესაობის აღმნიშვნელი სახელები:** ნათესავი -თ. აყრიბა (გვ. 539); დისნული - თ. იაგან (გვ. 502); სიმამრი -თ. ყაინათასი (გვ. 557); ქვსლი -თ. ბაჯანალი (გვ. 574). პაპა-თ. დადა (გვ. 546). სიძე-თ. იეზნა (გვ. 559). ცოლი- თ. არვად (გვ. 585). ქმარი-თ. ერისი (გვ. 572)...
5. **ხელობის აღმნიშვნელი სახელები:** მეჯორე -თ. ყათრჩი (გვ. 532); მეკობრე -თ. ჯალალ (გვ. 531). მესტუმრე -თ. მეჰმანდარ (გვ. 531). მეფუნდუქე -თ. ქარვანსარადარ (გვ. 531). მეჯინიბე -თ. მეჰთარ (გვ. 532). მკურნალი-თ. ჰაქიმ (გვ. 533). მისანი -თ. ჯადვიქარ (გვ. 533). მკერვალი -თ. დერძი (გვ. 338). მორბედი -თ. [ფიშხითმათი] (გვ. 534); მსაჯული -თ. [მდივანბეგი მუსლიმი] (გვ. 535). მჭედელი-თ. დემურჩი (გვ. 539). ოქრომჭედელი-თ. ზანგარ (გვ. 545); ზენკალი „აბჯრის მკეთებელი“ (ს. ს. ორბელიანი, 1991: 280)-თ. ჩილინგარ (გვ. 510); ფეიქარი-თ. ჯუფა (გვ. 568)...
6. **ურთიერთობის აღმნიშვნელი სახელები:** დობილი -თ. ოგაბაჯ (გვ. 502). ეშმაკობა -თ. შეითანლულ (გვ. 506); მეგობარი-თ. მუსაიბ (გვ. 530); მონამე -თ. შაჰად (გვ. 535). მონაფე -თ. შაგირდ (გვ. 535). პყრობილი-თ. ტუთსალ (გვ. 548). მორბედი -თ. [ფიშხითმათი] (გვ. 534). პატიმარი -თ. ვადა (546). პაექრობა -თ. ბაჰასი (გვ. 546); ქორნილი- თ. თოი (გვ. 572)...
7. **ქვეყნისა და ადგილის სახელები:** რუ-თ. არხი (გვ.549). სასახლე-თ. სარაია (გვ. 554). ქალაქი-თ. შაჰარ (გვ. 571). ფარეხი -თ. ქუზი (გვ. 567). შინ -თ. ევდა (გვ. 58). ადგილი- თ. იერ (გვ.476). აბანო -თ. ჰამამ (გვ.476); საბალახე -თ. ქოდავ (გვ. 550). სამონაფო -თ. მადრასა (გვ. 553). ფლატე -თ. იერლულან (გვ. 569). ფოლორცი-თ. ქუჩა (გვ. 569). ქალაქი -თ. შაჰარ (გვ. 571); ქუეყანა -თ. დუნია (გვ. 573); ლელე- თ. დარა (გვ. 574). ჯოჯოხეთი -თ. ჯაჰნამ // ასვალას ავლინ ...
8. **რწმენის გამომხატველი სახელები:** ეკლესია-თ. ქილისია (გვ. 504). საყდარი-თ. ქურსი (გვ. 555). ფსალმუნი -თ.ზაბურ (გვ. 570). ქორეპისკოპ[ოსი -თ. ჯანიშინ (გვ. 572). ქრისტე -თ. მესია (გვ. 573). ღმერთი- თ. ალლაჰ (გვ. 575). წინასწარმეტყველი -თ. ფელამბარი (გვ. 589). წირვა -თ. ფაქნამაზ (გვ. 589)...

როგორც საენათმეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, სულხან-საბა ორბელიანს „ქართულ ლექსიკონში“ გამოუყენებია 140-ზე მეტი წყარო. მათ შორისაა როგორც ორიგინალური, ისე ნათარგმნი, როგორც საერო, ისე სასულიერო მწერლობის ძეგლები. ზოგი წყაროდან 200-300-ზე მეტი სიტყვობრივი მასალაა ამოკრებილი, ზოგან კი – თითოთოროლა (ღლონტი, 1964: 155). ლექსიკონის „ანდერძონაგებში“ საბა წერს: „ რომელნიცა ვიცოდდი, დავწერე, და რომელნიცა ძნელნი სიტყვანი არ ვიცოდდი, ღრმათა წიგნებთა შინა ვაძიე და რომელიმე სხვათა ენათა შევამონმე“ (ორბელიანი, 1928: 1-3).

ამრიგად, გაანალიზებული მასალა გვაძლევს საფუძველს დავასკვნათ, რომ სულხან-საბა ორბელიანის თურქული თარგმანი მოკლეა, ახსნა ნაკლებია, მაგრამ ღრმაა და მკითხველზე მორგებული. ამ თავში კონკრეტული მაგალითები არ არის მოყვანილი, მაგრამ ქართული განმარტებები საშუალებას აძლევს მკითხველს გაანალიზოს და შესაბამისი დასკვნები გამოიტანოს ნებისმიერი სიტყვის წარმომავლობასთან დაკავშირებით. ბევრი თურქული სიტყვა საბას თარგმანიდან ქართული სიტყვების პარალელურად გვხვდება როგორც დიალექტური ფორმით, ისე მხატვრული ნაწარმოების პერსონაჟთა მეტყველების სახით. ეს ლექსიკური ერთეულები უმეტესად ინარჩუნებენ ძველ მნიშვნელობას, მაგრამ შეინიშნება მათი სემანტიკის შეცვლის ან სრულიად საპირისპირო მნიშვნელობით გამოყენების შემთხვევებიც (მნიშვნელობის შევიწროება-გაფართოების საფუძველზე), რომელთა კვლევა თანამედროვეობასთან მიმართებაში უაღრესად საინტერესო სურათს წარმოგვიდგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბულაძე ი., წინასიტყვაობა: ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1991.
2. ორბელიანი ს. ს., ქართული ლექსიკონი, პროფ. ი. ყიფშიძისა და პროფ. ა. შანიძის რედაქტორობით, თბ., 1928.
3. ორბელიანი ს. ს., ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1991.
4. ორბელიანი ს. ს., ლექსიკონი ქართული, II, თბ., 1993.
5. ქუთათელაძე, ლ., იოანე ბაგრატიონი „ქართული ლექსიკონი“, თბ., 1977.
6. ლლონტი ალ., ქართული ლექსიკოლოგია, თბ., 1964.

შემოკლებათა განმარტება:

გვ. - გვერდი

თ. - თურქული

Mariam Koberidze

Gori State Teaching University, Professor

Georgian-Turkish Lingual Relationships According Sulkhan-Saba Orbeliani's „Georgian Dictionary” (the names of the country and the men)

Summary

Georgian prolonged economical-political and cultural relationships with Turkey found its result in vocabulary. In this direction important materials are represented in „Georgian Dictionary” of great Georgian lexicographer of the second half of the seventeenth century and the 20-ies of eighteenth century, the research of it will allow us to follow it and see the words and expressions which were borrowed from Turkish and Turkish ways from historical and etymological point of view. It is important the sources of explaining words and their certification rules, Saba's lexicographical working method, features of foreign sources...Dictionary was intended as for educational book „For the Lovers of Studing”, it underlines its explanation, translating, encyclopedic and educational value.

Many borrowed vocabulary passed the number of stages in development, were used with equal intensities in other eastern languages too (In Arabian, in Persian...), observation on the modification changes – shows the word borrowing from Turkish way. This indicates an intensive connection of Georgian-Turkish lingual relationship and today it is actual to study it. In this article we will realize Georgian-Turkish Lexical Contacts regarded to the names of the country and the men according Sulkhan-Saba Orbeliani's „Georgian Dictionary”; We will pay too much attention on the views of Georgian linguists, who conducted researches in this direction.

თინათინ გუვილობაძე

გორის უნივერსიტეტი

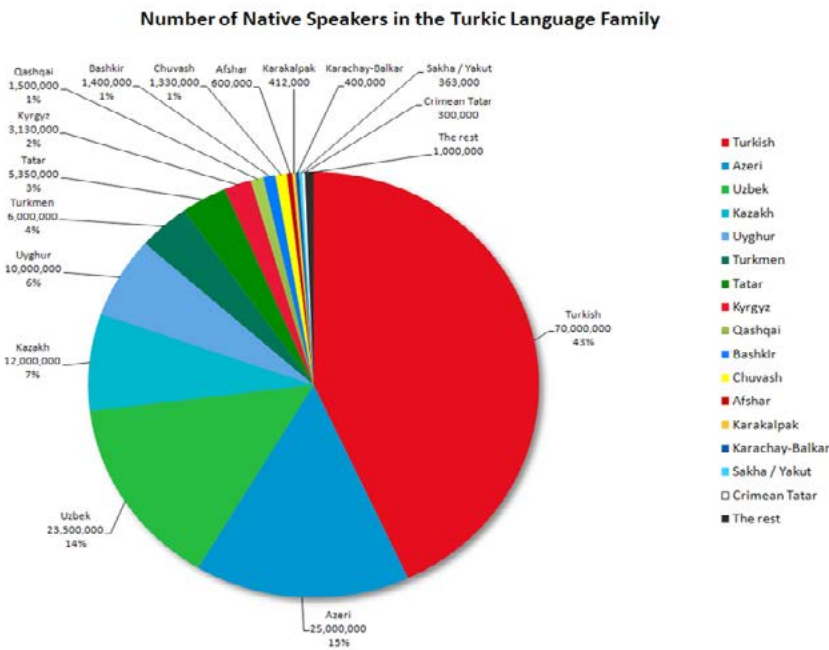
კომპიუტერული ლექსიკოლოგია ქართულ-თურქულ ლიტერატურაში

საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურულ-ჰუმანიტარული ურთიერთობები თურქეთთან საუკუნეებს ითვლის. ლიტერატურული კონტაქტები კი ამ ორ ქვეყანას შორის შუა საუკუნეებიდან იწყება. ქართული ლიტერატურის თურქი მკითხველისთვის გაცნობა თურქი ინტელექტუალის – აჰმედ მელაშვილის სახელს უკავშირდება. ამ, წარმოშობით ქართველმა, თურქმა მწერალმა და ჟურნალისტმა ქართული კულტურის და ლიტერატურის თურქეთში პოპულარიზაციას დიდი სამსახური გაუწია ქართული ლიტერატურის თარგმანებითა და საქართველოზე ენციკლოპედიური ნიგნის გამოცემით. ქართული კულტურის, ენისა და ლიტერატურის თურქეთში პოპულარიზაციას დიდი სამსახური გაუწია ჟურნალმა „ჩვენებურებმა“, რომელიც ამ დანიშნულებას დღესაც ასრულებს. თურქულად ითარგმნება ქართული ლიტერატურის როგორც კლასიკური ნიმუშები (რუსთველის, ილია ჭავჭავაძის, ალ. ყაზბეგის, მიხეილ ჯავახიშვილის), ასევე თანამედროვე ეპოქის მწერალთა ნაწარმოებები (ნოდარ დუმბაძის, ფრიდონ ხალვაშის და სხვა).

გარდა ჟურნალ „ჩვენებურებისა“, ქართული კულტურის პროპაგანდას დიდ სამსახურს უწევს ჟურნალი „ფიროსმანი“. ქართულ ენაზე იბეჭდება სახელმძღვანელოები, ანბანი და ანდაზები და სხვა პედაგოგიკური ლიტერატურა ქართული წარმოშობის თურქი ახალგაზრდებისათვის.

თურქულ ენათა წარმოშობა და გავრცელება საუკუნეთა განმავლობაში მათი მრავალჯერადი გადაადგილების შედეგად მოხდა. სავარაუდოდ, თურქულ ენათა ჯგუფი, თავის მხრივ, ალთაურ ენებს უნდა მიეკუთვნებოდეს. ამ ჰიპოთეზას თურქული და ალთაური ენების ურთიერთნათესაობის შესახებ დღეს უკვე აღარ იზიარებს ბევრი ენათმეცნიერი, თუმცა ის საბოლოოდ მაინც არაა უარყოფილი. ალთაურ ენათა სამი დიდი ჯგუფიდან თურქულ ენათა ოჯახი ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებულია მსოფლიოში და 40-მდე ენას მოიცავს. ამ ენაზე მოლაპარაკეთა შორის 155 მლნ. კაცისთვის იგი მშობლიურ ენას წარმოადგენს, ხოლო 180 მილიონისთვის – სხვა ენას[1].

თურქულ ენათა უმეტესობა საკმაოდ დიდ მსგავსებას ავლენს ფონოლოგიაში, მორფოლოგიასა და სინტაქსში. ენათა ეს მსგავსება ართულებს ენათა შორის საზღვრების დადგენას, განსაკუთრებით ეს ეხება ერთმანეთის მეზობლად განლაგებულ თურქულენოვან ქვეყნებს, რომელთაც ხშირად სახელმწიფოებს შორის არსებულ სასაზღვრო რაიონებში გარდამავალ დიალექტებზე მოსაუბრე მოსახლეობა ჰყავს (ნახ.1).

ნახ 1. ცალკეულ თურქულ ენათა განაწილების დიაგრამა

თანამედროვე სოციოლინგვისტიკაში განსაკუთრებული აქცენტი კეთდება საზოგადოების როლზე. საერთო ენობრივი სიტუაცია და მისი კომპონენტების ფუნქციური დატვირთვა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ადგილი უჭირავს საზოგადოებაში ამა თუ იმ ეთნიკურ ერთობას. ინფორმაციის შესაგროვებლად სოციოლინგვისტიკას აქვს თავისი მეთოდები. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია: ანკეტირება, ინტერვიუ, ჩართული დაკვირვება, სოციოლინგვისტური ექსპერიმენტი, ანონიმური დაკვირვება, მეტყველებაზე უშუალო დაკვირვება. მონაცემთა დასამუშავებლად გამოიყენება – კორელაციური ანალიზი, იმპლიკაციური სკალირება, სემანტიკური ველების ურთიერთშედარებითი ანალიზი და სხვა [2].

მკვლევარ მაკლუენის აზრით, ისტორიის ძირითად მამოძრავებლად ითვლება ტექნოლოგიების შეცვლა, რომელიც, თავის მხრივ, იწვევს კომუნიკაციის საშუალებათა ცვლილებას. ბევრ კითხვას პასუხი შეიძლება გაეცეს კომპიუტერული ტექნიკის საშუალებით.

განსაკუთრებით ეფექტურია ელექტრონული ლექსიკონის გამოყენება უცხოენოვანი ტექსტის თარგმნისას. დღეისათვის არსებობს უამრავი თურქულ-ქართული ელექტრონული ლექსიკონი, რომელთაგან აღსანიშნავია Glosbe უნიკალური ლექსიკონები. სტატისტიკის მიხედვით ამ ლექსიკონებით ამჟამად განხორციელებულია 10,050 ფრაზის და 5729350 თურქულ-ქართული და ქართულ-თურქული წინადადებების თარგმანი.

ელექტრონული ლექსიკონი მოიცავს ყველა იმ ინფორმაციას, რასაც ჩვეულებრივ ლექსიკონში მოვიპოვებთ: გადატანითი და ვარიანტული ფორმები, სიტყვის წარმოთქმის ფორმები, მეტყველების ნაწილები, განმარტებები, გრამატიკული კატეგორიები, ეტიმოლოგია, სახელობითი დახარისხება, გამოყენების ნიმუშები. უფრო სპეციალიზებული ლექსიკონები კი შეიცავს დამატებითი სახის ინფორმაციასაც.

საინტერესოა როგორ ხდება ლექსიკონის გამოყენება.

სიტყვათა მკაფიო გადმოცემა (WSD): ბევრ ლექსიკურ ერთეულს აქვს მრავალგვარი განმარტება. სიტყვათა მკაფიო გადმოცემა (Word-sense disambiguation -WSD) არის ავტომატური პროცესი, როდესაც უნდა გადმოიციეს სიტყვის მნიშვნელობა მოცემულ კონტექსტში. WSD -ში ივარაუდება

სიტყვის მიგნება, ეს შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს იმას, რასაც ეფუძნება მისი პირვანდელი მნიშვნელობა, რომელიც კონტექსტური გაგებისაგან მკაფიოდ განსხვავდება.

ინფორმაციული ექსტრაქტი (IE): ეს არის ავტომატური იდენტიფიკაცია ტექსტის არსის, კავშირების ან მოვლენების შესახებ. ინფორმაციული ექსტრაქტის (Information extract) ძირითადი ფუნქციაა ინფორმაციის ამოღება ტექსტიდან და მისი ჩასმა განმარტებების ხაზში. განმარტებათა ხაზი არ მოითხოვს სრულ გრამატიკულ ანალიზს, არამედ იგი მოიცავს, მაგალითად, ადამიანთა სახელების, ორგანიზაციების, გეოგრაფიული სახელების, ქიმიური ნივთიერებების კლასიფიკაციას.

Word Net-ი ანუ იერარქიული ელექტრონული ლექსიკონი არის ერთგვარი გასაღები რომ განსაზღვროს, თუ რა ტიპის პასუხს მოითხოვს იგი. მაგალითად, ზოგიერთი კითხვა მოითხოვს პასუხს რიცხვის ან ზომის სახით. პასუხებისათვის ამ ტიპის ლექსიკონი გამოიყენება იმგვარად, რომ განსაზღვროს, თუ რა სახის აღმნიშვნელი ტერმინი არის წარმოდგენილი და რომელი მათგანი სჭირდება მოცემულ მომენტში [3].

ამგვარად, ჩვენ მიერ განხილულ ელექტრონულ ლექსიკონთა გამოყენების შესაძლებლობების ფონზე შეიძლება დავასკვნათ – ეს არის მარტივი გზა სხვადასხვა ენაზე და სხვადასხვა სფეროში მომუშავე მეცნიერების მოსახერხებელი ურთიერთობებისათვის, სათარგმნ ტექსტთა სწრაფი და კონტექსტის შესაბამისი შინაარსის გადატანისათვის მეორე ენაზე, რაც მეტად ეფექტური იქნება როგორც ქართული, ასევე თურქული ნაწარმოებების თარგმნისას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურის ურთიერთობების კვლევის ისტორია (ე. ხანთიბაძის რედაქციით), თსუ ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურის ურთიერთობების ს/კ ლაბორატორია, თბილისი, 2011 წ.
2. Nordhoff, Sebastian; Hammarström, Harald; Forkel, Robert; Haspelmath, Martin, eds. (2013). *“Turkic”*. *Glottolog*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.
3. ხეცურიანი ნ., 2000 – ფუნქციურ - სემანტიკური კატეგორია და ენათა შეპირისპირებითი ანალიზი. „ენა და კულტურა“, თბილისი.

ვალერი მოდებაძე

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ერთიანი ევროპის იდეა

ერთიანი ევროპის იდეას დიდი ხნის ისტორია აქვს. თუმცა ეს იდეა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ განხორციელდა და ამ იდეის ჩანასახი შუა საუკუნეებში უნდა ვეძიოთ. 1453 წელს, ბიზანტიის იმპერიის დედაქალაქის, კონსტანტინოპოლის დაცემის შემდეგ, გაჩნდა იდეა ევროპელი ერების გაერთიანების შესახებ. ოსმალეთის იმპერიის ექსპანსიას დიდი შეშფოთებით ადევნებდნენ თვალს ევროპელი მონარქები და საბოლოოდ ისინი მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ევროპელებს ერთობლივად უნდა ებრძოლათ საერთო მტრის წინააღმდეგ. 1464 წელს ბოჰემიის მეფე პოდებრადელმა ირჟიმ წამოაყენა წინადადება ქრისტიანი ერების გაერთიანებისა თურქების წინააღმდეგ. მან შეადგინა ანტითურქული კოალიციის შექმნის გეგმა, რომელშიც ყველა ქრისტიანი სახელმწიფო უნდა გაერთიანებულიყო. პოდებრადელმა ირჟიმ თავისი იდეის განხორციელება ვერ შესძლო კათოლიკურ ეკლესიასთან დაპირისპირების გამო.

ესპანელი ჰუმანისტი ხუან ლუის ბიბესი (Juan Luis Vives) ხედავდა, რომ ევროპა დასუსტებული იყო შიდა ომებით და სხვადასხვა ერებს შორის ურთიერთქიშპით. მას კარგად ესმოდა, რომ ევროპა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეძლებდა თურქული საფრთხის თავიდან აცილებას, თუ შეწყდებოდა დაპირისპირება ქრისტიანულ ქვეყნებს შორის, თუ ისინი გაერთიანდებოდნენ და შექმნიდნენ ევროპულ ალიანსს (Carlos G. Noreña, 1970).

მომდევნო საუკუნეებში ერთიანი ევროპის იდეა კიდევ უფრო დაიხვეწა და განვითარდა. ევროპის გაერთიანების იდეა სხვადასხვა დროში სხვადასხვაგვარად იყო ფორმულირებული გამოჩენილი მოაზროვნეებისა და საზოგადო მოღვაწეების მიერ. ცნობილი ფრანგი პუბლიცისტი, აბატი სენ-პიერი მარადიული მშვიდობის ერთ-ერთი აქტიური მხარდამჭერი იყო. 1728 წელს მან 18 სუვერენული სახელმწიფოსაგან შემდგარი ევროპის ლიგის შექმნის წინადადება წამოაყენა, რომელსაც ექნებოდა საერთო ხაზინა. ევროპის ლიგა მას წარმოედგინა, როგორც ევროპის სუვერენული სახელმწიფოების ეკონომიკური გაერთიანება, შიდა საზღვრების გარეშე. ეს გაერთიანება გახდებოდა ევროპული ქვეყნების მუდმივი და მარადიული კავშირი და მათ შორის აღარასოდეს მოხდებოდა ომები.

იდეა ევროპის შეერთებული შტატების შექმნის შესახებ დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ევროპაში, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა მოიპოვა დამოუკიდებლობა და გამოეყო ბრიტანეთის იმპერიას. ევროპაში მუსირებდა აზრი, რომ ევროპის შეერთებული შტატები უნდა ყოფილიყო ამერიკის შეერთებული შტატების მსგავსი პოლიტიკური გაერთიანება. ამ იდეას იზიარებდა ბევრი ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, მათ შორის მარკიზი დე ლა ფაიეტი და თავდუშ კოსციუშკო.

ჯუზეპე მაძინი ევროპის შეერთებული შტატების შექმნის ერთ-ერთი აქტიური მხარდამჭერი იყო. მას მიაჩნდა, რომ ევროპის გაერთიანება იტალიის გაერთიანების ლოგიკური გაგრძელება იქნებოდა. მან საფუძველი ჩაუყარა მოძრაობას, რომელსაც „ახალგაზრდა ევროპა“ ეწოდა.

ფრანგმა მწერალმა, ვიქტორ ჰიუგომ პირველად საჯაროდ გაახმოვანა ტერმინი „ევროპის შეერთებული შტატები“ 1849 წელს, პარიზში გამართულ მშვიდობის საერთაშორისო მესამე კონგრესზე. ვიქტორ ჰიუგო მხარს უჭერდა სუპრანაციონალური ორგანიზაციის შექმნას, რომელშიც ევროპის სუვერენული სახელმწიფოები გაერთიანდებოდა. ვიქტორ ჰიუგომ ერთი საუკუნით ადრე იწინასწარმეტყველა ევროპელი ერების გაერთიანება. როგორც მან განაცხადა: „დადგება დღე, როდესაც თქვენ, ყველა, კონტინენტის ერები, თქვენი გამორჩეული თვისებების და განსაკუთ-

რებული ინდივიდუალურობის შენარჩუნებით გაერთიანდებით ერთ დიდ ზეგაერთიანებაში და წარმოადგენთ ევროპულ საძმოს. დადგება დღე, როდესაც აღარ იქნება სხვა ბრძოლის ველი, გარდა ბაზრებისა, რომელიც ვაჭრობას გაუღებს კარს და გონებისა, რომელიც ახალი იდეებისთვის იქნება გახსნილი“. ერთ-ერთი გადმოცემის თანახმად, ვიქტორ ჰიუგოს თავის საცხოვრებელ სახლთან, კუნძულ გერნზიზე დაურგავს ხე და უთქვამს, რომ ევროპის შეერთებული შტატები დაარსდებოდა მაშინ, როდესაც ეს ხე გაიზრდებოდა და ზრდასრულ ასაკს მიაღწევდა.

ერთიანი ევროპის იდეის გავრცელების და პოპულარიზაციის საქმეში დიდი წვლილი შეიტანა ავსტრიელმა პოლიტიკოსმა და ფილოსოფოსმა რიხარდ კუდენჰოვე-კალერგიმ. მან დააარსა „პან-ევროპული კავშირი“ 1926 წელს და იყო ამ მოძრაობის პრეზიდენტი სიცოცხლის ბოლომდე, 1972 წლამდე. 1923 წელს მან გამოსცა წიგნი სათაურით „პანევროპა“, სადაც ის ამტკიცებდა, რომ ევროპა უნდა გაერთიანებულიყო რუსული ბოლშევიზმისა და ამერიკული ეკონომიკური ბატონობის თავიდან ასაცილებლად. ევროპის შეკავშირება და გაერთიანება მას მიაჩნდა ერთადერთ გზად იმისათვის, რომ „ბებერ კონტინენტს“ შეენარჩუნებინა მსოფლიო ლიდერის როლი (ნიკა ჩიტაძე, 2011). რიხარდ კუდენჰოვე-კალერგი ითვლება ევროინტეგრაციის ერთ-ერთ მთავარ იდეოლოგად, რომელმაც ოთხი პანევროპული კონგრესის მომზადება და ჩატარება მოახერხა. პირველი პანევროპული კონგრესი ჩატარდა ქალაქ ვენაში 1926 წელს. 1927 წელს არისტიდ ბრიანი, ცნობილი ფრანგი დიპლომატი და პოლიტიკური მოღვაწე, არჩეულ იქნა ამ მოძრაობის საპატიო პრეზიდენტად.

1929 წელს არისტიდ ბრიანმა, რომელიც იმ დროს საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრი იყო, ერთა ლიგის წინაშე წამოაყენა წინადადება ევროპის ფედერალურ საწყისებზე გაერთიანებისა (ე.წ. „პან-ევროპა“). საფრანგეთი მხარს უჭერდა არისტიდ ბრიანის ამ იდეას. საფრანგეთის მთავრობამ მცირე ხანში მოამზადა „ევროპის ფედერალური კავშირის“ შექმნის პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავდა საერთო ევროპული, ეკონომიკური სივრცის შექმნას, „საერთო ბაზრის შექმნას“ და შიდა საბაჟოების გაუქმებას. აღნიშნული პროექტი ვერ განხორციელდა. მას დიდი წინააღმდეგობა შეხვდა როგორც აშშ-საგან, ასევე ევროპის ქვეყნების მხრიდან. ამ პროექტის წარდგენის გამო არისტიდ ბრიანს მეტსახელად „ევროპის მამა“ შეარქვეს (თეიმურაზ პაპასქირი, 2011).

ევროინტეგრაციის იდეები დროებით მივიწყებულ იქნა 1930-იან წლებში, როდესაც ევროპაში დაიწყო ფაშიზმის აღზევება. გერმანელი ნაცისტები და იტალიელი ფაშისტები კრძალავდნენ პანევროპული კავშირის მოღვაწეობას საკუთარ ტერიტორიაზე, ხოლო რიხარდ კუდენჰოვე-კალერგის წიგნებს ცეცხლზე წვავდნენ. მათთვის მიუღებელი იყო ევროპის გაერთიანება, რადგან ეს პროცესი სხვადასხვა ერისა და რასების შერევას გამოიწვევდა. გერმანიის ფიურერი, ადოლფ ჰიტლერი არიული რასის „სინმინდზე“ აკეთებდა აქცენტს და ამიტომაც მისთვის მიუღებელი იყო პანევროპული იდეები. ის თვლიდა, რომ პანევროპა ებრაული პროექტი იყო, რომელიც მიზნად ისახავდა ევროპელი ხალხების დამონებას და დაპყრობას (ირინა ჯანდიერი, 2014).

მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში ევროპა სისხლისმღვრელმა კონფლიქტებმა და ომებმა მოიცვა, რამაც დიდი უბედურება დაატეხა თავს „ბებერ კონტინენტს“. პირველი და მეორე მსოფლიო ომის დროს დაიღუპა მილიონობით ადამიანი, განადგურდა ევროპის ქვეყნების ეკონომიკა. საფრანგეთსა და გერმანიას შორის დაპირისპირება და მეტოქეობა მსოფლიო ომებში გადაიზარდა. ფრანგებმა და გერმანელებმა, 1870 წლიდან 1945 წლამდე პერიოდში, სამჯერ იომეს ერთმანეთის წინააღმდეგ და უამრავი პრობლემა შეუქმნეს „ბებერ ევროპას“. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ საერთაშორისო სისტემა აღარ იყო ევროცენტრისტული. დანგრეული და მინასთან გასწორებული ევროპა უკვე საერთაშორისო პოლიტიკაში სერიოზულ ძალას აღარ წარმოადგენდა. მეორე მსოფლიო ომმა შეცვალა ძალთა ბალანსი და ბოლო მოუღო ევროპის ჰეგემონიას მსოფლიოში (კორნელი კაკაჩია, 2011). საერთაშორისო სისტემა ბიპოლარული გახდა და ევროპის ადგილი დაიკავა ორმა ზესახელმწიფომ - აშშ-მ და საბჭოთა კავშირმა. საჭირო იყო ევროპელი ერების გაერთიანება, რათა „ბებერ კონტინენტს“ უფრო მეტი წონა ჰქონოდა და მნიშვნელოვანი როლი ეთამაშა საერთაშორისო პოლიტიკაში.

ევროპელი ლიდერები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ მშვიდობისა და სტაბილურობის შენარჩუნება შესაძლებელი იქნებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მოხდებოდა საფრანგეთისა და გერმანიის დაახლოება და მათი ინტეგრაცია საერთო პოლიტიკურ სივრცეში. იმისათვის, რომ თავიდან აეცილებინათ ახალი ომები და კონფლიქტები, ევროპის სახელმწიფოებს უარი უნდა ეთქვათ იმპერიალიზმზე, შოვინიზმზე და ერთმანეთთან მჭიდროდ ეთანამშრომლათ. 1946 წელს, ციურიხის უნივერსიტეტში სიტყვით გამოსვლისას, ბრიტანეთის ყოფილმა პრემიერ-მინისტრმა უინსტონ ჩერჩილმა გააჟღერა ევროპის შეერთებული შტატების შექმნის იდეა. როგორც მან განაცხადა: „არსებობს საშუალებები, რაც გახდის ევროპას ისეთივე ბედნიერს და ისეთივე თავისუფალს, როგორცაა დღეს შვეიცარია... ჩვენ უნდა ავაშენოთ ერთგვარი ევროპის შეერთებული შტატები... პირველი ეტაპი მოითხოვს დაარსდეს ევროპის საბჭო და ამ გადაუდებელი საქმისთვის საჭიროა, რომ საფრანგეთმა და გერმანიამ ერთად იტვირთონ ხელმძღვანელობა... ფეხზე ადექი, ევროპა!“ (რუსუდან შარაძე, 2013). ამგვარად, უინსტონ ჩერჩილი თვლიდა, რომ ევროპის გაერთიანებისაკენ გადადგმული პირველი ნაბიჯი იქნებოდა ევროპის საბჭოს შექმნა, ხოლო ევროპული ოჯახის ფორმირებისთვის აუცილებელ პირობად მას მიაჩნდა საფრანგეთისა და გერმანიის დაახლოება.

1948 წელს ქალაქ ჰააგაში გაიმართა ევროპის კონგრესი. კონგრესს ესწრებოდა 750 დელეგატი ევროპის სხვადასხვა ქვეყნიდან, ასევე დამკვირვებლები აშშ-დან და კანადიდან. კონგრესზე განხილულ იქნა იდეები ევროპის ქვეყნებს შორის პოლიტიკური კოოპერაციის შესახებ. კონგრესზე გადამდგა ევროპის საბჭოს დაარსება. კონგრესის მონაწილეებმა გამოთქვეს თავიანთი მოსაზრებები ევროპის საბჭოს როლისა და სტრუქტურის შესახებ. მართლაც, 1949 წლის 5 მაისს ხელი მოეწერა წესდებს და ლონდონის ხელშეკრულების საფუძველზე დაარსდა ევროპის საბჭო, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ადამინის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის დაცვის საქმეში, ასევე ხელს უწყობს პლურალისტური დემოკრატიის კონსოლიდაციას ევროპაში და ევროპის სახელმწიფოებს შორის პოლიტიკური თანამშრომლობის გაღრმავებას.

ევროინტეგრაციისაკენ გადადგმული ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო ქვანახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანების დაარსება. იდეის ავტორი იყო ჟან მონე, რომელიც თვლიდა, რომ გერმანიისა და საფრანგეთის ქვანახშირისა და ფოლადის მრეწველობა უნდა მოქცეულიყო ერთი სუპრანაციონალური ორგანოს მმართველობის ქვეშ, რომელიც გააკონტროლებდა ამ დარგების განვითარებას და, შესაბამისად, ვერც ერთი ქვეყანა ველარ შეძლებდა დამოუკიდებლად იარაღის წარმოებას. ქვანახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანების დაარსების მიზანი იყო საფრანგეთსა და გერმანიას შორის ახალი ომებისა და კონფლიქტების თავიდან აცილება. 1951 წელს, პარიზის ხელშეკრულების საფუძველზე, რომელსაც ხელი მოაწერა ევროპის ექვსმა ქვეყანამ (გერმანია, საფრანგეთი, იტალია, ბელგია, ნიდერლანდი, ლუქსემბურგი), დაარსდა ქვანახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანება.

შემდგომი ეტაპი ევროინტეგრაციის გზაზე ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობისა და ატომური ენერჯის ევროპული თანამეგობრობის დაარსება იყო. ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობა შეიქმნა 1958 წლის 1 იანვარს, მას შემდეგ, რაც ძალაში შევიდა რომის ხელშეკრულება. რომის ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა ევროპის ექვსმა ქვეყანამ 1957 წლის 25 მარტს. ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობის დაარსებით შეიქმნა საერთო ბაზარი და ერთიანი ეკონომიკური სივრცე, გაუქმდა ტარიფები და საბაჟო გადასახადები, რამაც ძალიან გააღრმავა ეკონომიკური, კომერციული და სავაჭრო ურთიერთობები ევროპის ქვეყნებს შორის.

მაღე რომის ხელშეკრულებას სხვა მნიშვნელოვანი ხელშეკრულებების გაფორმება მოჰყვა. 1965 წელს ხელი მოეწერა შერწყმის ხელშეკრულებას, რომელიც ძალაში შევიდა 1967 წელს და რომლის საფუძველზე მოხდა სამი ინსტიტუტის შერწყმა (ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანება, ევროპის ეკონომიკური გაერთიანება და ატომური ენერჯის ევროპული თანამეგობრობა). 1992 წელი გარდამტეხი პერიოდი და მნიშვნელოვანი მომენტი ევროგაერთიანების ისტორიაში. ამ წელს ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების ცამეტმა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა მაასტრიხტის ხელშეკრულებას, რომელიც ძალაში შევიდა 1993 წლის 1 ნოემბერს. მაასტრიხტის ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ ევროპის ეკონომიკური გაერთიანებას დაერქვა ევროკავშირი. თუ

ევროგაერთიანება 1992 წლამდე უფრო ეკონომიკურ კავშირად მოიაზრებოდა, მასტრიხტის ხელშეკრულების ძალაში შესვლის შემდეგ მან პოლიტიკური დატვირთვაც შეიძინა. ხელშეკრულება წარმოადგენს ევროინტეგრაციისაკენ გადადგმულ ყველაზე მნიშვნელოვან ნაბიჯს, ვინაიდან ხელშეკრულება უზრუნველყოფს მოქალაქეთა თავისუფალ გადაადგილებას ევროკავშირის ტერიტორიაზე და ქმნის საერთო მოქალაქეობას ევროპის ტერიტორიაზე მცხოვრები ერებისთვის. ამ ხელშეკრულების საფუძველზე ხდება საერთო საგარეო და უშიშროების პოლიტიკის და საერთო თავდაცვის პოლიტიკის განხორციელება. ძალზე მნიშვნელოვანი მომენტი იყო ასევე საერთო ვალუტის შემოღება, რამაც კიდევ უფრო დააჩქარა ევროპის ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაცია და გაამარტივა ბიზნესის წარმოება ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის.

დღეისათვის ევროპის ქვეყნებს შორის იმდენად მჭიდრო ეკონომიკური და პოლიტიკური კავშირებია, რომ არც ერთ ქვეყანას არ უღირს ომის წარმოება და ექსპანსიონისტური პოლიტიკის გატარება. ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა ინტეგრაციამ ევროპის ქვეყნები ერთმანეთს სა-მუ-დამოდ მიაჯაჭვა, რამაც თავის მხრივ ხელი შეუწყო ხანგრძლივი მშვიდობის დამყარებას „ბებერ კონტინენტზე“. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ერთიანი ევროპის იდეამ გაამართლა და ერთ დროს ერთმანეთის მიმართ მტრულად განწყობილი ევროპის ქვეყნები სამუდამოდ დააკავშირა და დაახლოვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Carlos G. Noreña (1970) Juan Luis Vives, Publisher: Springer Science & Business Media.
2. ირინა ჯანდიერი (2014). როგორ ეყრებოდა საფუძველი ევროკავშირს,
3. ნიკა ჩიტაძე (2011). გეოპოლიტიკა, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
4. რუსუდან შარაძე (2013). რა არის ევროკავშირი?
5. თეიმურაზ პაპასქირი (2011). ევროპისა და ამერიკის ქვეყნების უახლესი ისტორია, 1914 – 1945, თბილისი.
6. კორნელი კაკაჩია (2011). საერთაშორისო პოლიტიკა ვესტფალიიდან ბიპოლარული სისტემის დასასრულამდე, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი.

Valeri Modebadze

Associate Professor at Caucasus International University

The idea of a united Europe

Summary

The idea of an united Europe has a long history. Origins of this idea can be traced back to the middle ages. The concept of the united Europe was formulated differently by different thinkers and public figures. Implementation of this idea became possible only after the Second World War. The Second World War changed the balance of power and marked the end of Europe's global hegemony. European leaders came to the conclusion that it was necessary to unite the "old continent" so that it would have more weight and would play more important role in international politics.

აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობები ენერგეტიკის სფეროში

აზერბაიჯანის და ევროკავშირის თანამშრომლობა ენერგეტიკის სფეროში და ამ თანამშრომლობის პროგრესული განვითარება, სარგებლის მომტანია არა მხოლოდ ამ ორი მხარისთვის, არამედ მთლიანად რეგიონისთვის. აქედან გამომდინარე, ცალსახაა აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ენერგეტიკის სფეროში არსებულ ურთიერთობებზე მოქმედი ფაქტორების კვლევის აქტუალურობა როგორც რეგიონულ, ისე საერთაშორისო მასშტაბით.

პირველ რიგში, განვიხილავ პროექტებს TRACECA-სა და INOGATE-ს. ამასთან, რეგიონში არსებულ ისეთ მნიშვნელოვან გაზსადენებსა და ნავთობსადენებს, როგორებიც არის: ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი, ბაქო-თბილისი-ერზრუმის გაზსადენი, ბაქო-სუფსა დასავლეთის საექსპორტო და ბაქო-ნოვოროსისკის ნავთობსადენები.

ტრასეკა არის აზიის, კავკასიის და ევროპის რეგიონის სატრანსპორტო, ეკონომიკური, სავაჭრო პოტენციალის ერთობლივი გამოყენებისკენ მიმართული პროექტი. მასში ჩართული ცამეტივე ქვეყანა ლებულობს სარგებელს და მოგება-მოგების პრინციპს ეყრდნობა. პროექტი მიმართულია რეგიონის განვითარებისკენ, ღიაა შესაბამისი ინიციატივებისთვის, რომლებიც განავითარებს რეგიონულ სატრანსპორტო ქსელს, ეკონომიკას, ხელს შეუწყობს მდგრადი ინფრასტრუქტურის შექმნას.

ტრასეკას პროექტი მოიცავს რამდენიმე საბაზისო შეთანხმებას, ესენია: 1998 წლის მრავალმხრივი შეთანხმება ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო კორიდორის განვითარებისთვის, 2009 წლის შეთანხმება ევროპა-კავკასია-აზიის კორიდორის მრავალმხრივი ტრანსპორტის განვითარების შესახებ, 2005 წლის შეთანხმება პროექტების გაზიარებულ დაფინანსებასთან დაკავშირებით. ამასთან, 2003 და 2007 წლებში ბულგარეთის და რუმინეთის ევროკავშირში განწევრიანების შედეგად მათ ახალ სტატუსთან დაკავშირებით პროტოკოლში შევიდა ცვლილებები ტექნიკურ და პროცედურულ საკითხებთან დაკავშირებით (Status of TRACECA Treaties, 2012).

შემდეგი პროექტი, რომელსაც განვიხილავ, არის INOGATE (მისი მეშვეობით განხორციელდება ნავთობის და გაზის ტრანსპორტირება ევროპაში), რომელიც შეიქმნა 1996 წელს და მიზნად ისახავს ენერგო სფეროში ევროკავშირის, შავი ზღვის აუზის და კასპიისპირეთის ქვეყნებს შორის საერთაშორისო თანამშრომლობას. პროექტის მიზნები ოთხ კატეგორიად იყოფა, ესენია: ენერგეტიკული ბაზრების კონვერგენცია ევროკავშირის პრინციპების საფუძველზე, ენერგოუსაფრთხოების ხელშეწყობა, მდგრადი ენერგოგანვითარების ხელშეწყობა და ინვესტიციების მოზიდვა საერთო რეგიონული ინტერესებისთვის. მასში ჩართულია 12 ქვეყანა: საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი, ბელარუსი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, მოლდოვა, ტაჯიკეთი, თურქმენეთი, უკრაინა, უზბეკეთი, თურქეთი (The EU's INOGATE programme and Azerbaijani energy stakeholders pave the way for successful energy cooperation, 2014).

პროგრამა INOGATE-ის ფარგლებში განხორციელდა 70 პროექტი და ისეთი მნიშვნელოვანი მიზნებისთვის, როგორიც არის:

- მდგრადი განვითარების კონცეფციების შემუშავება.
- პარტნიორი ქვეყნების, ადგილობრივი ინტერესთა ჯგუფების პოზიციების და შეხედულებების გათვალისწინებით ბუნებრივი აირით ვაჭრობის პროექტის შექმნა.

- ერთი მხრივ, ენერგონაწარმოების და მეორე მხრივ, სატრანსპორტო გზების უსაფრთხოების გაზრდა.
- განახლებადი ენერგონაწარმოების განვითარებისთვის ინვესტიციების მოზიდვა და განხორციელება.
- პროექტის ფარგლებში პარტნიორი ქვეყნების მხარდაჭერა ევროკავშირში არსებული სტანდარტების ჰარმონიზაციის და ენერგოინფრასტრუქტურის ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით.
- მდგრადი ენერგოგანვითარების პროგრამის CASEP -ის დანერგვა.
- 2020 წლისთვის CO₂-ის გამოყოფის 20%-მდე შემცირება.

მიმდინარეობს პროექტების: Pre-investment Project for the Trans-Caspian-Black Sea Gas Corridor, New INOGATE Technical Secretariat and integrated programme in support of the Baku Initiative and the Eastern Partnership energy objectives, Sustainable Energy Programme for Central Asia: Renewable Energy Sources – Energy Efficiency (CASEP), Supporting Participation of Eastern European and Central Asian Cities in the ‘Covenant of Mayors’ განხორციელება.

INOGATE-ის პროგრამა მრავალმხრივი მოგების პრინციპზეა დაფუძნებული და ხელს უწყობს რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებას. მნიშვნელოვანია, რომ აზერბაიჯანში, პოლიტიკის შემუშავებლები, წამყვანი ენერგოორგანიზაციები, ინტერესთა ჯგუფები, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის აღნიშნულ პროექტებს დადებითად აფასებენ. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ პროექტში ჩართული ქვეყნები გაიზიარებენ ევროპულ გამოცდილებას.

რეგიონში განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე ენერგოპროექტებია: ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის (BTC) პროექტი, რომლითაც კასპიის ზღვიდან, აზერბაიჯანული ნავთობით თურქეთის, ჯეიჰანის პორტის და ხმელთაშუა ზღვის გავლით ევროპის ბაზრისთვის ხდება ნავთობის მიწოდება. ნავთობსადენის სიგრძე 1 768 კმ-ია, დიამეტრი 46/42/34 დიუმი, წარმადობა 1 მილიონი ბარელი დღეში. მისი მშენებლობა მიმდინარეობდა 2003-2005 წლებში (Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Main Export Oil Pipeline, 2015). ბაქო-თბილისი-ერზურუმის გაზსადენის (BTE) სიგრძე 980 კმ-ია, დიამეტრი 42 დიუმი, წარმადობა 20 მილიარდი კუბური მეტრი ნელინადში (Baku-Tbilisi-Erzurum Gas Pipeline, 2015). ბაქო-სუფსა დასავლეთის ექსპორტის ნავთობსადენი (WEPL) 833 კმ-ის სიგრძის, 500 მმ დიამეტრის მქონეა. აღნიშნული ნავთობსადენით ნავთობის მიწოდება ევროპული ბაზრისთვის ხორციელდება აზერბაიჯანიდან საქართველოს სუფსის ტერმინალის გავლით (Baku-Supsa Western Export pipeline, 2015).

თავისი სატრანსპორტო ფუნქციებით ასევე მნიშვნელოვანია 1 330 კმ. სიგრძის და 530 მმ. დიამეტრის მქონე ბაქო-ნოვოროსიისკის ნავთობსადენი. აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე განთავსებულია მისი 231 კმ-იანი მონაკვეთი და მასზე ოპერატორობას ახორციელებს SOCAR-ი (Baku-Novorossiysk Oil Pipeline, 2015).

აღვნიშნავ, რომ რეგიონში განხორციელებული და მიმდინარე პროგრამები, ნავთობსადენები და გაზსადენები მათში ჩართული ქვეყნებისთვის მომგებიანია, რადგან ისინი მიზნად ისახავს: რეგიონული სატრანსპორტო ქსელის უსაფრთხოების გაზრდას, ეკონომიკის განვითარებას, მდგრადი ინფრასტრუქტურის შექმნას, ენერგეტიკული ბაზრების ინტეგრაციას ევროკავშირის პრინციპების საფუძველზე, ინვესტიციების მოზიდვას საერთო რეგიონული ინტერესებისთვის. ენერგოპროექტების მასშტაბურობიდან გამომდინარე, ისინი ხელს შეუწყობს რეგიონის ეკონომიკური, ენერგეტიკული, სატრანსპორტო, სავაჭრო პოტენციალის მაქსიმალურად ეფექტიანად გამოყენებას და აღნიშნულ სფეროებში რეგიონების ინტეგრაციის ზრდას. ეს უკანასკნელი კი საფუძვლიანად შეგვიძლია მივიჩნიოთ რეგიონში სტაბილურობის დამყარების წინაპირობად.

აზერბაიჯანული მხარისთვის, როგორც, ერთი მხრივ, ენერგომომწოდებელი და მეორე მხრივ, ენერგოტრანსპორტიორი ქვეყნისთვის, მნიშვნელოვანი სარგებელია: ეკონომიკური მოგება, ევროკავშირის სახით სტაბილური ბაზრის შექმნა და ენერგეტიკის სფეროში ევროკავშირში საუკეთესო პრაქტიკის დანერგვის პერსპექტივა. რაც შეეხება ევროკავშირის სარგებელს, რომელსაც

ის აზერბაიჯანთან ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობით მიიღებს, არის: ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაზრდა, ენერგონაწარმოების და სატრანსპორტო გზების უსაფრთხოების გაზრდის გზით. ევროკავშირის „ახალ სამეზობლოში“ ვგულისხმობ 2004 წლის „დიდი გაფართოების“ შემდეგ ევროკავშირის მეზობელ ქვეყნებს, ენერგეტიკის სფეროში ევროკავშირის საუკეთესო პრაქტიკის და გამოცდილების, ასევე ევროპული ფასეულობების და ღირებულებების დამკვიდრებას. ევროკავშირთან მჭიდრო ენერგო, სატრანსპორტო, სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობების მქონე სამეზობლო, რომელიც მის მიმართ ლოიალურად იქნება განწყობილი, მნიშვნელოვანი წინაპირობაა ევროკავშირის სტაბილური განვითარებისთვის.

როგორც აზერბაიჯანის, ისე ევროკავშირისთვის პრიორიტეტულია თანამშრომლობა ენერგეტიკის სფეროში პოლიტიკის ფორმულირების და განვითარების, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების გაძლიერების, ენერგონაწარმოების დივერსიფიცირების, ენერგოდაზოგვის და ეფექტიანობის ზრდის, ენერგონაწარმოების მოდერნიზაციის, ენერგოტექნოლოგიების განვითარების, ენერგოსფეროში ტექნიკური ტრენინგების, ნავთობის და ნავთობპროდუქტების ტრანზიტის, ინსტიტუტების მოდერნიზაციის, განახლებადი ენერგორესურსების სფეროებში. ყველაზე მნიშვნელოვანი საერთო გამოწვევა ენერგეტიკის სფეროში, ენერგონაწარმოებისა და სატრანსპორტო გზების დივერსიფიცირებაა, ენერგოსაფრთხოების გაზრდის მიზნით.

ამჟამად ენერგეტიკის სფეროში ურთიერთობების პოზიტიური ტენდენცია ფიქსირდება. გამოვყოფ რამდენიმე ფაქტორს, რომელსაც მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ენერგეტიკის სფეროში აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობებზე და მათ დადებითი და უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორებად დავაჯგუფებ.

მთიანი ყარაბაღის მოუგვარებელი პრობლემა მნიშვნელოვანი უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორია. ამჟამინდელი მონაცემებით, „მთიანი ყარაბაღის რესპუბლიკამ“ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მას არც ერთი აღიარებული სახელმწიფო არ ცნობს. ბოლო მონაცემებით, იქ 100 ათასზე მეტი მცხოვრებია და მათ აბსოლუტურ უმრავლესობას ეთნიკურად სომხები წარმოადგენენ. მოქმედებს სომხური ვალუტა, ადგილობრივ ბიუროკრატიას სომხეთის რესპუბლიკის ბიუჯეტი ინახავს, სომხეთის რესპუბლიკის მეორე და მესამე პრეზიდენტები წარმოშობით ყარაბაღიდან იყვნენ. სომხეთის რესპუბლიკის გენერალიტეტშიც ყარაბაღელები დომინირებენ. ამჟამად, ბაქო მოითხოვს დაკარგულ ტერიტორიას და იქ მილიონამდე აზერბაიჯანელი ლტოლვილის დაბრუნებას. სომხეთისთვის კი ამ მოთხოვნის თუნდაც ნაწილობრივი დაკმაყოფილება პოლიტიკური თვითმკვლელობის ტოლფასია: „სომხეთის საზოგადოებრივი აზრი, თითქმის სრულად, მთიანი ყარაბაღის საკითხში რაიმე დათმობის წინააღმდეგია“ (გაჩეჩილაძე, 2013). ცხადია, მსგავსი ვითარება ართულებს პრობლემის მოგვარებას.

„სომხეთსა და აზერბაიჯანს დღემდე არ აქვთ არავითარი ურთიერთობა ერთმანეთთან და ეს ძალიან აძნელებს საერთაშორისო არენაზე სამხრეთ კავკასიის ერთიან რეგიონად გამოსვლას, რეგიონში ერთიანი ეკონომიკური სივრცის შექმნას. ცალ-ცალკე სამი ქვეყანა მსოფლიო მასშტაბით მცირე ბაზრებს წარმოადგენს და ამის გამო დიდი ინვესტიციების მოზიდვა რთული პროცესია. მაგალითად, დროში ძალიან გაიწელა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის პროექტის დამტკიცება. გაჭიანურდა „ნაბუკოს“ პროექტის განხორციელება, რომელმაც კასპიის რეგიონიდან ბუნებრივი აირი, რუსეთის გვერდის ავლით, ევროპას უნდა მიანოდოს“ (გაჩეჩილაძე, 2013).

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა ახალგაზრდა ქვეყნებისთვის სახელმწიფო ინსტიტუტების დროულად განმტკიცება და მდგრადობის მიღწევაა. ენერგეტიკის სფეროში, აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობებზე, უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორები არის გამოწვევა და მათ წარმატებით დაძლევა ხელს შეუწყობს მხარეებს შორის ურთიერთობების განმტკიცებას და მნიშვნელოვანი წინსვლის მომტანი იქნება რეგიონისთვის. ხელისუფლების შტოების დანაწილებასთან, ძალაუფლების წყაროსთან, ინსტიტუტების მნიშვნელობასთან, ადამიანის უფლებების დაცულობასთან, ზოგადად, ქვეყნის პრიორიტეტებთან დაკავშირებით მნიშვნელოვან პოზიტიურ ინფორმაციას ვიღებთ აზერბაიჯანის კონსტიტუციის შესაბამისი თავებიდან. კერძოდ,

აღმასრულებელი ხელისუფლება ეკუთვნის ქვეყნის პრეზიდენტს (მე-6 თავი, 99-ე მუხლი); საკანონმდებლო ძალაუფლება ეკუთვნის მილი მეჯლისს (მე-5 თავი, 81-ე მუხლი), რომელშიც 125 დეპუტატია (მე-5 თავი, 82-ე მუხლი), სასამართლო ხელისუფლება კი – სასამართლოს (მე-7 თავი, 125-ე მუხლი). ძალაუფლების ერთადერთ წყაროს აზერბაიჯანელი ხალხი წარმოადგენს, აზერბაიჯანის მოქალაქეები, მცხოვრებნი როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე ქვეყნის გარეთ (1-ლი თავის 1-ლი მუხლი). ნათლად არის განერილი ხელისუფლების შტოებს შორის ფუნქციები, დამოკიდებულებები, ვალდებულებები, ამასთან, დაფიქსირებულია ძალაუფლების წყარო (The Constitution of the Republic of Azerbaijan, 2015).

რაც შეეხება უფლებებსა და თავისუფლებებს, აზერბაიჯანის კონსტიტუციის მესამე თავი მთლიანად უფლებების და თავისუფლებების დაცვას ეხება, ხოლო პიროვნების და მოქალაქის უფლებების და თავისუფლებების უზრუნველყოფა, ღირსეული საცხოვრებელი პირობების შექმნა უმაღლეს მიზნად არის გაცხადებული კონსტიტუციის მე-12 მუხლში (The Constitution of the Republic of Azerbaijan, 2015).

ენერგორესურსების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია, რომ ბუნებრივი რესურსები ეკუთვნის აზერბაიჯანის რესპუბლიკას (მე-14 მუხლი). ეკონომიკის განვითარება კი დაფუძნებულია სხვადასხვა ფორმის საკუთრების საბაზრო ურთიერთობებზე, გარანტირებულია თავისუფალი ბიზნესაქტივობები და მონოპოლიის აღმოფხვრა (მე-15 მუხლი) (The Constitution of the Republic of Azerbaijan, 2015).

რომ შევაჯამოთ, აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობა ენერგეტიკის სფეროში ეფუძნება მათ საერთო ინტერესებს და გამოწვევებს. ამ დროისთვის არსებული შეთანხმებების, ხელშეკრულებების, მემორანდუმის, სამოქმედო გეგმებისა თუ ერთობლივი პროექტების გათვალისწინებით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ურთიერთობებში იკვეთება პოზიტიური განვითარების ტენდენცია და სახეზეა ფაქტორები, რომლებიც იყოფა დადებით და უარყოფით ეფექტის მქონედ. მაგ.: დადებითი ეფექტის მქონე ფაქტორებია: შექმნილი ვითარება, განსაკუთრებით 2004 წლის ევროკავშირის დიდი გაფართოების შედეგად, საერთო ინტერესები და მიზნები ენერგეტიკის სფეროში, საერთო გამოწვევები ენერგოსაფრთხობის უზრუნველყოფის საკითხში, ორმხრივი პარტნიორობისა და თანამშრომლობისგან მიღებული სარგებელი. რაც შეეხება უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორებს, მათი, როგორც საერთო გამოწვევების, წარმატებით დაძლევა წინსვლის მომტანი იქნება არა მხოლოდ აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობების, არამედ მთელი რეგიონისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაჩეჩილაძე, რ. (2013). საქართველო მსოფლიო კონტექსტში. საბჭოთა კავშირის დაშლის პოლიტიკური გეოგრაფია, კონფლიქტი მთიანი ყარაბაღის გამო. 519-524. საქართველოს სამეზობლო, ჩვენი მეზობლები – სომხეთი და აზერბაიჯანი. 728-735. თბილისი, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
2. რონდელი, ა. (2009). პატარა ქვეყანა საერთაშორისო სისტემაში. პოსტსაბჭოური სახელმწიფო, ოთხი მთავარი პრობლემა. 229-231. თბილისი, გამომცემლობა ნეკერი.
3. Auers, D., Gobins, A., Jurkinas, M., Legloaneka, A. M., Ozolina, Z., Tasinari, F., & Tonra, B. (2015). *Eastern Partnership: On the Way to the Riga Summit. Geopolitical Transformations and the EU Eastern Partnership Policy.* pp. 17-27. Riga, Latvijas Politologu biedriba. Folker, J. S. (2013). *Making Sense of International Relations Theory. Constructivist Approaches, Constructivism.* pp 127-136, Norm Constructivism. pp 136-152, Relational Constructivism: A War of Words. pp 152-169.
4. Second edition. London, Lynne Rienner Publishers. Schimmelfenning, F., & Sedelmeier, U. (2004). *The Europeanization of Central and Eastern Europe.* London, Cornell University Press.
5. Taflińska, D. (2013). *Benefits and challenges of future EU enlargements. EU Enlargement –*

- strengthening peace in EU's immediate neighbourhood. pp. 7-13. Poland, Publishing House, University of Economy in Bydgoszcz.*
6. Nugent, N., Paterson, W.E., & Wright, v. (2004). *European Union Enlargement. The European Union Series. Palgrave Macmillan.*
 7. Weber, C. (2005). *International Relations Theory A Critical Introduction. Constructivism. pp61-68, 74-77. Fourth edition. Routledge Taylor & Francis Group. London and New York.*
 8. *The Constitution of the Republic of Azerbaijan. (2015). Retrieved from*
 9. *Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and The Republic of Azerbaijan, of the other part. (1999). Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf*
 10. *Institute for Reporter's Freedom and Safety. (2013). Azerbaijan and the European Union: A Policy Dilemma. Retrieved from <http://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2013/10/azerbaijan-and-the-eu-IRFS-IMS-2013.pdf>*
 11. *EU/Azerbaijan Action Plan. (2006). Retrieved from http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf*
 12. *Memorandum of Understanding on a Strategic Partnership between the European Union and the Republic of Azerbaijan in the Field of Energy. (2006). Retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caucasus_central_asia/memorandum/doc/mou_azerbaijan_en.pdf*
 13. *Implementation of the European Neighbourhood Policy in Azerbaijan Progress in 2014 and Recommendations for Actions. Retrieved from http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/azerbaijan-enp-report-2015_en.pdf*
 14. *EU Relations with Azerbaijan. (2015). Retrieved from http://eeas.europa.eu/azerbaijan/index_en.htm*
 15. *Reference of the PS IGC TRACECA on the status of the TRACECA documents. (2012). Retrieved from <http://www.traceca-org.org/en/traceca/basic-documents/>*
 16. *Status of TRACECA Treaties. (2012). Retrieved from*
 17. *The EU's INOGATE programme and Azerbaijani energy stakeholders pave the way for successful energy cooperation. (2014). Retrieved from*
 18. *INOGate Technical Secretariat and Integrated Programme in Support of the Baku initiative and the Eastern Partnership Energy Objectives. (2014). Retrieved from*
 19. *INOGate, regional energy cooperation programme between the European Union and 11 partner countries in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia. (2015). Retrieved from <http://www.inogate.org/pages/1?lang=en>*
 20. *Sustainable energy programme for cenral Asia: renewable energy sources, energy efficiency, "CASEP". (2015). <http://www.casepresee.org/Home/About>*
 21. *Covenant of Mayors Committed to local sustainable energy. (2015). Retrieved from http://www.covenantofmayors.eu/IMG/pdf/covenantofmayors_text_en.pdf*
 22. *„Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Main Export Oil Pipeline. (2015). Retrieved from*
 23. *Baku-Tbilisi-Erzurum Gas Pipeline. (2015). Retrieved from <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-tbilisi-erzurum-gas-pipeline>*
 24. *Baku-Supsa Western Export pipeline. (2015). Retrieved from <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-supsa-western-export-pipeline>*
 25. *Baku-Novorossiysk Oil Pipeline. (2015). Retrieved from <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-novorossiysk-oil-pipeline>*

მომზადდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობაში

რედაქტორები: **მარინე ვარამაშვილი**
მარინე ჭყონია

კომპ. უზრუნველყოფა **ეკატერინე თეთრაშვილი**
მარიამ ებრალიძე

Editors: **Marine Varamashvili**

Marine Chkonia

Compositor **Ekaterine Tetrashvili**

Mariam Ebralidze

0128 თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი 14
14 Ilia Tchavtchavadze Avenue, Tbilisi 0128

Tel 995 (32) 225 14 32, 995 (32) 225 27 36

www.press.tsu.edu.ge

